

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL KONUT MİMARİSİNDE ANTİK
ÇAĞ'DAN İTİBAREN KÖTÜLÜKLERDEN
KORUNMAK İÇİN UYGULANAN RİTÜELLER,
KULLANILAN SEMBOLLER: 20 YY. SURİÇİ
ÖRNEĞİ, YAZILI KÜTAHYA ÇİNİLERİ

Başak OĞUZ KARA

2501200649

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Namık Sinan TURAN

İstanbul – 2024

ÖZ

İSTANBUL KONUT MİMARİSİNDE ANTİK ÇAĞDAN İTİBAREN KÖTÜLÜKLERDEN KORUNMAK İÇİN UYGULANAN RİTÜELLER, KULLANILAN SEMBOLLER: 20 YY. SURİÇİ ÖRNEĞİ, YAZILI KÜTAHYA ÇİNİLERİ

BAŞAK OĞUZ KARA

İstanbul halkının erken çağlardan itibaren evlerini kötülüklerden korumak için mimaride uyguladığı ritüeller ve kullandıkları semboller, binlerce yıllık bir zaman diliminde Antik Çağ'ın pagan geleneklerinden apotropaik nesnelere, günlük hayatları doğaüstü hadiselerle mücadele ile geçen Bizanslıların sığındıkları haç ve aziz suretlerinden, Osmanlı evlerinin saçak altına asılan “Yâ Hâfız” ve “Maşallah” yazılı levhalara uzanır. Bu tezde, şehirde tarih boyunca yaşayan farklı halkların, çeşitli ritüellerini bir paydada buluşturan nazar inancı ile mücadelelerinin mimarideki yansımaları kültürlerarası bir yaklaşımla incelenmiştir. Tezin odağında bu mistik mücadelenin kentteki son halkası olan, 20. yüzyılın başından itibaren Suriçi’nde kullanılan yazılı Kütahya çinileri yer almaktadır. Tez çalışması kapsamında Suriçi sakinlerinin, özellikle Cumhuriyet’in ilk 50 yılında binalarına astıkları yazılı Kütahya çinilerinin Suriçi’ni kapsayan bir envanteri oluşturulmuş, üzerinde çini olan her bina kayıt altına alınmıştır. Kentsel dönüşümün hızlandığı İstanbul’da, bir dönem kültürünü belgeleme amacı taşıyan envanter detaylı bir şekilde haritalandırılmıştır. Bu araştırma, İstanbul’un kapsamlı kültürel envanterine ve İstanbul çalışmalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Nazar, Amulet, Haç, Maşallah, Kütahya Çinileri, Hat, Apartman, Kentsel Dönüşüm

ABSTRACT

ARCHITECTURAL RITUALS PERFORMED TO PROTECT ISTANBUL HOUSES AGAINST EVIL SINCE ANCIENT TIMES. AN EXAMPLE FROM THE 20TH CENTURY – INSCRIBED KÜTAHYA TILES

BAŞAK OĞUZ KARA

Within a broad time frame and emphasizing the struggles and various rituals of the ordinary people from the different ages of the city in their mystic war against evil, this thesis aims to make clear how Evil Eye is a shared and a transcultural threat for the people of Istanbul and their households throughout history. This approach addresses Classical, Hellenistic, Roman, Byzantine, Ottoman and early Republican periods of Istanbul. The main focus of the thesis is on the inscribed Kütahya tiles which were hung on the facades of the houses to protect against “evil”, starting at the beginning of the 20th century in old Istanbul. The aim of the thesis is to investigate the emergence of this specific tile type which was used frequently in the urban architecture in the first 50 years of the Republican Period and to examine them historically and in their cultural, social, political and urban transformation aspects. An inventory of the inscribed Kütahya tiles has been created for the central town of Istanbul which is designated as “Suriçi” within the scope of the thesis work. The inventory provides detailed information on each tile found in the city and aims to contribute to the preservation efforts by documenting a cultural period of Istanbul where the urban transformation is accelerating and creating dramatic changes in the city’s physical structure. The inventory of the tiles has also been mapped. In conjunction with the inventory and map, this thesis aims to make a contribution to the overall cultural inventory of Istanbul and its studies.

Key Words: Evil Eye, Amulet, Cross, Maşallah, Kütahya Tiles, Calligraphy, Apartment, Urban Transformation

ÖNSÖZ

Tarihin her dönemi İstanbul’da kendi dilini, üslubunu yaratmış bunun da en kuvvetli ifadesi mimari olmuştur. Şehrin mimarisindeki çeşitlilik anıtlar ile sınırlı değildir, ilk bakışta görülmeyen nadide unsurlar saklar. Bir apartman cephesinde, üzerine güzel bir hat ile “Maşallah” yazılmış, ev sahiplerinin varlığıyla nazardan korunmayı umduğu, bin yıllardır kentte farklı biçimlerde süregelen bir inanın el emeği göz nuru rengarenk bir sembolü olan Kütahya çinisinde olduğu gibi. Tezimin konusunu İstanbul’un binlerce küçük mimari unsurundan biri olan bu rengarenk Kütahya çinileri oluşturuyor.

1980’lerde doğmuş biri olarak benim bildiğim İstanbul’un geçirdiği değişimler aile büyüklerimin yaşadığı kadar dramatik değildi, olan çoktan olmuştu. Fakat benim içine doğduğum İstanbul ile bugünkü İstanbul arasında da fark var. En başta yaşayışımız değişti. Çocukluğumda evlerin kapıları sıkı sıkı kapalı tutulan salonları vardı, bizimki de öyleydi. Bir müze gibi korunan salonumuzun en kıymetli parçaları rahmetli annemin üzerlerine titrediği üç parça Kütahya seramiği idi. Bu küçük koleksiyon, iki adet kapaklı tombulca küp ve örneklerini şimdi sahiden de müzelerde gördüğümüz bir Kütahya işi fincandan oluşuyordu. Çocukluğum o Kütahya işi seramikleri izlemekle geçti. Sanırım çinilere olan merakım da böyle başladı. Kütahya’ya ve İznik’e yapılan ziyaretler bu merakı perçinledi. Bir televizyon muhabiri olarak çalıştığım yıllarda çiniler ve çinicilikle ilgili çok haber yaptım. Bu alanda unutamadığım röportajlardan birini Prof. Oktay Aslanapa hocayla Yeni Cami Hünkar Mahfili çinilerinin çalınmasının ardından gerçekleştirdim ve hocanın ilerleyen yaşına rağmen yüksek enerjisi ve çinilere olan sevgisi ve hadise karşısındaki elemini beni derinden etkiledi. Tez yazım sürecinin sonuna yaklaşırken sevgili babaannem Hüsniye Oğuz’u kaybettim. 91 yaşında aramızdan ayrılan babaannem bir sözlü kültür aktarıcısıydı, müthiş hikayeler anlatır, pek çok geleneği bizzat yaşatırdı. Nazarla mücadele onun hayatında mühim yer tutmuştu, annesinden el almış kurşun dökmeyi öğrenmişti. Bize nazar değdiğine kanaat getirdiğinde dizinin dibine oturtur hemencecik okur, nazarı “Dağlara, taşlara, ulu ulu ağaçlara, ışığa” gönderir, içimizi

ferahlatırdı. Babaannemin ve canlı tuttuğu folklorun bu tezin ortaya çıkışında muhakkak etkisi vardır.

Profesyonel bir turist rehberi olarak İstanbul'u gezer ve gezdirirken yazılı Kütahya çinileri uzun zamandır dikkatimi çekiyor aynı zamanda son dönemde yoğunlaşan kentsel dönüşüm faaliyetleri ile ortadan kalktıklarına şahit oluyordum. Bunun üzerine danışman hocam Prof. Namık Sinan Turan'a yüksek lisans tezimi bu çinilerle ilgili yapmak istediğimi ilettiğimde büyük destek ve cesaret vererek bu tezin ortaya çıkması için bana yol gösterdi. Tezin kapsamını Suriçi ile sınırlandırdık ve hocamın önerisiyle çinileri üzerinde bulundukları binaların ölçeğinde haritalandırdık. Kendisine çok teşekkür ederim.

Suriçi'ndeki yazılı Kütahya çinilerinin envanterini hazırlarken yaptığım yaklaşık 500 kilometrelik yürüyüşte beni tek bir gün dahi yalnız bırakmayan ve tez yazım sürecinde sonsuz destek veren sevgili eşim Muhammet Kara'ya ve iki yaşındaki oğlum Cem Rumi Kara'ya minnettarım. Suriçi'nde girmediği sokak kalmayan Cem Rumi, bu uzun yürüyüşe bebek arabasında başladı, sona doğru artık o da bizimle yürüyordu.

Yazılı Kütahya çinileri ilk defa çalışılıyor. İstanbul halkının şehrin uzun tarihi boyunca konut mimarisi özelinde nazarla nasıl başa çıktığına dair çalışmalar da oldukça kısıtlı, erken dönemler için arkeolojik bulguların yetersizliği söz konusu fakat aslında fiziki imkansızlıklar 20. yüzyıla kadar gelip dayanıyor. Günümüze ulaşan Osmanlı evleri az, hele üzerinde muhafaza sembolü olanı yok dense yeridir. Bu alana dair literatürdeki küçük parçaları anlamlı bir bütün haline getirmeye gayret ettim ancak bunda tam anlamıyla muvaffak olduğumu söyleyemem. Mevzunun ışık tutamadığım karanlıkta kalan veçheleri için affımı dilerim. Son olarak, yüksek lisans yolculuğunun her adımında beraber olduğumuz sevgili sınıf arkadaşlarım Dilara, İrini, Merve, Özge, Rüçhan ve tezi yazarken bana desteğiyle güç veren komşum Naime Teyze'ye içtenlikle teşekkür ederim.

Başak OĞUZ KARA

İstanbul - 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER VE TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BYZANTION, ROMA, BİZANS VE OSMANLI DÖNEMLERİ KONUT MİMARİSİNDE BATIL, MİSTİK İNANÇ SEMBOLLERİNİN KULLANIMI

1.1. Byzantion Konut Mimarisinde Batıl, Mistik İnanç Sembolleri....	6
1.2. Roma ve Bizans Konut Mimarisinde Batıl, Mistik İnanç Sembolleri.....	10
1.3. Osmanlı Konut Mimarisinde Batıl, Mistik İnanç Sembolleri.....	26
1.3.1. Osmanlı Mimarisinde Yazı Kullanımı.....	57
1.3.2. Osmanlı Mimarisinde Kitabe Kültürü.....	62
1.3.3. Osmanlı Mimarisinde Çini Üzerine Yazı Yazma Geleneği.....	64
1.3.4. Osmanlı Kütahya’ında Çinicilik.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ İSTANBUL’U KONUT MİMARİSİNDE BATIL, MİSTİK İNANÇ SEMBOLLERİNİN KULLANIMI

2.1. Cumhuriyetin İlanından Sonra Kütahya Çiniciliği.....	82
2.2. Cumhuriyet İstanbul’u Konut Mimarisi, Apartmana Geçiş.....	90
2.3. Kütahya Çinisinin Cumhuriyet Dönemi İstanbul Konutlarında Kullanımı.....	100
2.4. Cumhuriyet Dönemi Mimarisinde Batıl, Mistik İnanç ve Kütahya Çinisinin Bir Muhafaza Sembolü Olarak Konut Cephelerinde Kullanımı.....	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİÇİ’NDE CUMHURİYET DÖNEMİ KONUT MİMARİSİNDE MUHAFAZA SEMBOLÜ OLARAK KULLANILAN KÜTAHYA ÇİNİLERİNİN TESPİT VE ANALİZİ

3.1. Suriçi’ndeki Konutlarda Kütahya Çinilerinin Tespiti Esnasında Dikkate Alınan Hususlar ve Kullanılan Yöntem.....	132
3.2. Suriçi’ndeki Konutlarda Tespit Edilen Kütahya Çinileriyle İlgili Sayısal Veriler ve Çeşitli Bulgular.....	148
3.3. Suriçi’nde Tespit Edilen Kütahya Çinilerindeki Yazı Çeşitliliğinin Değerlendirilmesi.....	165
3.3.1. “Maşallah”.....	174

3.3.2. “Bismillâhirrahmânirrahîm”.....	182
3.3.3. “Yâ Hâfız”.....	185
3.3.4. “Yâ Mâlikü’l-Mülk”.....	189
3.5.5. Nadir Yazı Örnekleri.....	190
SONUÇ	193
KAYNAKÇA	197
EKLER	231

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1	: Kiremit Cad. No:16 adresindeki binanın kitabesi.....35
Fotoğraf 2	: Birgi’de bir evin bahçe duvarı üzerindeki geleneksel semboller.....46
Fotoğraf 3	: Birgi Çakırağa konağı üzerindeki stilize “Maşallah” yazısı.....48
Fotoğraf 4	: Balat Mah. Çorbacı Çeşmesi Sok. No:40 adresindeki armudi istifli levha.....61
Fotoğraf 5	: Zeyrek H. Eyüpzade Şükrü Bey Çeşmesi ..65
Fotoğraf 6	: Mimar Vedat Tek’in Nişantaşı’ndaki evini süsleyen “Ya Hafız” yazılı çini pano.....128
Fotoğraf 7	: Peykhane Cad. Üçler Sok. No:6 adresindeki 1927 tarihli çini.....162
Fotoğraf 8	: Ehlidil Sok. No:5 adresindeki Hattat Necmeddin Okyay imzalı çini 163
Fotoğraf 9	: Arap Kuyusu Sok. No:2 adresindeki Azim Çini Fab. damgalı çini.....164
Fotoğraf 10	: Kapalıçarşı esnafı Muzaffer Kılıç.....187
Fotoğraf 11	: “Maşallah” yazılı Kütahya çinisi.....188
Fotoğraf 12	: Kütahya, Pekmez Pazarı Cad. No:69 adresindeki çiniler.....192
Fotoğraf 13	: Tahtacılar Sok. No:1 adresindeki Hattat Hamit Aytaç imzalı çini.....197
Fotoğraf 14	: Lapçincılar Sok. No: 4 adresindeki Hattat Hamit Aytaç imzalı çini.....198
Fotoğraf 15	: İsmailağa Sok. No:14 adresinde bulunan çini.....201

GRAFİKLER VE TABLO LİSTESİ

Grafik 1	: Binalar üzerindeki çinilerin sayısal dağılımı ilgili grafik.....158
Grafik 2	: Üzerinde çini olan binalar ile çinisiz binaların oranı ilgili grafik.....159
Grafik 3	: Çinilerin bulundukları binaların kullanım alanlarına göre dağılımı ilgili grafik.....159
Tablo 1	: Mahallelerdeki çini adetleri ilgili tablo....161

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
H..	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
M	: Miladi
Mah.	: Mahalle
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
ö.	: Ölüm
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sok.	: Sokak

GİRİŞ

Bin yıllardır üzerinde yaşamın kesintisiz sürdüğü İstanbul'un, Pagan, Hristiyan ya da Müslüman, inanışı ve gelenekleri fark etmeksizin tüm halkının günlük hayatlarında tarih boyunca önemli bir mücadele yer tuttu: yaşam ve üretim alanlarını kem gözden korumak. Uzun geçmişi Klasik Yunan, Helenistik, Roma, Hristiyan Doğu Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerini kapsayan şehrin her devirden sakini için nazar daima başa çıkılması gereken büyük bir tehlikeydi. İstanbullular bu amaca yönelik basit ya da karmaşık çeşitli ritüelleri kentlerinde hep uyguladılar ve halen uyguluyorlar.

Bu tezde, tarih boyunca insanlığı meşgul eden nazar inancının Antik Çağ'dan günümüze İstanbul mimarisindeki yansımalarına, kem gözden ve kötülüklerden korunmak için İstanbulluların mimaride uyguladıkları ritüellere kısaca değinilecek ve 20. yüzyılda Cumhuriyet Dönemi mimarisinde nazarı engellemek için yazılı Kütahya çinisi kullanımına odaklanılacaktır. Bu tez, folklorik bir inancın, bir geleneğin, tarih boyunca bir şehrin sınırları içinde inançtan inanca, toplumdan topluma yolculuğuna ve devamlılığına kültürlerarası bir bakış olarak değerlendirilebilir. Tezde, İstanbulluların yaşayışı, folkloru açısından, hususen nazar, nazar adetleri ve nazara karşı alınan önlemler, mimari ve sivil yapılar özelinde incelenecek; insanların, şehrin tüm çağları boyunca yaşam alanlarını nazar başta olmak üzere kıskançlık, haset gibi türlü kötülük ve olumsuzluklardan korumak için ne yaptıkları sorusuna cevap aranacaktır. Tezin temel meselesi yakın dönemin ilginç ve hâlâ görülebilen uygulamalarından olan yazılı Kütahya çinilerinin mimarideki kullanımınıdır.

Nazar, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nde "Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiği inanılan uğursuzluk; göz." şeklinde tanımlanmaktadır.¹

¹ Türk Dil Kurumu, "Nazar", **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.II, 1998, s. 1635.

Nazar, kadın ya da erkek, bir bireyin, isteyerek ya da istemeyerek, sadece bakışlarıyla bir kişiye veya onun malına zarar verme gücüne sahip olduğu düşüncesine dayanan kompleks bir halk inancıdır. Nazar, birine veya bir şeye karşı, haset, özenme, hayran olma duygularıyla ortaya çıkar. Zararlarının, hastalıktan yıkıma hatta ölüme kadar varabileceğine inanılmaktadır. Bu inanca göre “kurban”ın iyi şansı, sağlığı, güzel görünümü- ya da tüm bunlar hakkındaki tedbirsiz konuşmalar- nazar değdirme potansiyeli olan birinin kötü tesirine davetiye çıkarabilir. Nazara uğrayan insan ya da herhangi bir canlı ise hastalanabilir. Kem göze gelen bir inekse süten kesilebilir; bir bitki çoğunlukla bir meyve ağacı birdenbire kuruyup ölebilir. Evler, yapılar, mülkler gibi cansız nesneler nazardan çatlayıp patlayabilir. Yani bir insan diğerine, onun ailesine, malına, mülküne “nazar” ederek, bakışıyla zarar verebilir.² İnsanların çoğunlukla açıklayamadıkları durumların müsebbibi olarak gördükleri nazar, cinsiyet, ırk, etnik köken ve ulusal kimlik “dinlemeyen”, evrensel değilse de dünyanın çeşitli kültürlerinde ortaklaşan ve başlangıcı çok eskilere uzanan bir inançtır. Nazar yaygın bir kültürel olgudur ve çeşitli kültürel bağlamlarda önemli bir sosyal rol oynamaktadır.³ Nazar inancı, insanlık tarihi kadar eskidir. Geniş bir coğrafyada hem geçmişte hem günümüzde var olan inanın tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Eski Sümer, Babil, Mısır, Grek, Roma, Sami, Pers, Hint kültürlerinde görülmektedir.⁴ Dünya üzerinde tarihsel ve coğrafi olarak yaygın olmakla birlikte, Akdeniz bölgesinde özellikle uzun bir geçmişe sahiptir. Yakın tarihli çalışmalar, nazar inancının, Akdeniz havzasından kaynaklandığını, Mezopotamya ve Ortadoğu’dan tüm Dünya’ya yayıldığını ortaya koymaktadır.⁵ Nazar alanında ayrıntılı araştırmalardan birinin müellifi olan Alan Dundes, nazarın Mezopotamya kökenli olduğu görüşündedir.⁶ Arkeolojik kazılarda, Mısır, Malta ve İberya’da neolitik boncuklara, Girit, Aşağı Mısır, Malta, Kuzey Fransa ve Britanya’da Bronz çağı nazarlıklarına, Mısır, Fenike, Yunan ve Romalılar tarafından kullanılan birbirine

² Alan Dundes, "Wet and Dry, the Evil Eye: An Essay in IndoEuropean and Semitic Worldview, **In The Evil Eye: A Folklore Casebook**, ed. Alan Dundes, USA, 1981, s. 258.

³ Brian Spooner, "Anthropology and the Evil Eye", **The Evil Eye**, Ed. Clarence Maloney, New York, Colombia University Press, 1976, s. 279-280.

⁴ Salime Leyla Gürkan, "Nazar", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXXII, 2006, s. 444.

⁵ Bilgen T. Manzakoglu, Saliha T. Berkan, "Evil Eye Belief In Turkish Culture: Myth Of Evil Eye Bead", **The Turkish Online Journal of Design Art and Communication**, 2016, s. 194.

⁶ Dundes, **In The Evil Eye: A Folklore Casebook**, s. 257-98.

benzer muskalara rastlanmıştır. Sümer medeniyetinin istifade ettiği nazarlıkların şekil ve figürleri Eski Mısır ve Pakistan'daki Muhanjedaro objeleri ile benzerlik gösterir.⁷

Anadolu coğrafyasında da nazar inancının kökleri eski çağlara uzanmakta ve binlerce yıllık ritüellerin izlerine günümüzde hala rastlanmaktadır. Örneğin Alacahöyük, Ahlatlıbel ve Alishar'da bulunan tavşan idolleri ile günümüzde Anadolu'da evleri nazardan korumak için tavşan ayağı asma ritüelleri arasında bağ kurmak mümkündür. Anadolu'da ve İstanbul'da bu türden geçiş ve devamlılıklar dikkat çekicidir.⁸ Farklı din ve kültürlerde ortaklaştığını gördüğümüz bu inancın, insanların günlük yaşamlarında çeşitli tezahüratı vardır ve nazar değmesini engellemek ve kem gözden korunmak için binlerce yıldır çeşitli ritüel ve pratikler uygulanmış, çeşitli objeler kullanılmıştır. Dünyanın pek çok bölgesinde hâlâ nazarın çeşitli kötülöklere ve hastalıklara yol açtığına inanılmakta ve buna karşı önlemler alınmaktadır. Kem gözlere karşı alınan bu önlemler farklılıklar içermekle birlikte Doğu'dan Batı'ya, coğrafya ve inanç fark etmeksizin kadim ve benzer ritüellerdir. Nazarı önlemek için kullanılan yaygın tedbirler arasında bir kişiyi, özellikle de bir bebeği övüp iltifat ettikten sonra koruyucu sözler söylemek, belirli el hareketleri yapmak, tükürmek, apotropaik muskalar takmak yer almaktadır.⁹ Nazarlık kullanmak, bu önlemlerin en eski ve yaygın olanlarından biridir. Nazarlık, kem gözün, hasedin yol açabileceği olumsuzluklardan korunmak için kullanılır. Nazarlığın asli görevi kişiyi, malını ve mülkünü kötü gözlerden korumaktır. Haset duygusu ile yüklü, kötü niyetli bir nazarın tesirini, bu zararlı bakışları üzerine çeken nazarlıkların etkisiz kılacağına inanılmıştır.¹⁰ Nazarlık olarak tarih boyunca çeşitli objeler kullanılmıştır. Bunların ilk akla gelenlerinden biri eski çağlardan itibaren farklı şekil ve formlarına rastladığımız nazar boncuğudur.¹¹ Özellikle Akdeniz havzasının dört bir köşesinde karşımıza çıkan nazar boncuğu, nazar defeden uygulamaların en bilindik ve yaygın örneklerindendir. Çeşitli form, boyut ve renklerde, bir bebeğin tulumundan bir evin girişine, nazar boncuğu hemen her yerde görülür, oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Nazar

⁷ Hacer Nurgül Begiç, "Anadolu Nazar İnancı ve Nazarlıklar", **Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı**, Mart 2022, s. 171.

⁸ Begiç, **a.g.e.**, s. 171.

⁹ Dundes, **In The Evil Eye: A Folklore Casebook**, s. 258.

¹⁰ Pertev Naili Boratav, **Türk Folkloru**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1994, s. 120–121.

¹¹ Boratav, **a.g.e.**, s. 121.

boncuğu gibi, evlere asılan “Maşallah” levhaları, bağa bahçeye koyulan hayvan kafatasları, ev kapılarına çakılan at nalları nazarlık görevi üstlenen nice objeden sadece birkaçıdır.¹²

İnsanlar, inançları, kültürleri ile paralel olarak ortaya çıkan çok çeşitli koruyucu objeye rağbet etmiştir. Bunlar, mimaride, karşımıza yapı unsurları, kabartmalar, binalara asılan ya da sabitlenen objeler, amuletler, Pagan heykel ve semboller, haç, ikon, dua, ayet gibi tek tanrılı dinlere ait sembol ve görseller, yazılar, yazıtlar ve yazılı levhalar, mozaik ve süslemeler olarak çıkar. Bu tezde tüm bunlara kısaca değinilecek ve kronolojik bir yaklaşımla İstanbul mimarisi özelinde ele alınacaktır.

Tezde, ev koruma ritüellerine, Pagan, Hristiyan ve Müslümanlara ait dini, folklorik nazar adetlerine, varsa bunların arasındaki bağlara ve şehirde bu açıdan bir süreklilik olup olmadığına bakılacak; İstanbul’un yaşayışı, folkloru açısından nazar, nazar adetleri, nazara karşı alınan önlemler meseleleri, sivil yapılar ve temelde konutlar üzerinden değerlendirilecek ve İstanbullular, kentin tüm çağları boyunca yaşam alanlarını kötülükten, kem gözden ve nazardan korumak için ne yapıyorlardı, sorusuna cevap aranacaktır. Antik Çağ İstanbul’u, Byzantion ve takiben Roma dönemleri incelenecek, başta Antik Yunan olmak üzere Akdeniz dünyasının farklı unsurlarının çağlar boyunca uyguladığı çeşitli ritüellerin kente ve konutlarına ışık tutabilecek veçhelerine değinilecek, devamında Bizans dönemi ve özellikle Osmanlı döneminde mimaride yazı kullanımı, kitabe kültürü, çini üzerine yazı yazma geleneği, Kütahya çiniciliği ve konutta yazı, sembol kullanımı hususları incelenerek, bunların 20. yüzyıl konut mimarisinde kullanılan yazılı Kütahya çinileriyle muhakkak ve muhtemel bağları ele alınacaktır.

Tezin amacı, İstanbul konutlarında uzun bir geleneğin son halkası olarak beliren bu spesifik türdeki Kütahya çinilerini, nasıl ve ne zaman ortaya çıktıklarından başlayarak tüm yönleriyle incelemektir. Bunun için tarihsel ve topografik yöntemlerden faydalanılmıştır. Araştırma alanı Suriçi ile sınırlandırılmış, bu tarihi

¹² Boratav, **Türk Folkloru**, s. 121.

bölgedeki yapılar bütünüyle taranarak insitu Kütahya çinileri tespit edilmiştir. Suriçi’ndeki Kütahya çinilerinin tespiti esnasında dikkate alınan hususlara ve kullanılan yöntemlere üçüncü bölümde detaylı olarak yer verilecektir. Tüm bulguların ayrıntılı inceleneceği tez, tespit edilen çinilerin detaylarını kapsayan bir envanter ve çinilerin görselleriyle birlikte yer aldığı bir harita içermektedir.

Üzerlerinde yaygın olarak, “Maşallah”, “Yâ Hafız”, “Yâ Malikü’l-Mülk” gibi yazılara ve çeşitli ayetlere rastladığımız Kütahya çinilerinin kem göze karşı kullanılan bir obje hüviyetini kazanması gelenek, inanç ve kültürün ortak ürünüdür. Kütahya çinisi, İznik çinisi kadar tanınmasa da ve sıklıkla onun gölgesinde kalsa da uzun ve önemli bir geleneğe sahiptir. Kütahya çinisi, kendine has yapım özellikleri, üretim biçimleri, ustadan çırağa aktarılan teknikleri, desen ve renkleri açısından eşsizdir. Cumhuriyet döneminde, 20. yüzyılda Kütahya çini karoların tekil panolar şeklinde binalar üzerindeki kullanımı hem tarihi hem teknik boyutuyla çok yönlü geleneklerin uzantısıdır. Bu karolarla, eski çağlardan itibaren süregelen nazar ritüellerinin yanı sıra mimaride yazı kullanımı, kitabe kültürü, çini üzerine yazı yazma geleneği ve sivil mimaride, konutta yazı, sembol kullanımı yaşatılmış görünmektedir.

Günümüzde yazılı Kütahya çinileri çeşitli sebeplerle yok olmaktadır. Kentin geniş kültürel envanterinin bir parçası olduğu kadar tarihsel ve toplumsal yönleri ile kentsel hafızada yer edinmiş bu muhafaza sembolleri, kentsel dönüşüm faaliyetleri başta olmak üzere kendiliğinden ya da planlı gelişen yıkımlar, mutenalaştırma, binalara yönelik çeşitli yapısal müdahaleler, zamanın olumsuz etkileri ve bakımsızlık gibi çeşitli sebeplerle ortadan kalkmaktadır. Yerlerine yenileri, benzerleri ya da geleneği devam ettirme arzusu ve niteliği taşıyan yeni unsurlar geldiği söylenemez. Şehrin tarih boyunca bitmeyen tehlikesi deprem, kentin tüm tarihi ve kültürel birikimi gibi çiniler için de büyük bir risktir. Tezin bir parçası olan envanter ve harita ile varlıklarına dikkat çekmek, korunmalarına, kentsel hafızaya ve bu hafızanın sürdürülebilirliğine katkı sağlamak hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BYZANTİON, ROMA, BİZANS VE OSMANLI DÖNEMLERİ KONUT MİMARİSİNDE BATIL, MİSTİK İNANÇ SEMBOLLERİNİN KULLANIMI

1.1. Byzantion Konut Mimarisinde Batıl, Mistik İnanç Sembolleri

İstanbul'da gerçekleştirilen, özellikle son dönemde büyük çoğunluğunu kurtarma kazılarının oluşturduğu arkeolojik araştırmalar şehrin uzun tarihinin farklı katmanlarını, çeşitli halk ve kültürlerin izlerini ortaya çıkarmıştır. İstanbul ve çevresi, Boğaz ve Haliç kıyıları uzun çağlar boyunca çeşitli yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Bu çalışmada, İstanbul'un antik çağına, genel kabule ve geleneğe uygun olarak bir Klasik Yunan şehir devleti olan Byzantion üzerinden giriş yapılacaktır ve Byzantion M.Ö. 7. yüzyıldaki kuruluşundan Roma'nın idari kontrolüne girdiği Roma İmparatorluk Dönemi'ne dek ele alınacaktır. Tezin odağında Suriçi bölgesi olduğu ve Byzantion'un Suriçi'nin nüvesini oluşturduğu düşünüldüğünde bu sınırlama daha iyi anlaşılacaktır. Bu sınırlar içerisinde, Akdeniz ve Karadeniz arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip kentin Klasik ve Helenistik çağları değerlendirilecektir.

Byzantion'un kuruluş hikâyesi efsanelere dayanır, geçmişine dair yazılı bilgiler çoğunlukla sonraki dönemlerde kaleme alınmıştır. Byzantion hakkında genel olarak, Byzantion'u Megaralıların kurduğu ve kente Yunan âdet ve geleneklerini getirip sürdürdükleri kabul edilmektedir. Kentin günlük yaşamına, inanış, gelenek ve ritüellerine ilişkin ilk elden bilgilerimiz sınırlıdır. Arkeolojik buluntular azdır.¹³ Özellikle tezin konusu kapsamında Byzantion evlerinin arkeolojik kalıntılarına ve mimari detaylarına ulaşamadığımız için¹⁴ aynı dönemde, Akdeniz havzasındaki, Klasik Yunan medeniyetine ait evlere dair buluntulardan ve antik metinler üzerinden

¹³ Doğan Kuban, "Bizantion", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C.II, 2006, s. 258-260.

¹⁴ Nisan Lordoğlu, "Antik Byzantion ve Kalkhedon'un Şehircilik Açısından İncelenmesi: Kuruluşundan Roma İmparatorluk Dönemine Kadar", **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 73-83.

yapılacaktır. Byzantion hakkında arkeolojik veriler sınırlı olsa da bir Yunan kent devleti olması ortak kültürü paylaştığı coğrafyaların sağladığı verileri kullanmamıza olanak sağlamaktadır.

Antik Çağ'da, ev kültürleri ve ev dinleri kapsamlı bir araştırma konusudur. Bu tez, insanların İstanbul tarihi boyunca nazara karşı evlerin üstünde ve girişlerinde kullandıkları, konut mimarisinin bir parçası olan detayları konu edindiği için Antik Çağ evlerinin mimarisine, bu evlerin cephelerine, girişlerine ve giriş alanlarına dair verilere ve araştırmalara odaklanacak ve kısaca yer verecektir. Ev içi dini ritüel ve pratikler tezin kapsamı dışındadır.

Antik Çağ'da insanlar içine düştükleri kötü durumları nazara bağlıyordu ve kem gözlerden etkilenmemek için uyguladıkları çeşitli ritüeller bulunuyordu. Bazı kişilerin bakışlarıyla diğerlerine zarar verme gücüne sahip olduğu inancı, Yunanlılar arasında yaygındı.¹⁵ Nazardan korunmak için tarih boyunca pek çok farklı nesne ve tılsım kullanılmıştır. Kem gözlerden korunmak için kullanılan apotropaik yani kötülüğü defeden, kötülüğe karşı koruyan nesnelerin başında amuletler gelmektedir. Ev ve evde yaşayanlara yönelik tehlikeler, hastalıklar, kıskançlık, haset, kem gözler ve daha nice kötü niyetli doğaüstü güç bir çeşit nazarlık ya da muska olarak değerlendirilebilecek, bireylerin üzerlerinde taşıdıkları veya yaşam alanlarına astıkları amuletlerin kullanılmasıyla evden ve hane halkından uzak tutulmaya çalışılmıştır. Herhangi bir nesne amulet olarak kullanılabilirdi; doğal bir malzeme, mesela bir bitki, hayvan ya da mineral amulet olabilirdi. Amuletler, insan yapımı bir obje, figür olabileceği gibi resim, yazı, sembolden ibaret olabilir, küçük bir aksesuar ya da mimari bir unsur olarak da karşımıza çıkabilirler. Yunanlılar amuletleri genellikle kendilerini korumak, bazı hastalıkları tedavi etmek ya da bir fayda sağlamak umuduyla vücutlarına, evlerine, gemilerine, evcil hayvanlarına takmış, asmış, topraklarına, bağlarına ve hatta kamusal alanlara yerleştirmişlerdir.¹⁶ Antik Atina'da 560'ların sonlarında, 550'lerin başlarında ve M.Ö. 546'dan 528'e dek hüküm süren bir politikacı

¹⁵ William Smith, "Fascinum", **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, Boston, Little Brown and Company, 1859, s. 521.

¹⁶ Christopher A. Faraone, **The Transformation of Greek Amulets in Roman Imperial Times**, Philedelphia, University of Pennsylvania Press, 2018, s. 5.

olan Peisistratus'un, bir tür çekirge figürünü nazara karşı Akropolis'in önüne astığı söylenmektedir.¹⁷ Yunan amuletlerinde yaygın olarak hilal, gorgon, çift balta, fallus, el hareketleri ve Herakles'in sopası gibi şekillere rastlanmakta, bu semboller daha eski kültürlerde de görülmekte ve çoğunun antik Akdeniz'de uzun bir tarih öncesi geçmişi bulunmaktadır. Bu, Akdeniz dünyasına mal edilebilecek gelenekselleşmiş şekil ve figürler tarih boyunca farklı sembolik işlevler yüklenmiş ama her şeyden önce insanların, evlerini ve hayvanlarını korumak için kullanılmıştır.¹⁸ Veronika Scheibelreiter-Gail'in "Antikçağ Evlerinin Giriş Alanları ve İçerdikleri Yazıtlar ile Sembollerin Çeşitli Yönleri" adlı makalesinden Antik Çağ özelinde evlerin giriş alanlarının -bu konuyu ele alan çalışmalar olmakla birlikte- hiçbir zaman başlı başına bir araştırma alanı olamadığını öğrenmekteyiz.¹⁹ Scheibelreiter-Gail bu çalışmasında apotropaik sembol, resim ve koruyucu içerikli yazıların, evlerin, cephelerinde, kapı üstlerinde ve zeminlerinde yer aldığını vurgulamaktadır.²⁰ Byzantion'daki nazara karşı yapılarda kullanılan apotropaik uygulamaları anlamak ve örneklemek için bakabileceğimiz noktalardan biri Yunanistan Makedonya'daki Olynthos kentidir. 2014 yılında ziyaret ettiğim antik kentteki mozaikler, M.Ö. 5. yüzyılın sonlarına kadar uzanan tarihlendirilmeleri nedeniyle bilinen en eski mozaik örnekleri arasında yer almaktadır. Bu serbest el çizimine dayalı ve siyah-beyaz, sarı, kırmızı, mor gibi çeşitli renklerde çakıl taşlarıyla yapılmış mozaiklerdeki apotropaik geometrik motifler, figüratif sahnelerin çerçevesini oluşturduğu gibi, ana tema olarak da kullanılmıştır. Yunan mozaikleri ile ilgili yapılmış genel bir araştırmaya göre Klasik ve Helenistik mozaiklerin yaklaşık yüzde sekseni tanımlanabilir binalardadır ve bunların da dörtte üçünden fazlası evlerde yer almaktadır.²¹ Bir başka istatistikten, evlerde rastlanan çakıl mozaiklerinin yaklaşık yüzde 65'inin andronda yer aldığını öğrenmekteyiz.²² Mozaiklerin evlerin içinde ve özellikle andronda olduğu bilgisi, andronun Klasik Çağ evinde dışarıdan gelenlerin ama sadece erkek misafirlerin düzenli olarak ziyaret ettiği

¹⁷ Smith, **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, s. 521.

¹⁸ Faraone, **The Transformation of Greek Amulets in Roman Imperial Times**, s. 78.

¹⁹ Veronika Scheibelreiter, "Antikçağ Evlerinin Giriş Alanları ve İçerdikleri Yazıtlar ile Sembollerin Çeşitli Yönleri", **8. Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2022, s. 106.

²⁰ Scheibelreiter, **a.g.e.**, s. 108.

²¹ Ruth Westgate, "Greek Mosaics In Their Architectural and Social Context", **Bulletin of the Institute of Classical Studies**, Oxford University Press, S. 42, 1997, s. 93- 115.

²² Westgate, **a.g.e.**, s. 96.

tek oda olması hasebiyle buralarda apotropaik semboller kullanılmasını açıklayabilir. Çünkü en az evin dışı, kapısı ve cephesi kadar, erkek misafirlerin ağırlandığı, Symposion ritüelinin gerçekleştiği bu odada da -nazar defedilmesine- ihtiyaç duyulabileceği düşünülebilir ve dışarıdan gelen ziyaretçinin bakışlarından evi muhafaza etmek gibi bir işlev üstelendikleri varsayılabilir. Olynthos'taki mozaik zeminler de çoğunlukla Olynthos evlerinin andronunu süslemektedir. Olynthos evlerinde açıkça yer alan koruyucu sembollere iki andron ve bir avlu mozağinde rastlanmaktadır. Mozaiklerde apotropaik olarak değerlendirilebilecek çift taraflı baltalar, gamalı haç ve tekerleklerden müteşekkil geometrik süslemeler yer almaktadır. Ege Denizi'ndeki Kiklad Takımadaları'nda yer alan bir Yunan Adası ve arkeolojik sit alanı olan Delos'taki Geç Hellenistik dönem yerleşmesinde, bir evin girişindeki mozaik zeminde -kötülüklerden muhafaza eden bir baş tanrıça olan, özellikle doğum yapan kadınları ve bebeklerini koruduğuna inanılan- Fenike'nin en önemli tanrıçası Tanit figürü bir koruyucu olarak belirirken, iki ev cephesinde kabartma olarak Herakles'in sopası günümüze ulaşmıştır. Hatta bu evlerden birinin üzerinde Herakles'in sopası yalnız bırakılmamış, fallus kabartması ve evin farklı bir cephesinde yer alan Castor ve Polydeuces sembolleri ile koruyucu etkisi desteklenmiştir. Ege Denizi'ndeki Santorini Adası'nda, Mesa Vouno adı verilen kireçtaşı tepesinin üzerinde yer alan Klasik Döneme ait bir arkeolojik alan olan Antik Thera'da MÖ ikinci yüzyıla tarihlenen bir evin cephesine fallus oyulmuş, yanında ise “τοῖς φίλοις[ς]” (arkadaşlara) yazmaktadır.²³

Antik Yunan medeniyeti ve nazar deyince konutla doğrudan ilgili olmasa da hemen herkesin anımsayacağı bir husus da gemi pruvalarındaki “gözler” olacaktır. Antik seramikler üzerindeki gemi betimlemelerinde söz konusu göz tasvirleri görülmektedir. Atina Agorası'nda gerçekleşen kazılar, Tholos bölgesi ve çevresindeki Klasik seviyelere ait üç yontulmuş mermer göz veya ophthalmoi parçasını gün ışığına çıkarmıştır. Antik Zea limanında ve nispeten daha yakın zamanda ülkemizin Ege kıyılarında Çeşme yakınlarında bulunan ve Tektaş Burnu Batığı olarak tanınan ve M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen Klasik Yunan gemisiyle ilişkili olarak benzer nesnelerin

²³ Scheibelreiter, 8. Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu, s. 109–110.

keşfi, bunların hepsinin antik Yunan gemilerinin pruvalarını süsleyen gözlerin örnekleri olduğunu açıkça ortaya koymuştur.²⁴

Byzantionlu denizcilerin de bu göz sembolüyle nazardan korunmayı umduğu düşünülebilir. Günümüzde Malta başta olmak üzere Akdeniz'in çeşitli lokasyonlarında bu gelenek sürdürülmektedir. Ayrıca sivil ve askeri uçaklarda da benzer uygulamaların modern kullanımlarına rastlanmaktadır.

İstanbul'da tarih boyunca devam eden kesintisiz imar faaliyetleri, kent sakinlerinin kendilerinden önceki dönemlere ait yapıları tahrip etmesine yol açmıştır. Kentin Klasik ve Helenistik Dönemlere ait yapıları da bu biçimde ya yok olmuş ya da toprak altında kalan ve ortaya çıkarılmayı bekleyenlere arkeolojik kazılarla ulaşılmasının yolu üzerlerine inşa edilen ve varlığını sürdüren yapılar nedeniyle kapanmıştır.²⁵ Birkaç farklı arkeolojik alandan elde edilen ve örnek olarak verdiğimiz buluntular bize dönemin ritüelleri hakkında genel bir fikir vermekte ve benzerlerinin Byzantion'da da uygulanmış olma olasılığını düşündürmektedir. Ancak yetersiz kanıtlar şimdilik bu noktayı aşmamıza engel teşkil etmektedir.

1.2. Roma ve Bizans Konut Mimarisinde Batıl, Mistik İnanç Sembolleri

Byzantion, orta halli bir kent devleti olarak varlığını sürdürdüğü Helenistik dönemde Roma Devleti ile barışçıl ilişkiler kurmuş, M.Ö. ikinci yüzyılın ortalarında bağımsız bir kent olarak Roma'nın koruması altına girmiş, M.Ö. birinci yüzyılda ise Roma Cumhuriyeti'nin Bitinya eyaletine bağlanmıştır. İmparatorluk döneminde, Roma'nın idari bir parçası olmuştur. M.S. dördüncü yüzyılda İmparator I. Constantinus, Roma'nın başkentini Byzantion'a taşımış ve Nova Roma (Yeni Roma)

²⁴ Deborah N. Carlson, "Seeing the Sea: Ships' Eyes in Classical Greece", **Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens**, S.78, 2009, s. 347-365.

²⁵ Ayşe Hatice İnci Delemen, "Bizantion: Koloni- Kent – Başkent", **Bizantion'dan İstanbul'a Bir Başkent'in 8000 Yılı**, İstanbul, Sakıp Sabancı Kültür Sanat Edebiyat Basın Yayın, 2010, s. 56.

adını vermişse de kurucusuna atıfla Konstantinopolis ismiyle anılmaya başlanan şehir için yepyeni bir dönem başlamıştır.

395 yılında I. Theodosius'un ölümüyle Batı ve Doğu olarak ikiye bölünen imparatorluğun Roma'yı başkent edinen Batı kanadı 476'da tarihe karışmıştır. Konstantinopolis ise sonradan modern tarihçiler tarafından Bizans olarak anılacak Doğu Roma'nın başkenti olarak 1453'e kadar varlığını sürdürmüştür. Tüm bu tarihsel süreç ilerlerken ve Geç Antik Çağ sürerken Pagan dönem aşama aşama sona ermiş, önce toplum sonra devlet adım adım Hristiyanlaşmaya başlamıştır. Hristiyanlık 380 yılında I. Theodosius tarafından imparatorluğun resmi dini ilan edilmiştir.

Tezin bu bölümünde, Roma İmparatorluk dönemi ve Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans döneminde İstanbul'da başvuru ve dönemin yapılarında kullanılan nazar ritüellerine değinilecektir.

Konstantinopolis'in anıtlarına ve kurumlarına değinen günümüze ulaşabilmiş yüzlerce metne rağmen, şehrin, hakkında bilmediklerimiz açısından daha dikkat çekici olabileceğini vurgulayan Bizans tarihçisi Robert Ousterhout, kent arkeolojisi alanında neredeyse hiçbir girişimde bulunulmadığına dikkat çekmiş ve Mese güzergahının ötesine pek de geçemeyen bakışımızın daha kapsamlı bir arkeolojik incelemenin sağlayabileceği ayrıntılardan yoksun olduğunu ve keşif olanaklarının sürekli olarak kaybolduğunu söylemiştir.²⁶

Çeşitli yazılı kaynaklar, kronikler ve resimli elyazmaları özellikle Bizans dönemi için mühim bilgi kaynaklarıdır fakat yazılı kaynaklardaki veriler aradığımız maddi bulgulara ilişkin ya çok sınırlı veri içermekte ya da doğrudan kanıt oluşturamayacak niteliktedir. Ne yazık ki elimizde, en azından şimdilik, İstanbul'un Geç Antik Çağ ve Bizans Dönemlerine ait konutları hususunda etraflıca bilgi yoktur. Suriçi'nde Büyük Saray başta olmak üzere birkaç saray kalıntısından başka arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan mesken bulunmamaktadır.²⁷ Roma İmparatorluğu'nun ve

²⁶ Robert G. Ousterhout, "Building Medieval Constantinople", **Proceedings of the PMR Conference Vol. 19–20**, Villanova, Villanova University, 1994-1996, s. 35–67.

²⁷ Jean Pierre Sodini, "Konstantinopolis Bir Megapolün Doğuşu (4–6. yüzyıllar)", **Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, Ed. Annie Pralong, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2016, s. 30–31.

onun Antik medeniyetinin doğu topraklarındaki devamı olan Bizans, yüzlerce yıl bu kültürü devam ettirmiş, Iustinianus ile Geç Antik Çağ'dan kopuşu başlamış, İkonoklazma sonrası Ortaçağ hüviyeti belirginleşmiş, özetle uzun bir kültürel evrimin neticesinde Ortaçağ kimliğine ulaşmıştır.²⁸ Bu süreç diğer pek çok mimari unsuru etkileyip şekillendirdiği gibi konut mimarisinde de belirleyici olmuş olmalıdır. İhsan Tünay'ın deyimiyle "Roma mimarisi elbette ki İstanbul'a getirilmiş", yerel geleneklerle harmanlanmış, Konstantinopolis'te kendine has bir kimlik edinen konut mimarisi çeşitli evrelerden geçerek farklı yapısal karakterler kazanmış, inşasında kullanılan malzemelerden, yapı tipine, sınıfsal ve dönemsel karakter göstermiştir. Kötü, denetimsiz, tek katlı, küçük yapılardan, çok katlı olanlara, çalı çırpıyla örtülmüş fakir evlerinden, taştan yapılmış zengin evlerine konut mimarisi büyük çeşitliliğe sahip olmuştur.²⁹ Uzun bir zaman diliminde Konstantinopolis'te inşa edilen çeşitli tiplerdeki evlerde ait oldukları dönemin inanç ve geleneklerine uygun muhafaza ritüellerinin kullanılmış olduğu düşünülebilir ancak İstanbul'da günümüze ulaşan ve bu açıdan tetkik edilebilecek konut bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu bölümde Antik ve Geç Antik Çağ Roma ve erken Bizans coğrafyalarının farklı noktalarından örneklerle yer verilecek, Hıristiyanlığın yükselişi ile ortaya çıkan yeni ya da dönüşen pratiklere, Ortaçağ İstanbul'unun çok katmanlı muhafaza ritüellerinin konutlarda ne türden yansımaları olabileceğine değinilecektir. Bunun için bugüne kadar yapılmış arkeolojik ve epigrafik araştırmalardan faydalanılacak, çeşitli yerleşimlerde gün ışığına çıkarılmış koruyucu yazılar ve kötülüğe karşı koruyucu semboller incelenecektir. Geniş bir coğrafyada, uzun ve çok katmanlı bir kronolojinin çeşitli kültürel etkileri içeren farklı dönemlerini hakkıyla ve derinlemesine ele almak başlı başına bir araştırma konusudur. Bu kısa bir bakış olacaktır.

Roma yaşayışı ve gündelik hayatı hakkında birçok bilgiyi sağladığı zengin arkeolojik veriler ile ilk elden ulaşılır kılan Pompeii, Roma'da geleneksel olarak kullanılan apotropaik yöntemler, objeler açısından kıymetli bir kaynaktır. Pompeii'de, Roma dünyasının başka yerlerinde olduğu gibi doğaüstü güçleri kontrol etmeyi

²⁸ Engin Akyürek, "Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı, Sanatın Ortaçağı", **Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1997, s. 71-87.

²⁹ M. İhsan Tünay, "Bizans Dönemi İstanbul Evleri", **Sanatın Ortaçağı: Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar**, Haz. Engin Akyürek, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1997, s. 99-103.

amaçlayan bir inanç sistemi hakim olmuş ve kem gözden korunmak için çeşitli objelerden istifade edilmiştir. Bunların en yaygınlarından biri erekte fallustur. Çok çeşitli bağlamlarda kullanıldığı Pompeii’de fallus figürüne bir koruyucu unsur olarak mimaride de sıklıkla rastlanmaktadır.³⁰

Pompei’de kimi ev sahipleri konutlarının cephelerinde, ön kapı ile atriumları arasındaki alanlara tılsım olarak koruyucu tanrılarını resmetmiştir. Girişinde Tanrı Priapus’un devasa boyutlardaki fallusu ile resmedildiği bir freskin yer aldığı Vettii Evi bu olgunun önemli örneklerinden birisi kabul edilmektedir. Vettii Evi’nin sahipleri, evlerinin girişi için yaptıkları bu dekoratif tercih ile evlerinin zenginliklerini kem gözlerden korumayı amaçlamışlardır.³¹ Aslında bir Yunan tanrısı olan Priapus (Πρίεπο), Roma’nın en önde gelen tanrılarından biri olmuştur. Priapus’un annesi çoğunlukla Afrodit olarak kabul edilmekle birlikte babasının kim olduğuna dair farklı anlatılar mevcuttur. Bir efsaneye göre Afrodit ve Zeus’un çocuğudur. Zeus’un eşi tanrıça Hera, kıskançlığa kapılarak Priapus doğmak üzereyken hamile Afrodit’in karnına dokunarak lanetlediği çocuğun çirkin, deforme bir vücutla dünyaya gelmesine neden olmuştur. Satire benzeyen bir yaratık olarak doğan Priapus’u annesi görür görmez terk etmiş, onu bulup yetiştiren çobanlar sıra dışı özelliklerini keşfedip erkekliğine tapmaya başlayınca Priapus bir “kırsal tanrı”(theoi nomioi) kimliği kazanmıştır.³² Priapus’un popülaritesi Roma döneminde zirveye ulaşmıştır. Bahçelerin, üzüm bağlarının, sürülerin ve denizcilerin koruyucusu olmak gibi pek çok işlevi bulunan tanrı nazara karşı önemli bir görev üstlenmiştir.³³ Roma ev mimarisinde bir bezeme unsuru olarak kullanılan freskler, bu örnekte görüldüğü gibi, kimi kez nazara karşı işlevlendirilmiştir. Evin girişinde bulunan, Priapus’un penisini bir para çuvalına karşı tartmasını resmeden fresk, Vettii’lerin bu imajın görünür olmasını istediğini ve böylelikle Priapus’un kem göz defeden güçlerinden fayda umduklarını düşündürmektedir.

³⁰ Alastair M. Small, “Urban, Suburban And Rural Religion In The Roman Period”, **World of Pompeii**, Ed. John J. Dobbins, Pedar W. Foss, New York, Routledge, 2009, s. 196.

³¹ Small, **a.g.e.**, s. 191.

³² Sara Kitat, “The Cult of God Priapus in Egypt during the Greco-Roman Period”, **Göttinger Miszellen**, Göttingen, S. 256, 2018, s. 115–124.

³³ Kitat, **a.g.e.**, s. 115–124.

Roma imparatorluk döneminde nazardan korunmaya yönelik apotropaik sembollerin başında gelen fallus formundaki amulet, yapılara asılabilen çeşitli apotropaik obje, mimari kabartma, rölyef, mozaik, fresk ve süslemeler Pompeii gibi Herculaneum ve Libya'daki Leptis Magna başta olmak üzere çeşitli antik kentlerde, tarihi ve arkeolojik alanlarda görülmekte ve dünyanın çeşitli müzelerinde sergilenmektedir.

Bunlardan biri Amerika Birleşik Devletleri'nin NewYork kentindeki Metropolitan Müzesi'nin 171. galerisinde sergilenen M.S. birinci yüzyıla tarihlenen Roma imparatorluk dönemine ait amulet, dönemin üç farklı apotropaik sembolünü bünyesinde barındırmaktadır: Büyük bir fallus, mano fica olarak adlandırılan kaba bir el hareketi ve erkek genital organları. Her üç sembol de nazarı savuşturmayı, kem gözü uzak tutmayı amaçlayan güçlü apotropaik araçlardır.³⁴ Bu türden, fallus figürü taşıyan amuletlerin, taşıyanları kötülüklerden muhafaza edeceği inancıyla bebek ve çocukların yanı sıra yetişkinlerin -bu muskalar askerler arasında da koruyucu olarak yaygındı-boynuna takıldığı ve yapılara asıldığı bilinmektedir. Aynı müzenin aynı galerisinde sergilenen, yine fallus formu ile dikkat çeken ve aynı döneme tarihlenen bir diğer obje yapılara asılan amulet/ nazarlıklara örnek gösterilebilir. Bu obje, muhtemelen kötülüğü kovmak için konutlara asılan Latince adı “tintinnabulum” olan bir rüzgar çanının parçasıdır.³⁵ Tintinnabulum için fallik rüzgar çanı tanımı kullanılabilir. Merkezinde genellikle bir fallus figürü yer almakta, fallusa iliştilmiş zincirlerin ucunda birer çan bulunmaktadır. Bu tür kem göz savuşturan fallik rüzgar çanlarının Roma döneminden kalma pek çok örneği bulunmaktadır. En iyi bilinenleri Pompeii versiyonlarıdır.³⁶ Fallusun koruyuculuğu, yanındaki çanların çalmasıyla güçlenmekte, bu da fallik tintinnabulumun apotropaik etkisini iki katına çıkarmaktadır. Bu tür nesnelerin üzerindeki fallusun da fallusu bulunabilir, çok falluslu yani polifallik olabilir ve birçok farklı formda görünebilirler. Fallusun, hayvan biçimli yani zoomorfik olması

³⁴ Metropolitan Museum of Art, (Çevrimiçi), <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/255092>, 08 Ağustos 2024.

³⁵ Metropolitan Museum of Art, (Çevrimiçi), <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/255086>, 08 Ağustos 2024.

³⁶ Christopher A. Faraone, **The Transformation of Greek Amulets in Roman Imperial Times**, Philedelphia, University of Pennsylvania Press, 2018, s. 85–86

yaygındır, örneğin aslan ya da kurt gibi bir hayvana benzetilebilir, canavar ya da kanatlı bir yaratık biçimine sokulabilir.³⁷

Yapılarda fallus kullanımı üzerine ilginç bir örnek bir levha üzerine resmedildiği Nikopolis antik kentinde bulunmuştur. Octavianus'un, M.Ö. 29'da, Actium Deniz Savaşı zaferinden iki yıl sonra Yunanistan, Epiros'ta kurduğu Nikopolis antik kenti günümüzde modern Preveze kentinin kuzeyinde yer almaktadır. M.Ö. 27'de Octavianus'un, Augustus adını alarak Roma'nın tek hükümdarı olmasıyla başlayan Roma imparatorluk döneminin erken kentlerinden biridir. 2017 yazında ziyaret ettiğim kent, Akdeniz'in batısı ve doğusu arasında önemli bir coğrafi noktayı teşkil etmektedir. Burada gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda bir ev alanı içerisinde kırık bir mermer levha üzerinde çift falluslu bir figür betimi gün ışığına çıkarılmıştır. Fallus betimlerinin üzerinde "inviodisi" yani "haset edenler"e dair bir metin yer almaktadır. Bu yazıdan hareketle fallusların üzerinde yer aldığı levhanın, evi haset edenlerden, kem gözlülerden korumak için asıldığı düşünülmektedir.³⁸

Kem göz figürü "evil eye" yani "nazar", tıpkı fallus gibi Geç Antik Çağ'da haset, kıskançlık başta olmak üzere çeşitli kötülüklerin olumsuz etkilerine karşı koruma sağlamak için yaygın olarak kullanılmıştır. Bu figür, evin ve içinde yaşayanların maddi, manevi, ruhsal, fiziksel huzurunu bozabilecek her türlü kötülüğü kendine çekmek ve yakalamak için tasarlanmıştır.³⁹

Roma döneminde kıskançlık ve hasedin kişiselleştirilmiş hali olan Phthonos'tan korunmak için tıpkı freskler gibi tasvirli mozaiklerin görsel ifade gücünden de istifade edilmiştir.⁴⁰ Antakya'da, Çekmece yakınlarında 1932–39 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda bulunan, M.S. ikinci yüzyıla tarihlenen Roma villası, girişindeki zemin mozaiginde yer alan kem göz motifi nedeniyle "Kem Göz

³⁷ Metropolitan Museum of Art, Çevrimiçi, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/255086>, 08 Ağustos 2024.

³⁸ Scheibelreiter, **8. Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu**, s. 111.

³⁹ John Mitchell, Keeping the Demons out of The House: The Archaeology of Apotropaic Strategy and Practice in Late Antique Butrint and Antigoneia", **Objects in Context, Objects in Use**, Ed. Luke Lavan, Ellen Swift, Toon Putzeys, S. 5, Leiden, Brill Publishers, 2007, s. 282.

⁴⁰ Scheibelreiter, **8. Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu**, s. 112–113.

Evi” olarak adlandırılmıştır.⁴¹ Eve girenleri karşılamak üzere tasarlanan mozaik, çarpıcı bir mimari unsurdur ve literatürde “Kem Göz Mozağı” olarak anılmaktadır. Söz konusu mozaik günümüzde Antakya Müzesi’nde sergilenmektedir. 2010 yılının Ekim ayında yakından inceleme şansı bulduğum mozaikte, dev bir göz, çeşitli silahların (üstüne saplanmış bir kılıç ve mızrak), hayvanlar (akrep, çıyan, kedi, köpek, kuş, yılan) ve flüt çalan bir cücenin dev fallusunun hücumu altındadır. Antakya’daki bu çarpıcı mozaikte kem gözün yanında “(“καὶ σὺ”: sen de)” yazıtı yer almaktadır.⁴²

Bakışımızı bin yılı aşkın süreyle İstanbul’un başkentlik yaptığı Doğu Roma İmparatorluğu’na, Bizans’a çevirdiğimizde gündelik hayatın mütemadiyen doğaüstü hadiselerin etkisi altında olduğuna yönelik bir inanç karşımıza çıkmaktadır. Cyril Mango’ya göre Bizans “dünya görüşü”ne ilişkin herhangi bir açıklama kaçınılmaz olarak “doğaüstü” ile başlamalıdır.⁴³ Bizans insanı için doğaüstü hadiseler, hayatlarını her anlamda kuşatacak kadar gerçek ve tanındıktır.

Bizans toplumunun yürekten batıl inançlı olduğunu söyleyen Brigitte Pitarakis, kem göze, nazara, saplantı derecesinde inanan toplumun bunlardan çeşitli yöntemlerle korunduğunu vurgulamaktadır. Bizanslıların günlük hayatta kullandıkları çeşitli objeler nazardan sakınma ya da Tanrı’nın inayetini çekme amacıyla yapılmıştır.⁴⁴ İnsanlar kem güçlere geçit vermemek için geniş bir amulet, muska ve nazarlık repertuarına sahiptir ve Bizanslılar için dert, hastalık, kötülük ve türlü tehlikelerden korunmak için çeşitli ritüeller uygulamak, ayinlerden, dualardan, büyülerden faydalanmak günlük bir pratiktir.⁴⁵

Bizans toplumunda tehdit olarak görülen doğaüstü güçlerden biri kıskançlıktır. Kıskançlık, tehlikelidir, nazarın önde gelen kaynaklarından biridir. “Sorunlar

⁴¹ Kem Göz Mozağı 1939, (Çevrimiçi), <http://vrc.princeton.edu/archives/items/show/17359>, 08 Ağustos 2024.

⁴² Scheibelreiter, 8. Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu, s. 112–113.

⁴³ Cyril Mango, **Byzantium The Empire of New Rome**, NewYork, Charles Scribner's Sons, 1980, s. 151.

⁴⁴ Brigitte Pitarakis, Konstantinopolis’te Günlük Hayat, **Bizantion’dan İstanbul’a Bir Başkent’in 8000 Yılı**, İstanbul, 2010, s. 144-155.

⁴⁵ Veronique François, “İyileşmek ve İblislerden Korunmak: Konstantinopolis’ten İstanbul’a Toprak Kaplar”, **Bizans: Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, Ed. Annie Pralong, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2016, s. 247.

“phthonos” ya da kıskançlıkla başlar; bu sıradan bir kötülükten çok daha fazlasıdır, nedensel bir güçtür.” diyen Henry Maguire, -bilimsel literatürde gerektiği kadar ilgi görmemiş olsa da- kıskançlığın gücüne ve neden olabileceklerine yönelik inancın Bizans toplum yaşamında önemli bir faktör olduğunu söylemektedir. Kıskançlık, Adem’i yaratılışından itibaren kıskanan Şeytan’dan kaynaklanmaktadır. Şeytan’ın insanlığa yönelik kıskançlığı cennetten düşüşten sonra da devam etmiş hem doğrudan hem de dolaylı olarak insanlar aracılığıyla talihsizlikler yarattığına inanılmıştır. Bu, nesnesine hastalık ya da talihsizlik getirdiğine inanılan kıskanç bir kişinin bakışından kaynaklanan nazarın Hristiyanlaştırılmasıdır. Bu hususla alakalı Hristiyan görüşü en açık şekilde Kayserili Basil tarafından ifade edilmiştir. Aziz Basil -Henry Maquire’den nakille ve mealen- iyilikten nefret eden iblislerin, aşinası oldukları hisler, niyetler taşıyan insanlar bulduklarında, onlardan kendi amaçları için istifade ettiklerini söylemektedir. İblisler, kıskanç kişilerin gözlerini kendi menfaatlerine uygun biçimde kullanmakta, insanları suistimal ederek çıkarlarına hizmet ettirmektedir.⁴⁶

Martin Hinterberger, en nahoş insani duygulardan biri olarak tanımladığı phthonosun yani kıskançlığın hedefinde başarılı, övgüye layık, övülen kişiler olduğunu söylemektedir. Phthonos, Bizans toplumunda öncelikle muzaffer generallere, yüksek rütbeli imparatorluk memurlarına ve imparatorluk sarayının ışıltılı üyelerine yönelmektedir. Çünkü her türlü mükemmellik ve bu mükemmelliğe açıkça övgü, phthonosu kışkırtmaktadır. Övgülerin en tehlikelisi ise çok sayıda insanın huzurunda yapılan kamuya açık övgüdür. Hinterberger, halka açık bir toplantıda vuku bulan övgü niteliğindeki alkışların Bizanslılar tarafından son derece tehlikeli görüldüğünü vurgulamaktadır. Hinterberger, phthonosa karşı apotropaik ifadeler kullanıldığından bahsetmektedir. Bir anlatıcı ya da konuşmacı, phthonosu kışkırtacak şekilde birini övdüğünde, iltifatları o kişi üzerinde yıkıcı bir etki yaratmasın diye “Phthonos sizden/ onlardan uzak olsun.” demektedir. Hinterberger, bu apotropaik

⁴⁶ Henry Maguire, *From The Evil Eye to Eye of Justice: The Saints, Art, and Justice in Byzantium*, **Image and Imagination in Byzantine Art**, Cornwall, Ashgate Variorum, 2007, s. 219-220.

formülün hemen her defasında “dindar bir yaşam” dileğinin ardından geldiğini belirtmektedir.⁴⁷

Phthonosu kıskırtıp nazar kurbanı olan muzaffer generallerin en meşhurlarından biri Belisarios olmalıdır. Henry Maquire, bu hususla alakalı olarak 14. yüzyılın sonlarında yazılmış anonim bir şiir olan Belisarion’a dikkat çekmektedir. Şiirde, arkhonların, Iustinianus'un Belisarios'a gösterdiği büyük iltifatı nasıl kıskandıkları ve imparatora yaklaşıp Belisarios'un kendisi için bir tehlike olduğu yönünde iftira ettikleri anlatılmaktadır. Şiirin devamında, iftiraların etkisi altında kalan Iustinianus, Belisarios'tan nefret etmeye başlar ve onu kör ettirir. Maguire, Belisarios'un şiirdeki sonunun uydurma olmasına rağmen hem Prokopios'un hem de Agathias'ın, Iustinianus'un başarılı generalinin kıskançlığın ve nazarın kurbanı olduğunu söylediklerini aktarmaktadır.⁴⁸

Hristiyanlığın ilk döneminde bir Hristiyan Romalı, gündelik hayatını, onu koruyacak ya da şefaatine nail edecek dini ve ladini suretlerle çepeçevre kuşatmış böylelikle kötülüklerden korunacağına, iyi şansa kavuşacağına inanmıştır.⁴⁹ Roma toplumunda Hristiyanlığa geçişle birlikte nazar ve kem gözlerden, hastalık ve türlü kötülüklerden korunmak üzere kullanılan Pagan semboller, yerlerini haç başta olmak üzere Hristiyanlığın sembollerine bırakmıştır. Haç, bu dönemde en yoğun kullanılan semboldür, denebilir ki bir Hristiyan'ın kötülüğe karşı “en güçlü silahı”dır. Haçın, şeytanları kaçıran apotropaik gücü, İmparator I. Constantinus'un, haça bir imparatorluk flaması üzerinde yer vermesinin ardından görünürlük ve resmiyet kazanmıştır. Bir kilise doktrinine göre, haç canlı cansız her şeyi, insanları ve objeleri pisliklerden arındırır. Ayrıca İkinci İznik Konsili'nde, inananların haça sığınarak ve haç sembolü vasıtasıyla, kötü ruhlardan ve şeytandan korunacakları, arınacakları vurgulanmıştır.⁵⁰ İmparator I. Constantinus ve haç deyince Milvian Köprüsü Muharebesi ve imparatorun gökyüzünde gördüğü zaferi müjdeleyen haç da

⁴⁷ Martin Hinterberger, Phthonos: “A Pagan Relic in Byzantine Imperial Acclamations?”, **Court Ceremonies and Rituals of Power in Byzantium and the Medieval Mediterranean**, Ed. Alexander Beihammer, Stavroula Constantinou, Maria Parani, Boston, Brill, 2013, s. 51-66.

⁴⁸ Maguire, **Image and Imagination in Byzantine Art**, s. 221.

⁴⁹ François, **Bizans: Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, s. 247.

⁵⁰ François, **a.g.e.**, s. 253–254.

hatırlanacaktır. Bu çok bilindik anlatının haçın gücüne ve koruyuculuğuna vurgu yaptığı açıktır.

Hristiyanlığın en sembolik ve en güçlü koruyucu objesi diyebileceğimiz haçın apotropaik rolü, onu, Geç Antik Çağ'dan itibaren günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası kılmıştır.⁵¹ Bu tarihten itibaren Akdeniz havzasında hem kamusal hem de özel yapıların girişlerinde, cephelerinde, mozaiklerinde haçın koruyucu gücünden istifade edilmiştir. Haç özellikle ikona kırıcılık döneminde ayrı bir öneme sahip olmuştur.

Haç deyince akla gelen bir diğer apotropaik sembol de Chi Rho'dur. Chi Rho, Yunanca ΧΡΙΣΤΟΣ (Hristos) kelimesinin ilk iki harfinin “XP”, “Xı” ve “Pω” yani “chi” ve “rho”nun üst üste bindirilmesiyle oluşturulan Hristogram'ın en eski biçimlerinden biridir. İsa'yı simgeleyen “Chi Rho” Bizans toplumunda, kamusal ve özel yaşamda, çeşitli objeler üzerinde yaygın olarak kullanılan apotropaik mühür ve damga sembollerinden biri olmuştur. Herkesin aşına olduğu bu ve benzeri sembollerin, tacirler ve üreticiler için teknik bir boyutu olan damgalama, mühürleme işinde kullanılması, toplumdaki yaygın, kötülüklerden korunma kaygısını görünür kılmıştır. Fırıncılardan, şarap satıcılarına, hekimlerden, çömlekçilere damgalama işi Bizans toplumunda çok yaygındır. Atina, Bergama ve İznik'te yapılan arkeolojik kazılarda çok sayıda damga kalıbı bulunmuştur. Tuğla üreticilerinin, tuğlaları Chi Rho ile damgalaması⁵² ve bu tuğlaların mimarideki rolünü, onlarla inşa edilen yapıların da İsa peygamberin koruyuculuğuna sığındığını düşünmek özellikle dikkat çekicidir. Robert Ousterhout, standart yapı malzemelerinin kesme taş, tuğla ve kireç harcı olduğunu söylediği Konstantinopolis'te duvar yapımında tuğla ve küçük kesme taşların “opus mixtum” tekniğiyle birlikte kullanıldığını aktarmakta ve şehrin imparatorluk sınırları içinde damgalı tuğlalara en çok rastlanan yerlerden biri olduğunu söylemektedir. Roma'nın tuğla damgalama “adeti” erken Hristiyanlık dönemine geçerek ve yeni karakter kazanarak devam etmişse de eldeki örnekler 11. yüzyıla kadardır ve bu husus henüz etraflıca ele alınmamıştır.⁵³

⁵¹ Mitchell, **Objects in Context, Objects in Use**, s. 284.

⁵² François, **Bizans: Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, s. 252.

⁵³ Robert Ousterhout, **Bizans'ın Yapı Ustaları**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 143-147.

Binalara tuğlalarla yapılan bezemeler bu noktada hatırlanmalıdır. Konumuzla ilgili ilk akla gelen motif haç olsa da çeşitli yüzey süslemeleri ve dekoratif unsurların yapıların tezyininde kullanıldığı bilinmektedir. 1920’lerde Mangana’da yapılan kilise kazısında yuvarlak bir madalyona yerleştirilmiş uçları geniş haçların yüzeyi süslediği görülmüştür.⁵⁴ Bu türden bezemelerin muhafaza amaçlı olarak konutlar üzerinde kullanılıp kullanılmadığı düşünülebilir.

Bizans döneminde insanlar İsa ve haçın koruyuculuğunun yanısıra azizlerin ya da Meryem Ana’nın suretlerini içeren muskallardan istifade etmiştir.⁵⁵ Meryem Ana ikonaları hemen her evdedir, bu tasvirlerin en meşhuru Odigitria’dır. İnananlar arasında kendi koruyucu azizini seçmiş ve evini, ailesini korumak için ona sığınmış olanlar da vardır. Bu aziz kişinin ismiyle bağlantılı olabileceği gibi, kişinin doğduğu yerdeki kilisenin hangi azize ithaf edildiği gibi bir neden taşıyabilir ya da bütünüyle öznel bir tercihe dayanabilir.

Erken Hristiyanlık döneminden itibaren kötülüğün mekanlardan uzak tutulması için başvurulanan Pagan tanrı ve kahramanların yerlerini Hristiyanlıkça kutsal kabul edilen çeşitli kişilerin tasvirlerinin aldığı görülmektedir. Örneğin, Roma dönemine ait amuletlerde kullanılan en yaygın iki figürlü görüntü kutsal süvari olarak adlandırılan insanüstü bir atlı ve atının ayakları altında sırtüstü yatan bir dişi iblisin öldürülmesi sahnesidir. Hristiyanlar, kutsal süvarinin kafasına bir hale ve mızrağının ucuna bir haç ekleyerek ve adını Sisinnius (Bizans Dönemi’nin kimi “kutsal süvari” amuletlerinde tasvir edilen Parthialı Aziz Sisinnius) ya da başka bir aziz ile değiştirerek kolayca benimsemiştir. Kıpti Mısır’da, Hristiyanlığın en eski kiliseleri arasında yer alan Kıpti Kilisesi’ne bağlı bir manastır yemekhanesinin duvarına bir kutsal süvari ve iblis resmi yapıldığı görülmektedir. Aynı coğrafyada, aynı sahne, deri bir kalem kutusunun üzerine on üç satırlık büyülü sözlerin takip ettiği, “Aziz Philotheus, hizmetkarın Pamias’ı koru” şeklindeki kısa bir dua ile kabartmalı olarak işlenmiştir.⁵⁶ Yine aynı şekilde Mısır’da muhafaza edilmiş, kötülüğe karşı koruyucu motiflerle süslenmiş erken Bizans dokumaları, bir ejderha veya yılanı mızrağıyla

⁵⁴ Ousterhout, **Bizans’ın Yapı Ustaları**, s. 209.

⁵⁵ Faraone, **The Transformation of Greek Amulets in Roman Imperial Times**, s. 113–114.

⁵⁶ Faraone, **a.g.e.**, s. 113–114.

durduran kutsal binici tasviri ile haçın yaygın kullanımlarını ispatlamaktadır. Kutsal binici Bizans dönemi nazarlıklarında, tılsımlarında kullanılan en yaygın motiflerdendir. Aya Yorgi ve Aya Teodor (Tiron, Amasyalı) gibi savaşçı azizler bu şekilde tasvir edilmiş ve koruyucu olarak görülmüştür.⁵⁷ Bu şekilde resmedilen azizlere Aya Dimitri de eklenebilir.

Hristiyanlığın görsel sembollerine yazıtlar da eşlik etmiştir. Apotropaik mesajlar içeren lento yazıtları Akdeniz coğrafyasının farklı köşelerinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda gün ışığına çıkarılmıştır. Lento yazıtları, Hristiyanlığın sembolik koruyucu kişilikleri ve sembolik objelerine atıfta bulunmanın yanı sıra zaman zaman kaynaklarını kutsal metinlerden de almıştır. Günümüzde Muğla'nın Bodrum ilçesinde yer alan Halikarnassos'ta bulunan, Hiritiyanlara ait bir lento yazıtında, “σταυροῦ [παρόντος] οὐδὲν ἰσχύει Φθόνοϋς” ifadesi yer almaktadır. Bu cümle, “Haç mevcut oldukça Phthonos asla güçlü olmaz.” anlamına gelmektedir.⁵⁸ Londra'da bulunan bir seramik parçasının üzerinde “ΦΩΣ” ve “ΖΩΗ”, tercümesiyle “ışık” ve “hayat” kelimeleri yer almaktadır. Bu iki kelime, İsa'nın “Ben dünyanın ışığıyım. Benim ardından gelen, asla karanlıkta yürümez, yaşam ışığına sahip olur.”⁵⁹ sözlerini vurgulamaktadır. Ekseriyetle haçla beraber kullanılan kelimelerin gücüne dayanan bu sembolizmden faydalanılmış ve 6. yüzyılda, Suriye'de, girişleri korumak için kapı girişlerinin üstünde sıklıkla bu terkibe yer verilmiştir.^{60 61}

Maalesef günümüz İstanbul'unda yukarıda saydığımız, farklı coğrafyalarda gördüğümüz korunma pratiklerine dair gözlem yapabileceğimiz herhangi bir Roma ya da Bizans konutu bulunmamaktadır. Arkeolojik kazılar bu spesifik alana dair henüz yeterli veri sağlamamıştır. İstanbul'un çok katmanlı, birbiri üzerine inşa edilmiş dokusu kentin mimari geçmişini görünmez kılmaktadır.

⁵⁷ Brigitte Pitarikis, “Bizans Konstantinopolis’inde Kilise, Ev ve Günlük Hayatta Din”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C.V., 2015, s. 74.

⁵⁸ Scheibelreiter, **8. Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu**, s. 111-112.

⁵⁹ Yuhanna viii. 12.

⁶⁰ François, **Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, s. 255.

⁶¹ “Ben dünyanın ışığıyım” ifadesi Ayasofya'nın imparator kapısı üzerinde yer alan çok daha geç tarihli mozaiği ve elinde bu ifadenin de yazılı olduğu açık bir kitap tutan İsa'yı hatırlatacaktır.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’u ziyaret eden Amerikalı diplomat Samuel Sullivan Cox, o dönemde kenti ziyaret eden pek çok yabancı ve özellikle seyyahlar gibi kentin uzun geçmişi, eski yapıları ve arkeolojik mirası ile ilgilenmiştir. Şehir içinde yaptığı gezilerde yapı kalıntılarını hayretle gözlemlemiş, yeni işlevler kazanan yapı parçalarını, spolia (devşirme) mimari öge kullanımını fark etmiş ve bu durumu şöyle dile getirmiştir:

“Kentin içinde veya dışındaki eski Bizans yollarında dolaşan yabancı, her yere dağılmış sütunların muazzam sayısı karşısında şaşakalır. Modern yapıları tamamlamak üzere Türk ve Bizans mimarlar tarafından alınmışlardır. Putperest tanrılara adanmış veya bir Yunan sporcuya, filozofa veya kahramana, bir taş yazıtın bir bahçenin, evin, cami veya kilisenin duvarlarına gömülü olduğunu ne kadar sık gördüm.”⁶²

Robert Ousterhout, bu durumu “Konstantinopolis’te geçmiş, birebir malzemeler ve görsel esin kaynağı olarak pek çok farklı yolla tespit edilebilir.” diyerek ifade etmektedir. Ona göre, devşirmenin temin kolaylığı ve değeri, takip eden Bizans mimarlığı ve süslemeleri için mühim bir tesir olmuştur.⁶³ Samuel Sullivan Cox, kendisini hayrete düşüren bu İstanbul’a has inşaat pratiğini ve kültürünü gözlemlemenin yanı sıra şehrin katman katman yükseldiğinin ve geçmişin yapılarının yeni binaların altında kaldığının farkına varmıştır:

“İstanbul’da bazı yeni konut binaları da vardır. İnsanlar külleri kaldırmaya veya yeni temeller yapmaya aldırış etmediklerinden, bunlar eski binaların külleri üzerine inşa edilmişlerdir. Erken Bizans, Roma ve Yunan çağı anıtlarının çok az çıkmasının nedeni bu mu? Molozlar altına gömülü mü duruyorlar?”⁶⁴

Cox’un sorduğu bu soru bugün hala geçerlidir. İstanbul’da binlerce yıldır devam eden inşa faaliyetleri, söz konusu dönemlerin mimari mirasını karanlıkta bırakmaktadır. Fakat bu umutsuzluk yaratmamalıdır. 1998’de Dumbarton Oaks’da düzenlenen “Konstantinopolis: Şehrin Dokusu” adlı sempozyumunun ardından

⁶² Samuel Sullivan Cox, **Bir Amerikalı Diplomatın İstanbul Anıları 1885-1887**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 470

⁶³ Robert Ousterhout, **Bizans’ın Yapı Ustaları**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 160.

⁶⁴ Cox, **Bir Amerikalı Diplomatın İstanbul Anıları 1885-1887**, s. 471.

hazırlanan yayının girişı için ortak bir yazı kaleme alan Henry Maguire ve Robert Ousterhout'un dediğı gibi:

“Bir metindeki kısa bir gönderme ya da bir yapıdan kalmış bir parça bize görece az şey anlatıyor olabilir, ama bir kombinasyon içinde ele alındıklarında oldukça aydınlatıcı olabilirler. Metinler, yapılara hayat verir ve yapılar da metinlere inanılrlık sağlar.” ve “...diğer şehirlerdeki daha iyi korunmuş olan yapılar Konstantinopolis'in yetersiz kalıntılarını aydınlatabilir.”⁶⁵

İstanbul'da günümüze ulaşan bir Bizans evi bulunmasa da Bizans döneminde yaygın olan kapı üzerinde kötülöklere karşı muhafaza amaçlı haç kullanma geleneğinin günümüze dek devam ettiğı anlaşılmakta, İstanbullu Rumların kolektif hafızası bin yılı aşkın uygulamaların izlerini taşımaktadır. Örneğın “siyah haç” Bizans ve Osmanlı dönemleri boyunca Rumların sürdürdüğü, bugün de devam eden bir muhafaza ritüelidir. Paskalya Bayramı'ndan önceki cumartesi gecesinde Rumlar, Filistin Kıyame Kilisesi'nde bulunduğı düşünölen İsa'nın mezarından geldiğine inanılan -ya da temsili olarak varsayılan- bir mumu yanar vaziyette dikkatlice evlerine taşır ve evin eşiğine vardıklarında giriş kapısının üzerine mum alevinin isiyile bir haç çizerler. Bu geleneğe siyah haç denmekte, bugün de devam etmektedir.⁶⁶ Bu geleneğın yanı sıra mimaride haç kullanımı kesintisiz devam etmiştir. Konutlarda kullanılan Kütahya çinilerini tespit etmek için yaptığım envanter çalışması esnasında Suriçi'ndeki evleri tararken Balat Mahallesi'nde yer alan Yunanca kitabeli iki ev üzerinde haç ve sembol kullanımına denk geldim. Her ikisi de 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen ve Osmanlı dönemine ait olan bu yapıları Bizans bölümünde ele almamın sebebi bu bölüm boyunca ele aldığımız İstanbul'da haç kullanıma ilişkin bir devamlılık göstermeleri ve örnek teşkil etmeleridir. İlki Balat Mahallesi Murat Molla Sokağı No:33'te yer alan bodrum üstü iki katlı kagir evdir. Tipik denebilecek çıkmalı bir Balat evidir. Bitişik nizam inşa edildiğı yanındaki diğer yapılar gibi üzerine kat çıkılmış, mimari özgünlüğünü yitirmiştir. Evin giriş kapısının üzerindeki kitabede bir haç yer almaktadır. Haçın yanında ise -literatüre hakkında hiç bilgi bulunmayan bir

⁶⁵ Robert Ousterhout, Henry Maguire, “Konstantinopolis: Şehrin Dokusu” **Konstantinopolis: Şehrin Dokusu, Dumbarton Oaks Seminerleri**, Ed. Robert Ousterhout, Henry Maguire, İstanbul, Alfa Yayınları, 2016, s. 8.

⁶⁶ Meropi Anastasiadou, “İstanbul'da Yaşayan Rumların Sosyal Hayatında Din”, **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C.V, 2015, s. 113-115.

mimar olarak geçmiş⁶⁷ bir isim bulunmaktadır. Kitabede “ΑΓ. Γ. ΦΟΤΗΡΑ. ΟΜΟΝΟΙΑ. 1882 □ΟΥΛ□ΟΣ 19.” (AG. G. Fotira. Omonia. 1882 Temmuz 19) yazmaktadır. Hakkında hiçbir bilgi bulunmayan “AG. G. Fotira” adını, yapının mimarı olarak yorumlamak yerine hane halkı ile ilişkili biri olarak düşünmek daha doğru bir yaklaşım olabilir. Çünkü burada ismin yazılışı dikkat çekicidir ve bir nüans içermektedir. Soyadı nominatif olarak Φοτήρας veya Φοτήρας şeklinde yazılacağına genitif formda Φοτήρα olarak yazılmıştır. Yunanca gramere göre bu yazılış aidiyet belirtmekte, mimar imzalarında gördüğümüz düz bir ad-soyad belirtme durumundan ziyade “G oğlu AG Fotira’nın” manasını taşımaktadır. (Fotira’nın evi, Fotira’nın hatırası vb. gibi) Altında yer alan, isimden bağımsız “omonia”⁶⁸ ifadesi ise “birlik, harmoni, uyum” anlamlarını taşımakta, yanındaki haçın koruyucu varlığını pekiştiren, antik örneklerden itibaren gördüğümüz yazıt kullanma geleneğinin bir devamı, evin içinde yaşayanlar için bir birlik, beraberlik dileği olabilir mi sorusunu akla getirmektedir.

İkinci yapı ise Balat Mahallesi Kiremit Caddesi No: 16’ta bulunan dükkan üstü iki katlı cadde cephesi taş kaplı kagir evdir. Evin bir cephesi yandaki yapıya bitişik, diğeri Kiremit Caddesi’nin Dindaş Sokak ile kesiştiği köşeye oturmaktadır. Evin girişi Dindaş Sokak üzerindedir. Cephesinin her iki katında da Gotik esintiler taşıyan üçer pencere bulunan evin birinci kat orta penceresinin üzerinde bir madalyon içerisinde oval bir mermer kitabe yer almaktadır. Kitabenin tepesinde sol tarafta terazi, ortada haç, sağ tarafta Tanrı’nın eli (Manus Dei) sembolleri kullanılmış, altında kısaltmalarla yazılmış bir metin ve tarihe yer verilmiştir: “Ο ΕΝ ΒΡ Ε Θ Ε Ν: Γ.Χ. ΚΑΙ: Ε: Μ: ΣΕΠ: 20 ΕΤΟΣ 1862” 20 Eylül 1862 tarihli kitabenin bir tercümesini bir plaka ile evin üstüne asan ev sahipleri, bu sembollerle yüklü kitabenin “İbadethane inşa eden fani kullar Γ.Χ. ve Ε. Μ.” nin hatırasını yaşatmak ve evi korumak için yerleştirildiğini not düşmüştür. Buradan hareketle evin içinde bir küçük ibadethane, şapele yer verilmiş

⁶⁷ Kubilay Arpacı, İstanbul Mimarisinde Sanatkar İmzaları 1800-1923, **Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 49-50.

⁶⁸ Arpacı’nın tezinde bunun muhtemelen Atina’daki Omonoia semtine/ meydanına bir gönderme olduğu söylenmekte, fakat bu bağlantının nasıl kurulduğu açıklanmamaktadır.

olduğu düşünülebilir. İhsan Tünay, Bizans'ın zengin evlerinde de özel "kilisecikler" bulunduğunu aktarmaktadır.⁶⁹

Fotoğraf 1: Kiremit Cad. No:16 adresindeki binanın kitabesi. - Başak Oğuz Kara
Fotoğraf Arşivi.

Tanrının eli, Geç Antik Çağ'da sık görülen bir ikonografidir ve hemen akla şehrin kurucusu I. Constantinus'un ölümünden hemen sonra M.S. 337'de Konstantinopolis Darphanesi'nde basılan "Tanrı'nın eli sikkesi"ni getirmektedir.⁷⁰ 337'de, 4. yüzyılda Konstantinopolis'te basılan bir sikke ile 1862'de, 19. yüzyılda Konstantiniyye'de inşa edilen bir evin üzerinde benzer bir ikonografi görmek ilgi çekicidir ve kültürel, dini bir devamlılığa işaret etmektedir.

⁶⁹ M. İhsan Tünay, "Bizans Dönemi İstanbul Evleri", **Sanatın Ortaçağı: Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar**, Haz. Engin Akyürek, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1997, s. 99-103.

⁷⁰ Britanya Müzesi Sikke, Çevrimiçi, https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1986-0610-, 09 Ağustos 2024.

1.3. Osmanlı Konut Mimarisinde Batıl, Mistik İnanç Sembolleri

Osmanlı İstanbul'u, imparatorluk yaşayışına uygun biçimde çok kültürlü, çok dinli, çeşitli geleneği, göreneği ve inancı bünyesinde toplayan zengin bir folklorik dokuya sahipti. Nazar korkusu, kem gözlerden korunmaya yönelik kaygı, Osmanlı dönemi İstanbul'unda toplumun tüm bileşenlerinin, topluluk, cemaat ve zümrelerin ortaklaştığı ve benzeri ritüeller aracılığıyla mücadele ettiği, birbirinden yardım ve destek aldığı bir “sorun”du.

İstanbul'un fethinden sonra “Romalı hükümdarların halefi olduğunu iddia ederek Kayser-i Rûm” unvanını alan II. Mehmed, bir harabeye dönmüş bulunan kenti yeniden bayındır etmek üzere şenlendirmeye ve inşa etmeye girişmiştir.⁷¹ Dönemin önemli tarihçilerinden Kritovulos sultanın bu girişimini “Özellikle şehrin yerleşimi ile ilgilendi. Onu daha önce olduğu gibi insanlarla doldurmak üzere hem Asya'dan hem Avrupa'dan, ülkesinin her tarafından, mümkün olabilecek en hızlı ve düzenli şekilde her kavimden insanlar ve özellikle Hristiyan nüfus nakletti.” diyerek tasvir etmiştir.⁷² Osmanlı İstanbul'unun 1455 tarihli ilk tahrir kaydı Kritovulos'u doğrular niteliktedir. Yürütme görevini yine ünlü bir dönem tarihçisi Tursun Beg tarafından üstlenilen tahrir kayıtlarında sur içinde oturanların nerelerden geldiklerine dair ilgi çekici bilgiler yer almakta, büyük bir çeşitlilik gözlenmektedir.⁷³

II. Mehmed'in, fethin ardından yürüttüğü nüfus politikaları neticesinde geniş bir coğrafyadan yönelen göçlerle nüfusu artan şehrin yaşam kültürü çeşitlenmiş, farklı kökenlerden gelen insanların, kimlik, aidiyet, inanç ve gelenekleri ile beslenip, zenginleşmiştir. İmparatorluk payitahtı İstanbul'da zaman içerisinde kendine özgü,

⁷¹ Halil İnalçık, **Seçme Eserleri XIII İstanbul Tarihi Araştırmaları: Fetihden Sonra İstanbul'un Yeniden İnşası, Bilad-i Selase: Galata, Eyüp, Üsküdar**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, s. 9.

⁷² Kritovulos, **İmrozlu Kritovulos Tarihi 1451-1467**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, s. 122.

⁷³ İnalçık, **Seçme Eserleri XIII İstanbul Tarihi Araştırmaları: Fetihden Sonra İstanbul'un Yeniden İnşası, Bilad-i Selase: Galata, Eyüp, Üsküdar**, s. 3-9.

eşsiz bir şehir folkloru ortaya çıkmıştır. İstanbul'un mühim bir liman kenti oluşunun bu folklor üzerinde belirgin bir rolü vardır.⁷⁴

İstanbul'un ayrıcalıklı coğrafi konumu, doğal güzellikleri ve nimetleri, uzun geçmişi boyunca büyük medeniyetlere başkentlik edişi, her zaman eğitimin, sanatın ve ticaretin merkezi oluşu, kenti, her milletten, her kültürden insanı kendine çeken bir cazibe merkezine dönüştürürken şehir folkloru çok yönlü bir hüviyet kazanmıştır.⁷⁵

Bu zengin folklor içerisinde şehre özgü nazar ritüelleri şekillenmiş; bu ritüeller, şehrin Yunan, Roma, Bizans geçmişinden beslendiği gibi, Orta Asya Türklerinin, Selçukluların, "Diyar-ı Rum" un, farklı çağlardan Anadolu ve Mezopotamya medeniyet ve toplumlarının, Balkan ve Kafkas halklarının, şehre ziyareti ve ticareti bulunan milletlerin, Pagan inanışların, Hristiyanlık, Musevilik ve İslam dininin uygulamalarını içermiştir. Şehrin yaşam kültürü, imparatorluğun dört bir yanından izler taşımış ve tüm bunları potasında eritmiştir.

Osmanlı İstanbul'unun dini, kültürel, sosyal niteliklerine göre şekillenen ve çeşitlenen nazar ritüelleri arasında farklılıktan çok benzerlikler bulunmaktadır. Ancak bu tezin ana konusunu oluşturan yazılı Kütahya çinileri -mimaride nazarlık kullanımı, nazara karşı yazı, yazıt kullanma ritüelleri kapsamında tüm toplumun paylaştığı ve hatta evrensel bir uygulama olmakla birlikte- içerik açısından doğrudan İslam inancı ile ilişkili olduğundan Osmanlı toplumunun son derece kapsamlı ve katmanlı nazar ritüellerini bir kenara bırakıp, bakışımızı çerçevelememizi gerektirmektedir. Fernand Braudel'in kent için "Kuşkusuz İstanbul her şeyden önce Türklerin kentidir, onların beyaz sarıkları bu kentte egemendir."⁷⁶ dediği gibi Osmanlı payitahtı İstanbul'da icra edilen, Şeyh Hamdullah'la birlikte Osmanlı'ya has bir hüviyet kazan hat sanatı ve ona bağlı gelişen gelenekler de herkesten önce Türklere aittir.⁷⁷

⁷⁴ Sennur Sezer, Adnan Özyalçınar, **İstanbul'un Taşı Toprağı Altın**, İstanbul, Altın Kitapları, 1995, s. 13-14.

⁷⁵ Abdülkadir Emeksiz, **İstanbul Folkloru, Karaların ve Denizlerin Sultanı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C.II, 2010, s. 255.

⁷⁶ Fernand Braudel, **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2019, s. 557.

⁷⁷ M. Uğur Derman, "İstanbul'da Hat Sanatı", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İBB Kültür A.Ş., İstanbul, C.XII, 2015, s. 322-349.

Nazar, kem göz, Türk toplumunda korkulan, insana, hayvana, mala mülke tesir ettiği, zarar verdiği düşünülen, ölümcül dahi bulunan bir “tehlike”dir. Hemen her şey kem göze uğrayabilir.⁷⁸

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*'da, Vak'a-i Kalyon başlığı altında nazar değen gösterişli bir kalyondan bahsetmektedir:

“Sadria'zam Melek Ahmed Paşa Bağçekapusu'nda bir azîm kalyon binâsına şurû' etmişidi. Biraz tekellûf olunup güzergâhda olmağla nazara uğrayup “bunun gibi kalyon görülmemişdir” deyü lâf u güzâf erbâbı diline düşdü.”

Yol üstünde olduğu için göze gelen kalyon 16 Mayıs 1651'de tamamlanıp denize indirilirken nazarın etkisi kendini göstermiştir:

“Bin altmış bir Cumâdelûlâsının yirmi beşinde Pazar ertesi tamâm olup a'yân u erkân mu'tâd üzere du'â ve senâ ile indürürken ba'zı esbâbda kusûr olmağla iki yanına devrilüp nısfından ziyâde su aldı. Gemilerle yanından muhkem bend edüp niçe zamân çıkarmağa sa'y etdiler. Mecâl olmayup bi'l-â- hire üstü bozuldu. Halk niçe kıl u kâl ile bed-fâl etdiler.”⁷⁹

Kem göze uğramak, Türk kültüründe İslamiyet öncesinde de inanılan ve mücadele edilen bir durumdur. Türkler, şaman oldukları dönemde de kem gözlerden çekinmiş, aralarında nazarlık kullanımının da bulunduğu çeşitli çarelere başvurmuşlardır. Bu ritüellere dair bir kısım kanıt Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânü lugâti't-Türk* adlı eserinde görülmektedir.

Türkçe'nin ilk sözlüğü olan ve dilin 11. yüzyıldaki karakterini, Türk boylarının ağızlarını muhteva eden *Dîvânü lugâti't-Türk*, sadece bir sözlük, bir gramer kitabı değil aynı zamanda ansiklopedik bir eser, geniş kapsamlı tarihi ve kültürel bir kaynaktır. Türk folkloruna ve yaşayışına dair zengin bilgiler içerir.⁸⁰

Robert Dankoff, en eski Türk İslam “anıt”larından biri olarak nitelendirdiği *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te İslamlaşmanın sözlü kültürdeki yansımalarına bakmış, bazı

⁷⁸ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1994, s. 104

⁷⁹ Kâtib Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr**, Haz. İdris Bostan, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2018, s. 208-209.

⁸⁰ Mustafa S. Kaçalın, “Dîvânü lugâti't-Türk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. IX, 1994, s. 447.

terimler İslami bir içeriğe sahipken, bazılarının "İslam öncesi" rengini koruduğunu tespit etmiştir. 11. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Türklerin çoğunluğunun hayatında İslam'ın yeni yeni önem kazanmaya başladığına dikkat çeken Dankoff'a göre Divan'da İslam öncesi kavramlar en canlı şekilde bayramlar, kurbanlar ve şöenlere dair içeriklerde varlığını sürdürmektedir. Dankoff, nazar inancına dair içeriği de bu kategoride ele almıştır.⁸¹

Kaşgarlı Mahmud'un, nazarın kaynağı konusunda hiçbir şey söylememesine ve Türkçe karşılığını da vermemesine rağmen, Dankoff, tanıma yönelik bir ipucunu, bir erkek için "aşağılık veya yozlaşmış olmak", yara için de "iltihaplanmak" anlamına gelen "elik" kelimesinde bulmuştur. Dankoff'un aktardığına göre Kaşgarlı Mahmud, bu kelimeyi aynı zamanda "adet gören bir kadının, loğusa bir kadının veya kirlenmiş (cünüp) birinin bakışıyla bozulan her şey" için de kullanmıştır.⁸²

Kaşgarlı Mahmud, eserinde nazarlıklar (muska vb.) ve nazardan korunma yollarına dair bilgiler aktarmaktadır. Eserde geçen "monçuk" kelimesi, atların boynuna nazara karşı takılan mücevher, arslan pençesi gibi muska (amulet) çeşitlerini ifade etmektedir. "abakı" ve "kösgük" kelimeleri ise meyve bahçeleri ve sebze tarlalarına nazardan korunmak için dikilen korkulukları betimlemektedir.⁸³

Bağa, bahçeye, bostana asılan bu korkuluklar, kem göze karşı mala mülke asılan nazarlıkların numuneleri olmalıdır. Türkler, kem gözden korunmak için kullandıkları çeşitli objeleri konutlara nazarlık olarak asma geleneğini çok geniş bir coğrafyada asırlardır sürdürmektedir.

Nazardan korunmak için, Kerkük yöresinde ambar ve avlu kapılarına Ceylan boynuzu, Uluğ Türkistan'da, Anadolu'da ve Azerbaycan'da geyik boynuzu asılır. Hazara Türkleri, evlerinin giriş kapılarına geyik, eğer bulamazlarsa koç boynuzu asarlar. Mülkleri nazardan korumak için asılan baş iskeletleri boynuzlu seçilmiştir. Safranbolu'da evlerin dış duvarlarına boynuz asılması yaygındır. Yine nazarlıklarda

⁸¹ Robert Dankoff, "Kasgarı on the Beliefs and Superstitions of the Turks", **Journal of the American Oriental Society**, S.95, 1975, s. 68-69.

⁸² Dankoff, **a.g.e.**, s. 76

⁸³ Dankoff, **a.g.e.**, s. 76.

ayı ve kurt gibi yırtıcı hayvanların diş, tırnak ve pençeleri kullanılmaktadır. Nazarlık görevi gören bitkiler de diken türlerinden, sert yapılı ağaçlardan seçilmektedir. At; Türkler için çok önemlidir, birçok halk inancına ve ritüele konu olmuş bir canlıdır. Anadolu Türk mitolojisinde at neredeyse kutsaldır. At türbeleri bulunur, hasta atlar, at yatırılarına götürülür. Atların baş iskeleti ambar, bostan ve tarlalarda koruyucu olarak kullanılır. At nalı da yine nazardan koruduğuna inanılan objeler arasındadır, evlere nazarlık olarak asılır.⁸⁴

“Kuş kanadıyla er atıyla”⁸⁵ sözünde en iyi ifadesini bulan, Türklerin atlarıyla bir bütün olduğu düşüncesinin hayata geçtiği ve atlardan en iyi şekilde istifade edilen yerlerden biri savaş meydanıdır ve burada başta düşmanın şerrinden olmak üzere kazalardan, belalardan, nazardan ve şerrin her türlüünden muhafaza olunmak için kullanılan “büyüleyici” denebilecek uygulamalardan biri yüksek rütbeli savaşçıların kendilerini korumak için zırhlarının altına giydikleri tılsımlı gömleklerdir. Bu tezin odağında, konut mimarisindeki muhafaza ritüelleri olduğundan insanları korumak için uygulanan çok çeşitli teknik ve yöntemlere, tılsımlı gömlekler gibi çeşitli nesnelere yer verilmeyecektir ancak Melik Danişmend’in 11. yüzyılın sonlarında Bizans-Türk sınırlarında gerçekleştirdiği efsanevi kahramanlıkları anlatan Danişmendname’de tılsımlı gömleklerin yansımalarını inceleyen Helga Anetshofer, bu eski metinde geçen ve kullanımı Osmanlı döneminde ve hatta bugün de devam eden bir kelimeye dikkat çekmektedir. Anetshofer, zırh ve silahlarının yanısıra savaş için tılsımlı bir şekilde donatılan kahramanın manevi silahlanmasını göğsünün her iki yanına taktığı “hamayıl” ile tamamladığını vurgulamaktadır. Hamayıl kelimesi Arapça h-m-l kökünden türemiş “(bir şeyi) taşımak” manasından türemiş “amulet/muska, kolye” gibi tezin ilgi alanına giren ikincil anlamları Farsça ve Türkçe’de kazanmıştır. Anetshofer, Danişmendname’nin “amulet/muska, kolye” anlamında kullanılan “hamayıl”ın Türkçe’de bu manada kullanımın tasdik edilmiş en eski kaydı olduğunu vurgulamakta ve metnin Melik Dânişmend’in taktığı “hamayıl”ın işlevinin düşmanın nazar ve kem gözünü savuşturmak olduğunu söylemektedir. Evliya Çelebi, altı yüzyıl

⁸⁴ Yaşar Kalafat, Noyan Güven, Altay Türk, “Halk İnançlarından Anadolu’ya Dair Bazı Tespitler”, **Ariş Dergisi**, S.6, 2011, s. 71-72.

⁸⁵ İbrahim Kafesoğlu, “At”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, C. IV, s. 26-28.

sonra “hamayıl” kelimesini Seyahatname’de yine aynı şekilde “amulet/muska” anlamında kullanmaktadır.⁸⁶ Örneğin, Evliya Çelebi, “Gök kazası kış içinde ansızın gelen bela, Kara Haydaroglu ve Katircioglu ve diğer haramilerle karşılaşmanın anlatılması” bahsinde gerilimli ve karmaşık bir hadiseyi izah ederken bir muhatabına diğer pek çok şeyin yanısıra bir tılsımlı tas ve bir hamayıl hediye ettiğinden bahsetmektedir.⁸⁷ Hamayıl, hamail, hamayıl ya da halk arasında bugün de hala kullanıldığı şekliyle “hamaylı” temelde insanların üzerlerine takıp korunmak için bizzat istifade ettikleri bir muhafaza aracıdır ancak kelimenin bazen evler için hazırlanan benzer formdaki muska ve nazarlıklar için de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

İslamiyet’e geçiş ile Türklerin kem gözden korunma ritüelleri İslami bir kimlik kazanmıştır. Nazarın, Kur’an’daki varlığı, müfessirlerin tartıştığı ve değişik yaklaşımlar sergilediği bir mevzudur. Kur’an’da hususen bir nazar ayeti bulunmamasına rağmen Kalem Suresi 51. ve 52. ayetlerinde nazara işaret edildiğine dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır.⁸⁸ Üzerinde uzun uzun tartışılmış bu mevzuyu reddedenler olduğu gibi kabul edenler de bulunmaktadır.⁸⁹ Nazar hususuna delil olarak Yusuf Suresi’nin 67. ayeti de gösterilmektedir. Hz. Yakub’un oğullarına şehre ayrı ayrı kapılardan girmelerini öğütlediğini anlatan ayete, Hz. Yakub’un oğullarının aynı kapıdan ihtişamla beraberce şehre girdiklerinde kem göze uğrayacaklarını ima ettiği yorumu yapılmıştır.⁹⁰ Ayrıca Hz. Muhammed’in torunları Hasan ve Hüseyin’in kötü bakışlardan korunmaları için dua ettiği bir hadis rivayet edilmektedir.⁹¹ Yine Hz. Muhammed’in “Göz değmesi haktır; eğer kaderi geçecek bir şey olsaydı göz değmesi kaderi geçerdi.” dediği de peygamberden rivayet edilen hadisler arasındadır.⁹² Hz. Muhammed’in nazara karşı Felak ve Nâs (muavvizeteyn) surelerini okuduğu ve okunmasını tavsiye ettiği halk arasında yaygın olarak bilinen ve uygulanan bir

⁸⁶ Helga Anetshofer, “The Hero Dons a Talismanic Shirt for Battle: Magical Objects Aiding the Warrior in a Turkish Epic Romance”, *Journal of Near Eastern Studies*, S.2, 2018, s. 175-193.

⁸⁷ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C.II, 2018, s.516

⁸⁸ İlyas Çelebi, “Nazar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXXII, 2006, s. 445.

⁸⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Azim Yayınları, C. VIII, s. 69.

⁹⁰ Yazır, *a.g.e.*, s. 445.

⁹¹ Yazır, *a.g.e.*, s. 293-294.

⁹² Yazır, *a.g.e.*, s. 69.

rivayettir. “Nazar’dan Allah’a sığınınız. “Çünkü göz (değmesi) gerçektir.” hadisi⁹³ yine Hz. Muhammed’den rivayet edilen hadisler arasında yer almakta ve bu türden rivayetlerin İslamiyet’te nazarın varlığına ya da diğer bir ifadeyle dinin nazarı kabul ettiğine, batıl görmediğine dair ispatlar olduğu varsayılmaktadır.

İslam dininin, bu türden kanıtlar aracılığıyla, nazarı sahih görüp, varlığını kabul ettiğine dair genel yaklaşım, halk inanışındaki nazardan korunmaya yönelik örfi gayretlerin dinen de meşru kılındığı algısını yaratmıştır. 9. yüzyılda Orta Asya üzerinden Anadolu’ya göç eden Türk toplulukları inanç, gelenek ve göreneklerini de beraberlerinde getirmiş, uzun bir geçmişi olan nazar pratiklerini, Şamanizm’den İslam dinine geçişte korumuş, eski inanışlara dayanan kadim ritüellerini yeni inançları içinde uyumla yaşatmaya devam etmişlerdir.⁹⁴

İnsanlar, yeni bir dine tabi olup inançla bağlansa da kökleşmiş gelenek ve uygulamalarından kolay kolay vazgeçmemektedir. Başka bir deyişle güncel ve dine ait ya da dinen caiz görülen kimi ritüellerin kökeni ilkel pratiklere, batıl inanç ve davranışlara dayanabilmektedir. Bunlar biçim değiştirerek yeni tâbi olunan din içerisinde varlığını sürdürebilmektedir.⁹⁵ Ali Köse ve Ali Ayten’den nakille, antropolog L. Levy-Bruhl’a göre “ Batıl inançlar, toplumun ortak inançlarının değişim geçirmiş halleridir. Bunlar telkin, taklit ve tavsiye yoluyla nesilden nesile geçerler.”⁹⁶ Osmanlı insanının günlük yaşamında da böyle olmuştur. Nazar inancı nesilden nesile geçmiş, İslam dininden “icazet alan” toplum, nazarı özellikle de çaresiz kaldığı, kontrol edemediği olumsuzlukların müsebbibi görmüş, ritüellerinde hak ile batılı birleştirerek bir mücadeleye girişmiştir. Tüm kötülüklerden daha kötü olduğuna inanılan kem gözden korunmak için birçok yöntem icat edilmiş, göze gelebilecek

⁹³ Nilgün Çıblak, Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. 15, 2004, s. 104.

⁹⁴ Hacer Nurgül Begiç, “Anadolu Nazar İnancı ve Nazarlıklar”, **Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı**, Mart 2022, s. 186.

⁹⁵ Çıblak, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, s. 105.

⁹⁶ Ali Ayten, Ali Köse, “Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, S. 3, 2009, s. 53.

şeyler saklanmış, olduğundan az gösterilmiş ve nazardan korunmak için her yola başvurulmuştur.⁹⁷

Osmanlı döneminde yapılara, kapılara, girişlere nazarlık asma pratiğine ilişkin çarpıcı bir bilgiye Eremya Çelebi Kömürçiyân'ın 1661-1684 yılları arasında yazdığı 17. yüzyıl İstanbul'unu anlattığı İstanbul Tarihi adlı eserinde rastlarız.⁹⁸ Kömürçiyân'ın eserinde Topkapı Sarayı'nın dördüncü kapısı dediği ve yerini "Üsküdar ile Pontos Denizi'nin (Karadeniz) tam karşısında" tarif ettiği Topkapı'sına büyük bir kaplumbağa kabuğu ve eğri olarak, iki insan boyunda bir amûdufıkarî (bel kemiği, omurga) asıldığını aktarır.⁹⁹ Eremya Çelebi'nin eserini, Hrand D. Andreasyan'ın tercümesi üzerinden yeni notlarla yayıma hazırlayan Kevork Pamukciyan, kapıya asılan kaplumbağa kabuğu için "şimdi de halk arasında cari olan adete göre, nazarlık olarak konulmuş olsa gerektir." demektedir.

Eremya Çelebi'den sarayın, şehirdeki en büyük ve en önemli konutunun kapısına nazarlık olarak kaplumbağa kabuğu asıldığını öğrenmekteyiz. Pamukciyan, bu durumu Sarkis Sarraf Hovhannesyan'ın da teyit ettiğini söylemektedir.¹⁰⁰

Hovhannesyan, 1800 yılında tamamladığı "Payitaht İstanbul'un Tarihçesi" adlı eserinde, Eremya Çelebi'nin kendisinden 100 yıldan uzun zaman önce gördüğünü söylediği kabuk ve kemiğin hala yerinde olduğunu söylemektedir: "kapının üst eşliğinde de muazzam bir kaplumbağanın kabuğu ve dev bir balığın iki insan boyu uzunluğundaki iskeleti asılıdır."¹⁰¹ Nazarlık, saray kapısına yakışacak ölçüde büyük seçilmiştir.

Seyyid Lokman'ın Hünernâme'sinde yer alan ve Topkapı Sarayı'nın ilgili kapısının resmedildiği bir minyatürde Eremya Çelebi'nin kapıda asılı olduğunu söylediği objeler görülmektedir. Gülru Necipoğlu, Topkapı Sarayı adlı eserinde ilgili

⁹⁷ Raphaella Lewis, **Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat**, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1973, s. 54.

⁹⁸ Eremya Çelebi Kömürçiyân, **İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul**, Çev. Hrand. D. Andreasyan, Haz. Kevork Pamukciyan, İstanbul, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, 1988, s. XXIV.

⁹⁹ Kömürçiyân, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁰⁰ Kömürçiyân, **a.g.e.**, s. 109.

¹⁰¹ Sarkis Sarraf Hovhannesyan, **Payitaht İstanbul'un Tarihçesi**, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 12-13.

minyatürde kapı üzerinde görülen objeleri uzun boylu bir adam iskeleti, büyük bir balık omurgası ve bir hayvan başı olarak tanımlamıştır. Necipoğlu ayrıca dev bir taş top ile taş atan bir devin bacak kemikleri olduğu rivayet edilen benzer nitelikte objelerin Ayasofya'nın alt kısmına denk gelen Bizans deniz suru üzerindeki bir kapıda da bulunduğunu aktarmakta ve "bunlar muhtemelen içeri sızmak isteyenlere karşı kapıları koruyan tılsımlardı." demektedir.¹⁰²

İstanbul halkının, kem göz, nazar, kıskançlık, haset, türlü kötülük ve felakete karşı amulet, muska, hamayıl, obje, yazı, nazarlık kullanma ve yapılara asma gibi uygulamaları Osmanlı dönemi Türk konut mimarisinde geleneksel olana İslami bir karakter kazandırarak ya da her ikisini bir arada kullanarak sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'den ayetler, hadisler, çeşitli dualar ve lafızlar ile kem gözden kaçınmak için seçilip bir araya getirilen çeşitli yazılar ile hatlar, levhalar hazırlanmış, geleneksel bir takım nesnelerle birleştirilerek nazarlıklar yapılmış, özel tertiplerle muskalar yazılmış, tüm bunlar Osmanlı halkının günlük yaşamında yaygın biçimde yer edinmiştir.

Doğan Kuban, Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. yüzyıllar adlı eserinde bunları konutlar özelinde şöyle tanımlamıştır:

"Ev cephelerinde mistik ya da batıl inanışlara hitap eden bazı öğeler de vardır. Bunlar muskalar, geyik boynuzları, nazar boncukları ve Tanrı'yı anan çeşitli yazılardır: Maşallah Kâne, Ya Melik El-Mülk gibi."¹⁰³

Bu noktada geleneksel mimarisini koruyan bir yerleşim olan İzmir'in Ödemiş ilçesi sınırları içinde bulunan Birgi'deki yapılar üzerindeki simgelere bakmak konunun serüvenini bize gayet iyi anlatacaktır. Birgi, Anadolu'daki yaşamsal ve kültürel devamlılığın ve ortaklığın çarpıcı örneklerinden biridir. Uzun tarihinde Frig, Lydia, Pers, Bergama, Roma, Bizans, Aydınoğlu Beyliği ve Osmanlı toprağı olmuştur. Aydınoğlu Beyliği'nin ilk başkenti olan Birgi, II. Murad devrinde tamamen Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Aydınoğulları döneminde önemli bir kültür merkezi olan Birgi,

¹⁰² Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari, Tören ve İktidar**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014, s. 261-262.

¹⁰³ Doğan Kuban, **Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, s. 168.

bir medeniyet şehri olma niteliğini Osmanlılar zamanında da devam ettirmiştir.¹⁰⁴ Konut inşa teknik ve geleneklerini yüzlerce yıl sürdürerek ve mimari dokusunu büyük ölçüde koruyarak günümüze ulaşan ve Çakırağa Konağı gibi Türk konut mimarisinin en önemli örneklerinden birini barındıran bu tarihi yerleşimde yapıların üzerinde yüzlerce yıldır kullanılan simge ve semboller hâlâ görülebilmektedir.

Birgi'deki evlerin çatıya yakın kısımlarına, yapının temeli atılırken her türlü musibetten korunmak için kurban edilen hayvanların kafatasları asılmıştır. Birgi evlerinin taş duvarlarını "süsleyen" tek şey bu değildir, konutlar çeşitli simgeler ile donatılmıştır. Duvarlara incelikle işlenmiş bu simgelerin geçmişinin Neolitik Döneme kadar uzandığı düşünülmektedir. Yapılarda nazardan korunmak için göz, muska motifleri kullanılmış, bereket getirmesi için ise nar, incir ve başak gibi çok taneli mahsullerin sembolizminden faydalanılmıştır. Ülkü Altınoluk'a göre göz motifleri, evleri kötülüklerden ve kem gözden koruyan, eve ve içindekilere nazar değmemesi için seçilen muhafaza sembolleridir. Kutsal kitaplarda cennetle ilişkilendirilen nar, incir, başak gibi bitkiler Birgi'deki konutlarda bereketi temsil etmektedir.¹⁰⁵ Yapılarda özellikle nar sembolizmi dikkat çekicidir.

¹⁰⁴ Feridun Emecen, "Birgi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VI, 1992, s. 189.

¹⁰⁵ Ülkü Altınoluk, **Geleneksel Kent Dokusu Birgi**, İstanbul, Ege Yayınları, 2007, s. 55-56.

Fotoğraf 2: Birgi’de bir evin bahçe duvarı üzerindeki geleneksel semboller. – Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

Birgi’deki konutların üzerinde bu binlerce yıllık sembolizm sürerken bir yandan da İslam kenti hüviyetine uygun olarak kem göze karşı kullanılan “Maşallah” lafzı başta olmak üzere din kaynaklı çeşitli muhafaza yazıları da görülmektedir.¹⁰⁶

Bu birleşimin en çarpıcı örneklerinden biri, halk arasında “Koca Çeşme” olarak bilinen Bıçakçı Es-seyyid Hacı Ali Ağa Çeşmesi ya da bir diğer adıyla Bıçakçızade Çeşmesi üzerinde görülmektedir.¹⁰⁷ Koca Çeşme Sokak üzerinde Derviş Ağa Camii’nin karşısında yer alan, yalağı bir lahitten devşirilmiş çeşmenin H.1222/1807-1808 yıllarında Bıçakçı es-seyyid Hacı Ali Ağa tarafından yaptırıldığı yazılı olduğu¹⁰⁸ mermer çeşme aynasının nar biçiminde istif edilmiş “Maşallah” hatlı süslemeleri, Birgi mimarisindeki geleneksel nar sembolünün İslam inancıyla harmanlandığı zarif bir bezemedir.

¹⁰⁶ Altınoluk, **Geleneksel Kent Dokusu Birgi**, s. 79.

¹⁰⁷ Altınoluk, **Geleneksel Kent Dokusu Birgi**, s. 60.

¹⁰⁸ Rahmi Hüseyin Ünal, **Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s. 162

Ekim 2023'te ziyaret ettiğim Birgi'de, evlerdeki bu sembolizmi görüntülerken geç dönem bir Osmanlı-Türk yapısı olan Çakırağa Konağı'nda da bu simgelerin kullanılıp kullanılmadığına bakmak istedim. Çakırağa Konağı'nda karşıma, tavanlardaki kalem işi nar bezemeleri gibi, Birgi'de yaygın olarak görülen sembolizmin yansımalarının yanısıra yine İstanbul'da ve tüm Anadolu'daki konutlarda sık sık istifade edilen bir nazar önlemi olan yazı kullanımı çıktı.

Doğan Kuban'ın “olgunluk çağında Türk hayatlı evinin ve Türk konut mimarisinin en heyecan verici” yapılarından biri olarak tanımladığı¹⁰⁹ Çakırağa Konağı'nın ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle ve farklı inşa tarihleri öne sürülmekle beraber Baha Tanman'a göre mimarisine ve tezyînâtına bakarak I. Abdülhamid (1774-1789) veya III. Selim (1789-1807) dönemlerinden birinde yapıldığı söylenebilmektedir.¹¹⁰ Çakırağa Konağı, 17. yüzyıldan itibaren İstanbul ve çevresinde terkedilen ancak Anadolu'da ve Rumeli'de uygulaması sürdürülen dış sofalı, hayatlı ev tipinin simetrik bir numunesidir. Günümüze ulaşan kısmı, konağın harem bölümüdür. Konak titiz bir işçilikle inşa edilmiş, kalem işleri ile müzeyyen duvar ve tavanları dikkat çekici güzelliكتedir.¹¹¹ Yapıyı süsleyen kalem işleri, resimler ve kitâbeler 19. yüzyıla, II. Mahmud dönemine tarihlendirilmektedir.¹¹² İnci Kuyulu Ersoy, bu tarihe en erken 1830'lar şeklinde yaklaşmaktadır.¹¹³

¹⁰⁹ Doğan Kuban, **Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, s. 69.

¹¹⁰ M. Baha Tanman, “Çakırağa Konağı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VII, 1993, s. 188-189.

¹¹¹ Tanman, **a.g.e.**, s. 188-189.

¹¹² Tarkan Okçuoğlu, **Hayal ve Gerçek Arasında Osmanlı Resminde İstanbul İmgesi, 18. ve 19. Yüzyıllar**, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2020, s. 96.

¹¹³ İnci Kuyulu, “İzmir ve çevresindeki Bir Grup Duvar Resminin Düşündürdükleri”, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler**, İzmir, İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1998, s. 57-78.

Fotoğraf 3: Birgi Çakırağa Konağı üzerindeki stilize “Maşallah” yazısı. – Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

Konağın dış cephesi de bu 19. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen boyalı bezemeler ile kaplanmıştır. Bu bezemeler çiçekli vazolar, gırlantlar ve perdelerden oluşur.¹¹⁴ Yapının genelinde olduğu gibi Barok üslubun hüküm sürdüğü natüralist dış cephesine, madalyon içine, görünür şekilde nazara, kem göze karşı kalem işiyle “Maşallah” yazılmıştır. Birgi’ye özgü sembolizm ve simgeler ile İslamda nazar deyince ilk akla gelen korunma aracı diyebileceğimiz “Maşallah” kelimesi aynı konutta bir arada kullanılmıştır. Bu Barok karakterli bitkisel süslemelerle çevrelenmiş oval madalyon içerisindeki “Maşallah” lafzı geleneksel konut mimarisinde kullanılan “Maşallah” nazarlıkların en belirgin ortak özelliğini haizdir: sokaktan gelip geçenlerin göreceği bir noktadadır.

¹¹⁴ Rüçhan Arık, **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1976, s. 86.

Bakışımızı, Sedad Hakkı Eldem'in "Türk evlerinin en tipik ve en güzel örnekleri kuşkusuz İstanbul'da idi." dediği İstanbul'a yeniden çevirdiğimizde 470 yıllık Osmanlı payitahtından günümüze ulaşan konut örnekleri çok sınırlı sayıdadır. Eldem bu durumu, zamanımızdan uzun yıllar önce dahi "Bugün İstanbul'da bu örnekler hakkında fikir verebilecek ev kalmamış gibidir." diyerek ifade etmektedir.¹¹⁵

Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nin "ev, ahşap evler" maddesinde aynı gözlemi tekrarlar: "Zamanımızda eski ahşap konaklar hemen hiç kalmamış gibidir." der ve devam eder: "Ahşap evler o kadar azalmıştır ki, hepsi bir araya toplansa üç büyük mahalleyi doldurmaz."¹¹⁶

Doğan Kuban ise bu durumu şöyle ifade eder: "... Osmanlı başkentinin ahşap konutları bir daha geri gelmemek üzere yok olmuşlardır. Zarif mimarilerinden artakalanlar Batılı gezginlerin anıları, gezi notları, tarihleri, çizimleri ve resimleridir."¹¹⁷

Osmanlı İstanbul'unun mimarlık tarihi kabaca üç evreye ayrılmaktadır: 15. ve 18. yüzyıllar arası, 18. ve 19. yüzyıllar.¹¹⁸ Sedad Hakkı Eldem, bu ayrımı İstanbul evleri için 17., 18., 19. yüzyıllar şeklinde yapmaktadır. Eldem, gravürler, resimler, seyahatnameler gibi çeşitli kaynaklar üzerinden yaptığı incelemeler neticesinde 15. ve 16. yüzyıl evlerine dair bilgiler elde etmişse de 15., 16. ve 17. yüzyıllara ait hemen hiçbir konut bugüne ulaşmamıştır.¹¹⁹

Günümüze gelebilmiş konutların çoğu, devrin yüksek statülü ahalisinin konaklarıdır ve bugün Boğaziçi'nde az sayıda 18. yüzyıldan kalma yalı bulunmaktadır.¹²⁰ 18. yüzyıl İstanbul evlerinin barınma koşullarını Ahkâm defterlerindeki "istibdal" konulu hükümler vasıtasıyla araştıran Hatice Gökçen Özkaya, İstanbul evlerinin tarihine ve yaşam standartlarına dair doğrudan

¹¹⁵ Reha Günay, **İstanbul'un Kaybolan Ahşap Konutları**, İstanbul, Yem Yayın, 2014, s. 19.

¹¹⁶ Reşat Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Koçu Yayınları, C. X, 1971, s. 5404.

¹¹⁷ Kuban, **Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar**, s. 176.

¹¹⁸ Uğur Tanyeli, "İstanbul Mimarisinde Radikal Değişim Evresi: XVIII ve XIX. Yüzyıllar", **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C.VIII, 2015, s. 312.

¹¹⁹ Günay, **İstanbul'un Kaybolan Ahşap Konutları**, s. 38.

¹²⁰ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 135.

belgelenecek yapı stoğunun azlığına dikkat çekmekte ve eldeki az sayıda mevcut yapıya dayanarak yapılan çıkarımların yeterli olamayacağını ve sınırlı sayıda ciddiye alınabilir araştırma olduğunu vurgulamaktadır.¹²¹ Ayrıca 18. yüzyıldan kalmış bir bina tespit edilse dahi uğradığı değişiklikler öyle çoktur ki en başta nasıl yapıldığını belirlemek son derece zor olmaktadır.¹²²

İmparatorluğun ilk yüzyıllarında İstanbul halkının, hayatlı ev geleneğini sürdürdüğü düşünülmektedir. Türklerin, Anadolu coğrafyasında şekillendirdiği bu konut modelinin kesin tipolojisinin 16. yüzyıl biterken şekillendiği varsayılmaktadır. Bundan evvel İstanbul'da yapıldığı düşünülen konutlar ekseriyetle ahşap çatılı, moloz taş ve hımsız yapı duvar tekniği ile inşa edilmiş tek katlı evlerdir. Zamanla ahşaba dönüşen konutlar, kent içi bir hüviyet kazanmış, açık plandan, kapalı plan düzenine geçerek Cumhuriyet dönemine kadar konut tipolojisinin özünü teşkil etmiştir.¹²³

Konutlar hususunda “Değil sıradan insanların, hali vakti yerinde kişilerin evlerine ilişkin bilgilerimiz bile anıtsal yapılar konusunda bildiklerimize göre azdır.” diyen Suraiya Faroqhi, buna sebep olarak İstanbul’da sık sık yaşanan yangınları, ardından depremleri ve evlerin zaman içinde doğal olarak eskimesini göstermektedir.¹²⁴

İstanbul’da konut yapımında en çok tercih edilen malzeme ahşaptır.¹²⁵ Anıtsal yapılar hariç ahşap evlerin hakim olduğu kentte en ciddi tehdit yangınlardır.¹²⁶ Öte yandan yangınları, tüm kent ve kendileri için tehdit haline getiren de bizzat -Le Corbusier’nin “sayısız ahşap evleri ıkış tıkış yığılmış olarak kat kat yükseliyordu karşımızda” dediği¹²⁷ İstanbul’un ahşap konutlarıdır. 1782 yılı yangınlarını anlattığı Harik Risâlesi’nde Derviş Efendi-zâde Derviş Mustafa Efendi, yangının açık

¹²¹ Hatice Gökçen Özkaya, “18. yüzyıl İstanbul Evleri”, **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. VIII, 2015, s. 368.

¹²² Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, s. 135.

¹²³ Doğan Kuban, “Osmanlı Dönemi Mimarisi” **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. VI, 1993, s. 175.

¹²⁴ Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, s. 135.

¹²⁵ Faroqhi, **a.g.e.**, s. 119.

¹²⁶ Faroqhi, **a.g.e.**, s. 214.

¹²⁷ Charles-Édouard Jeanneret, **Şark Seyahati İstanbul 1911**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 114.

sebeplerinden biri olarak güneşten ısınan ahşap binaların “adeta havadan ateş ister” hallerini göstermektedir. Risalesinin hatimesinde “İstanbul Şehri’nin bir ateş üçgeni içinde bulunmasının sebebi, evlerin birbirine yapışık ve ahşap malzeme ile yapılmış olmasıdır.” demektedir ve yazdıklarından ders alınmasını ummaktadır.¹²⁸

İstanbul için, “bir kent değil bir yığılma bölgesi, kentsel bir devdir.” diyen Fernand Braudel, kenti, ahşap malzemeden, kerpiç ve fazla pişirilmemiş tuğlalarla inşa edilen evlerinin birbirlerinin üzerine bindiğini ve sokaklarının dar, dolambaçlı olduğunu söyleyerek tasvir etmektedir. Braudel, bu tasviri şöyle sürdürür: “Kentte yangınlar siktir ve saraya bile sıçramıştır.”¹²⁹

Yangınlar, Osmanlı İstanbul’unda kent yaşamını şekillendiren olguların her zaman başında gelmiştir. Şehirde her yıl, semt ya da semtler ölçeğinde en az bir yangın yaşandığı göz önünde bulundurulduğunda kenti, doğal afet, salgın, toplumsal ve askeri olaylardan daha ziyade yangınların etkilediği anlaşılmaktadır ve bu tahribat 17. yüzyıldan itibaren artan nüfus ve yoğunlaşan konut dokusuna bağlı olarak giderek daha yaygınlaşmış ve yıkıcı olmuştur.¹³⁰

Ebru Boyar ve Kate Fleet, Osmanlı İstanbul’unu “yaşamın tehlikeli olduğu ve ölümün kol gezdiği şiddet dolu” bir şehir olarak tanımlamaktadır. Veba gibi hastalıkların yayılıp şehirde kol gezdiği salgınlar -Braudel, İstanbul’da, veba afetinin sürekli olarak yerleştiğini söyler ve şehri salgınların büyük potası olarak niteler-¹³¹ ayaklanmalar, isyanlar, yaygın şiddet, adi suçlar, devletin ölümcül cezaları, deprem, sel gibi afetler gündelik yaşamı korku ve ölümle kuşatmıştır.¹³² Şehirde en çok korkulan şeylerin başında ise sık sık tekrarlayan ölümcül yangınlar gelmektedir. Ürkütücü bir hızla ilerleyen alevler önlerine gelen her şeyi yutmaktadır.¹³³

¹²⁸ Derviş Efendizâde Derviş Mustafa Efendi, **1782 Yılı Yangınları [Harik Risalesi -1196]**, Haz. Hüsameddin Aksu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, s. 50-62.

¹²⁹ Fernand Braudel, **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2019, s. 556-557.

¹³⁰ Necdet Sakaoğlu, “Osmanlı Dönemi Yangınlar”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. VII, 1994, s. 427.

¹³¹ Braudel, **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I**, s. 527.

¹³² Ebru Boyar, Kate Fleet, **Osmanlı İstanbul’unun Toplumsal Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 79.

¹³³ Boyar, Fleet, **a.g.e.**, s. 79.

Le Corbusier, 1911 yılında İstanbul'da olduğu sırada tanık olduğu Aksaray Yangını'nın dehşetini "Kızgın köz parçaları tam bir kasırga oluşturmuş; delice uçuşan kızgın közler yüzlerce metre öteyi yakıp kavuruyor." diyerek anlatmıştır. Zamanın Harbiye Nezareti'nin, günümüzün İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü'nün yanbaşıda, Bakırcılar Caddesi üzerindeki bir evde çıkan yangın, rüzgarın etkisiyle hızla yayılmış, alevler evvela Beyazıt'a, ardından Laleli'ye ulaşmıştır. Le Corbusier, yangının izlediği rotada Şehzade Camii'nin çevresinde tamamı ahşap evlerden oluşan halis Türk sokaklarının yandığını görmüştür.

Le Corbusier, "gördüğü manzaranın kavrayış gücünü aştığını" söylemektedir. Kendi deyimiyle "alıklanmış, derin bir kasvete kapılmıştır" ve bugün hayal etmesi dahi zor bir imajı, güçlü ifadesiyle "Bozdoğan Kemerinin (...) sıra kemerlerinin sayılamayacak kadar çok deliğinden, alevler içindeki bir geminin lombozlarından çıkar gibi ateş çıkıyor." diyerek tarihe düşürmüştür.¹³⁴ Bu yangının neticesinde Aksaray ve Laleli semtleri tamamen küle dönmüştür.

Bozdoğan Kemerinin yerinde durmaya devam etse de İstanbul topografyası yangınlar yüzünden durmadan değişmiş, alevlerin kuşattığı kent periyodik olarak başkalaşmıştır. Necdet Sakaoğlu, tarihe "harik-i azim", "harik-i kebir" gibi adlarla geçen İstanbul'u cehenneme çeviren felaket boyutundaki yangınlar bir yana bırakılsa dahi mahalle, bölge düzeyindeki yangınların sık sık tekrarlanması ile her yıl şehrin 1/50'sinin yanmış olduğu ve ortalama her 50 yılda bir kentin silüetinin değiştiği sonucuna varmaktadır.¹³⁵

"Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları" adlı eserinde bazen günlerce devam eden yangınların şehrin yarısından fazlasını küle döndürdüğünden söz eden Reşat Ekrem Koçu, yangınların "Türk yapı sanatının nice bin güzel eserini" ortadan kaldırdığını ve İstanbul'daki ahşap konutların en büyük düşmanı olduğunu söyler. Üstelik yangın, sadece "ahşap İstanbul'u, binaları değil, binaların içinde çeşitli Türk sanatlarının paha biçilemez numunelerini, yüzlerce yılın yadigarlarını" yok etmiş,

¹³⁴ Jeanneret, **Şark Seyahati İstanbul 1911**, s. 113-119.

¹³⁵ Necdet Sakaoğlu, "Osmanlı Dönemi, Yangınlar", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. VII, 1994, s. 428.

“nice nadide el yazması kitap ve büyük hattatların elinden çıkma yazılar” yangına kurban gitmiştir.¹³⁶

Yangınlar, etkili oldukları semtleri bütünüyle viraneye çeviriyor, alevlerin geçtiği sokaklardan geriye hiçbir şey kalmıyordu. Malik Aksel’in deyimiyle “İstanbul’a has dantel gibi süslü” evler, “cicili bicili konaklar, köşkler” ile, bu yapılarda bulunan Türk sanat ve kültürünün şaheserleri yanıp küle dönüyordu. Nice “minyatürlü divanlar, tezhipli Kur’anlar, yazma, tek nüsha kitaplar, türlü nadide el işleri, daha doğrusu sayılamayacak çeşitte sanat eserleri” ahşap evlerle birlikte yanıp gidiyor, yangınları söndürmek, yayılmalarına mâni olmak için her yol denense de bu büyük felaketleri engellemek mümkün olmuyordu. Malik Aksel, öte yandan camdan cama el ele tutuşacak mesafedeki evlerde çıkan yangında değil eşya kurtarmak, insanların canını zor kurtardığını ve bazen de kurtaramadığını söylemektedir. Ayasofya Hatibi ve “Hatip Ebrusu”nun mucidi Mehmed Efendi’nin 1773 yılında Hocapaşa’daki evinde çıkan yangında meşhur ebrularını kurtarmak için kendini attığı yangından sağ çıkamamıştır.¹³⁷ Yangınlar, asırlar boyunca Osmanlı toplumuna, kültürüne maddi, manevi büyük zararlar vermiş, fakat her şeyden önemlisi kitlesel can kayıplarına neden olmuşlardır. 22 Ağustos 1782 gecesi Gül Camii civarındaki Çingiraklı Değirmen’e komşu Çingiraklı Mahallesi’nde çıkan “Harîk-i Ekber” kollara ayrılarak İstanbul’un büyük bölümünü yakıp yıkmıştır. On binlerce ev yanmış, yangından kaçıp Şehzade Camii’ne sığınan 600 kişi hayatını kaybetmiştir.¹³⁸ Kroniklerde insanı dehşete düşüren bu örneklerin sonu gelmez.

Osmanlı başkentinin ilk gününden son gününe değişmez parçası olan yangınlar şehirdeki en büyük ölüm nedenlerinden biridir. Ebru Boyar ve Kate Fleet’ten nakille, Şark’ta Toplumsal ve Dinsel Hayat adlı eserinde Osmanlı günlük hayatını anlatan Ermeni Papaz Krikor H. Basmacıyan “İstanbul’da insanları her şeyden çok korkutan bir şey varsa, o da yangındır.”¹³⁹ demektedir. Yangın korkusunun kol gezdiği şehrin gündelik yaşamının kasvetini dağıtmak, ölüm kaygısı ile başa çıkmak için insanlar,

¹³⁶ Reşat Ekrem Koçu, **Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları**, İstanbul, Ana Yayınevi, 1981, s. 7-13.

¹³⁷ Malik Aksel, **İstanbul’un Ortası**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2019, s. 112-113.

¹³⁸ Derviş Mustafa Efendi, **1782 Yılı Yangınları [Harik Risalesi -1196]**, s. 8.

¹³⁹ Boyar, Fleet, **Osmanlı İstanbul’unun Toplumsal Tarihi**, s. 84.

dualardan, büyülerden, tılsımlardan medet ummuş, kötülüklerden korunmak için muskalar satın almıştır.¹⁴⁰ Raphaela Lewis, en iyi muskanın Kur'an olduğunu söylemektedir. Ayrıca çok kuvvetli olduğu düşünülen Esmâ-i Hüsnâ'dan, peygamberin, meleklerin adlarından, aralarına tılsımlı kelimeler yazarak surelerden yapılan muskalar çocuk ve büyüklerin boynuna, hayvanların alına, ev ve dükkanlara asılmaktadır.¹⁴¹

İstanbul halkı, yangından korunmak için çeşitli apotropaik yöntemlere başvurmuş, batıl inançlara sığınmıştır. Tamamlanan eve ya da sahibine nazar degeceğine inanıldığı için İstanbul'da rağbet edilen eski bir adet "evlerin üst katında bir odanın tavanını boş bırakmak, tamamlamamak yahut yarım bırakmak"tır.¹⁴² 18. yüzyılın başında, 1716-18 yılları arasında Osmanlı topraklarında yaşayan Lady Mary Wortley Montagu, İstanbul yangınlarına şahit olmuş, yangınlarda çoğu kent sakininin evinin defalarca yandığını öğrenmiş ve 4 Ocak 1718 tarihli mektubunda, İstanbullu ailelerin çoğunun evlerinin bir ya da iki kez yıkıldığını gördüklerini yazmıştır.¹⁴³ Lady Montagu, Edirne'de kaldığı dönemde ise bazı kuşlara adeta dini bir hürmet gösterildiğini farketmiştir: halkın Türk kesimi için böyle bir kuşun evlerine yuva yapması sevinç sebebidir çünkü bu sayede o evde o yıl yangın tehlikesiyle karşılaşmayacağına inanılmıştır.¹⁴⁴ Lady Montagu'nun, kuşlara dair bu inanış hakkında verdiği bilgi, Celal Esad Arseven'in evleri muhafaza için saçak altlarına asılan yazılı levhaların arkasında kalan boşluklara ekseriya serçeler ve kırlangıçların yuva yaptığı bilgisini aktarmasını hatırlatmaktadır.¹⁴⁵

İstanbulluların nazarlık repertuarı oldukça geniştir. Mavi gözlerin kötü ve uğursuz olduğuna inanan halk çareyi onların bakışlarını geri aksettirecek bir mavi gözde bulmuştur. Göz boncuklarıyla süslü nazarlıklar binaların kapılarına, duvarlarına

¹⁴⁰ Boyar, Fleet, **Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi**, s. 79.

¹⁴¹ Raphaela Lewis, **Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat**, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1973, s. 52-53.

¹⁴² Aksel, **İstanbul'un Ortası**, s. 112-113.

¹⁴³ Mary Wortley Montagu, **Doğu Mektupları**, İstanbul, Yalçın Yayınları, 1996, s. 97.

¹⁴⁴ Montagu, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁴⁵ Celal Esad Arseven, **Türk Sanatı Tarihi: Menşinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1955, s. 584.

asılmıştır. Ayrıca hacca gidenlerin getirdikleri devekuşu yumurtaları da nazara karşı çok tesirli sayılmıştır.¹⁴⁶

Yangına karşı evlerin kapıları üzerine “ne akla gelirse öyle nazarlıklar” takıldığını yazan Malik Aksel’den öğreniyoruz ki ayrıca nazarı önlemek, yangına karşı koymak için evlerde Hilye-i Şerif levhaları, yangın duaları bulundurmak da adet olmuştur.¹⁴⁷ İçinde Hilye-i Şerif bulunan eve ateş değmeyeceğine inanılmıştır. Yazılar, hatlar, levhalar yangın korkusuyla yeni bir hususiyet kazanarak yaygınlaşırken afetin alevlerinden apotropaik bir gelenek doğmuştur. Reşat Ekrem Koçu’dan nakille, ateşe karşı bir manevi sigorta kurulmuş; güzelliğinin seyrine doyum olmaz ahşap binaların cephelelerine, en yüksek yere, saçak altına, yıldızlı çerçeveler içinde, değerli hattatların elinden çıkma ‘Yâ Hâfız’ ve ‘İsmi Celâl’ levhaları konulur olmuştur.¹⁴⁸ Koçu sayesinde öğreniyoruz ki İstanbul’da evlere asılan levhalarda rastlanan iki lafz, ‘Yâ Hâfız’ ve ‘İsmi Celâl’, nazar, haset ve kem gözler kadar başta yangınlar olmak üzere türlü afetlerden muhafaza olunma arzusunu da barındırmaktadır.

İstanbul halkı, yangınlardan Allah’ın yardımı ve lütfu ile kurtulacağına içtenlikle inanmış ve bu inançla konutlarına üzerinde “Yâ Hâfız” esması bulunan levhalar asmış, evlerinin çevresinde tütsüler gezdirmiştir.¹⁴⁹ Evliya Çelebi’nin, Seyahatnâme’sinde, “Nuh nebi”den kalma bir anlatıyı aktardığı bir kısımda bu esmadan bahsetmesi ilgi çekicidir ve konumuzla ilintili görünmektedir. Evliya Çelebi, Seyahatnâme’nin birinci cildi olan İstanbul kitabında, alaylar halinde padişahın huzurundan geçen şehir esnafını anlattığı iki yüz yetmişinci fasılın yedinci bölümünde marangozlar esnafından bahsetmektedir. Evliya’dan, gemi usta ve mimarı olduklarını, işlerinin mesleğin başka erbabının yapamayacağı ölçüde büyük bir ilim olduğunu öğrendiğimiz 3 bin neferlik marangozlar esnafının piri Hz. Nuh’tur. Evliya Çelebi, “Hak emri ile Tufan’dan kurtulmak için yeryüzünde ilk defa bir gemi inşa eden” kişi

¹⁴⁶ Lewis, **Osmanlı Türkiye’sinde Gündelik Hayat**, s. 54.

¹⁴⁷ Aksel, **İstanbul’un Ortası**, s. 112-113.

¹⁴⁸ Reşat Ekrem Koçu, **Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları**, İstanbul, Ana Yayınevi, 1981, s. 7-13.

¹⁴⁹ Necdet Sakaoğlu, “Osmanlı Dönemi, Yangınlar”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C.VII, 1994, s. 428.

olduğunu söylediği Hz. Nuh'un yaptığı gemi hakkında okuyucusuna verdiği bilgiyi detaylandırır: Hz. Nuh, gemisinin direğine "Yâ Hâfız" yazmıştır.¹⁵⁰

Nuh Peygamber'in gemisini tehlikelerden korumak için direğine "Yâ Hâfız" yazması gibi Osmanlı İstanbul'unda da halk Allah'ın isimlerini ve ayetlerini konutlarına asarak nazar ve yangından, ikisinin iç içe geçen tehlikelerinden korunmayı ummuştur.

Anadolu İnançları adlı eserinde İsmet Zeki Eyüboğlu, bu iç içeliğe dikkat çekmiştir. İnsanların ateşten korunmak için bizzat üzerlerinde de muska taşıdığını söyleyen Eyüboğlu, ateşin, Anadolu folklorunda büyük yere sahip olduğunu, Osmanlı evlerindeki yangın ve nazar birlikteliğinin kültürel olarak yaygın bir inanışın yansımaları olduğunu söylemektedir. Eyüboğlu, Anadolu'da evlerin kapısı üstüne yangını önleme amacıyla nazarlık takıldığını, bu nazarlıkların Anadolu'da karşımıza sıklıkla hayvan boynuzları, kafatasları ya da at nalı şeklinde çıktığını, şehirlerde ise evlerin kapıları üstüne yangından korunmak için "Maşallah", "Yâ Hâfız", "Ya Malikü'l-Mülk" gibi Arapça kelimelerin yazıldığı levhalar asıldığını belirtmektedir.¹⁵¹

Osmanlı İstanbul'unda nazar inancı, nazarlık kullanımı ile yangından korunma arzusunun birlikteliği dikkat çekicidir. Evler yanmaktadır çünkü nazar değmektedir. Eve nazar değdiği için bu musibet ile karşılaşmıştır ve nazardan korunulursa ev de korunacaktır. Ayrıca bu levhalar aracılığıyla yangın afetinden doğrudan korunma umulmaktadır. Halk, Allah'tan, kendilerini ve mülklerini yangın afetinden, kontrolden çok kolay çıkabilen, önüne kattığı her şeyi küle döndüren ateşten korumasını niyaz etmektedir. İlginç olan İstanbul'un bir diğer kabusu olan depremin bu denklemde yer almayışıdır. Bu durum, evlerin yaygın olarak depreme nispeten dayanıklı ama yangından korunması neredeyse imkansız ahşap malzemeden inşa edilmesi ile açıklanabilir. Literatürdeki anlatılarda nazar ve yangın ekseriyetle beraber yer alırken

¹⁵⁰ Evliya Çelebi, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C.I, 2003, s. 500.

¹⁵¹ İsmet Zeki Eyüboğlu, **Anadolu İnançları**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998, s. 84-85.

depremin zikredilmeyişinin bir diğer önemli sebebi yangınların depremlere nazaran sık hatta sürekli bir tehdit oluşudur.

Yangınların tarih boyunca İstanbul'a, İstanbul halkına, İstanbul konutlarına ve İstanbul kültürüne verdiği zararlar tarihi metinlerden edebiyata, ansiklopedik eserlerden hatıratlara uzanan bir çeşitlilikte pek çok müellifin kaleminden detaylı olarak anlatılmıştır. Nazarlık olarak yapılara asılan levhalar da bu anlatılarda karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı döneminde, yapılara asılan yazılarla ilgili adeta bir mesele dönüşmüş olan Sadrazam Keçecizade Fuad Paşa ile şehri gezen Fransız hikâyesi, İstanbul halkının korunma çabasına ve ritüellerine dair akla gelen ilk örneklerden biridir. Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nden nakille, Paşa, kendisine büyüklü küçüklü ahşap evlerin üzerindeki "Yâ Hâfız" levhalarının ne anlama geldiğini soran misafirine "Tek yangın sigorta şirketimizin adı, bütün bu evler o şirkete sigortalıdır" diyecektir.¹⁵²

Bu anektodun edebiyattaki ilginç yansımalarından biri Ömer Seyfettin'in Gizli Mâbed hikâyesidir.¹⁵³ Ömer Seyfettin'in, 29 Ekim 1919'da Kalamış'ta yazdığı, ilk kez 10 Kasım 1919 tarihli İfham Gazetesi'nde yayınlanan, incelikli bir oryantalizm eleştirisi içeren mizahi hikâyesi, anlatıcının bir gün Tokatlıyan'da "azgın bir 'şark' meftunu" diye tasvir ettiği, tam bir Doğu hayranı olan bir Frenk ile tanıştırıldığını anlatmasıyla başlar. Genç Frenk, anlatıcıdan kendisini, Avrupalılaştırmamış bir Türk evine götürmesini rica eder. "Loti'nin Türkiye'si"ni merak eden Frenk'in bu arzusunu kırmayan anlatıcı, ani bir kararla genci derhal Karagümrük'te oturan ihtiyar süt annesinin evine götürür. Yolun büyük bölümünde yürürler, yangından çıkmış mahallerden, virane evlerin yanından geçerler. Bu kısa, ince mizah ürünü hikâye doğuyu aşırı idealize eden Frenk'in geceyi geçirdiği evin sandık odasını gizli bir mâbed sanmasıyla olay örgüsünün zirvesine ulaşır. Anlatıcı misafirinin gülünç bulduğu bu derinleşmemiş ilgisini "Frenk evlerimizin üzerindeki "Maşallah"

¹⁵² Reşat Ekrem Koçu, "Fuad Paşa (Keçecizade)", **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Koçu Yayınları, C. XI, 1971, s. 58-49.

¹⁵³ Ayşe Budak, "41 Kere Maşallah: Geleneksel Konut Mimarisinde Nazarlık Olarak Maşallah Kullanımı ve İstif Çeşitleri", **Milli Folklor**, S. 128, 2020, s. 182.

levhalarını millî bir sigorta şirketinin işaretleri, saçaklarımızda sallanan nazarlık pabuçlarını damdan dama kaçan hırsızların oralara takılıp kalmış ayakkabıları zanneden meşhur milletdaşı gibi, bir an durdu, düşündü.” diyerek tasvir eder ve Keçecizade Fuad Paşa’nın, İstanbul’da gezdirdiği Frenk ile hasbihalini hatırlatır.¹⁵⁴

Gizli Mâbed hikâyesi, yazılıp yayınlandığında, sona yaklaşmakla birlikte II. Meşrutiyet dönemi henüz nihayete ermemiştir. Genç Frenk, bir zamanlar Pera’da yükselen fakat bugün yerinde yeller esen Tokatlıyan Otel’inde İstanbullu muhataplarına “Azizim, siz kendinizi bilmiyorsunuz. Avrupa’yı bir şey zannederek kendi güzelliklerinizi göremiyor, kendi esrarlarınızı yaşamıyorsunuz.”¹⁵⁵ dediği esnada Osmanlı toplumu ciddi bir Batılılaşma gayreti içindedir. II. Meşrutiyet’in ilânını takiben yaşanan süreçte Batılılaşma alanında yaşanan önemli bir gelişmenin odağında evlere asılan nazarlıklar karşımıza çıkar. Bu alanda, 1908 sonrası, Mehtab dergisinde başlayan fikri tartışmaların merkezinde yer alan Garpcılık adlı düşünce hareketinin Batılılaşma alanındaki fikirlerinin kaynağı Doktor Abdullah Cevdet’in yayımladığı İctihad mecmuası olmuş, Cevdet ile beraber, Kılıçzâde Hakkı, Celâl Nûri gibi yazarlar Osmanlı toplumunun sorunlarının çözümü için topyekün Batılılaşma’dan başka çare olmadığını savunup Batılılaşma’ya mani gördükleri din ve geleneklerle mücadele etmiştir. Bu mücadeleyi derinleştirmek için de 1912 yılında bir Batılılaşma planı hazırlamışlardır. Kılıçzâde Hakkı Bey’in kaleme aldığı bu planın ikinci maddesi binaların üzerine asılan “Yâ Hâfız” levhalarının altına bir de sigorta şirketi levhası asılmasını teklif etmektedir. Sahipleri bu ilginç teklifin sebebini geleneksel değerlerin yerini Batılı değerlerin alması gerekliliği olarak açıklamaktadır.¹⁵⁶ Bu plana ikinci maddeden giriş yapan ev cephelelerine asılan yazılı levhalar, bu geleneğin toplum nazarındaki yerini, önemini ve ne derece sembolleşmiş olduğunu anlatması açısından dikkat çekicidir.

İstanbul yangınlarına dair anlatılarda yazılı levhalara, ekseriyetle çok kısa şekilde olsa da muhakkak değinilmesini bu sembolizmin bir parçası olarak görmek

¹⁵⁴ Ömer Seyfettin, **Gizli Mabnet**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2022, s. 41-49.

¹⁵⁵ Seyfettin, **a.g.e.**, s. 41-49.

¹⁵⁶ M. Şükrü Hanioglu, “Batılılaşma”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. V, 1992, s. 148-152.

mümkündür. Bu kısa anlatılar, konuya dair etraflıca bilgi vermezler ama bir “doğallık” içerirler. Bu metinlere bakarak evlere asılan levhaların konut kültürünün nasıl da ayrılmaz bir parçası olduğu, onlarsız bir ev düşünülemediği ve İstanbul şehir kültürünün, folklorunun, batıl ve dini inançların iç içe geçtiği bu ritüelin yaygın kabul gördüğü sonucuna varılabilir. Ayrıca geç dönem Osmanlı mizah basını ve dönem çizerleri bu levhaları sık sık konu edinmiş, ince bir alaycılıkla siyasi ve toplumsal sorunların eleştirisinde kullanmıştır. Söz konusu rağbet, erken Cumhuriyet döneminde de devam ederken ahşap evler ve yer yer eskiliği, köhneliği, geçmiş bir döneme ait olduğu vurgulanmak istenen konutlar bu levhalarla vurgulanmıştır.

Kentin uzun tarihi boyunca nice konut, yangına, depreme ve malzemelerin tekrar kullanılması amacıyla yıkıma kurban gitmiştir. İstanbul’da gündelik yaşamın tarihi, detayları ve arkeolojisi başta kentleşmenin yarattığı fiziksel imkansızlıklar ve az sayıdaki arkeolojik çalışmanın çoğunlukla anıtsal yapılara yönelmesi nedeniyle sınırlı bir alan olarak kalmıştır. Osmanlı dönemi İstanbul kent yaşamı, önceki bölümlerde tartıştığımız Antik Çağ, Roma ya da Bizans dönemleri kadar imkansızlıklar barındırmasa da bugün ayakta kalan Osmanlı evleri sınırlı sayıdadır. Saatler içinde yüzlerce kişiyi öldürüp sayısız yapıyı küle döndüren yangınlar evleri yok etmekle kalmamış, şehrin topografyasında büyük değişimlere sebep olmuşlardır. Bu noktada Semavi Eyice’nin, yangınlar hususunda söyledikleri kent arkeolojisi ve şehir çalışmaları açısından çok mühimdir. Eyice, yangınlardan sonra genellikle enkazın kaldırılmadığını, zemine bastırıldığını ve toprak kotunun bu nedenle yükseldiğine dikkat çekmektedir. Bu şehrin yüzeyiyle daha alttaki katmanların ilişkisini mesafelendiren bir durumdur. Kent yıkıntıların, enkazların üstünde yükselip durmuştur. Eyice, bilhassa yakın tarihli yangınlardan (örneğin 1918 Cibali-Fatih yangını) sonra sokak dokularının da değiştirildiğini, yeni caddeler açıldığını, bu iyi planlanmamış düzenlemeler kapsamında tarihi eserlerin dikkate alınmadığını, yıktırıldığını söyler. Yangınlar, yıkımlar, yanlış kararlar kenti değiştirmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Semavi Eyice, **Eski İstanbul’dan Notlar**, İstanbul, Küre Yayınları, 2015, s. 31.

Günümüzde İstanbul’da, sur içinde görebildiğimiz sınırlı sayıdaki ahşap konut ekseriyetle imparatorluğun son yüzyılına aittir.

Suraiya Faroqhi, toplumun konutlara tarih düşmemesine dikkat çekmekte ve “en gösterişsiz kamu yapısına bile konması âdet olan bir tarih kitabesine, evlerde hemen hiç rastlanmamaktadır.” demektedir.¹⁵⁸ Bu durum, karşılaştığımız bir evin, zaman içerisinde geçirdiği değişiklikler de göz önünde tutulduğunda hangi döneme ait olduğunu tespit etmeyi çok daha güç kılmaktadır.

Doğan Kuban, evlere asılan levhalardaki yazılarla birlikte “bazen” binanın yapım tarihinin de verildiğini söylemektedir. Bu “bazen”in özellikle İstanbul söz konusu olduğunda çok nadir hatta sıra dışı bir duruma karşılık geldiği düşünülebilir.¹⁵⁹ 2024 yılı itibariyle İstanbul’da ayakta kalan ahşap yapılar, Osmanlı payitahtındaki konutlarda nazara karşı alınan önlemleri etraflıca tetkik etmeye yetecek miktarda değildir. Konutlardan ilk yapıldığı şekli muhafaza edebilenler son derece nadirdir, çoğu restorasyonlar başta olmak üzere çeşitli müdahaleye uğramış, değişmiş ve özgünlüğünü yitirmiştir. Hal böyleyken konutların üzerinde nazara ve her tür müsibete karşı alınmış önlemleri yorumlamaya yetecek kadar numune bulmak zordur.

Ancak yine de, bu tez çalışmasının odağını oluşturan 20. yüzyıl yazılı Kütahya çinilerinin envanterini çıkarmak üzere tüm Suriçi’nin tarandığı süreçte sınırlı sayıda konut üzerinde, bahsedilen hatlara numune olabileceğini düşünülen yazılara denk gelinmiştir. Ayrıca cami ve çeşmeler gibi kamusal yapılarda, kimi hanlar gibi ticari nitelikli binalarda “Maşallah” ve “Yâ Hâfız” gibi ibarelere rastlanmıştır. Bunları kısaca sıralamak isterim.

İstanbul, Suriçi mahallelerinde ahşap evler üzerinde gördüğüm geleneğe uygun şekilde asılmış az sayıdaki levhayı Osmanlı dönemine tarihlemek, özgünlüğünden emin olmak mümkün değildir. Levhaları çok yakından inceleme, tetkik etme şansı bulunmamaktadır. Evler, müdahaleye uğradığı, restorasyon ya da en azından temel bir

¹⁵⁸ Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, s. 135.

¹⁵⁹ Doğan Kuban, **Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, s. 168.

bakımdan geçtiği için yazılar sonradan asılmış olabilirler. Nitekim böyle olduğu açıkça anlaşılan örneklerle rastlanmıştır. Bu şerhi koyarak ilginç olduğunu düşündüğüm dört örneği paylaşmak isterim. İlki Süleymaniye Namahrem Sokak No:8'deki ahşap ev saçağında yer alan “Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü'r-râhimîn” yazılı levha, ikincisi Balat Çorbacı Çeşmesi No:40'taki kagir bina saçağında yer alan sağ armudi istif içinde “İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ” yazan, sol armudi istif içinde “leezîdennekum vele-in kefertum” yazan, armutların yapraklarındaki yazılar okunamayan levha, üçüncüsü Cankurtaran Yenigüvey Sokak No:5'te ahşap binanın saçağında bulunan “Bismillâhirrahmânirrahîm” ve “İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ” yazan levha, dördüncüsü ise Cerrahpaşa Samatya Sahili Sokak No:2'de yer alan¹⁶⁰ ahşap konağın cephesindeki tuğra formunda tertiplenmiş “Şefâ'atî li ehli'l kebâiri min ümmetî” hadis-i şerifi ve yanındaki madalyon içinde yer alan “salât-u selâm” terkibinden oluşan yazılardır. Bunlardan ilk üçü cam altı tekniğinde, dördüncüsü kalem işidir. Bunlar dışında yine Suriçi'nde rastladığım Osmanlı dönemine ait çeşitli formlardaki yazılardan birkaç örnek vermek isterim:

Fotoğraf 4: Balat Mah. Çorbacı Çeşmesi Sok. No:40 adresindeki armudi istifli levha. – Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

¹⁶⁰ Bu kalem işi yazının hattatı bir ihtimal Hafız Abdülahad Vahdeti Efendi olabilir. 1848 yılında İstanbul'a yerleşen Hafız Vahdeti 1896 yılında vefat etmiştir. Yazının üzerinde tarih yoktur. Eğer hattatın elinden çıkmış ise 1848'den sonrasına ait olmalıdır. - Süleyman Berk, **İstanbul'un 100 Hattatı**, İBB Kültür A.Ş., İstanbul, 2012, s. 124.

Yavuz Selim Mahallesi İncebel Sokak No:25'te bulunan, konut mahali olan bu muhitte bir dönem ticarethane olarak kullanıldığı anlaşılan, halihazırdaki fonksiyonu belirsiz yapının girişinde defne yapraklarıyla kuşatılmış oval mermer madalyon içerisinde mermere hakkedilmiş bir “Yâ Hâfız” istifi yer almakta, altında H. 1285 (M. 1869) tarihi yer almaktadır. Bu eserin yapı ile ilgili olmadığı, orijinal konumundan bu binaya taşınan devşirme bir unsur olduğu açıktır.

Molla Fenari Mahallesi Vezirhanı Caddesi No:12'de, Çemberlitaş'ın tam karşısında yer alan bir zamanlar konut, günümüzde ticarethane olarak kullanılan iki katlı yapının birinci katında iki pencere arasına asılı levhada “Maşallah” yazmakta ve altında H. 1287 (M.1871) tarihi bulunmaktadır.

Eminönü Yeni Cami Caddesi 19 numaralı oldukça dar üç katlı kagir yapının ikinci kat penceresinin üzerinde yeşil boyalı dikdörtgen kitabede “Mâşâallâhu kâne ve mâ lem yeşe'lem yekün.” yazmaktadır. Kitabe H.1288 (1872) tarihlidir. Bu yapıya komşu 17 numaradaki iki katlı kagir binanın cephesi üzerindeki dikdörtgen kitabe çerçevesi içinde yer alan yeşil boyalı oval madalyonda “Eûzü bi kelimâtillâhi't-tâmmâti min şerri mâ halak” yazmaktadır. Madalyonda H.1292 (1876) tarihi okunmaktadır.

Fatih'te Macar Kardeşler Caddesi 6 numarada bulunan kagir evin çatı üstündeki bitkisel bezemeli, gösterişli alınlığının ortasında yer alan madalyonun içindeki mermer levhada “Yâ Hâfız” yazmaktadır.

Laleli'de Ordu Caddesi üzerinde Mimar Kemaleddin Bey'in 1918 Cibali - Fatih yangınında evsiz kalanlar için konut olarak inşa ettiği, 1922'de tamamlanan Harikzedegân Apartmanları üzerindeki “Yâ Hâfız” yazısının -çok geç tarihli olmasını bir kenara koyarak- elimizdeki en sembolik örneklerden biri olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶¹ Konut dışı kimi örnekler ise şöyledir:

Topkapı Sarayı'nın Bab-ı Hümayun kapısı önünde yer alan III. Ahmed meydan çeşmesinin 1141 Hicri (M. 1728)'i gösteren hattı bizzat sultanın kendisine ait “*Târîhi*

¹⁶¹ Literatüre “Yâ Hâfız” olarak geçmekle birlikte burada yazan “Yâ Hafız” esmasıdır, iki benzer manadaki kelime arasında bir nüans bulunmaktadır.

Sultân Ahmed'in cârî zebân-ı lûleden, Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle duâ” yazılı tarih beytinin altında dairevi şekilde istif edilmiş bir “Maşallah” yer almaktadır.

162

1763 tarihli Laleli Camii’nde iki ayrı formda “Maşallah” ve “Maşallah kane” yazıları yer almaktadır.¹⁶³

Beyazıt’tan Sultanhamam’a inen Çakmakçılar Yokuşu üzerinde yer alan III. Mustafa’nın banisi olduğu 1763 tarihli Büyük Yeni Han’ın batı duvarı üzerindeki köşede bulunan kuş evinin iki yanında karşılıklı “Maşallah” yazıları yer almaktadır.¹⁶⁴

Eminönü Hobyar Mahallesi’nde Büyük Postane Caddesi üzerinde yer alan 1772 tarihli vakfiyesinden Muhsinoğlu Mehmed Paşa’nın yaptırdığı öğrenilen ama mimarı ve inşa tarihi bilinmeyen¹⁶⁵ Muhsinzade Hanı üzerinde “Maşallah, Maşallah kane, Maşallah la kuvvete illa billah, Yâ Hâfız, Yâ Malikül-Mülk” yazıları görülmektedir.

İbn-i Meddas olarak ün bulmuş Paşmakçızâde Hüsâmeddin Tokadi’nin 15. yüzyılda yaptırdığı yaptırdığı, önüne Sadrazam Salih Paşa 17. yüzyılda bir çeşme yaptırdığı için İbn-i Meddas ve Salih Paşa Camii¹⁶⁶ adlarıyla anılan yapının 1246 (1830) tarihli tamir kitabesinde “Maşallah” yazmaktadır.

Beyazıt Çarşıkapı’da yer alan 15. yüzyıl yapısı Hoca Piri Camii ya da diğer adıyla Makasçılar Mescidi özgünlüğünü yitirmiş, bütünüyle yeniden inşa edilmiş bir yapıdır. Cümle kapısı üzerindeki kitabede “Maşallah” ifadesi yer almaktadır. II.

¹⁶² Ali Rıza Özcan, **İstanbul’un 100 Kitabesi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2011, s. 70.

¹⁶³ Berrin Yapar Ünal, “Nazar Kavramıyla Yapılan Hat Tasarımları”, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sanatta Yeterlik Eser Metni, 2015, s. 54.

¹⁶⁴ Semavi Eyice, “Büyük Yeni Han”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VI, 1992, s. 518-519.

¹⁶⁵ N. Çiçek Akçıl Harmanakaya, “Eminönü Muhsinzade Hanı”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. 25, 2016, s. 73-104.

¹⁶⁶ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Alî Sâtî’ Efendi, Süleymân Besim Efendi, **Hadikatü’l-Cevami, İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi’mârî Yapılar**, Haz. Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001, s. 65-66.

Mahmud döneminde tamirde asılmış bu kitabenin tarihi yapı üzerindeki bir diğer kitabeye bakılarak 1831-32 olarak belirlenmiştir.¹⁶⁷

Cibali’de yer alan 15. yüzyılda Doğancıbaşı Çakır Ağa tarafından mescit olarak inşa ettirilmiş, 16. yüzyılda Mimar Sinan tarafından Anadolu Defterdarı Süleyman Çelebi için camiye dönüştürülmüş olan Üsküplü Çakır Ağa, Üsküplü Camii, Süleyman Çelebi Camii adlarıyla bilinen, 19. yüzyılda geçirdiği yangının ardından Abdülaziz döneminde (1874) bütünüyle yenilenen yapı üzerinde “Maşallah” yazısı yer almaktadır.¹⁶⁸

Etyemez’de Org.Abdurrahman Nâfiz Gürman Caddesi üzerinde yer alan 1817 tarihli Nefise Hanım Çeşmesi üzerinde “Maşallah” yazmaktadır. Nefise Hanım, Yeniçeri Ocağı serçavuşlarından Ali Ağa’nın eşidir. İbrahim Hilmi Tanışık, kitabesini aktardığı çeşme üzerindeki “Maşallah” a dair bir şey söylememektedir.¹⁶⁹

Kapalıçarşı’da Kalpakçılar Caddesi ile Sipahi Sokağı’nın kesiştiği köşede yer alan 1842 tarihli Halife Cilvenaz Çeşmesi üzerinde “Maşallah” ve “Barekallah” ibareleri yer almakta, kitabesi “Hafız Allah” ifadesi ile başlamaktadır.

¹⁶⁷ Nurullah Delibaş, **Kitabelerin Kitabı Fatih**, İstanbul, Fatih Belediyesi Yayınları, 2016, s. 434.

¹⁶⁸ Başak Oğuz, **İstanbul’un 100 Mimar Sinan Eseri**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2016, s. 65.

¹⁶⁹ İbrahim Hilmi Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri I - İstanbul Ciheti**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1943, s. 238.

Fotoğraf 5: Zeyrek Hacı Eyüpzade Şükrü Bey Çeşmesi. – Başak Oğuz Kara
Fotoğraf Arşivi.

Zeyrek'te Zeyrek Caddesi üzerinde yer alan 1860-61 tarihli Hacı Eyüpzade Şükrü Bey Çeşmesi İstanbul'da "Maşallah" kullanımı ile en çok dikkat çeken yapılardan biridir. "Maşallah" yazısı kitabeden bağımsız bir madalyon içinde, çeşmenin üst bölümünde yer almaktadır. İbrahim Hilmi Tanışık, Çırçır semtinin güzel çeşmelerinden biridir dediği çeşmeyi süsleyen "Maşallah"tan bahsetmemektedir.¹⁷⁰

Kapalıçarşı'nın Fesçiler Kapısı üzerindeki kitabe Hattat Sâmi Efendi'nin H.1314'te (1898) yazdığı "El-kâsibu habîbullah" ifadesi yer almaktadır.¹⁷¹

Mahmutpaşa Tarakçılar Caddesi'nde yer alan Koçulu Han'ın köşesinde yer alan, dönem İstanbul'unun çok dilli sakinlerine hitap edecek şekilde yazı çeşitliliği içeren tabelası ile dikkat çeken Tarakçı ve Kehribarcı Agah Efendi ve Mahdumları'nın dükkanının giriş kapısının üzerinde Kapalıçarşı Fesçiler Kapısı'nda olduğu gibi "El-

¹⁷⁰ Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri I - İstanbul Ciheti**, s. 274.

¹⁷¹ Süleyman Berk, **İstanbul'un 100 Hattatı**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2012, s. 136-138.

kâsibu habîbullah” ifadesi yer almakta, yanında bir de “Aleyke Avnullah” yazmaktadır. Han 19 ve 20. yüzyıllara tarihlenen bir geçiş dönemi yapısıdır.¹⁷²

Eminönü Hobyar Mahallesi üzerinde Büyük Postane’nin karşısına yerleşmiş Büyük Postane Caddesi ile Mimar Vedat Sokağı’nın birleştiği bir köşe bina olan ve üzerindeki tabela ve kitabelerden mimar Sarkis Tachdjian’ın (Taşçıyan) 1912’de inşa ettiğini öğrendiğimiz Erzurum Han’ın Mimar Vedat Sokak cephesindeki giriş kapısının üzerinde mermer üzerine hakkedilmiş bir “Yâ Hâfız” ifadesi yer almaktadır.

Eminönü Hobyar Mahallesi, Hamidiye Sokak’ta yer alan Hacı Bekir Han, bölgenin ilginç, çok katmanlı yapılarından biridir. Hacı Bekir Han, 7. yüzyıldan evvele tarihlenen erken Bizans yapısı -muhtemelen Haliç Surları’nın uzantısı bir kule ve sur kalıntısı-, 18. yüzyıla ait ve I. Abdülhamid Külliyesi imaretinin parçası olması muhtemel yapılar ve son olarak 20. yüzyılda, 1921- 22 tarihlerinde I. Ulusal Mimari Akım üslubunda inşa edilmiş bölümlerden müteşekkildir.¹⁷³ Bu çok şaşırtıcı yapılar bütünü han, birbirinden farklı mimari anlayışları, inşa ve yapım tekniklerini ve çeşitli malzemeleri bünyesinde toplarken İstanbul’un çok katmanlı yapılaşmasına istisnai bir örnek teşkil etmektedir. Bu mimari ve mekansal palimpsestin en tepesinde yapının bizi ilgilendiren kısmı yer almakta, mermer bir kitabe içinde “Yâ Mâlikü’l-Mülk” yazmaktadır.

Osmanlı döneminde konutları muhafaza için yaygın olarak kullanıldığını bildiğimiz ifadelerin anıtlar, abidevi yapılar, sosyal yapılarda konutlara nazaran daha nadir tercih edildiğini söylemek mümkündür. Yukarıda yer verilen yapıların en eskisi 1728 tarihli III. Ahmed Çeşmesi’dir.

¹⁷² İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel Miras Hanlar Haritası, Çevrimiçi, <https://kulturelmiras.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/03/Hanlar.pdf>, 09 Ağustos 2024.

¹⁷³ Yeşim Çivitoğlu, “Eminönü Bahçekapı’da Hacı Bekir Han Restorasyon Projesi”, **İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. xxvii.

1.3.1. Osmanlı Mimarisinde Yazı Kullanımı

İslamın imajlar konusunda çizdiği sınırlar, Müslümanları farklı yöntemler ile görsel simgeler oluşturmaya itmiştir. Mimaride yazının kullanımı ve başlıca ikonografik ve bezeyici yönetime dönüşmesi, estetik ve maddi yaratıcılıkta İslam olgusu ile ortaya çıkan önemli, istisnai değişikliklerden biridir.¹⁷⁴

İslam litürjisinde figüratif sanatlara yer verilmemesi mimaride, çiniler, çini mozaikler, mukarnaslar, levhalar, oymalar, yontular, stilize edilmiş bitkisel, geometrik süslemeler ve yazıların ihtişamlı zenginliği ile telafi edilmiştir.¹⁷⁵ Yazı, hem kitabe yazımında hem de yapıların çeşitli yerlerinde dekoratif maksatlarla boy göstermiş, abide kabartma ve yontmalarında mühim bir rol oynamış, İslam memleketlerinde başlı başına bir sanat haline gelirken mimaride de olabilecek en güzel biçimlerde kullanılmıştır.¹⁷⁶

Mealen “İfadesi ancak insan vücudunu mütalâa eden resim ve heykel eserleriyle mümkün hassasiyetlerini dile getiremeyen İslam sanatkarlarının, meramlarını anlatmak için yazıların, satırların delaletine müracaat ettiklerini” söyleyen İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, yazının rastgele bir güzellik vasıtası olmakla kalmadığını vurgulayarak şöyle devam etmiştir: “... belki beşeri hisleri ifade eden bir lisan, bir nevi resim, bir nevi heykeltraşlık vazifesi görmüştür.” Baltacıoğlu’na göre yazıyı yalnız yazı, süs olarak anlamak, hiç anlamamaktır.¹⁷⁷

Oleg Grabar’a göre “mimarideki yazı kullanımı, Müslümanlara ve Müslümanlar tarafından yönetilenlere müteveccih, yalnızca dine inananların idrak edebileceği netlikte manaya haiz, dekorasyonun, tezyinatın ötesine geçen bir uygulamadır, ikonografik anlamlar taşımaktadır.” Grabar, yazının anıtlar üzerinde

¹⁷⁴ Oleg Grabar, **İslam Sanatının Oluşumu**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1998, s. 192-194.

¹⁷⁵ Gönül Öney, **Erken Osmanlı Sanatı**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000, s. 13-31.

¹⁷⁶ Hilmi Ziya Ülken, **İslam Sanatı**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversite Matbaası, 1948, s. 472

¹⁷⁷ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, **Türklerde Yazı Sanatı**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1958, s. 19.

kullanımının İslama özgü bir buluş olduğunu söylemekte ve Hristiyanlığın imgelerden istifade edişine paralel olduğunu öne sürmektedir.¹⁷⁸

Malik Aksel, bu hususa “Yabancı sanatçılar cami yapabilseler de Kur’ân yazamazlar. Bu sanat sadece Müslümanlara mahsus bir sanattır.” diyerek yaklaşmakta, “Hattatlık camiden de önce dini bir sanat sayılmış, en itibar gören sanat olmuştur. Bunun bir sebebini bu sanatın mücerret oluşunda aramalıdır.” demektedir.¹⁷⁹ Müslüman bir yazı ustasının, Kur’an’ı en güzel şekilde yazmak istemesi kadar doğal bir şey olamazdı diyen Ali Alparslan’a göre sanatkarın bu arzusu ile yazdığı yazılar bir çizgi senfonisi, büyüleyici bir resim gibi kendini göstermiştir.¹⁸⁰

Türk hattatların yüzyıllar boyu çalışarak her çeşit yazıda ileri gittiğini vurgulayan Ali Alparslan’a göre Araplardan İslam alemine yayılan yazıya en büyük hizmeti Türkler yapmıştır.¹⁸¹ Denebilir ki hat sanatını Türkler, Osmanlılar inkişaf ettirmiştir.

Yazı, Osmanlı mimarisinde de en erken dönemlerden itibaren varlığından çok yönlü istifade edilen mühim bir yapı unsurudur. Tüm İslam dünyasında olduğu gibi Osmanlı’da da yalnızca kitap ve kitabelerde, Hilmi Ziya Ülken’in tabiriyle “bir fikri ifade vasıtası” olarak kalmamış, geometrik ya da nebati bezemeler gibi başlı başına bir dekoratif sanat kimliği kazanmıştır.¹⁸²

Osmanlı mimarisinde yazı, içine farklı süsleme detay ve teknikleri karıştırılmaksızın müstakil bir sanat olarak kullanılmıştır.¹⁸³ Celal Esad Arseven, Osmanlı’nın yazıyı tezyini mahiyetten çıkarmasını şöyle ifade etmektedir: “Osmanlılarda en güzel bir şekil alan ve başlıbaşına bir sanat şubesi haline gelen güzelyazı, Araplarda olduğu gibi, süsleme motifleri arasında ve onlara karışmış olarak tertibatın edilmeyip, yalnız olarak bütün asaletiyle başlıbaşına kendini gösteren (...)

¹⁷⁸ Grabar, **İslam Sanatının Oluşumu**, s. 132.

¹⁷⁹ Malik Aksel, **Türklerde Dini Resimler**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2015, s. 4.

¹⁸⁰ Ali Alparslan, “Hat Sanatında Osmanlılar”, **Osmanlı Uygarlığı II**, Haz. Halil İnalcık, Günsel Renda, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, s. 824-839.

¹⁸¹ Ali Alparslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 13

¹⁸² Ülken, **İslam Sanatı**, s. 526.

¹⁸³ Bekir Tatlı, “Türk İslâm Mimarisinde Yazılı Süsleme ve Hadis Kullanımı.” **1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2012, s. 203-228.

bir unsur olmuştur.”¹⁸⁴ Yazının biçimsel güzelliği, metnin anlamıyla bütünleşerek mimariye güzelliğin, estetiğin yanısıra büyük bir derinlik katmış, Osmanlı’da mimari ile hat sanatı ayrı düşünülemez olmuştur. Yazıların gelenekselliğinden, teknik özelliklerinden vazgeçilmemiş, hatlar özelliğini yitirmeden ustaca yapılara aktarılmış, metinlerin okunur ve anlaşılır şekilde düzenlenmesine önem verilmiştir. Kitâbe yazıları başta olmak üzere yapıları süsleyen yazılar çoğunlukla belirli noktalarda yer almaktadır. Örneğin, Mihrap üzerine mihrap ayeti; mihrabın sağına "Allah", soluna "Hz. Muhammed" ve yan duvarlara dört halifenin adları, müezzin mahfillerine Bilâl-i Habeşî’nin adının yazılması gibi uygulamalar büyük ölçüde ortaktır. Yapılarda ayrıca kubbe yazısı, yarım kubbe, kuşak, duvar, kemer içi, pencere üstü, cümle kapısı ve yan giriş kapısı, son cemaat yeri gibi çeşitli noktalarda yazılara yer verilmektedir.¹⁸⁵ Yapının tipine, tasarımına, anıtsallığına, boyutlarının küçüklüğüne, büyüklüğüne, içinde yer alan farklı yapı elemanlarına, mimarın ya da baninin tercihlerine, baninin sosyal statüsüne, maddi gücüne bağlı olarak yapılarda yazı yoğunluğu artmış ya da azalmış olmalıdır.

Uğur Derman, Osmanlı camilerinde ekseriyetle “bünyesinde hareke işaretleri de bulunan celî sülüs hattı” kullanıldığını, duvarları ve kubbe kasnaklarını kuşatıp saran yazılar ile kubbe içi yazıların celî sülüsle yazıldığını, yazıların varak altın yapıştırma yoluyla sıvanıp perdahlanmış koyu renkli zemine nakşedildiğini, bazen dökülüp bozulmasını engellemek üzere mermeri oyarak hazırlandıklarını, yazılar kabartma olduğunda ise varak altınla kaplanıp, zeminleri koyu renge boyanarak ön plana çıkarıldıklarını aktarmaktadır.¹⁸⁶ Erken Osmanlı dönemi mimarisinde kitabeler ve sıva üzerine uygulanmış, çeşitli büyüklükte, siyah, kahverengi, kırmızı ve mavi renkli kalem işi yazılar sıklıkla görülmektedir.¹⁸⁷ Çiniler üzerindeki yazılar da erken dönemden itibaren yaygındır. Uğur Derman, 16. yüzyılda hususiyetle çiniye nakşedilmesi yaygın olan mihrap ayetinin genelde ise mermere hakkedildiğini belirtmektedir. Camilere asılması adetten olan ism-i celâl, ism-i nebî, çehâyâr ve

¹⁸⁴ Arseven, **Türk Sanatı Tarihi: Menşinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 726.

¹⁸⁵ Tatlı, **1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu**, s. 203-228.

¹⁸⁶ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, 1997, s. 427-437.

¹⁸⁷ Öney, **Erken Osmanlı Sanatı**, s. 26.

Haseneyn levhaları da celî sülüs ile yazılmış, çoğunlukla koyu renkli muşamba ya da madenî levha üzerine yapıştırma altınla yapılmış, zaman zaman da çini zemin üzerine yazılmıştır.¹⁸⁸

Osmanlı Devleti'nin 1299'daki kuruluşundan 1453'te İstanbul'un fethine kadar geçen sürede kağıt üzerine yazılmış, sanat değeri olan eserlerin sınırlı sayıda olduğunu vurgulayan Ali Alparslan, erken dönem Osmanlı yazısının gelişiminin Amasya, Bursa, Edirne gibi başkent ve büyük merkezlerdeki mimari yapılardaki yazıları tetkik ederek izlenebileceğini söylemektedir.¹⁸⁹ Mimarideki yazılar, hat sanatı tarihine ışık tutmakla kalmamış, kimi yapılardaki yazılar daha fazlasını da yaparak ait olduğu dönemin kültürel, sosyal ve siyasi vaziyetine dair de bir şeyler söylemiştir.¹⁹⁰

Şaheserler yaratan usta hattatların eserlerinin Osmanlı mimarisindeki kullanımını sadece “süs” ve bir dekoratif unsurdan ibaret değildir. Sıklıkla ayetler, hadisler ve kelam-ı kibardan oluşan metinlere titizlikle yaklaşmak gerekir. Bir program dahilinde planlanan ve seçilen içerikler dini anlam ve sembolizmin ötesinde manalar taşıyabilmektedir. Gülru Necipoğlu, Sinan Çağı adlı eserinde Süleymaniye ve Selimiye camilerinin epigrafik programlarını karşılaştırmıştır. İnebahtı hezimetini takiben 1572'de hazırlanan Selimiye yazı programı Süleymaniye için seçilenden çok farklıdır. Süleymaniye'de, cennetteki mükafatlarla müjdelenmiş müminlerin şer'i ibadet vazifeleri vurgulanırken Selimiye'de büyük yenilgi sonrası hazırlanan kitabeler Necipoğlu'nun deyimiyle İslam'ı Hristiyanlıktan ayıran temel akideye odaklanmıştır: “Güzel adlarıyla (Esmâ-ül Hüsna) kutsanan tek Tanrı'nın bölünmez birliği ve Hz. Muhammed'in insan-peygamber olarak aracı konumu.”¹⁹¹

Yapılara çeşitli yöntemlerle doğrudan yazılan, hakkedilen yazılar dışında levhalar da Osmanlı yazı kültürünün önemli bir parçası olmuş, duvarları süsleyerek mimariye katkı sağlamış, yapılardaki yazı programlarını tamamlamıştır. Kur'ân'dan ayetlerin, duaların, kutsal isimlerin, dini sözlerin yazıldığı levhalar cami, medrese, tekke gibi dini mekanlar başta olmak üzere her türden yapıda boy göstermiş, evlerde,

¹⁸⁸ Derman, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, s. 427-437.

¹⁸⁹ Ali Alparslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 25-30.

¹⁹⁰ Alparslan, **a.g.e.**, s. 25-30.

¹⁹¹ Gülru Necipoğlu, **Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 338.

dükkanlarda, kahvelerde yani özel ve kamusal alanda duvarları süslemiştir.¹⁹² Kağıt, mukavva, ahşap, deri, mermer, cam gibi çeşitli malzemelere yazılmış, hakkedilmiş çeşitli boyutlardaki yazıları içeren levhaların en gösterişli ve büyükleri mekânın cesametine bağlı olarak camilerde yer almıştır. Uğur Derman, levhalara dair şunları söylemektedir: “19. ve 20. yüzyıllarda bilhassa Osmanlılar’da celî yazılarla revaç bulan levhacılık, hüsn-i hattın çerçevelenerek çeşitli mekânlardaki duvarlarda yer almasını sağlamış, böylece bir güzelliği hem okuma hem de seyretme imkânı vermiştir.”¹⁹³ 19. yüzyıldan itibaren hemen her İstanbul konağında, durumu iyi olan ailelerin evlerinde Hilye-i Şerif başta olmak üzere birkaç levha yer almıştır.¹⁹⁴

Osmanlı konut mimarisinde yazı kullanımı ev içindeki duvarları süsleyen levhalardan ibaret değildir. Evlerin cephelerinde de levha ve yazılar kullanılmıştır. Evlerin sokak cephelerinde Celal Esad Arseven’in deyiimiyle “fresk ile” Maşallah, Maşallah kâne, Yâ Hâfız, Yâ Mâlikü’l-Mülk gibi koruyucu yazılar yazılmıştır. Arseven, ahşap konutlarda, ahşap kaplamanın üzerinde sıva olmadığı için bu yazıların camlı bir çerçeveye geçirilerek cephenin ortasına ve yağmurdan korumak için umumiyetle saçak altına asıldığını söylemektedir.¹⁹⁵ Sıvanın üzerine resmedilen, kalem işiyle işlenen, levha şeklinde cephelere asılan bu yazılar evi, nazar ve yangın başta olmak üzere çeşitli olumsuzluklardan korumak için kullanılmış, Osmanlı konut mimarisinin bir parçası haline gelmiştir. Bu yazılar dekoratif olmaktan ziyade işlevseldir.

¹⁹² Neveser Aksoy, “Unutulmaya Başlayan Bir Halk Sanatımız: Camaltı Resimleri”, **Cam Altında Yirmi Bin Fersah**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 32.

¹⁹³ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, 1997, s. 427-437.

¹⁹⁴ M. Uğur Derman, “İstanbul’da Hat Sanatı”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul İBB Kültür A.Ş., C. VII, 2015, s. 322-349.

¹⁹⁵ Arseven, **Türk Sanatı Tarihi: Menşeyinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 579-584.

1.3.2. Osmanlı Mimarisinde Kitabe Kùltürü

Osmanlı mimarisinde yazı kullanımı dendiğinde ilk akla gelen unsurlardan biri kitâbelerdir. Kitâbeler, üzerinde bulundukları eser hakkında bilgi verir, yapıya estetik ve güzellik katar, tezyinatın bir parçası olurlar.

Yapıların hüviyet cüzdanı¹⁹⁶ olarak nitelenebilecek kitâbeler Osmanlı mimarisinde cami, çeşme, hamam, han, kütüphane, medrese, mektep, mescid, sebil, tekke gibi küçük büyük akla gelebilecek her tür yapının üzerinde karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁷ Binalarda bulunan yazılar kadar menzil, mesafe, mezar, nişan taşı gibi çeşitli dikilitaş, anıt ve abide üzerine yazılmış yazılar kitâbe sayılmaktadır. Her nevi kitâbe, uygarlık tarihi, sanat tarihi, mimari tarih başta olmak üzere tarih ve diller üzerine yapılan araştırma ve çalışmalarda belge niteliği taşıyan mühim bir kaynaktır.¹⁹⁸

Kitâbeler, üzerinde bulundukları yapı, yapının banisi ya da yapının adına inşa edildiği kişi ya da kişiler, yapının mimarı, inşa sürecine katkısı olan sanatkârlar hakkında bilgi içerebilir. Celal Esad Arseven, bu hususta “Binaların cephelerinde ve kapıların üstünde kitâbelikler içine ve kapıların etrafına bir pervaz mahiyetinde olarak konulan yazılarda Kur’an-ı Kerim’den ayetler ve bazı hikemi cümleler olduğu gibi binanın kim tarafından tesis edildiği ve onu inşa eden mimarın ve süsleyen tezyinatçının ismi görülür.” demektedir.¹⁹⁹ Yapılardaki kitâbeler, ekseriyetle dış cephede, giriş ve kapılar üzerinde, görünür yerlerde bulunurlar. Eserin kim tarafından ne zaman inşa edildiğini bildiren kitâbelere “tarih ya da inşa kitâbesi”, yapıdaki bir tamire ilişkin malumat aktaranlara “tamir kitâbesi” denmektedir. Yapıların kemerleri ile iç kapıları üstünde bulunanlara ise “kitâbe levhası” adı verilmektedir.²⁰⁰

¹⁹⁶ Aziz Doğanay, “Tezyinat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. XLI, 2012, s. 79-83.

¹⁹⁷ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, 1997, s. 427-437.

¹⁹⁸ Ali Alparslan, “Kitâbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, C. XXVI, 2012, s. 76-81.

¹⁹⁹ Arseven, **Türk Sanatı Tarihi: Menşeyinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 726.

²⁰⁰ Alparslan, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, s. 76-81.

Bir kitâbe tarih düşürmeye kâfi gelecek ölçüde kısa, bir cümlelik bir metin olabileceği gibi, uzun, belagatli, incelikle yazılmış bir edebi içeriğe de sahip olabilir. İlk dönem İslam kitâbelerinde nesir tercih edilmiş, manzum yazım büyük ihtimalle İran’da başlamış olmakla birlikte Osmanlılar’da kuvvetli bir biçimde inkişaf etmiştir. Osmanlı döneminde kitâbeler Kanûnî Sultan Süleyman devrine dek sıklıkla Arapça ve Farsça olarak yazılmış, 17. yüzyıldan itibaren kitâbelerde Türkçe yaygınlaşmıştır.²⁰¹ Manzum kitâbelerde rakam yerine ebced hesabıyla tarih düşürme işi II. Mehmed döneminde gelişmeye başlamış, kitâbelerin ayrılmaz bir parçası haline gelerek Türk edebiyatında adeta bir sanata dönüşmüş ve kullanımı imparatorluğun son yıllarına kadar sürmüştür.²⁰² Bu usul sayesinde, kitâbe manzumesinin sonunda, tarihi veren mısradaki her biri ayrı rakam değeri taşıyan harfler toplandığı zaman kitâbenin tarihine ulaşılır. Arap alfabesindeki her harfin rakamsal değerine dayanan sistem yetenek isteyen ve şairin maharetini gösteren zor bir iştir. Kitâbelerin metinleri ekseriyetle dönemin meşhur şairleri tarafından kaleme alınmış, ardından hazırlanan metin bir hat ustası tarafından özenle yazıya dökülmüştür.²⁰³

Türk-İslam epigrafisinde kûfî, ma‘kılî, celî sülüs, celî muhakkak, celî ta‘lîk, rik‘a yazıları kullanılmış²⁰⁴ bunların içinde celî sülüs ve bilhassa Türkçe kitâbelerde harekesiz olması nedeniyle celî ta‘lîk en çok istifade edilen yazı türü olmuştur.²⁰⁵

Kitâbeler, ahşap, alçı, çini, mermer, metal, taş, tekstil, tuğla gibi çok çeşitli malzeme üzerine kabartma, kakma, kazıma ve oyma gibi yöntemler ile yazılmıştır.²⁰⁶ Çoğunlukla tercih edilen yöntem ise kitâbenin mermere kabartma şeklinde oyularak hazırlanmasıdır.²⁰⁷

²⁰¹ Ali Alparslan, “Kitâbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, C. XXVI, 2012, s. 76-81.

²⁰² Alparslan, **a.g.e.**, s. 76-81.

²⁰³ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, 1997, s. 427-437.

²⁰⁴ Kemal Özkurt, Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Türk-İslam Sanatında Kitâbeler”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, S. 14, 2009, s. 275-295.

²⁰⁵ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, 1997, s. 427-437.

²⁰⁶ Özkurt, Tüfekçioğlu, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, s. 275-295.

²⁰⁷ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, 1997, s. 427-437.

Doğan Kuban, yazının, Türk toplum hayatında, Bizans döneminde ikonun ve Batı'nın tablolarının yerini alan tek levhalarda kullanıldığını söylemektedir.²⁰⁸ Bu yazılı levhalar, konut mimarisinde bir nevi kitâbe hususiyeti taşımıştır. Celal Esad Arseven, konutların saçaklarının altında, cephelerinde veya köşelerinde, harici sıva üstüne ya da çerçevelenerek nazar değmemesi için asılan yazıların yanına, binanın inşa olduğu tarihin yazıldığını söylemektedir.²⁰⁹ Önceki bölümlerde detaylı bir biçimde ele aldığım, sıva üstü kalem işi yazılar ve farklı tekniklerle üretilmiş bu levhaların, hususi işlevlerinin yanısıra konut mimarisinde, abidevi yapılarıdaki kitâbelere benzer bir görsellik ve işlev taşıdığı düşünülebilir. Günümüze ulaşan kâfi miktarda örnek bulunmayışı meselenin tetkikini zorlaştırmaktadır.

Osmanlı toplumu, mimaride kitâbe kullanımına aşina olmalıdır. Yazının mimarideki kullanımı, işlevi, estetik değeri ve içeriğin, taşıdığı manalar ve toplumun inanç dünyası ile kuvvetli bağlarının, halkı, bu uygulamayı evlerine taşımaya ittiği düşünülebilir.

1.3.3. Osmanlı Mimarisinde Çini Üzerine Yazı Yazma Geleneği

Ernst Diez ve Oktay Aslanapa, Türk Sanatı adlı eserlerinde yazının Osmanlılarda dekoratif sanatların zenginleştirilmesinde ve mimari abidelerde çok büyük bir rol oynadığına dikkat çekmektedir. Diez, Aslanapa ikilisine göre “abidelerden ve sanat eserlerinden yazıyı tamamen çıkaracak olsak bunların pek fakir bir manzara göstereceği şüphesizdir.”²¹⁰

İslam mimarisinde yazı, belirli sınırlar içinde değil, iç, dış mekân, duvar, kubbe, kemer ayırmaksızın, taş, ahşap, alçı, seramik, cam, maden her tür yüzey ve

²⁰⁸ Doğan Kuban, **Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 187.

²⁰⁹ Arseven **Türk Sanatı Tarihi: Menşeyinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 584.

²¹⁰ Ernst Diez, Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1955, s. 284-285.

malzeme üzerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Kalem işlerinde, taş ve tahta oymacılığında, sedefkâri işlerde yani akla gelebilecek her tür teknikten istifade edilerek yazılar yazılmıştır. Hilmi Ziya Ülken bu hususta şöyle demektedir: “Yazı, Garpta olduğu gibi muayyen şekillere katılan bazı ornımanlı unsurlardan ibaret kalmamış, sayısız neviler ve üsluplar kazanmış, çok ince ve şahsi zevklerin yaratışına imkân veren geniş bir sanat dalı haline gelmiştir.”²¹¹ Çini üzerine yazı yazma bu geleneğin şüphesiz ki mühim bir parçası olmuştur.

Çînî kelimesi Osmanlıcadır, Çin’e ait, Çin işi manasında, kalitesine ve güzelliğine öykünülen Çin porselenine vurguyla ortaya çıkmış bir isimdir.²¹² Celal Esad Arseven, “Tâ Ön Asya Türk mimarisinden beri devam etmekte bulunan ve klasik devirde en yüksek bir dereceye vasil olan” çininin Türk mimari tezyinatında önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır.²¹³

Türkler’de iç ve dış mimari süslemenin en renkli kolu olan çini sanatının asıl büyük ve sürekli gelişmesini Anadolu’da gösterdiğini söyleyen Şerare Yetkin, “Çeşitli tekniklerle zenginleşen bu sanat daima mimariye bağlı kalmış ve onun üstünlüğüne gölge düşürmediği gibi renkli bir atmosfer yaratarak binaların mekân etkisini de arttırmıştır.” demektedir.²¹⁴ Sezer Tansuğ bunu “Osmanlı mimarisi, her zaman yüzeylerinde nakış ve çini oluşumlarının yer aldığı alabildiğine soyut ve alabildiğine dünyevi, gereksiz süse ihtiyaç duymayan yalın bir mekan kristalidir.” diyerek açıklamaktadır.²¹⁵

Osmanlı çiniciliği denince akla ilk gelen iki merkez İznik ve Kütahya’dır. Osmanlı çiniciliği, İznik’in ve Kütahya’nın imalatıyla 14. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk

²¹¹ Ülken, **İslam Sanatı**, s. 522.

²¹² Şerare Yetkin, “Çini”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VIII, 1993, s. 329-335.

²¹³ Arseven, **Türk Sanatı Tarihi: Menşeyinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 723.

²¹⁴ Şerare Yetkin, “Çini”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VIII, 1993, s. 329-335.

²¹⁵ Sezer Tansuğ, **Sanatın Görsel Dili**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1988, s. 90.

çeyreğine kadar çeşitli teknik ve desenleri kullanarak inişli çıkışlı bir seyirle altı yüzyıl boyunca varlığını sürdürmüştür.²¹⁶

Her devrin çini tezyinatı, bir öncekinin nitelikli özelliklerini sürdürürken bir yandan da gelişim sürmüş, yapım teknikleri ve görsellik yeni buluşlarla zenginleşmiş, rafineleşmiştir.²¹⁷ İznik ve Kütahya’da üretilen çiniler, Osmanlı mimari tezyinatının ayrılmaz bir parçası olmuş, özellikle klasik çağın yapılarının süsleme programlarını taçlandırmıştır. Celal Esad Arseven, çini kaplamanın süsleme unsuru oluşunun yanısıra işlevselliğine dikkat çekmektedir. Özellikle iç mekan satıhlarında insanların temas edeceği, dayanacağı, sürtüneceği yerlerin nakışlı ya da nakışsız çinilerle kaplandığını böylelikle kolayca temizlenebildiğini söylemektedir.²¹⁸ Çini kaplamalı yüzeyler, boyalı bir duvar gibi sık sık bakım istemeyecek, bina, deprem ya da yangın gibi bir felakete uğramadığı müddetçe ilk anki güzelliğini muhafaza edecektir. Çini, etkileyici bir tezyinat unsuru olduğu kadar sürdürülebilir bir malzemedir. Çini üzerine yazı yazma fikri, tezyini sanatların bu iki şubesini buluşturma ve gösterişli bezemeler elde etme arzusu kadar bu işlevsellikle de alakalı olmalıdır. Çiniye yazılan yazılar, farklı tekniklerle yazılan hatlar gibi periyodik bir bakım ve yenileme istememektedir. Arseven’e dönersek, çinilerin kapladığı duvarlardaki süslü satıhlar duvarların yeknesaklığını giderirken kirli izlerin peyda olmasına mani olup “kolayca silinip temizlenmesi kabil olan mücella bir satıh da teşkil ederler.”²¹⁹ Uğur Derman, bu hususa şöyle yaklaşmıştır: “Kitâbeler ekseriya mermere kabartma şeklinde oyularak hazırlanır. Kuşak yazılarında olduğu gibi kitâbeler de koyu renkli zeminde varak altınla kaplanabilirse de dış tesirlere çok uzun zaman dayanmaz. Bir saçak altında yer aldığı için iklim tesirlerinden korunan bazı kitâbelerin de çiniye nakşedildiği

²¹⁶ Gönül Öney, **Çini ve Seramik, Osmanlı Uygarlığı II**, Haz. Halil İnalcık, Günsel Renda, Ankara, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, s. 699-735.

²¹⁷ Şerare Yetkin, “Çini”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VIII, 1993, s. 329-335.

²¹⁸ Arseven, **Türk Sanatı Tarihi: Menşeyinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 723.

²¹⁹ Arseven **a.g.e.**, s. 723.

görülür.”²²⁰ Çini üzerine yazının dış mekânda tercih edilmesinin sebeplerinden biri mevsimsel değişikliklere, hava koşullarına dayanıklı olmasıdır.

Gösterişli hatlarla imal edilmiş etkileyici çiniler Osmanlı mimarisinde önemli bir yer edinmiştir. Yazılı çiniler ekseriyetle cami ve türbelerde kullanılmış, bu yapıların yazı programları çini levhalarla tamamlanmıştır. Çini yazıları her dönemde o devrin yazı tavrı ve üslubu açısından farklılıklar göstermektedir.

Osmanlı döneminde konutlarda levha kullanımı bilinse de yazılı çiniler kullanılıp kullanılmadığına dair bilgi bulunmamaktadır. Cumhuriyet döneminde ev ve apartmanlarda gördüğümüz yazılı Kütahya çinisi kullanımının bu yüzden bir geleneğin birebir devamı olup olmadığından emin değiliz fakat konutlara levha asma geleneğinin devamı olduğu aşikardır.

1.3.4. Osmanlı Kütahya’sında Çinicilik

Yerleşim tarihi çok eskilere uzanan, klasik çağda Cotyaeum adını taşıyan Kütahya şehri, Strabon tarafından Frigya’nın mühim merkezlerinden biri olarak nitelendirilmiştir.²²¹ Lidya, Pers, Makedon, Bitinya ve Bergama yönetimi altında kalan kent dördüncü yüzyılda Roma hakimiyetine girmiş, Bizans döneminde bir piskoposluk merkezi olarak ehemmiyetini korumuştur.²²² Kütahya, Malazgirt savaşında, Selçuklulara karşı savaşı ve yenilerek esir düşen Bizans imparatoru IV. Romanos Diogenes’in eziyetli dönüş yolundaki duraklardan biridir ve Polemis’e göre Romanos’un 1072 yılının 29 Haziran günü gözlerine mil çekilmek suretiyle kör edildiği ve tekrar tahta çıkma umudunun ortadan kalktığı yerdir.²²³ Pek çok defa Bizans ve Selçuklular arasında el değiştiren Kütahya 1234’ten itibaren Türk

²²⁰ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s. 427-437.

²²¹ John Carswell, Kütahya Çini ve Seramikleri, **Sadberk Hanım Müzesi, Türk Çini ve Seramikleri**, İstanbul, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, 1991, s. 50.

²²² Mustafa Çetin Varlık, “Kütahya”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXVI, 2002, s. 580-584.

²²³ Semavi Eyice, Malazgirt Savaşını Kaybeden IV.. Romanos Diogenes (1068-1071), **Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XX. Seri -S.2**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971, s. 81-96.

hakimiyetine girmiş, 1300 yılından itibaren Germiyanoglu Beyliği'nin merkezi olmuştur.²²⁴ Germiyanoglu Beyi Süleyman Şah, 1381'de kızı Devlet Hatun'u Yıldırım Bayezid ile evlendirmiş, çeyiz olarak Emet, Simav, Tavşanlı ve Kütahya'yı vermiştir. 1402'de Osmanlılar Ankara Savaşı'nda yenildiklerinde şehir Timur'un kontrolüne geçtiyse de savaşı takiben Germiyanogulları bu topraklara geri dönmüştür.²²⁵ 1429'da II. Murad zamanında vasiyet yoluyla yeniden Osmanlı yönetimine giren Kütahya'nın 1451'de Anadolu beylerbeyiliğinin merkezi olarak tayin edilmesiyle siyasi önemi artmıştır.²²⁶ 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın oğullarından Şehzade Bayezid önce, ardından ağabeyi Şehzade Selim, burada sancak beyliği yapmış; ²²⁷ babasının Sigetvar'da ölümü üzerine Kütahya'dan İstanbul'a gelen Şehzade Selim, II. Selim olarak tahta çıkmıştır.²²⁸ 15. ve 16. yüzyıllarda siyasi açıdan hareketli günler geçiren Kütahya şehri bu dönemde bir üretim merkezi olarak da hareketlidir. Kütahya, Osmanlı çini imalatının, İznik ile birlikte ilk akla gelen, önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Arkeolojik bulgular ve günümüze ulaşmış çeşitli çağlara ait tarihi yapılar, kentin Frigler döneminden beri bir seramik merkezi olduğunu, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde seramik, çini vb. üretimin kesintisiz devam ettiğini göstermektedir.²²⁹ En erken tarihli Kütahya çinileri olarak, 1377 tarihli Kurşunlu Cami'nin minaresindeki sırlı tuğlalar ve Germiyanoglu II. Yakup Bey İmareti'nin 1428 tarihli türbesinde, sanduka ve zemininde kullanılan çiniler kabul edilmektedir. Daima hareketli bir merkez olan ve 1429'da Osmanlı idaresine geçişiyle birlikte büyüyüp önemi artan Kütahya farklı etnik grupların bir arada yaşadığı kozmopolit bir kent olmuştur. Tarihi belgeler, 1391'de kentte bir Ermeni kilisesinin mevcudiyetini bildirmektedir. John Carswell, 14. Yüzyıldaki bu kiliseye ek olarak, 15. yüzyılda şehirde Ermeni çinicilerin ve dolayısıyla üretimin varlığını ispatlayan iki belgeden

²²⁴ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXVI, 2002, s. 580-584.

²²⁵ Hülya Bilgi, **Suna ve İnan Kırac Vakfı Kütahya Çini ve Seramikleri**, İstanbul, Pera Müzesi Yayınları, 2006, s. 9-10.

²²⁶ Varlık, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, s. 580-584.

²²⁷ "Kütahya", **Vilayetlerimizin Tarihi**, İstanbul, Tifdruk Matbaacılık, 1968, s. 422-428.

²²⁸ Necdet Sakaoğlu, **Bu Mülkün Sultanları: 36 Osmanlı Padişahı**, İstanbul, Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2012, s. 164-165.

²²⁹ Varlık, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, s. 580-584.

- Kütahya Meryem Ana Kilisesi'nin 1444-45 ve Kütahya Surp Sarkis Kilisesi'nin 1485-86 yıllarındaki kayıtlarında Ermeni çini ustalarının adı geçmektedir. Bu kayıtlar erken Osmanlı döneminde Kütahya'daki üretimin en erken tarihli belgelerdir.- bahsetmektedir.²³⁰ Çünkü şehirdeki Ermeni varlığından emin olmak ve tarihlendirmek Kütahya çiniciliğinin tarihlendirilmesi sürecinde mühim rol oynamaktadır. Ayrıca sadece Kütahya'nın değil Osmanlı çiniciliğinin 16. yüzyıl başlarına ait "kitabe"li erken iki örneği, bir ibrik ile bir sürahi Kütahyalı Ermeni ustaların elinden çıkmıştır. "Kütahyalı Apraham anısına" imzalanmış, üzerine 1510 tarihi düşürülmüş Ermenice kitabeli küçük ibrik, Kütahya'daki çini üretiminin tarihi bilinen en eski örneğidir. İznik işine benzerliği hasebiyle pek çok tartışmaya konu olmuş ama üzerinde açıkça yer alan Kütahya ibaresi ve şehirdeki Ermeni ustaların varlığına dair diğer belgeler şüpheye mahal bırakmamıştır.²³¹ Godman koleksiyonundan -Ms Edith Godman üzerinden- gelme ibrik, günümüzde Britanya Müzesi'nde bulunmaktadır.²³² Victoria ve Albert Müzesi seramik bölümünün 1950-1963 yılları arasındaki sorumlusu, sanat tarihçisi Arthur Lane²³³ tarafından yapılan tarihlemeye göre "Kütahyalı Apraham" ibriği tarzı üretim Kütahya'da 15. yüzyılın sonlarında başlayıp 1530'a kadar devam etmiş olmalıdır.²³⁴ Bu ibrik ve tarihlendiği dönem Kütahya'da 15. yüzyılda çini üretimi olduğuna dair gösterilen en mühim kanıtlardan biri sayılmaktadır. İkinci imzalı çini ise yine Godman koleksiyonunun parçası ve Britanya Müzesi'nde bulunan, Haliç işi adı verilen tarzda üretilmiş, 1529 tarihini taşıyan kırık boyunlu bir sürahidir. Sürahinin üzerindeki kitabede sürahinin Ankara'daki Der Madiros için Kütahya'da yapıldığı yazılmıştır.²³⁵ Ayrıca 1970'li yıllarda yapılan analizlerde bu iki parçanın kendilerinden

²³⁰ Hülya Bilgi, İdil Zambak Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, İstanbul, Sadberk Hanım Müzesi, 2018, s. 31.

²³¹ John Carswell, Kütahya Çini ve Seramikleri, **Sadberk Hanım Müzesi: Türk Çini ve Seramikleri**, İstanbul, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, 1991, s. 50.

²³² Britanya Müzesi, Çevrimiçi, <https://islamicworld.britishmuseum.org/collection/RRM15544>, 09 Ağustos 2024.

²³³ Dictionary of Art Historians, "Lane, Edward Arthur", Çevrimiçi, <https://arthistorians.info/lane/>, 09 Ağustos 2024.

²³⁴ Nurhan Atasoy, Julian Raby, **Iznik The Pottery of Ottoman Turkey**, Ed. Yanni Petsopoulos, London, Alexandria Press, 1994, s. 74.

²³⁵ Garo Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, İstanbul, Suna and İnan Kiraç Foundation, 2006, s. 53-55.

iki yüzyıl sonra üretilen Kütahya seramikleriyle aynı hususiyetleri taşıdıkları ispatlanmıştır.²³⁶

Eldeki belge ve somut kanıtları, kazılarda elde edilen bulgularla birleştirerek 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyılın ilk yarısında İznik ve Kütahya’da aynı biçim ve desenlerde çiniler üretildiğini söyleyen John Carswell, 16. yüzyılda çinicilik dendiğinde akla sadece İznik gelse de büyük olasılıkla bu dönemde Kütahya’da çini üretiminin sürekliliğini koruduğunu söylemektedir. Daha net bir ifadeyle özetlersek 16. yüzyılda İznik ve Kütahya’da birbirine paralel ve çağdaş bir üretim söz konusudur. Böylece geleneksel olarak İznik işi olduğu düşünülen 16. yüzyıl çini üretiminin bir bölümünün aslında Kütahya işi olduğu anlaşılmaktadır.²³⁷ Ayrıca Gönül Öney yaptığı araştırmalarla İznik olarak bilinen bazı seramiklerin Kütahya üretimi olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır.²³⁸ En yüksek kalitede İznik ve Kütahya çinilerinin 1550-80 yılları arasında üretildiğini söyleyen Gönül Öney, Mimar Sinan’ın eserlerini tezyin eden çinilerin bu alandaki en kesin belgeler olduğunu vurgulamaktadır.²³⁹ Tüm bu hususlara ilk dikkat çekenin Oktay Aslanapa olduğu unutulmamalıdır. Aslanapa 1949 yılında kaleme aldığı Osmanlı Devrinde Kütahya Çinileri adlı eserinde İstanbul’da sayısız yapıyı süsleyen binlerce çininin külliye İznik işi olmasının imkansızlığını vurgulamıştır.²⁴⁰

Ara Altun’un duvar çinileriyle ilgili dikkat çektiği genel bir husus tez konumuz olan duvar çinilerinin tarihi üretim süreçlerini anlamak açısından mühim görünmektedir. Altun, İznik kazılarında çok sayıda seramik parçası bulunmasına rağmen duvar çinisi parçasına nadiren rastlandığını vurgulamaktadır. Ara Altun bu durumu, duvar çinilerinin ekseriyetle sipariş olarak hazırlanmasına ve tamamının, kusurlu parçaların dahi, sevk edilmiş olmasına bağlamaktadır. Nitekim yapılarda bu

²³⁶ Bilgi, Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, s. 28-29.

²³⁷ Carswell, **Sadberk Hanım Müzesi: Türk Çini ve Seramikleri**, s. 51.

²³⁸ Sevinç Gök, **Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu: Kütahya Çini ve Seramikleri-2**, İstanbul, Pera Müzesi, 2015, s. 11.

²³⁹ Gönül Öney, **Çini ve Seramik, Osmanlı Uygarlığı-2**, Haz. Halil İnalcık- Günsel Renda, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 711.

²⁴⁰ Oktay Aslanapa, **Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 5, 1949, s. 94.

bozuk parçalardan nispeten az görünür noktalarda istifade edildiği için sağlam, kusurlu demeden ilgili çinilerin tamamı sipariş verene ulaştırılmış olmalıdır.²⁴¹ Çini, ekonomik değeri yüksek, hazırlaması meşakkatli ve zaman alan bir malzemedir ve ziyan edilmesi düşünülemez.

Kütahya çinilerinin üretim geçmişi objeler üzerinden 15. yüzyıla kadar götürülebilirken tarihi kesin olarak bilinen Kütahya işi duvar çinileri 16. yüzyılın ilk çeyreğine aittir. Bir yapının duvarlarını süsleyen Osmanlı dönemi Kütahya çinilerinin bilinen en erken örneklerinden biri olarak Kütahya Kurşunlu Cami'deki 1520 yılına tarihlenen çini pano kabul edilmektedir. 1377 yılında yaptırılan bu ibadethanenin asıl adı Kurşunlu Cami olup dönemin Anadolu Beylerbeyi Güzelce Kasım Paşa yapıyı tamir ettirdiğinden Kasım Paşa Camii diye de anılmaktadır. Kütahya üretimi çini pano 1520 yılındaki bu tamirde camiye eklenmiş, bu nedenle kesin olarak tarihlendirilmektedir. Kurşunlu Cami'nin çini panosu mühim sayılmaktadır çünkü Kütahya'da yapıldığı düşünülmekte ve o döneme ait İznik olduğu düşünülen çinilerden farksız görünmektedir.²⁴² Öte yandan bu çiniye kesin bir yargı ile yaklaşılamayacağı yönündeki eleştiriler unutulmamalı ve herhangi bir yerden sökülüp buraya getirilmiş olma ihtimali olduğu gibi İznik'te üretilmiş olma ihtimalinin de bulunduğu unutulmamalıdır.²⁴³

Kütahya üretimi çinilerin duvarlarını süslediğini bildiğimiz adreslerden bir diğeri İstanbul Tahtakale'deki Rüstem Paşa Cami'dir. (1561-63) İlk kez Bursa'da yaptırdığı Yeni Kaplıca'nın (1552) dekorasyonunda çinilere yer verdiren Rüstem Paşa'nın türbesi ve özellikle camiinde tabir-i caizse daha önce görülmemiş ölçüde "bol kese" den çini kullanılmıştır. Julian Raby'e göre Rüstem Paşa, mali zekasını çini işçiliğine olan kişisel tutkusuyla birleştirmiş -ortadan kalkmış bir belgeye göre- 1550'li yıllarda Kütahya'da vakfettiği medresenin hemen yanı başında bir çini atölyesi kurdurup İstanbul'da Mimar Sinan'a yaptırdığı camiinin gösterişli çinilerini bu

²⁴¹ Ara Altun, **İznik Çini ve Seramikleri, Sadberk Hanım Müzesi: Türk Çini ve Seramikleri**, İstanbul, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, 1991, s. 13.

²⁴² Atasoy, Raby, **Iznik The Pottery of Ottoman Turkey**, s. 101.

²⁴³ Bilgi, Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, s. 30.

atölyede ürettirmiştir.²⁴⁴ 1579 tarihli bir belge Kütahyalı çinicilerin kadıya yaptıkları şikayetin Divan-ı Hümayun'da haklı bulunduğunu, 1600 tarihli narh defteri ise İstanbul pazarına giren Kütahya çinilerinin İznik ile rekabet halinde olduğunu göstermektedir. 1608'de Kütahya kadısına gönderilen bir fermanndan ise Kütahya ve İznikli ustaların üretimde kullandıkları kimi hammaddeleri aynı yerlerden temin ettikleri anlaşılmaktadır.²⁴⁵

17. yüzyılda İznik çinicilik sahnesinden çekilmeye, Kütahya bayrağı devralmaya başlamıştır. 1640 tarihli Üsküdar Çinili Cami, İstanbul'da Kütahya çinileriyle süslü yapıların en istisnai örneklerinden biridir. İstanbul Yeni Cami Külliyesi çinileri ise 17. yüzyılın ikinci yarısında, Kütahya'daki çinicilik faaliyetlerini belgeleyen başlıca mimari eserdir.²⁴⁶ 18. yüzyılda İznik'teki üretim durma noktasına gelmiş, Kütahya çinicileri ise 17. yüzyılda yakaladıkları başarıyı 18. yüzyılda da sürdürmüştür. III. Ahmet'in kızı Fatma Sultan'ın sarayı için yapılan 1709/10 tarihli çini siparişi, Kudüs Kutsal Diriliş Kilisesi (Holy Sepulchre) onarımı için 1718/19'da üretilen benzersiz nitelikteki resimli Kütahya çinileri, 18. yüzyılda Kütahya'da üretilen duvar çinilerinin düzeyi ve kapsamı hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. ²⁴⁸ Sipariş amacına uygun olarak kullanılmayan bu resimli çinilerin büyük bölümü Kudüs'teki bir başka ibadethanenin, Aziz James Ermeni Katedrali'nin duvarlarını süslemektedir.²⁴⁹

Büyük çaplı bir Kütahya çinisi siparişine konu olan Fatma Sultan'ın sarayı için Semavi Eyice, "Damad Ali Paşa 1713'te Sadrazam olduğunda, Fatma Sultan için Cağaloğlu'nda muazzam ve göz kamaştırıcı güzellikte bir saray yaptırtmıştı." demektedir. Fatma Sultan'ın söz konusu sarayının tezyini için Kütahya'dan on bine yakın çini sipariş edilmiştir. Bu yüklü miktarda sipariş Kütahya müteselliminin haksız

²⁴⁴ Atasoy, Raby, **Iznik The Pottery of Ottoman Turkey**, s. 219.

²⁴⁵ Bilgi, Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, s. 30-31.

²⁴⁶ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 55.

²⁴⁷ Fakat bu yapıda Kütahya çinileri kadar İznik çinilerine de yer verildiği unutulmamalıdır. Ahmet Vefa Çobanoğlu-İsmail Orman, **İstanbul'un Renkli Hazinesi**, İstanbul, İTO, 2011, s. 154.

²⁴⁸ Carswell, **Sadberk Hanım Müzesi: Türk Çini ve Seramikleri**, s. 54.

²⁴⁹ John Carswell, C.J.F. Dowsett, **Kütahya Tiles and Pottery From The Armenian Cathedral of St. James Jerusalem**, Oxford: Clarendon Press, S.1, 1972, s. 12-13.

para toplamasına yol açınca III.Ahmed durumu düzeltmek için bir ferman göndermiştir.²⁵⁰ Bu dönemin ilginç bir başka hadisesi de III. Ahmed'in Topkapı Sarayı'nda 1718-19 yıllarında kendi adına yaptırdığı kütüphanenin tezyinat sürecinde yaşanmıştır. Sultanın kütüphanesini bezemek için yeni çiniler sipariş edilmemiş, bu iş için Kara Mustafa Paşa'nın 17. yüzyılda yapılmış yalısındaki 16. yüzyıl çinileri kullanılmıştır.²⁵¹

Şerare Yetkin, 1708 tarihli Üsküdar Yeni Vâlîde Camii ile 1750'de inşa edilen Kütahya Hisar Bey Camii'nin ve Topkapı Sarayı'nın çeşitli bölümlerinde karşımıza çıkan çinilerin 18. yüzyıl Kütahya çiniciliğinin hususiyetlerini aksettirdiğini söylemekteyse de²⁵² Julian Raby, Üsküdar'daki Yeni Valide Camii ve Kaptan İbrahim Paşa Camii için 1708'de gerçekleşen çini siparişlerinin İznik'e verildiğini ve elde edilen neticenin İznik çinisinin şanını zedeleyecek nitelikte olduğunu belirtmektedir. Raby'e göre bu erken 18. yüzyıl çinileri Kütahya değil, İznik'tir ve İznik çinisinin yaklaşan sonunun habercisidir.²⁵³

Çinicilik sahnesindeki bu gelişmelerden dönemin sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa haberdardır.²⁵⁴ 1723 yılında bizzat Damad İbrahim Paşa tarafından vak'anüvisliğe atanan Küçükçelebizâde²⁵⁵bu durumu uzun süren savaşlardan²⁵⁶ kaynaklanan himaye eksikliğine bağlamıştır.²⁵⁷

1718 ve 1719 tarihli iki fermanın, bir hassa mimarının, faaliyeti duran İznik atölyelerinin tekrar işlerlik kazanması için kente gönderildiği ama bunun işe yaramadığı anlaşılmaktadır.²⁵⁸ Çiniler için epey mesai harcanıldığı görülen bu

²⁵⁰ Semavi Eyice, *İstanbul'un Kaybolan Eserlerinden Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergâhı*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, C. XLIII, 1987, s. 475-511.

²⁵¹ Atasoy, Raby, *Iznik The Pottery of Ottoman Turkey*, s. 288.

²⁵² Şerare Yetkin, "Çini", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 329-335.

²⁵³ Atasoy, Raby, *Iznik The Pottery of Ottoman Turkey*, s. 287.

²⁵⁴ Atasoy, Raby, *a.g.e.*, s. 288.

²⁵⁵ Çelebizâde Âsım Efendi, ö. 1760.

²⁵⁶ Abdülkadir Özcan, "Âsım Efendi Çelebizâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. III, 1991, s. 477-478.

²⁵⁷ Atasoy, Raby, *Iznik The Pottery of Ottoman Turkey*, s. 288.

²⁵⁸ Bilgi, Vermeersch, *Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri*, s. 34.

dönemde III. Ahmed, İstanbul'da çini üretmek üzere İznik'ten usta getirerek Tekfur Sarayı'nda bir çini atölyesi de kurdurmuş ama bu da istenilen başarıya ulaşamayan kısa ömürlü bir girişim olmuştur. Tekfur Sarayı imalathanesinin kurulduğu 1719 yılı, İznik'teki üretimin sonudur. Oysa aynı yıl Kütahya çiniciliği için bir dönüm noktasıdır. Julian Raby'nin deyimiyle Kütahya çinicilerinin tarihin en önemli siparişlerinden birini alarak Kudüs Kutsal Diriliş Kilisesi (Holy Sepulchre) için üretim yaptığı yıldır.²⁵⁹ İznik üretiminin nihayete erdiği, Tekfur Sarayı projesinin bekleneni veremediği 18. yüzyıl boyunca Kütahya yegane çini merkezi olarak etkinliğini devam ettirmiştir.

Her ne kadar üretim devam etmiş olsa da 18. yüzyılın ikinci yarısında Kütahya'da da gerileme başlamış, kalitede düşüş baş göstermiştir. 19. yüzyıl ortalarına doğru çini üretimi neredeyse tümüyle durmuşken yüzyılın sonlarında yeniden canlanmaya başlamıştır.²⁶⁰ Neo-klasik üslûbun yaygın olduğu 20. yüzyıl başında, Kütahya çinicileri, İznik çinilerinin klasik desenlerinden ilhamla başarılı üretimler gerçekleştirmiştir.²⁶¹ 1903'de II. Abdülhamid'in onarımını yaptırdığı Bursa Ulu Cami'nin güneyinde yer alan çeşmede, 1907'de Kütahya Valisi Giritli Fuad Paşa'nın yaptırdığı hükümet konağında ve mescidde kullanılan çiniler bu dönemin ilk gösterişli duvar çinisi mamulleridir.²⁶²

20.yüzyıl başında, özellikle I. Ulusal Mimari dönemi yapılarında çiniye yer verilmesi ile Kütahya çinileri yeniden bezeme sahnesine çıkmıştır. Bu dönemin en önemli ustalarından biri Hafız Mehmed Emin Efendi'dir. Mehmed Emin Efendi'nin işlerinin birçoğu imzasıyla birlikte İstanbul'da çeşitli yapılarda yer almakta ve son dönem Osmanlı çiniciliğinin en güzel örneklerini teşkil etmektedir. 1872 yılında Kütahya'da doğan Mehmed Emin Efendi, mesleğe henüz çocuk denecek yaşta, aslen İstanbullu bir mücellit olan, bir sebepten Kütahya'ya sürüldükten sonra, 1864 yılında, bu yeni geldiği şehirde çiniciliğe başlayıp meslek edinen Mehmed Hilmi Efendi'nin yanında başlamıştır. Bir vakit sonra Mehmed Hilmi Efendi yeniden İstanbul'a

²⁵⁹ Atasoy, Raby, **Iznik The Pottery of Ottoman Turkey**, s. 288.

²⁶⁰ Carswell, **Sadberk Hanım Müzesi: Türk Çini ve Seramikleri**, s. 56.

²⁶¹ Şerare Yetkin, "Çini", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 329-335.

²⁶² Öney, **Çini ve Seramik, Osmanlı Uygarlığı-2**, s. 733.

dönme karar verdiğinde imalathanesini o vakit 15-16 yaşlarında olan Mehmed Emin'e bırakmış, bir süre küçük çaplı işlerle, zorlanarak işi yürüten çırak, bu süreçte ustalaşarak, dönemin büyük üreticilerinden biri haline gelecek, kendi fabrikasının yanı sıra Hacı Artin Minasyan ile kardeşi Hacı Karabet ile Artin ve David biraderlerin sahibi olduğu fabrika ile ortaklık kuracaktır.²⁶³ Hacı Artin Minasyan'ın fabrikası dönemin büyük ölçekli çini üretimi yapan atölyelerinden biridir ve pek çok kolektif işte bu ekibin imzası bulunmaktadır.²⁶⁴ Hacı Artin Minasyan, hayatının ilerleyen dönemlerinde Atina'ya yerleşmiş ve Kütahya tarzı çiniciliği orada sürdürmüştür.²⁶⁵

Dönemin koşullarını aktaran ve Kütahya çinisinin tanıtımını yapan önemli bir mülakata 6 Eylül 1906 tarihli İkdâm Gazetesi'nde rastlarız. İkdâm Gazetesi, Bursa Mamulat ve Mahsulat Sergisi'ne gösterdikleri katılım hasebiyle Mehmed Emin Efendi ve Hacı Artin Minasyan ile çinicilik üzerine uzun bir mülakat gerçekleştirmiş, söz konusu yayın Kütahya'daki çinicilik sahnesinin güncel durumunu ayrıntılı resmettiği gibi, bu iki ustanın şahsi tecrübe, duygu ve düşüncelerine de yer vermiştir. Çinicilik mesleğinin teknik taraflarına ve içinde bulunduğu bir kısım zorluklara da değinen ikiliden Mehmed Emin Efendi mülakatta “(çininin) Sarfiyâtı için geniş meydan bulabilmeliyiz ki sanatı hakkıyla ileriye götürecektir bir kudret ve sermaye bulalım. Bu da rağbet ve teşvik ile olur.” demektedir.²⁶⁶

Mehmed Emin Efendi'nin bu arzusu bir yıl sonra gerçekleşmiş ve 1907'den itibaren büyük çaplı duvar çinisi siparişleri almaya başlamış ve I. Ulusal Mimarlık döneminin (1908-1930) önde gelen mimarlarının çoğundan sipariş almış görülmektedir. Bu büyük çaplı tezyinat işlerinden birkaç örnek dahi imalathanesinin iş yükünün ne kadar yoğun olduğunu ispatlayacak ölçektektir. Bunların bir kısmını bizzat, bir kısmını Kütahya'daki diğer çini atölyelerinden ve ustalardan destek alarak yapmış ve yaptırmış, siparişlerin altından zaman zaman kolektif bir biçimde kalkmış olduğu düşünülmektedir. Bu büyük siparişleri yönetecek, taşeron işleri yürütecek

²⁶³ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 183-184.

²⁶⁴ Öney, **Çini ve Seramik, Osmanlı Uygarlığı-2**, s. 733.

²⁶⁵ Bilgi, Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, s. 63.

²⁶⁶ Cahit Yılmaz, **Kütahya Çinisinin Büyük Ustası Hafız Mehmed Emin Efendi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2023, s. 38-45.

çapta bir şirket kurduğunu da belirtmek gerekmektedir.²⁶⁷ Sato Moughalian, o dönem Kütahya’da faaliyet gösteren Mehmed Emin Efendi’ye ait şirket ile diğer şirketlerden ve iş durumlarından şöyle bahsetmektedir: “Atölyeler sık sık, büyük siparişleri yerine getirmek için iş birliğine girmektedir. O dönemin büyük ustaları Fabrique de Faïence à Kutahia’nın sahibi Mehmet Emin, ortak atölye işleten Garabed-Harutyun Minassian kardeşler ve 1907’de Société Ottoman de Faïence adıyla kendi tesisini açan David Ohannessian’dı.”²⁶⁸ Örneğin, Kütahya Hükümet Konağı’ndaki çiniler Mehmed Emin Efendi, David Ohannessian ve Minasyanlar’ın kolektif işlerinden biri olarak kabul edilmiştir.²⁶⁹ Çeşitli kaynaklarda, farklı yapılar için bu isimlerin ya da başka ustaların yalnız başına anıldığını ya da birbirlerinin yerine geçtiğini görüyor olmamız ya da net olarak bilinmeyen müelliflerin söz konusu olduğu durumlar bu kolektif işleyişin bir neticesi olmalıdır. Büyük ölçekli çini üretimine konu olan dönem binaları için birçok çini ustası ve atölye beraber çalışmıştır. Hamur ve altyapı hazırlamaktan fırınlamaya, desen çiziminden boyamaya, sırlamadan yeniden fırınlamaya pek çok aşama neticesinde ortaya çıkan çiniler için her bir aşamada uzmanlaşan ehil ellerin görev alması tabidir. Desinatörler, hattatlar gibi üretime dışarıdan destek verenler bulunmaktadır. Bu süreçlerde adını andığımız, atölyelerini bildiğimiz büyük ustaların yanı sıra bu atölyelerde çalışan adını bilmediğimiz işçilerin, bir bölümünü de kadınların oluşturduğu çok sayıda çalışanın görev aldığını tahmin etmek zor değildir. Bu büyük üretimlerin arkasında adları daima anonim kalacak isimler olacaktır.

David Ohannessian mesleki hayatının ilerleyen dönemlerinde daha ziyade restorasyon işlerine yönelmiştir. 1915’te tehcir nedeniyle Kütahya’dan ayrılmak zorunda kalan, 1916’da Halep’e yerleşen²⁷⁰ Ohannessian, 1919’da, o dönem İngiliz işgali altındaki Kudüs’te davet üzerine atölye kurmuş Kütahya tarzı çiniciliği devam ettirmiş, çok sayıda bina için çini üretmiştir.²⁷¹ 1922 yılında Filistin Meclis’i Ali-i

²⁶⁷ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 183-184.

²⁶⁸ Sato Moughalian, “Kütahya’dan Kudüs’e”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 265, 2016, s. 50-57.

²⁶⁹ Koza Kurt Kırtay, “Kudüs’te Kütahyalı Bir Çinici: David Ohannessian, Namıdiğer Kütahyalı Tavid Hohannessian”, **Kalemişi**, S. 21, 2022, s. 144-155.

²⁷⁰ Koza Kurt Kırtay, “Kudüs’te Kütahyalı Bir Çinici: David Ohannessian, Namıdiğer Kütahyalı Tavid Hohannessian”, **Kalemişi**, S. 21, 2022, s. 144-155.

²⁷¹ Bilgi, Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, s. 63.

Şer'i-i İslamiyye'den davet alarak Kudüs'e giden ve Mescid-i Aksa ile Kubbetü's-Sahra'nın tamiratını üstlenen Mimar Kemaleddin Bey (1870-1927)²⁷² ile Kudüs'te karşılaştıkları ve yıllar önce beraber çalışan ikilinin burada yeniden işbirliği yaptıkları bilinmektedir.²⁷³ Ohannesyan, Kemaleddin Bey'in mimarı olduğu V. Mehmed Reşad Türbesi'nin çini bezemelerinde Mehmed Emin Efendi ve Artin Minasyan ile birlikte çalışmıştır.²⁷⁴

İstanbul'da V. Mehmed Reşad Türbesi çinileri, Halife Abdülmecid Efendi Köşkü çinileri, Bostancı, Büyükkada, Haydarpaşa iskeleleri çinileri, Çapa Darülmuallimat binası çinileri, Büyük Postane, Hobyar Mescidi, Sirkeci'de Dördüncü Vakıf Han çinileri gibi Karaköy ve Sirkeci'de hanlar için üretilmiş çiniler, Suadiye Camii çinileri Mehmed Emin Efendi'nin 50'ye yakın bina için ürettiği çinilerden ilk akla gelen örneklerdir. Konya ve Kütahya'nın yanı sıra Kahire hatta İngiltere'deki yapılarda Mehmed Emin Efendi'nin ürettiği Kütahya çinileri duvarları süslemektedir.²⁷⁵ Şerare Yetkin'e göre 1918 tarihli Sultan Reşad Türbesi'nin çinileri Kütahya çiniciliğinin canlanışının en renkli numuneleridir.²⁷⁶

Mehmed Emin Efendi'nin çinilerinin kullanıldığı bir başka önemli yapı I. Ulusal Mimari döneminin ünlü mimarlarından Vedat Tek (1873-1942) tarafından inşa edilen 1909'da tamamlanan Sirkeci'deki Büyük Postane binasıdır. Bu binada Mehmed Emin Efendi'ye çini üretiminde bir diğer Kütahyalı usta David Ohannesyan eşlik etmiştir.²⁷⁷ Afife Batur, bir Avrupa büyük kentinin gar binasını hatırlattığını söylediği Büyük Postane binasına dair akıldaki kalanın mimarının Türk kimliği ve anıtsallığı olduğunu söylemektedir. Batur, yapının Türk olduğunu düşündürten detayları Osmanlı kemerleri, mukarnaslar ve kemer aralarını dolduran yada şeritler halinde uzanan çini

²⁷² Ahmet Vefa Çobanoğlu, Özkan Ertuğrul, "Mimar Kemaleddin Bey", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, C. XXV, 2022, s. 230-231.

²⁷³ Kırtay, **Kalemişi**, s. 144-155.

²⁷⁴ Bilgi, Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, s. 63.

²⁷⁵ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 183-184.

²⁷⁶ Şerare Yetkin, "Çini", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 329-335.

²⁷⁷ Kırtay, **Kalemişi**, s. 144-155.

bezemeler olarak sıralamaktadır.²⁷⁸ Kütahya çinileri, I. Ulusal Mimari dönemi binalarına kimliğini kazandırmakta, “ulusallık, millilik” katmaktadır.

Büyük Postane binasının çini bezemelerine ilişkin ilginç bir detayı Godfrey Goodwin’den öğrenmekteyiz. Goodwin, bina için üretilen çinilerin tasarımını bizzat Vedat Bey’in yaptığına söylediğini aktarmaktadır.²⁷⁹

Bu tasarım iddiasını “Büyük Postane yapısında çinilerin tüm bezemelerini kendisinin hazırladığı ve renklendirdiği bilinir.” diyerek Süha Özkan ve A.Nihad Vedat Tek detaylandırmaktadır. Özkan ve Tek, Vedat Bey’in Nişantaşı’ndaki şahsi konağının çinilerine de aynı titizlikle yaklaştığını aktarmaktadır.²⁸⁰ Bu Vedat Bey ve Mehmed Emin Efendi iş birliğini şüphesiz ki ayrı bir seviyeye taşımaktadır. Ayrıca Vedat Bey’in mimarlık dışındaki alanlara ilgi ve yatkınlığını ve tezyini sanatlardaki becerisini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Yine Vedat Tek’in müellifi olduğu Haydarpaşa İskelesi, Mehmed Emin Efendi’nin atölyesinden çıkma çinilerle süslenen son dönem Osmanlı eserlerinden olup çinileriyle tezyini sanatlar içinde hususi bir yere sahiptir.²⁸¹

Seyr-ü Sefain İdaresi’nin Harbiye Nezareti’ne devredilmesinin ardından Hey’et-i Fenniye Reisi olan Vedat Bey, İstanbul’un Asya yakasındaki çeşitli iskeleler için tasarımlar yapsa da bunlardan sadece Moda ve Haydarpaşa İskeleleri gerçekleştirilmiştir. Afife Batur, Haydarpaşa iskelesi için yapılan tasarım ve uygulamanın büyük olasılıkla var olan bir yapının dönüştürülmesi projesi olduğuna dikkat çekmektedir. Yeni binanın ilk binadan en büyük farkı tezyinatıdır. Kemer aynaları, araları, saçak korniş şeritleri çinilerle doldurulmuş, iskele binasını Mehmed Emin Efendi’nin desenlediği zengin bir çini süsleme tezyin etmiştir.²⁸² Yapının denize

²⁷⁸ Afife Batur, **M. Vedat Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 82.

²⁷⁹ Godfrey Goodwin, **A History of Ottoman Architecture**, Great Britain, Thames and Hudson, 1997, s. 426.

²⁸⁰ Süha Özkan, A.Nihad Vedat Tek, “Mimar M. Vedat Bey Konağı”, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C. V, S. 2, 1979, s. 182.

²⁸¹ H. Örcün Barışta, “Haydarpaşa İskelesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, C. IV, 1994, s. 30-31.

²⁸² Afife Batur, **M. Vedat Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 157.

bakan cephesinde kapı üzerinde- yer alan "Haydarpaşa" yazılı çini kitabenin alt köşesinde çinilerin 1915 yılında Mehmed Emin Efendi tarafından yapıldığını tarih düşen "Mehmed Emin min telamiz-i Mehmed Hilmi Kütahya Sene 1334" ibaresi yer almaktadır.²⁸³ Mehmed Hilmi'nin öğrencisi anlamına gelen ve ustasına vefasını gösteren bu imzayı Mehmed Emin Efendi'nin işlerinde gururla kullandığı görülmektedir.²⁸⁴ İskelenin ön cephesinde gişe üzerinde çiçekler, yapraklar ve rumîler ile süslenmiş beyaz zemin ortasında bu tezin ana meselesi açısından ilgi çekici olan lacivert zemin üzerine beyaz hatla "Maşallah" ibaresi yer almaktadır. Gişenin iki tarafındaki panoların üstünde ise "Kütahya" ibaresi okunmaktadır. Örcün Barışta'ya göre Haydarpaşa İskelesi'ni bezeyen Mehmed Emin Efendi'ye ait çiniler teknik, malzeme, konu ve üsluplarıyla Bostancı, Büyükkada, Büyükdere, Kabataş, Kadıköy Büyükdere iskele binalarının çinilerini hatırlatmaktadır. Barışta'nın dikkat çektiği Bostancı İskelesi'nin çini kitabesinde "Bostancı, Ketebehu Mehmed Emin Sene 1331"; Büyükkada İskelesi'nin çini kitabesinde ise "Büyükkada, Kü-tahya Sene 1331" ifadeleri yer almaktadır.²⁸⁵

Mehmed Emin Efendi, Çapa'da, Millet Caddesi üzerinde bulunan I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin tüm hususiyetlerini ihtiva eden ancak mimarı bilinmeyen Darülmualimat binasının çinilerinin de müellifidir. Kapısının üzerindeki çini kitabeden 1332/ 1914'te inşa edildiği anlaşılan binayı fi-ruze ve lacivertle renklendirilmiş, stilize bitki dekorlu çiniler süslemektedir. Çini kitabede bulunan "Hakkı" imzası kitabenin hattatı, Darülmualimin ve Damlmuallimat'ta hat dersleri veren İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'na (1886-1978) aittir. Dış cephede ağırlıklı olarak çini süsleme görülmektedir. Binanın girişinde karşılıklı olarak üçer çini pano yer almaktadır. Yapıda çini tezyinata en yoğun yer verilen bölüm mesciddir. Mescidin yerden tavana tüm duvarları Kütahya çinileriyle kaplı olup 15.yüzyıl Karaman İbrahim Bey İmareti mihrabından mülhem mihrabının üzerinde Mehmed Emin Efendi'nin

²⁸³ Barışta, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, s. 30-31.

²⁸⁴ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 183.

²⁸⁵ Barışta, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, s. 30-31.

imzası ile 1331/1913 tarihi yer almaktadır.²⁸⁶ İmza şöyledir: “Amel-i Mehmed Emin min telâmiz-i Mehmed Hilmi Kütahya yadigârı”²⁸⁷

I. Ulusal Mimarlık dönemi mimarları, plan şemalarında batının klasik disiplinininden şaşmamış, yeniliği plan aramak yerine cephe düzenlemesi ve bezeme programlarında bulmuşlardır.²⁸⁸ Bu bezemenin en farkedilir ögesi şüphesiz çiniler olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı süreci başta Mehmed Emin Efendi olmak üzere Kütahya'daki çinicilerin işlerini olumsuz etkilemiş, çini siparişlerinde dramatik bir düşüş yaşanmış, savaş sona erdiğinde siparişler tamamen kesilmiştir. Mehmed Emin Efendi, bu tarihten itibaren duvar çinisi üretimini durdurmuştur. Kütahya şehri, Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal kuvvetlerine karşı mücadelede önemli rol oynarken Mehmed Emin Efendi de bu gelişmelerden geri kalmamış, bizzat Milli Mücadele saflarında yer alarak orduya katılmış, Yunan işgalcilerin elinde gördüğü işkence neticesinde 1922 senesinde hayatını kaybetmiştir. Garo Kürkman'a göre Mehmed Emin Efendi, ürettiği dönemde Kütahya çiniciliğinin İznik çinisini taklitten ibaret anlaşıldığının farkına vararak bundan uzak durmuş, taklit etmek yerine İznik desenlerini incelikle, üsluplarına çok müdahale etmeden yeni motifler ekleyerek özgünlükle uyarlamıştır. Üretimin her aşamasında bizzat yer alarak, Kütahya'da halen kullanılmakta olan özgün tasarımlara imza atmıştır. Mesleğinde büyük bir ustalık ve başarı elde eden Mehmed Emin Efendi, Osmanlı'nın son döneminin en önemli çömlekçisi, çinici ve çini dekoratörü olup, geleneksel Kütahya çiniciliğinin Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk sanatına geçişinde oynadığı rol hayati olmuştur.²⁸⁹

Gönül Öney, Mehmed Emin Efendi'nin “Kütahya çiniciliğinin Osmanlı devrinden Cumhuriyet Türkiye'si'ne geçişini sağlayan en büyük sanatçı” olduğunu

²⁸⁶ Hakan Arlı, “Darülmuallimat Binası”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, C. II, 1994, s. 567-568.

²⁸⁷ Yılmaz, **Kütahya Çinisinin Büyük Ustası Hafız Mehmed Emin Efendi**, s. 38-45.

²⁸⁸ Selda Kızıldere, Metin Sözen, “İstanbul'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları'nın Kent Bütünü İçindeki Yerinin Değerlendirilmesi”, **itüdergisi/b**, C. II, S. 1, 2005, s. 87-95.

²⁸⁹ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 183-191.

söylemektedir.²⁹⁰ Cumhuriyet'in ilanından bir yıl önce Mehmed Emin Efendi'nin oğlu Hakkı Bey (Çinicioğlu) 1922 yılı sonlarında babasının imalathanesini tekrar faaliyete geçirmiştir. Aynı tarihlerde Mehmet Bey (Çini) , Sırrızade Hacı Nafizoğulları, Rıfat ve Sadık kardeşlerle 'Şark Çini' firmasını kurarak çiniciliğe başlamıştır. Bunlar cumhuriyet dönemi Kütahya çiniciliğine doğru atılan ilk adımlardır.²⁹¹

I. Ulusal Mimarlık Dönemi binaları yeni bina boyutları, yeni inşa teknikleri ve özgün bezemeleriyle geçmişten beslenerek yeniyi aramayı şiar edinmiş mimarların elinden çıkmıştı. Bu mimari süreç İstanbul için tarihi ve siyasi bir geçiş dönemini ifade ediyordu ve şehir bir yandan yeni bir mimariye ve yenilenmeye ihtiyaç duyarken diğer yandan varolan tarihi çevreye uyum bekliyordu. Bu açıdan dönem mimarisi İstanbul'da başarılı bir biçimde uygulanmıştır ve bu sayede günümüzde İstanbul'un tarihi dokusunun bir parçası olarak yerlerini muhafaza edebilmişlerdir.²⁹² Bu dönemde yoğun olarak kullanılan Kütahya çinileri de bu binaların ve genel olarak bir döneme ait mimarinin bir hususiyeti haline gelmenin yanısıra geçmişe ait bir yapı unsuru olmaktan sıyrılarak, bu geçiş döneminde sağlam bir yer edinmiş ve cumhuriyet döneminde varlığını sürdürebilmiştir.

²⁹⁰ Öney, **Çini ve Seramik, Osmanlı Uygarlığı II**, s. 733.

²⁹¹ Gürbüz Taşkıran, Murat Bayazıt, Hazal Özlem Ersan Eruş, Selma Gül, "Kütahya Çiniciliğinde Değişen ve Yok Olan Üretim Yöntemleri". **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, C.I, S.20, 2017, s. 33-41.

²⁹² Kızıldere, Sözen, **itüdergisi/b**, s. 87-95.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ İSTANBUL’U KONUT MİMARİSİNDE BATIL, MİSTİK İNANÇ SEMBOLLERİNİN KULLANIMI

2.1. Cumhuriyetin İlanından Sonra Kütahya Çiniciliği

19.yüzyılın son çeyreğinde canlanan ve I. Ulusal Mimarlık dönemi yapılarında kullanılmasıyla bir üretim ivmesi yakalayan Kütahya çiniciliği 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan savaşlar başta olmak üzere çeşitli siyasi ve toplumsal olaylardan etkilenmiş, üretimde duraklama dönemleri yaşanmışsa da Cumhuriyet dönemine kesintisiz denebilecek bir geçiş sağlanmış ve çini imalatı farklı yoğunluklarda günümüze dek devam etmiştir.

Çökmek üzere olan Osmanlı İmparatorluğu’nun sosyal-ekonomik durumu Kütahya çini üretim sahnesini çok yönlü etkilemiştir.²⁹³Yeni ustaların yetiştirilmemesi, hammadde kalitesinde yaşanan düşüşler, ustaların mesleki sırlarını yeni kuşağa aktarmadaki isteksizliği, 1915 yılında içlerinde çok sayıda çini ustasının bulunduğu Ermenilerin Kütahya’dan tehcir edilmesi çinicilik sahasında o dönemde yaşanan gerilemenin nedenlerinden sadece birkaçı olarak sayılmaktadır.²⁹⁴17 Temmuz 1921’de Kütahya Yunan işgaline uğramış, bu durum 30 Ağustos 1922’ye kadar sürmüştür. Kütahya halkı Kuvâ-yi Milliye’ye katılarak milli mücadelede yer almıştır.²⁹⁵ Milli mücadeleye verdiği destek esnasında hayatını kaybeden isimlerden çinicilik açısından en mühimi şüphesiz Hafız Mehmed Emin Efendi’dir. Kütahya’da çiniciliğin gelişiminde, devamlılığında, Cumhuriyet döneminde sürdürülebilmesinde son dönemin büyük çini ustası Mehmed Emin Efendi’nin rolü büyüktür.²⁹⁶

²⁹³ Faruk Şahin, “Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çini ve Keramik Sanatı”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, 1988, s. 132.

²⁹⁴ Nurettin Gülaçtı, “Günümüz Kütahya’sında Seramik-Çini Üretimi ve Durum Tespiti”, **Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi**, Sanatta Yeterlilik Tezi, 2011, s. 52.

²⁹⁵ Barış Metin, “Tanıkların Hatıralarına Göre Milli Mücadele Yıllarında Kütahya”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 67, 2021, s. 205-221.

²⁹⁶ Nurettin Gülaçtı, **Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi**, s. 52.

Kurtuluş Savaşı'nın ardından ise gayrimüslimlerin başta mübadele ile Anadolu'yu terk etmesiyle çini dekor, boya ve tahrir işlerini yapacak usta bulunamaz olmuş ve bu durumun çözümü kolay olmamıştır. Faruk Şahin, bu işlerde daha ziyade kadınların çalıştığını vurgulayarak, atölye sahiplerinin gidenler yerine kendi eşlerine ve kızlarına bu sanatları öğrettiklerini belirtmektedir.²⁹⁷

Tüm bu olumsuzluklara rağmen özellikle birkaç ustanın kişisel gayreti ve çabası Kütahya'da çiniciliği canlı tutmaya yetmiştir. Kentte çiniciliği Cumhuriyet döneminde devam ettirenlerin başında 1922 yılının sonlarında babasının atölyesini devralan Mehmed Emin Efendi'nin oğlu Hakkı Bey (Çinicioğlu) gelmektedir.²⁹⁸ Mehmed Emin Efendi'nin izinden giden sadece oğlu değildir. 1920-1930 yılları arasında Kütahyalı ustalar ürettikleri çinilerde kullandıkları desenlerde Mehmed Emin Efendi'nin izinden gitmiş, onun hazırladığı, hazırlattığı desenleri tekrarlamıştır. Mehmed Emin Efendi ve nice Kütahyalı çinici için desen hazırlayan, İstanbul'dan Kütahya'ya kullanılması için gönderen kişi Kambur Stephan adlı ustadır. Bu ustanın yazılı Kütahya çinilerindeki rolüne ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak değinilecektir. Bu dönemde Rodoslu Dilsiz nam bir desinatörün de desen hazırladığı bilinmektedir.²⁹⁹

Dönemin dikkat çeken bir diğer ismi, babası Kütahya'nın belediye başkanlarından olan, kendisi bir yandan Eskişehir'deki Fransız okuluna devam ederken bir yandan da Kospik Kolos ustanın yanında çırak olan, hem okullu hem alaylı, daha sonra Çini soyadını alacak olan Mehmet Bey'dir. Mehmet Bey (Çini), işe yatkınlığı ve becerisi sayesinde kısa zamanda çinicilik mesleğinde ustalaşmış dönemin önemli girişimcilerinden biridir ve kurduğu Azim Çini Fabrikası'nda çok sayıda usta yetiştirmiştir. Babası gibi kendisi de siyasete atılmış, Cumhuriyet döneminde bir süre Kütahya'nın belediye başkanlığını yapmıştır.³⁰⁰

²⁹⁷ Şahin, **Sanat Tarihi Yıllığı**, s. 134.

²⁹⁸ Gürbüz Taşkiran, Murat Bayazıt, Hazal Özlem Ersan Eruş, Selma Gül, "Kütahya Çiniciliğinde Değişen ve Yok Olan Üretim Yöntemleri", **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, C. I, 2017, s. 33-41.

²⁹⁹ Şahin, **Sanat Tarihi Yıllığı**, s. 145.

³⁰⁰ Gülaçtı, **Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi**, s. 249-250.

Cumhuriyetin hemen öncesinde Mehmet Bey (Çini), Sırrızade Hacı Nafizoğulları Rıfat ve Sadık biraderler ile “Şark Çini” şirketini kurarak çiniciliğe başlamışsa da bu ortaklık uzun sürmemiştir.³⁰¹

Dönemin en güncel teknolojisini kullanan ilk büyük kuruluş olan Şark Çini 1925’te kapanmıştır.³⁰²Rıfat ve Sadık Kardeşler, porselen imal etmek istemiş, Almanya’dan hamur hazırlama ve imalat makineleri getirtmiş, Avrupalı uzmanların tecrübesine başvurmuş ve devletten mali destek almışsa da tüm bu çaba kifayet etmemiş, iki yıl gibi kısa bir sürede iflas ederek çinicilik sahnesinden silinmişlerdir.³⁰³

Mehmet Bey (Çini), Kütahya çinisinin tanıtımı için büyük gayret gösterip emek vermiş, çeşitli organizasyonlara katılmıştır. 1925’te Paris’te düzenlenen Exposition Internationale des Arts et Industriels Modernes’de mansiyon, 1927’de İzmir’de düzenlenen I. İzmir 9 Eylül Mahalli Sergisi’nde altın madalya, 1931’de İstanbul’da düzenlenen Yerli Mallar Sergisi’nde yine altın madalya ödülleri kazanmıştır.³⁰⁴

Almanya’da bir müddet toprak sanayii üzerine araştırmalar yapan Nuri Paşa’nın (Killigil), Kütahya’ya gelerek Hakkı Bey (Çinicioğlu) ve Mehmet Bey (Çini) ile iş birliği yapması yine bu dönemin dikkat çekici bir diğer gelişmesidir.³⁰⁵Enver Paşa’nın kardeşi olan Nuri Paşa’nın (Killigil) önyak olması ile 1928 yılında Kütahya Çini İşleri T.A.Ş. kurulmuştur.³⁰⁶

Mehmet Çini’nin oğlu Rıfat Çini, şirketi bizzat Nuri Paşa’nın yönettiğini, babası Mehmet Çini’nin teknik müdürlük yaptığını, Nuri Paşa’nın Almanya’da seramik tahsili alan kardeşi Ertuğrul Bey’in de işletmede görev üstlendiğini belirtmektedir.³⁰⁷ 1925’te kurulan Sanayi Maadin Bankası’nın finansman desteğini de

³⁰¹ Taşkiran, Bayazıt, Eruş, Gül, **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, s. 33-41.

³⁰² Şahin, **Sanat Tarihi Yıllığı**, s. 134.

³⁰³ Rıfat Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, İstanbul, Uycan Yayınları, 1991, s. 19.

³⁰⁴ Çini, **a.g.e.**, s. 51.

³⁰⁵ Taşkiran, Bayazıt, Eruş, Gül, **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, s. 33-41.

³⁰⁶ Ramazan Kılıç, Ezgi Bahçe, Kütahya Çiniciliğinin Ekonomik ve Sosyokültürel Bakımdan Değerlendirilmesi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 71, 2022, s. 107-127.

³⁰⁷ Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 20.

alan şirket uzun ömürlü olamamış, kısa bir süre sonra feshedilmiştir.³⁰⁸ Rıfat Çini, bu şirketin kuruluş tarihi olarak 1924 yılını vermekte ve 1925'te kapandığını söylemektedir.³⁰⁹ Rıfat Çini, fabrikanın bir yıllık faaliyet aralığının hangi aylara denk geldiğini belirtmemiştir ama sözünü ettiği banka 1925 yılının 19 Nisan günü kurulmuş, 1 Mayıs'ta faaliyete geçmiş görünmektedir. “Askeri, siyasi ve silah sanayicisi kişiliği ile Nuri Paşa (Killigil)” adlı doktora tezinde Nejdet Karaköse, Nuri Killigil'in ne zaman Türkiye'ye döndüğünün kesin olarak bilinmediğini belirtmektedir. Nuri Paşa Almanya'dan Türkiye'ye dönmüş, bir müddet Ankara'da kalmış sonra İstanbul'a giderek bir silah fabrikası kurmuştur. Ancak İstanbul'a ne zaman gittiği de tam olarak belli değildir. Karaköse, paşanın yurda dönüş tarihinin 1923 olabileceğini düşünmekte, Ankara'dan İstanbul'a geçişini ise 1930 gibi tahmin etmektedir. M.S.B. Arşivinde bulunan şahsi dosyasındaki yazışmalarda, Nuri Paşa'nın 1928 ve 1929 yıllarında Ankara'da olduğu ve ticaretle uğraştığı görülmektedir. 29 Şubat 1929 tarihinde Ankara'da İstiklal Madalyası aldığı da bilinmektedir. Samet Ağaoğlu, Karaköse'den nakille, Nuri Paşa'nın sivil hayatta kendisine “çinicilik” mesleğini seçtiğini fakat bu meslekte başarılı olamadığını belirtmektedir.³¹⁰

Karaköse'nin verdiği 1928 ve 1929'da ticaretle uğraştığı bilgisine dayanarak Ramazan Kılıç ve Ezgi Bahçe'nin Ali İssi ve Hilmi Yurdakul'a dayandırarak Kütahya'daki işletme için verdiği 1928 tarihi daha olası görünmektedir.³¹¹ İssi ve Yurdakul bu tarihe ilişkin spesifik bir kaynak belirtmemiştir.³¹²

Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte adı muhakkak anılması gereken ustalardan bir diğeri Ahmet Şahin'dir (1907-1996). Kütahya çiniciliğine büyük katkısı olan Ahmet Bey, mesleğe 1921 yılında Mehmed Emin Efendi'nin çırağı olarak başlamıştır. Çini üretiminin hemen her aşamasında yoğun bir deneyim sahibi olan Ahmet Şahin, Türk çini sanatının gelişim ve ilerlemesine sunduğu

³⁰⁸ Kılıç, Bahçe, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 107-127.

³⁰⁹ Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 20.

³¹⁰ Nejdet Karaköse, Askeri, Siyasi ve Silah Sanayicisi Kişiliği ile Nuri Paşa (Killigil), **Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Doktora Tezi, s. 314-315.

³¹¹ Kılıç, Bahçe, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 107-127.

³¹² Taşkıran, Bayazıt, Eruş, Gül, **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, s. 33-41.

çok yönlü katkılarından dolayı 1995 yılında Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı tarafından ödüllendirilmiştir.³¹³

Cumhuriyetin ilk yıllarını kapsayan dönemde aynı isimlerin kısa zaman aralıklarında müteakip işletmeler kurdukları, ortaklıklara gittikleri görülmektedir. Örneğin Hakkı Bey (Çinicioğlu) bir süre kendi ismi altında üretim yapmış, Mehmet Bey (Çini) “Azim Çini Fabrikası”nı kurmuş, takiben Hakkı Bey (Çinicioğlu), Sami Bey (Özçini) ve Ahmet Bey (Şahin) ile kısa sürecek bir ortaklık kurarak birlikte çini üretmişlerdir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı (Büyük Buhran) nedeniyle bu iki işletme Azim Çini Fabrikası çatısı altında birleşmiştir.³¹⁴ Yine bu dönemde Sami Bey (Özçini), Ahmet Bey (Elifoğlu) ve Ahmet Bey (Şahin), Ali Bey (Özker) ortaklıkları yaşanmıştır. Kütahyalı ustalar, 1934’te tamamen mali krize girmiş, hammadde alamayacak duruma gelmiştir. Bu dönemde, II. Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye Avrupa’dan porselen ithal edemez olmuş, Hakkı Çinicioğlu ve Mehmet Çini, Azim Çini’de yemek tabağı başta olmak üzere iç pazar için çeşitli mutfak malzemesi üretmiştir. 1935 yılında Sami Özçini ve Ahmet Elifoğlu, meşhur Dümbüldek toprağını bulmuş ve çini yapımında kullanmaya başlamışlardır. Tasarımlara bakıldığında, Hafız Mehmed Emin Efendi’nin desenleri bu dönemde hala geçerli ve revaçtadır.³¹⁵ Bunların yanı sıra 1930’lu yılların meşhur desen hazırlayıcısı ve özgün desenlere imza atan ismi Hasan Özkurt olmuştur.³¹⁶

Azim Çini Fabrikası ile 1929’da başlayan ortaklığını 1942 yılına kadar devam eden Hakkı Çinicioğlu, bu tarihten itibaren kurduğu “Metin Çini Fabrikası”nı çarkçı ustası Murat Eliuz ile birlikte işletmiştir.³¹⁷ Hakkı Çinicioğlu’nun Metin Çini ve Mehmet Çini’nin Azim Çini fabrikalarından yetişen Kadir Adlım, Ramazan Erginer, Enver Ertan, Nuri Gözütok, Ahmet Gürel, Ahmet Kerkük, Yunus Mar, Ali Özker, Ali Osman Özleblebici, Hakkı Sivashgil, Mehmet Üstünkaya, Rıfkı Yükselener gibi ustalar ilerleyen dönemlerde kendi çini imalathanelerini kurmuş ve yetiştirdikleri

³¹³ Taşkıran, Bayazıt, Eruş, Gül, **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, s. 33-41.

³¹⁴ Taşkıran, Bayazıt, Eruş, Gül **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, s. 33-41.

³¹⁵ Şahin, **Sanat Tarihi Yıllığı**, s. 136-137.

³¹⁶ Şahin, **Sanat Tarihi Yıllığı**, s. 145.

³¹⁷ Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 20.

çıraklar ile Kütahya’da çiniciliğin gelişim ve devamlılığına katkı sağlamışlardır.³¹⁸ 1940’tan itibaren dönem çinilerinin desenlerini Ahmet Gürel, Hakkı Ermumcu ve Ahmet Şahin hazırlamıştır. 1923-1952 yılları arasında Kütahya’da çinicilik sahasında pek çok gelişme yaşanmıştır. Bu tarihler arasında 12 büyük çini fabrikası kurulmuş, 1950’lerin sonlarına gelindiğinde bunlardan 7 tanesini faaliyetini sürdürebilmiştir. 1960’ların başında sayı 5’e düşmüştü de dönemin sonlarına doğru 7 yeni atölyenin açılmasıyla sayı yeniden 12’ye çıkmış, devamında 1970’lerde büyük bir canlanma yaşanmış, şehirdeki çini fabrikalarının sayısı 18’e yükselirken üretilen çinileri pazarlayan şirketlerin sayısı 22’yi bulmuştur. Evliya Çelebi Çini Fabrikası, bu dönemde kurulanlardan biridir.³¹⁹ 1960’lı yıllardan itibaren Kütahya çinilerinde görülen desen zenginliği ve çeşitliliği, pek çok ustanın ortak emeğinin ve kolektif bir zevkin ürünüdür.

Baba mesleği olan çiniciliği öğrenip sürdüren Hakkı Çinicioğlu’nun iki oğlu Vedat ve Edip Çinicioğlu ile Mehmet Çini’nin oğulları Rıfat ve Talat Çini ilerleyen dönemlerde Kütahya çiniciliğinde adı geçen kimselerdir. Özellikle Rıfat Çini, Kütahya çiniciliğinin ulaştığı seviyede büyük payı olan Azim Çini Fabrikası’ndaki rolü ve elde ettiği başarılar ile babası Mehmet Çini ile birlikte Kütahyalıların hafızasında kalıcı bir yer edinmiştir.³²⁰ Cumhuriyet dönemi Kütahya çiniciliği için bir mihenk taşı olan Azim Çini Fabrikası, 1966’da çıkan bir yangınla küle dönmüş, Çini Ailesi işletmeyi derhal ayağa kaldırarak faaliyeti sürdürmüştü de 1972 yılında önce babaları Mehmet Çini’nin ölümü, ardından kısa zaman içinde Rıfat ve Talat Çini kardeşlerin iki genç oğullarını kaybetmesi üzerine aile 1977 yılında Kütahya’yı ve çinicilik mesleğini terk etmiştir.³²¹ Rıfat Çini’nin, bir meslek olarak terkettiği çiniciliğe olan gönül bağı sürmüştü, kendi deyimiyle “Kütahyalı eski bir çinici ailenin son ve yaşlı bir çinici ferdi olarak” var olan akademik çalışmaları, “tarihi ve teknik bilgilerle zenginleştirmeyi ailevi ve sanatsal bir ödev” sayarak bir kitap yazmıştır.³²² Rıfat Çini’nin yukarıda bahsettiğimiz dönemler ve ustalar hakkında önemli bilgiler sağlayan ve literatürde

³¹⁸ Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, s. 20.

³¹⁹ Gülaçtı, *Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi*, s. 55-58.

³²⁰ Gülaçtı, *Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi*, s. 249, 250, 251, 252, 279.

³²¹ Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, s. 20

³²² Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, s. 9.

mühim yeri olan “Türk Çiniciliğinde Kütahya” adlı eseri 1991 yılında İstanbul’da yayınlanmıştır.

Bu kitabında ilginç anekdotlara yer veren Rıfat Çini, büyük bir saygıyla bahsettiği, Türkiye’de sanat tarihi bilim dalının kurucularından, çinicilik araştırmalarına ve arkeolojisine paha biçilmez bir katkı sağlamış Kütahya doğumlu Oktay Aslanapa’nın, yaz tatillerinde Azim Çini Fabrikası’nda çıraklık yaptığını aktarmaktadır.³²³ 2001 yılının Temmuz ayında Ergun Göze, Oktay Aslanapa ile bir röportaj gerçekleştirmiştir. Göze’nin Oktay Aslanapa’ya yönelttiği ilk soruya hocanın verdiği cevap benzer niteliktedir:

“Ergun Göze: Sanat dalına geçişinizde, Kütahya'nın tesiri oldu mu?

Oktay Aslanapa: Tabii, çocukluğum renk renk Kütahya çinileri için de geçmiştir.”³²⁴

Kütahya çinileri onları araştıran ve dünyaya tanıtanlara da ilham kaynağı olmuş görünmektedir. İlber Ortaylı, Oktay Aslanapa’nın, yurt ve tarih sevgisini doğum yerinde edindiğini söylemekte ve “Batı Anadolu’nun bütün mühim merkezleri gibi Germiyan’ın merkezi Kütahya’da da Yunan-Roma’dan Selçuklu’ya, Beylikler devrine ve Osmanlı’ya kadar bütün eserler yan yanadır ve onun Kütahya’sında bunlarla iç içe yetişmek mümkündür.” demektedir.³²⁵

Oktay Aslanapa, Cumhuriyet Dönemi’nde hem Kütahya hem İznik çinileri için büyük emek vermiş araştırmacıların başında gelmektedir ve Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çiniciliği’nin gelişiminden bahsederken onu anmamak büyük eksiklik olacaktır.

1970’lerin Kütahya’sında çinicilik sahasının önemli hadiselerinden bir diğeri Sıtkı Olçar’ın 1973 yılında Osmanlı Çini atölyesini kurmasıdır. Olçar, özgün

³²³ Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 52.

³²⁴ Ergun Göze, “Prof. Dr. Oktay Aslanapa”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 183, 2009, s. 21-23.

³²⁵ İlber Ortaylı, “Prof. Dr. Oktay Aslanapa”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 183, 2009, s. 20.

tasarımları ile sadece Kütahya çinisinin değil Türk çiniciliğinin 20. ve 21. yüzyıllardaki yüzü olmuş, eserleri dünyanın mühim müze ve özel koleksiyonlarında yer edinmiştir. Sıtkı Olçar, geleneksel Kütahya çinilerini çok iyi etüt etmenin yanı sıra, İznik ve Çanakkale işi çini ve seramiklere ve çeşitli Anadolu medeniyetlerin farklı çağlardan üretimlerine ilgi duymuş, yaşamı boyunca sürekli araştırarak bu çok katmanlı kültürel ve teknik mirası kendi işlerinde başarıyla yorumlamış, gelenekten kopmadan yeni üretimler yapabirmiştir. 2008 yılında UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi ödölünü alan Olçar 2010 yılında hayatını kaybetmiştir.³²⁶

1974 yılında Kütahya'nın ilk çini kooperatifi kurulmuş, aynı yıl Kütahya Porselen üretime başlamış, 1977'de kooperatifin kapsamı genişletilip yeniden adlandırılmış, 1978'de Kütahya Çinikoop kurulmuştur. Kütahya'da 1980'lerde üretim artarak devam etmiş, irili ufaklı çok sayıda atölye faaliyete geçmiştir. 1983'te kurulan Altın Çini bu işletmelerin büyük ölçekli olanlarından biridir. Ticaret Odası verilerine göre 1989 yılında şehirde 58 işletmede çini üretimi yapılmaktadır. Cumhuriyet dönemi boyunca Kütahya çiniciliğini geliştirmek, geleneksel desen ve motifleri korumak ve yozlaşmasını engellemek, yeni ustalar yetiştirmek, uzmanlaşmanın önünü açmak, nitelikli eleman yetiştirmek için geniş bir zaman diliminde çeşitli seviyelerde eğitim girişimleri gerçekleştirilmiş, orta eğitimden yüksek eğitime, mesleki, teknik, akademik, hemen her düzeyde, çiniciliği öğretmek ve bu alanı meslek edinecekleri geliştirmek imkanları aranmıştır.³²⁷ Bu noktada verdikleri eğitimler, gösterdikleri uzun soluklu çabalar ile Kütahya çiniciliğine büyük katkı sağlayan Muhsin Demironat, Feyzullah Dayıgil, Rikkat Kunt, Mahmut Akok,³²⁸ ve Nezihe Bilgütay³²⁹ gibi hoca ve sanatkarları anmak mühimdir.

Kütahya'da 1990'lı yıllardan itibaren Mustafa Kıratlı ve Mehmet Koçer'in Altın Çini Fabrikası, Alo Paşalı ve Atölyesi, İsmail Yiğit'in Marmara Çini'si ve 2009 yılında UNESCO tarafından kültürel miras taşıyıcısı kabul edilen ve "Yaşayan İnsan

³²⁶ Alper Erdem, Çiniciliğinde Sıtkı (Olçar) Usta, **Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 21-35.

³²⁷ Gülaçtı, **Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi**, s. 55-58.

³²⁸ Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 53-55.

³²⁹ "Nezihe Bilgutay Derler Hakkında" isimli sanal sergi, Sitare Turan Bakır, Çevrimiçi, <https://sanal-sergi.msgsu.edu.tr/nezih-bilgutay-derler/nezih-bilgutay-derler-hakkinda/>, 09 Ağustos 2024.

Hazinesi” seçilen Mehmet Gürsoy³³⁰ ve aynı unvana 2017 yılında layık görülen Hamza Üstünkaya³³¹ gibi yüksek nitelikte üretim yapan sanatkarlar, ustalar ve kuruluşlar yeni tasarım ve projeler geliştirerek günümüze değin üretimi sürdürmüş ve başarılı ürünler vermişlerdir.³³²

Kütahya çiniciliği, Cumhuriyetin ilk yıllarında devletten gördüğü destek, peş peşe yetişen ustaların kişisel ve kolektif gayreti ve özverili çalışmalarıyla ile sürekliliğini sağlamış, adım adım gelişerek günümüze ulaşmıştır.³³³ Çini imalatı, günümüzde her düzey ve ölçekten çeşitli atölye ve fabrikalar tarafından başarıyla sürdürülmektedir.³³⁴ Kütahya’ya yaptığım ziyarette 6 Temmuz 2024 günü görüşme fırsatı bulduğum çini ustası ve sanatkarı Mehmet Gürsoy, sohbetimizde, son büyük çaplı çalışmasının, 12 Mayıs 2023 tarihinde ibadete açılan İstanbul Levent’teki Barbaros Hayreddin Paşa Camii için ürettiği 5 bin parçalık çiniler olduğunu söylemiş ve ürettiği çinilerin tamamını imzaladığını belirtmiştir.³³⁵ UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi ödüllü sanatçı imzasıyla, gelecekte bu yapıları tetkik edeceklere Kütahya çinisinin 21. yüzyıldaki faaliyetine dair fikir verecektir.

2.2. Cumhuriyet İstanbul’u Konut Mimarisi, Apartmana Geçiş

Cumhuriyet Dönemi İstanbul konut mimarisi tanımı 29 Ekim 1923 ertesinde bir anda ortaya çıkıp uygulanmaya başlayan ve her şeyi değiştiren bir mimari yaklaşımı ve imar rejimini akla getirse de çok daha evvelden başlayan bir mimari sürecin ilerleyişinde izlenen gelişim ve değişimde bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu tarihten sonra şüphesiz ki bu değişim farklılaşmış ve önceki dönemden sıyrılarak hususi bir karakter kazanmıştır.

³³⁰ Sitare Turan Bakır, “Türk Çiniciliğinin Dünü ve Bugünü”, **Klasik Sanatlar Yıllığı II**, 2014, s. 42.

³³¹ Kılıç, Bahçe, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 107-127.

³³² Bakır, **Klasik Sanatlar Yıllığı II**, s. 42.

³³³ Taşkıran, Bayazıt, Eruş, Gül, **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, s. 33-41.

³³⁴ Bakır, **Klasik Sanatlar Yıllığı II**, s. 40.

³³⁵ Mehmet Gürsoy, Kütahyalı Çini Sanatçısı, 6 Temmuz 2024, Kütahya

Namık Sinan Turan, 19. yüzyılın “Osmanlı İmparatorluğu için köklü toplumsal değişimlerin, yeni bir politik kültürün ve nihayet buna göre biçimlenmiş kültürel kurumların zeminini hazırladığını.” söylemektedir. Turan’a göre bu dönem, “Osmanlı toplumunun tarihsel evriminin, Batılılaşma olarak tanımlanan bir gelişim çizgisiyle biçimlendiği yeni bir toplumsal yapının doğduğu (...) gündelik yaşamın birçok unsuruyla dönüştüğü bir zaman dilimini ifade etmektedir.”³³⁶

İstanbul’da bu dönüşüm sürecinin başlangıcı için farklı tarihler verilebilecekse de şehirde büyük imar hareketlerinin başladığı II. Mahmud dönemini tercih etmek isabetli olacaktır. Batı şehirlerindeki mimari unsurlar, İstanbul’da bu dönemde inşa edilen askeri ve idari binalar, okullar ve elçilik binalarında kendini göstermeye başlamıştır. Batı’daki gelişmelerin yakından izlendiği, ilk resmî Türkçe gazetesinin neşrinden posta teşkilatına, telgraftan yeni taşıtlara toplumsal hayatta pek çok yeniliğin tecrübe edildiği bu devir ve devamındaki süreçte inşa edilen binalarla kentin görünümü ve topografyası da değişmeye başlamış, yeni bir mimari zevk ve anlayışın tohumları atılmış, ilk numuneleri kentte boy göstermiştir.³³⁷

Hassa Mimarları Ocağı ve klasik düzen ortadan kalkmış, kentteki imar işleri sahipsiz kalmış, 1831’de şehreminliği ve mimarbaşılığının görevlerini yerine getirmek üzere ilk etapta “Ebniye-i Hassa Müdürlüğü” kurulmuş, takip eden süreçte yerel yönetim çözümleri adım adım ilerlemiştir.³³⁸ İlhan Tekeli, bu durum için, “Kentin modernite projesinin etkisi altında gelişmeye başlaması, mimarbaşılığın yönlendirmesiyle organik olarak büyüyen bir kent dokusundan, genişlemiş, geometrik yollarıyla, plana uygun olarak büyüyen bir kent dokusuna geçiş demektir. Bu da zaman içinde gelişen plan yapma kapasitesinin ve imar mevzuatının oluşmasıyla gerçekleşecektir.” demektedir.³³⁹

³³⁶ Namık Sinan Turan, “İmparatorluğun Son Yüzyılından Erken Cumhuriyet’e Toplum Ve Müzik Kültürü Üzerine Notlar”, **Porte Akademik- Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 2019, S.18-19, s. 203-218.

³³⁷ Feridun Emecen, “Emperyal Dönüşümlerin Muhteşem Kenti İstanbul”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. I, 2015, s. 181.

³³⁸ İlhan Tekeli, “İstanbul’un Modernleşme Öyküsü”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür AŞ, C. I, 2015, s. 190.

³³⁹ Tekeli, **a.g.e.**, s. 191.

Metropolleşme sürecine giren kent, Batılı planlama ve imar mevzuatlarıyla tanışmış, Batılılaşma süreci, kentin fiziki unsurlarında görünür olmaya başlamıştır. İstanbul'a "Batılı" binalar inşa edildikçe kentin görünümü topyekun etkilenmiş, yeni bir mimari çağın ayak sesleri duyulur olmuştur.³⁴⁰

Uğur Tanyeli, 1820'lerden 1920'lerin sonlarına uzanan bu dönemi "kapitalist sisteme eklenilen metropolün mimarlığı" olarak adlandırmaktadır. Bu devrin 1929 dünya ekonomik bunalımı ile sonlandığını belirten Tanyeli bu gelişmenin "İstanbul mimarisi için Cumhuriyet'in kuruluşundan bile daha radikal bir değişim eşiği olduğunun iddia edilebileceğini" söylemektedir.³⁴¹

Batılı ve çoğu da büyük ölçekli yapılar artık kentin karakterinde belirleyici hale gelirken, sur içi İstanbul'un tarihi dokusu bu durumdan olumsuz etkilenmeye başlamıştır. İstanbul'un idare edildiği, kentin en mühim "konut"u Topkapı Sarayı'nın yerini Dolmabahçe Sarayı'na bırakması bu sürecin sembolik bir yansımasıdır.³⁴²

Batılı etkiler ve anıtsallık arzusu aynı dönemde konut mimarisinde de zuhur etmiştir. Özellikle Boğaziçi kıyılarını süsleyen konutlar payitahtın son iki yüzyılında neo-klasik düzenlemeleri, eklektik süslemeleriyle birleşen Avrupa'dan ithal gösteriş merakı ile belirgin bir Batılı kimlik kazanmıştır.³⁴³ Bu dönemde İstanbul mimarisine giren Neo-Barok, Neo-Klasik, Neo-Gotik ve Art Nouveau gibi tüm Batılı üsluplar, konutlarda kendini göstermiştir.³⁴⁴ Hatta doğrudan Avrupa'dan ithal edilmiş stillerde konaklar, şalelere benzeyen köşkler peş peşe inşa edilmiştir.³⁴⁵

Doğan Kuban, Osmanlı dönemi konut mimarisini, anonim konut mimarisi, saray geleneği ve İstanbul okulu olarak üç ana gruba ayırmaktadır. Kuban, İstanbul okulu adını verdiği 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan mimari tarzı, anonim mimari,

³⁴⁰ Feridun Emecen, "Emperyal Dönüşümlerin Muhteşem Kenti İstanbul", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. I, 2015, s. 181.

³⁴¹ Uğur Tanyeli, "İstanbul Mimarisinde Radikal Değişim Evresi: XVIII ve XIX. Yüzyıllar", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. VIII, 2015, s. 1313.

³⁴² Emecen, **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, s. 181.

³⁴³ Doğan Kuban, **Türk Hayatlı Evi**, İstanbul, Ziraat Bankası Yayınları, 1995, s. 78.

³⁴⁴ Kuban, **a.g.e.**, s. 90.

³⁴⁵ Doğan Kuban, **Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, s. 8.

saray geleneği ve Avrupa etkisinin özgün bir bileşimi olarak tanımlamaktadır.³⁴⁶ “Türk evi denen kapalı planın en gelişmiş örneklerine, onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllardaki fizyonomisi ile asıl İstanbul’da rastlanır.”³⁴⁷ diyen Kuban, 19. yüzyılda konutlar için geri dönüşü olmayan bir sürecin işlemeye başladığını vurgulamaktadır. 19. yüzyılda konut mimarisinin söz konusu “fizyonomisi”ni belirleyen dev kompozisyonlar ve anıtsallık hevesleri, Avrupai tarzların güçlü etkileriyle birleşerek evlerin hayatı kolaylaştıran insancıl hususiyetlerini yitirmesine yol açmış, geleneksel ev için yok oluş süreci başlamıştır.³⁴⁸ 19. yüzyılda geleneksel mimarideki konut-insan bütünleşmesi, insan ve evi arasındaki ritim ve uyum yitirilirken Türk sarayı da tarihi özelliklerini ve bu uyumun sultan için dahi geçerli olan yüceltici duygusunu kaybetmiştir.³⁴⁹

Suraiya Faroqhi ise Gülhane Hatt-ı Hümayunu (1839) ile Osmanlı İmparatorluğu’nun son bulduğu (1923) arasındaki dönemi, Cumhuriyet’in ön tarihi olarak da görülebilecek bir geçiş dönemi olarak tanımlar.³⁵⁰ Avrupai tasarımların sanata ve gündelik yaşama uyarlanmaya başladığı bu dönemin çok yönlü gelişmeleri kendini şehir planlamasında da göstermiş, Sultan Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid, payitahtın yeni bir yüze kavuşması gerektiği düşüncesiyle İstanbul’da çağın medeni gelişmelerini uygulama gayreti içinde olmuş ve böylece çöküş sürecindeki köhne bir imparatorluk değil aksine modern, dinamik bir devlet imajı çizmek istemiştir.³⁵¹

19. ve 20. yüzyıllarda İstanbul’un yangınla imtihanı bitmemiş, hatta metropolleşen şehrin artan nüfusuyla beraber yangınlar sıklaşmıştır. Yapılaşmada ve kent düzeninde yangınla mücadele hâlâ çok önemli ve belirleyicidir. İstanbul’un dar ve çıkmaz sokakları bu mücadeleyi yer yer imkansız hale getirmiş, bu nedenle, 19. yüzyıl yangınları önlemek için çeşitli adımların atıldığı bir dönem olmuş, toplumun seçkinleri yolların, caddelerin nizami hale getirilmesi, çıkmaz sokakların

³⁴⁶ Doğan Kuban, **Türk Hayatlı Evi**, İstanbul, Ziraat Bankası Yayınları, 1995, s. 79.

³⁴⁷ Kuban, **a.g.e.**, s. 46.

³⁴⁸ Kuban, **a.g.e.**, s. 79.

³⁴⁹ Kuban, **a.g.e.**, s. 88.

³⁵⁰ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 224.

³⁵¹ Faroqhi, **a.g.e.**, s. 214.

düzenlenmesi için büyük çaba göstermiştir. Ahşap evlerin yapımı yasaklanmak istense de kâğır inşaatın daha yüksek maliyeti yüzünden fakir halk için bu imkansızdır. Bu nedenle devlet ahşap evlerin arasına yangın duvarları inşa etmeyi ve sadece önemli caddelerde kâğır bina yapımını zorunlu kılmıştır. Ayrıca 1882 tarihli bir yasaya göre bir bölgede ondan fazla ev yandıysa söz konusu alan istimlak edilebilmiştir. Böylece imparatorluğun son döneminde çıkan yangınlar, meydanların açılmasına, caddelerin genişletilebilmesine olanak vermiştir.³⁵²

Neticede 19. yüzyıldan başlayarak İstanbul'da yaşanan tüm bu köklü değişimler konut tasarımına ve yaşamsal tercihlere sirayet etmiş, şehirde Batı mimarisinin tesiri altında evler inşa edilmiş,³⁵³ sokaklar genişletilmiş, caddeler düzenlenmiş, Batı tarzında yaşamın ve yapılaşmanın yaygınlaşması apartmanların yolunu açmış, şehirde topyekun bir apartmanlaşma ile neticelenecek süreç böylece başlamıştır. Tüm bunlara rağmen İstanbul konutlarında geleneksel unsurlar II. Abdülhamid dönemine kadar varlığını sürdürebilmiştir. Bu dönemden itibaren Avrupalı konut tarzlarına yönelik temayül, inşada kullanılan ithal yapı malzemeleri ve varlıklı ailelerin evlerinin inşasını yabancı mimarlara emanet etmesi mimaride dengeleri tamamen değiştirmiştir.³⁵⁴ Suraiya Faroqhi, bu durumu “Tanzimat dönemi ve Sultan II. Abdülhamid devri siyasetçi ve aydınları, yabancı bir kültüre teslim olarak halktan soyutlanmışlardı.” diyerek açıklamaktadır.³⁵⁵

Gaspere Fossati, Raimondo d'Arancio, Giulio Mongeri, Alexandre Vallaury, August Jasmund gibi mimarlar İstanbul'da Batılı anlayışa uygun pek çok yapı inşa ederek şehrin çehresini değiştirmekle kalmamış, Vallaury, Mongeri, Jasmund mimarlık eğitimi veren Osmanlı okullarında eğitimci olarak görev yapmış, mimarlığa yaklaşım ve stillerini yetiştirdikleri talebelere aktarmıştır.³⁵⁶

³⁵² Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, s. 215.

³⁵³ Doğan Kuban, **Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, İstanbul, s. 8.

³⁵⁴ Doğan Kuban, **Türk Hayatlı Evi**, İstanbul, Ziraat Bankası Yayınları, 1995, s. 90

³⁵⁵ Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, s. 212.

³⁵⁶ Sena Çolak, Alev Erarslan, “Birinci ulusal mimarlık dönemi konut yapıları; İstanbul örnekleri”, **BMYO Dergisi**, S. 62, 2021, s. 203-226.

Örneğin August Jasmund, 1887-97 arasında 10 yıl boyunca II. Abdülhamid'in hususi mimari, devletin inşaat alanında teknik danışmanı, Mühendishane-i Berri Hümayun ve Sanayi-i Nefise Mektebi profesörü olarak çalışmış, üstün hizmetlerinden ötürü kendisine II. derece Mecidiye nişanı verilmiştir.³⁵⁷

Mimarlık sahnesini ve anlayışını değiştiren ve belirleyen bu yoğun ve baskın Batılı etki, bir tepki doğurmuş, Mimar Kemaleddin, Mimar Vedad gibi Türk mimarların önderliğinde I. Ulusal Mimarlık Dönemi başlamıştır.³⁵⁸ Türk milliyetçiliğinin 1908 yılından sonra oluşmaya başladığını ve bunun çok geç bir tarih olduğunu söyleyen Suraiya Faroqhi, “1908 ve 1914 yılları arasında milliyetçi düşünce akımları bazı yapıların planında önemli bir rol oynamıştır.” diyerek II. Meşrutiyet ile birlikte ortaya çıkan Kemaleddin ve Vedad Bey’lerin ulusal mimarlık anlayış ve arayışlarını vurgulamaktadır.³⁵⁹

Ahmet Haşim’in, “O sırada İstanbul’un okur-yazar gençleri arasında “mimarî” bir milliyetçilik hüküm sürüyordu. Herkes evvelce işitilmemiş eski bir mimar ismini bulmakla iftihar ediyor; makaleler ihtiyar mermerlerin mâna ve asaletinden bahsediyor; şiirler kemer ve sütunların güzelliğini söylüyordu. Edebiyat lisanı duvarcılık ve marangozluk tabirleriyle dolmuştu. Türk medeniyetinin ölçüsü münhasıran “mimarî” olmuştu. Mimarî münakaşalarıyla yer yer dostluklar kuruluyor, düşmanlıklar vücut buluyordu.”³⁶⁰ diyerek tanımladığı bu yıllarda Berlin’de öğrenim gören Kemaleddin Bey ile Paris’te öğrenim gören Vedad Bey’in, aldıkları Batılı eğitime karşın ulusal bir mimarlık arayışının merkezindeki isimler olmaları, Günkut Akın’a göre “yerliliğe bir kapanmadan çok kendi konumlarını belirlemiş öznel olarak evrensel söyleme katılma isteğiyle ilgilidir.”³⁶¹

³⁵⁷ Mehmet Yavuz, “Mimar August Jasmund Hakkında Bilmediklerimiz”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Nisan 2004, s. 181-205.

³⁵⁸ Çolak, Erarslan, **BMYO Dergisi**, s. 203-226.

³⁵⁹ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 214.

³⁶⁰ Ahmet Haşim, **Üç Eser**, Milli Eğitim Basımevi, 1988, s. 91.

³⁶¹ Günkut Akın, “Sadece Başlamış Bir Proje Olarak 1908 Romantizmi ve Vedad Tek”, **M. Vedad Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar**, Haz. Afife Batur, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 21-38.

Jasmund'un teşviğiyle 1895'te mimarlık eğitimi için devlet tarafından Berlin'e gönderilen Kemaleddin Bey, Charlottenburg Technische Hochschule'de aldığı 2 yıllık eğitimin ardından mimar unvanı almıştır. İstanbul'a dönen Kemaleddin Bey'in II. Meşrutiyet- öncesinde en mühim çalışmaları eğitim alanında olmuştur. Kemaleddin Bey, Jasmund'un, Hen-dese-i Mülkiye'deki derslerini üstlendiği gibi Sanayi-i Nefise Mektebinde de dersler vermiştir. Bu derslerde ulusal mimarlık konusundaki düşüncelerini talebelerine aktaran Kemaleddin Bey, I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nin uygulayıcılarını bizzat yetiştirmiştir.³⁶²

1908'deki hadiseler siyasi düzeni değiştirdiği gibi görüldüğü üzere mimarlık sahnesini de etkilemiştir. Gelişmeler üzerine Vallaury, Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki öğretim görevinden istifa etmiş, d'Aronco İtalya'ya dönmüştür. Avrupa'yı bir süredir kasıp kavuran milliyetçilik rüzgarı Osmanlı'ya ulaşmış, Balkan Savaşları'ndan sonra daha da şiddetlenip bir fırtınaya dönüşürken ve Birinci Dünya Savaşı arifesinde İstanbul'un nüfusu muhacirlerle birlikte bir milyona dayanmıştır.³⁶³ Şehirde barınma ihtiyacı ve dolayısıyla konut ihtiyacı artmıştır.

Böyle koşullarda ortaya çıkıp gelişen I. Ulusal Mimarlık Dönemi yapılarında mimarlar, Selçuklu ve Osmanlı binaları ile geleneksel Türk evinin biçim, kütle ve dekorasyonda belirginleştiği yeni bir tarzı hayata geçirmiş, bu yaklaşımlar bir Türk eklektisizmini ortaya çıkarmıştır. Plandan çok cephe tasarımına önem verilen dönemin yapılarında öncelikli çözümlenecek husus cepheler olarak görülmüştür. Yeni yapı tekniklerinin ve malzemelerinin kullanıldığı binalara geleneksel bir ruh ve görünüm kazandırabilmek için bu durum kamufle edilmiş, cephelere yansımamıştır. Simetrik planlama anlayışının hakim olduğu yapıların en ihtişamlı bölümü ana giriş kütlesidir.³⁶⁴

İstanbul'da bu döneme ait az sayıda konut örneği bulunmaktadır, çoğu yıkılmıştır. Dönemin konut tipolojisi apartmandan büyük konaklara, müstakilden sıra

³⁶² Yıldırım Yavuz, "Kemaleddin Bey", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. IV, 1993, s. 521.

³⁶³ Stefanos Yerasimos, **İstanbul İmparatorluklar Başkenti**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 376.

³⁶⁴ Çolak, Erarslan, **BMYO Dergisi**, s. 203-226.

evlere uzanan geniş bir yelpazededir. I. Ulusal Mimarlık Dönemi konutlarının cepheleri, bezeme ve süslemeleri kamu için üretilen büyük ölçekli yapıların cephe düzenlemeleri ile benzerdir. Bu dönemde yapıların tezyininde kullanılan çiniler ve çini panolar Kütahya’da üretilmiştir.³⁶⁵

Suriçi’ndeki ilk apartman örneği Harikzedegan apartmanlarıdır.³⁶⁶ İstanbul Laleli’de yer alan Harikzedegan Apartmanları, günümüze ulaşan I. Ulusal Mimarlık Dönemi konut yapılarının en anıtsal örneklerindendir ve Mimar Kemaleddin Bey’in eseridir.³⁶⁷ 1918’de Cıbalı ve Fatih’in büyük bölümünü küle çeviren büyük yangından sonra tüm varlıklarını yitiren aileler için Evkaf Nezareti’nin sağladığı arsada inşa edilen apartmanların tasarımına 1919’da başlanmış, inşaat 1922’de bitmiştir. Harikzedegan Apartmanları, kentte betonarme iskelet sistemiyle inşa edilen ilk binalardır. Çok katlı bir toplu konut projesi denebilecek apartmanlar, toplumun alışık olduğu konut tipinin ve mahremiyet anlayışının dışında yeni bir yaşam tecrübesi vaat etmiştir.³⁶⁸ Yapılar, 1926 yılında Türk Hava Kurumu’na devredildikten sonra Tayyare Apartmanları adını almıştır.³⁶⁹ Apartmanlar günümüzde otel olarak kullanılmaktadır.

Bu dönemde inşa edilen konutlara Nişantaşı Valikonağı Caddesi üzerindeki Mimar Vedat (Tek) Evi, Şişli Sadıkoğlu Konağı, Üsküdar Fıstıkağacı Dünder Sokak ve Teşvikiye Atiye Sokak’taki isimsiz evler örnek verilebilir.³⁷⁰

İstanbul’da 19. yüzyılda başlayan mimari değişimin konut veçhesindeki sembolik unsurlarından biri apartmanlardır. Kentin ilk apartmanları Pera ve Galata cihetinde inşa edilmiş,³⁷¹ süreç içinde çevre semtlere ve kentin tümüne yayılmıştır. İlk örnekleri Avrupa kentlerinin yapılaşma kültürünün etkisiyle ortaya çıkan, ekalliyet ve Levantenlerin yaşadığı semtlerde yoğunlaşan bu çok katlı yapılar Batı’daki çağdaşları

³⁶⁵ Çolak, Erarslan, **BMYO Dergisi**, s. 203-226.

³⁶⁶ Mete Ünal, “Tarihsel Sıralama İçinde İstanbul Apartman Cepheleri”, **Yapı Dergisi** 50, İstanbul, 1983, s. 34-40.

³⁶⁷ Yıldırım Yavuz, “Kemaleddin Bey”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. IV, 1993, s. 521.

³⁶⁸ Yıldırım Yavuz, “Tayyare Apartmanları”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. VII, 1993, s. 228.

³⁶⁹ Çolak, Erarslan, **BMYO Dergisi**, s. 203-226.

³⁷⁰ Çolak, Erarslan, **BMYO Dergisi**, s. 203-226.

³⁷¹ Ünal, **Yapı Dergisi** 50, s. 34-40.

ile benzer niteliklere sahiptir. Mete Ünal'a göre Galata ve Beyoğlu gibi yerlerde yaşayan “Müslüman olmayan azınlığın, batılı olmaları ya da kendilerini batılı saymaları”nın, konut ihtiyacı hasıl olduğunda Batılı bir yaşam biçimi olan apartmanı tercih etmelerinde payı olmuştur.³⁷²

Yangınlar, depremler gibi doğal afetler, hızlı nüfus artışı, değişen toplumsal ve ekonomik yapı, ailenin dönüşümü, imar planları, Cumhuriyet rejiminin etkisi yine apartmanlaşmayı hızlandıran nedenlerden bazılarıdır.³⁷³

İstanbul'da Cumhuriyet'in ilanının ardından yoğun bir konut inşaa faaliyeti yaşanmıştır. Avrupa yakasında: Ayaspaşa, Cihangir, Gümüşsuyu, Talimhane, Bomonti, Kurtuluş, Nişantaşı, Teşvikiye, Şişli'de. Anadolu yakasında: Kadıköy, Moda, Mühürdar'da dönemin hususiyetlerini taşıyan çok sayıda apartman inşa edilmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi konutlarının inşasında betonarme kullanımı artarken Suriçi'nde az katlı geleneksel uygulamalar sürmüştür, Anadolu yakası, Boğaziçi ve Adalar'da ise sıklıkla bahçeli konutlar tercih edilmiştir. Kadıköy, Moda ve yeni gelişen Bağdat Caddesi'nde modernist apartmanlar görülsede, İstanbul'da Cumhuriyet döneminde konut anlayışındaki değişimi en net ifade eden gelişme Avrupa yakasında Taksim ve çevresinden başlayarak komşu semtlere yayılan yoğun apartmanlaşma olmuştur.³⁷⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun payitahtı olmaktan Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük kenti olmaya geçiş yapan İstanbul, Murat Gül'ün deyiimiyle ayrıcalıklarını yitirip ihmal edildiği 1923-33 yılları arasında “Türk mimarisinin Avrupa Modernizmine doğru yaşadığı radikal geçişten muaf” kalmıştır. Fakat bu yeni tarzın etkisi İstanbul'da daha ziyade konutlarda ve hususen Taksim ve Gümüşsuyu çevresinde yapılan apartmanlarda görülmüştür. Dönemin İstanbul konut mimarisinin

³⁷² Ünal, **Yapı Dergisi** 50, s. 34-40.

³⁷³ Mete Ünal, “Türkiye’de Apartman Olgusunun Gelişimi: İstanbul Örneği”, **Çevre Dergisi**, İstanbul, S.4, 1979, s. 71-77.

³⁷⁴ Elvan Altan Ergut, İpek Yada Akpınar, Zafer Akay, “Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Mimarlık”, **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İstanbul İBB Kültür A.Ş., C. VII, 2015, s. 568.

en dikkat çeken gelişmesi Art Deco'nun apartmanlarda kullanılması ve böylece Türk mimarlığında yer edinmesidir.³⁷⁵

Başkent kimliğini yitirmesiyle Cumhuriyet dönemi İstanbul için zor başlamışsa da kentin ayrıcalıklı konumu, kültürel ve ticari altyapısı ve birikimi çok geçmeden yeniden toparlanmasını sağlamıştır. 1930'lardan itibaren kent kaybettiği nüfusu tekrar kazanmaya başlarken, devletin maddi desteği ve yatırımlar da kademeli olarak başlamıştır.³⁷⁶

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte İstanbul'da nüfus hızla artmış, özellikle 1950'li yıllarda İstanbul'a yönelik iç göçün yoğunlaşmasıyla konut ihtiyacı zirveye ulaşmıştır. 1950-55 arasında nüfusu 1.2 milyona ulaşan İstanbul'da köyden kente göçle artan nüfus şehrin çevresine gecekondu olarak yansımış, Menderes imarıyla yoğun bir istimlaka maruz kalan şehir bu süreçte hızla geleneksel dokusundan uzaklaşmıştır.³⁷⁷ Şehre geniş bulvarların, yeni yolların açıldığı Demokrat Parti döneminde Uluslararası üslup İstanbul'u etkisi altına almış, bu akımın etkisiyle kentte 1950'lerde cepheleri geniş cam yüzeylerden oluşan betonarme konutlar görülmeye başlamıştır. Bu yeni tür evlere başarılı bir numune sunan Ataköy konutları şehrin dört bir yanında inşa edilecek nicelerine emsal teşkil etmiştir. Kanunların daire sahibi olmayı kolaylaştırmasıyla birlikte şehirde birbiri ardına apartmanlar inşa edilmiştir. Murat Gül bu durumu "DP yönetimi tarafından yapılan bütün yollar ve uluslararası üsluba uygun olarak tasarlanan binalar İstanbul'un sonraki kırk yılda yaşayacağı imarın yollarını döşüyordu." diyerek ifade etmektedir.³⁷⁸

Günümüzde küresel bir şehre dönüşmüş olan İstanbul'da "sınıf farklılıklarının fizikselleştiği ve anonim, kitlesel ve markalı bir kentleşme ve mimari" belirgindir.³⁷⁹ Bugünün İstanbul'unda konut stoğunun görünür yüzü lüks siteler, çeşitli ölçeklerde

³⁷⁵ Murat Gül, **Modern İstanbul'un Doğuşu Bir Şehrin Dönüşümü ve Modernizasyon**, İstanbul, Sel Yayınları, 2018, s. 104.

³⁷⁶ Ergut, Akpınar, Akay, **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, s. 568-569.

³⁷⁷ Gül, **Modern İstanbul'un Doğuşu Bir Şehrin Dönüşümü ve Modernizasyon**, s. 179-186.

³⁷⁸ Gül, **a.g.e.**, s. 207-208.

³⁷⁹ Ergut, Akpınar, Akay, **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, s. 568-569.

konut blokları, farklı dönemlerden apartmanlar ve sayıları hızla artan kentsel dönüşüm ile yeniden inşa edilen apartmanlardır.

2.3. Kütahya Çinisinin Cumhuriyet Dönemi İstanbul Konutlarında Kullanımı

Kütahya çinilerinin Cumhuriyet dönemi konut mimarisinde kullanımı hiç şüphesiz uzun bir tezyinat geleneğinin devamıdır. Bu geleneği anlamak ve Cumhuriyet dönemine geçiş seyrini izlemek için biraz geriye gitmek faydalı olacaktır.

Kütahya çinilerinin sivil mimaride özellikle konutta kullanımıyla ilgili erken dönemin çarpıcı örneklerinden birini III. Ahmet'in kızı Fatma Sultan'ın sarayı için yapılan 1709/10 tarihli büyük ölçekli çini siparişi bilinir kılmıştır. Saray ve çini tezyinatı bugüne ulaşmamış olsa da Fatma Sultan'a eşi Damat Ali Paşa tarafından yaptırılan bu lüks konutun dillere destan güzelliği unutulmamış, Kütahya'dan sipariş edilen on bine yakın çininin evi nasıl süslediği ise bugün sadece hayal gücümüze kalmıştır.³⁸⁰

Topkapı Sarayı'nın Harem bölümünü tezyin eden 18. yüzyıl Kütahya çinilerinin de bir idari mekandan ziyade sultanın yaşam alanını, "konutunu" süslediği açıktır.³⁸¹

Kütahya çinileriyle tezyin edilen bir başka Osmanlı dönemi konutu Abdülmecid Efendi Köşkü'dür. Son Halife Abdülmecid Efendi'nin adıyla ün bulmuş köşkün arazisi önce Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın mülküdür.³⁸² Kimi güncel kaynaklar 1880-1885 yılları arasında Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın kendisine av köşkü olarak Alexander Vallaury'e inşa ettirdiği yapıyı II. Abdülhamid'in satın alarak amcazadesi

³⁸⁰ Semavi Eyice, İstanbul'un Kaybolan Eski Eserlerinden Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergâhı, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul, C. XLIII, 1987, s. 475-511.

³⁸¹ Şerare Yetkin, "Çini", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VIII, 1993, s. 329-335.

³⁸² Afife Batur, Abdülmecid Efendi Köşkü, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. I, 1993, s. 51.

Abdlmecid Efendi'ye tahsis ettiğini aktarmaktaysa da³⁸³ Afife Batur, arazinin el değiştirmesine ilişkin ‘‘İsmail Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Saray'a damat olduğunda, kendisi için tasarladığı köşkü, seçilen yeri ve projeyi çok beğenen Mecid Efendi'ye devretmeyi önerdi. Arazi, Sultan II. Abdülhamid tarafından 1895 yılında satın alınarak şehzade Abdlmecid Efendi'ye tahsis edildi.’’ demektedir.³⁸⁴ Köşkün inşa süreci Alexander Vallaury'e teslim edilmiş ve inşaat 1901'de tamamlanmıştır. Bugün ayaktaki bina büyük bir yazlık olarak tasarlanan köşk kompleksinden geriye kalan selamlık bölümüdür.³⁸⁵ Abdlmecid Efendi, köşkü yazlık ev ve resim çalışmaları için atölye olarak kullanmış, köşk, sanatçıların ve edebiyatçıların buluşma noktası olmuştur.³⁸⁶

Küçük bir saray mahiyetindeki köşk ince bir zevki yansıtmaktadır.³⁸⁷ İstanbul'da bir eşi daha bulunmayan yapı adeta bir Kütahya inisi müzesidir. Köşkün tezyinatında yaygın olarak kullanılan rengarenk çiniler ve özellikle zemin katta bulunan ini şömine ve ini eşme Kütahya iniciliği ve bir konutta kullanımları açısından eşiiz örneklerdir. iniler, ana giriş kapısı alınlığında, zemin kat sofası ile eyvanların zemininde, zemin katta ikinci sofa zemininde yer almakta, yine zemin katta ini şömine ve ini eşme bulunmaktadır. Birinci katta güneydoğu köşede yer alan odanın tüm duvarlarında, n ve arka balkonların zeminlerinde ini kullanılmıştır. Kşkte kullanılan iniler Hafız Mehmed Emin Efendi'nin eseri olup imzası görülmektedir.³⁸⁸

19.yüzyılın son çeyreğinden itibaren üretimi artan Kütahya çinilerine yeniden yaygın bir kullanım alanı kazandıran hadise I. Ulusal Mimarlık Dönemi binalarının

³⁸³ Abdlmecid Efendi Köşkü, evrimii, <https://www.ktsk.com.tr/biz-kimiz/abdulmecid-efendi-kosku>, 09 Ağustos 2024.

³⁸⁴ Batur, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, s. 51.

³⁸⁵ Batur, **a.g.e.**, s. 51.

³⁸⁶ Abdlmecid Efendi Köşkü, evrimii, <https://www.ktsk.com.tr/biz-kimiz/abdulmecid-efendi-kosku>, 09 Ağustos 2024.

³⁸⁷ Batur, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, s. 51-52.

³⁸⁸ Ayten Serhadoğlu, ‘‘Bağlarbaşi Abdlmecid Efendi Köşkü’’, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s. 55-58.

cephelerinde tercih edilen bir tezyinat unsuru olmasıdır. Dönemin tezyinatı geçmişten beslenerek yeniyi arayan mimarların tercihleriyle şekillenmiştir.³⁸⁹

Bu dönemde inşa edilen büyük ölçekli kamu binalarının ve konutların çoğunda Kütahya çinisi kullanılmıştır. Dönem konutlarından Nişantaşı Valikonağı Caddesi üzerindeki Mimar Vedad (Tek) Evi,³⁹⁰ iç ve dış mekanındaki yoğun çini kullanımı ile dikkat çekmektedir. 1913-14'te tamamlanan yapı ince bir işçiliğin ve zevkin eseridir. Süha Özkan ve A.Nihad Vedad Tek, Vedad Bey için “mimarlık alanında seri üretimi en çok kabul edilebilecek öğelerde bile tekil özgün üretimi yeğlemiştir” demektedir.³⁹¹ Bu anlayışla yaklaştığı evinin farklı noktalarında kullanılan çinileri Vedad Bey bizzat tasarlamış ve titizlikle uygulatmıştır. Örneğin evin banyosu da çinilerle kaplanmış ve tüm vitrifiyesi Kütahya'da özel olarak çiniden üretilmiştir.³⁹²

Vedad Bey'in evi sıradanlık içermeyen bir bütünlüğe sahiptir, şehirdeki Doğu-Batı birleşiminin mühim bir sembolüdür ve yapıldığı dönemde konut mimarisine güçlü bir tesiri olmuştur. Öyle ki V. Mehmed'in, Vedad Bey'in evini ziyareti dönemin önemli hadiselerinden biridir. Evin sultanın rağbet gösterdiği bir yapı oluşunun yanı sıra dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa bu eve duyduğu hayranlığı saklamayarak Kuruçeşme'deki şahsi konutunun mimarı olarak Vedad Bey'i seçmesi, evin dönemin seçkinlerinin konut mimarisine yönelik zevk ve kararlarını etkilediğini göstermektedir.³⁹³ Evin tezyinatında Kütahya çinilerinin kullanılmış olmasının çinilere yönelik toplumsal bir zevk ve beğeniyi beslemiş olması muhtemeldir.

Bu dönemde üretilen Kütahya çinilerinin en önemli müellifi Hafız Mehmed Emin Efendi'dir. Evvelki bölümlerde adı sık sık anılan Mehmed Emin Efendi, çini üretimin her aşamasında bizzat yer alan, büyük başarılarla imza atmış bir meslek erbabıdır. Özgün tasarımları Kütahya'da halen kullanılan Mehmed Emin Efendi'nin,

³⁸⁹ Kızıldere, Sözen, **itüdergisi/b**, s. 87-95.

³⁹⁰ Çolak, Erarslan, **BMYO Dergisi**, s. 203- 226.

³⁹¹ Süha Özkan, A.Nihad Vedad Tek, “Mimar M. Vedad Bey Konağı”, **O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C. V, S. 2, 1979, s. 168-182.

³⁹² Özkan, Tek, **a.g.e.**, s. 168-182.

³⁹³ Özkan, Tek, **a.g.e.**, s. 168-182.

Kütahya çiniciliğinin Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişinde oynadığı rol hayatidir.³⁹⁴

“Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çiniciliği” bölümünde ele alındığı üzere çok sayıda ustanın, çeşitli girişimleri çiniciliği Cumhuriyet dönemine taşımış ve bu dönemde çiniciliği canlı tutmuş, gelişimini ve devamlılığını sağlamıştır. Bunlar arasında Mehmet Bey'in (Çini), Kütahya çinisinin tanıtımı için erken dönemde gösterdiği gayretler dikkat çekicidir ve üzerinde durmak gerekir. Mehmet Bey'in sırasıyla 1925'te Paris'te düzenlenen Exposition Internationale des Arts et Industriels Modernes'e, 1927'de İzmir'de düzenlenen I. İzmir 9 Eylül Mahalli Sergisi'ne, 1931'de İstanbul Galatasaray Lisesi'nde gerçekleşen Yerli Mallar Sergisi'ne katılımı, buralarda yaptığı sunumlar, kazandığı ödüller ve çiniciliği tanıtmaya gayreti mühimdir.

395

Bu noktada çini ve çiniciliğin Cumhuriyet döneminde nasıl tanıtılıp, nasıl algılandığına kısaca bakmak yerinde olacaktır. Erken Cumhuriyet döneminde, “yerli mal” tüketimi teşvik edilerek üretimin arttırılması hedeflenmiş, yerli ürünleri tanıtmak ve yaygınlaştırmak için çeşitli girişimler yapılmış, 1929'da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti (MİTC) kurulmuştur. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yerli üretime destek için en mühim faaliyeti ulusal “yerli malları sergileri”nin organizasyonunu yapmak olmuştur. İstanbul'da 1929-1938 yılları arasında, 10 yıl süreyle “Yerli Malları Sergisi” Galatasaray Lisesi'nde düzenlenmiş, sergiler, tasarruf bilinci kazandırmak ve yerli mal kullanımını teşvik etmek için çeşitli yörelerden Türk mallarını aynı çatı altında geniş kitlelerle buluşturmuştur. Bu süreçte 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın (Büyük Buhran) tüm dünyada yarattığı tesir belirgindir.³⁹⁶

Galatasaray Lisesi'nde gerçekleşen 1931 yılı Yerli Mallar Sergisi'nde, bir çini şömine teşhir eden Mehmet Bey'in, Azim Çini Fabrikası'nda ürettiği bu gösterişli eseri vesilesiyle serginin kataloğunda çinicilikten “Türklerin büyük ve taklidi gayri kabil bir

³⁹⁴ Garo Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, İstanbul, Suna and İnan Kıraç Foundation, 2006, s. 183-191.

³⁹⁵ Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 51.

³⁹⁶ Gülname Turan, Ayla Ödekan, “Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yerli malı kavramı ve İstanbul yerli malı sergileri”, **itüdergisi/b sosyal bilimler**, C. VI, S. 2, 2009, s. 15-26.

muvaffakiyetle asırlardan beri yaşattığı bu sanat” diye bahsedilmiştir.³⁹⁷ Erken Cumhuriyet döneminde çinicilik bir yandan “takdire şayan” bir yerli sanat olarak görülmekte, yerli üretim dört koldan desteklendiği gibi çiniciliğin de bu kapsamda öne çıkarılıp ekonomik bir değere dönüştürülme gayreti görülmektedir. Fakat aynı dönemlerde “Türk mimarisinin Türklüğünü Kütahya çinisine borçlu olmadığını” düşünenler de vardır. Mimarlık dergisi *Arkitekt*’in 1931 yılında çıkan ilk sayısında “Mimar Şevki” imzasıyla 12-13. sayfalarda “Türk mimarisi türklüğünü ne sivri kemere, ne Kütahya çinisine medyun değildir. En sade çizgiler, en saf renkler, en sarih ve samimî tertip ve inşa bu memleket mimarîsinin esasıdır. Bir memleketin sahibi başka, mimarîsi başka olamaz! Büyük millet meclisi kürsüsünde tuğyan etmiş bir inkılâp hatibinin göğsünden fışkıran açık, ahenkli seda, aynı zamanda, Türk mimarîsinin tarifidir.” diye başlayan “Mezar” adlı yazı dönemin yaklaşım farklılıklarına dair fikir vermektedir.³⁹⁸

Cumhuriyet döneminin önemli hadiselerinin, ideolojik gerilim ve kamplaşmalarının çinicilikteki tezahürlerini inceleyen Ersoy Yılmaz, Cumhuriyet’in erken günlerinde devrin koşullarından kaynaklı Batı’ya ve moderne odaklanan anlayışa sahip bir kesimin çiniciliğe yaklaşımının pek de olumlu olmadığını söylemektedir. Örneğin 1929’da kurulan Güzel Sanatlar Akademisi Seramik Atölyesi’nin başına getirilen İsmail Hakkı Oygur (1907-1975) 1933’te yaptığı bir değerlendirmede, Ersoy Yılmaz’dan nakille, “Bugünkü Kütahya çiniciliği teknik, sanat itibarile dünyada mevcut çiniciliklerin en manasız ve zayıf bir kısmıdır. Hayatta hiç yeri olmayan bu çini ocakları İstanbul’a gelen birkaç seyyahın Türk işi diye hoşuna gidiyor ve sanattan haberi olmayan vatandaşların evlerini iç ve dıştan süslüyor.” demektedir.³⁹⁹ Yılmaz’a göre bu dönemde geleneksel ve modern arasında bir çini-seramik ikiliği ortaya çıkmış ve Akademi’nin seramik atölyesi, dönemin koşul ve beklentileri gereği “modern” olana odaklanan bir anlayış sergileyerek, çiniciliğe mesafeli bir tutum içine girmiştir.⁴⁰⁰ Oygur, Seramik Muallimi İsmail Hakkı imzasıyla

³⁹⁷ Ersoy Yılmaz, “İdeolojik Açıdan Cumhuriyet Devri Türk Çinisi/Çiniciliği: Türk’ün Öz Malı Bir Sanattan İslam Sanatının Bir Şubesine”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, C. XIV, S. 26, 2020, s. 140.

³⁹⁸ Mimar Şevki, “Mezar”, *Arkitekt*, İstanbul, S. 1, 1933, s. 12-13.

³⁹⁹ Yılmaz, *Akdeniz Sanat Dergisi*, s. 140.

⁴⁰⁰ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 140.

mimarlık dergisi Arkitekt'in 1933 yılı 7. sayısında yer alan "Seramik atelyesi" başlıklı söz konusu değerlendirme yazısına daha da sert devam etmektedir: "Türk seramik tarihine karışan Kütahyanın cami, tezyin seramiğini artık bırakmak lâzım. En cahil kimselerin elinde topraktan, sırdan, dekordan anlamıyan ustaların hayatla hiç alâkası olmıyan bu işlerini kullanacak bir yer kalmadı."⁴⁰¹

1933 yılında hazırlanan "Güzel Sanatların Memleketimizde İnkişafına Dair Proje ve Kanun Layihaları Esbabı Mucibe Raporu" binalarda sanat eseri kullanıma dair öneri ve düzenlemeler içermektedir. "Güzel Sanatlar Akademi Müdür ve Akademi Meclisi Reisi" imzalı "Güzel Sanatların Memleketimizde İnkişafına Dair Proje ve Kanun Layihaları Esbabı Mucibe Raporu" Mimarlık dergisi Arkitekt'in 1933 yılı 8. sayısında yayınlanmış, sahanın ilgililerine duyurulmuştur. Raporun sonunda "bina heykel, tablo ve tezyini işlerin Türk san'atkârlarına tahsisi hakkında kanun lâyihası" ve "yaptırılacak binalara satın alınacak veya yaptırılacak yolcu vapurlarına san'at eserleri konmasına dair nizamname" yer almaktadır. Bütünüyle çok ilginç olan ve dönemin ruhunu ve millilik vurgusunu yansıtan raporda özetle güzel sanatların milli olamadığı ve "suni şark ve garbın muhtelif tesirleri" altında yerini bulamadığından yakınılmakta, çeşitli çareler önerilmektedir. Raporun en önemli vurgusu sanat eserlerinin binalarla buluşmasına yöneliktir: Avrupa'da binalara sanat eserleri koyulmaktadır oysa Türkiye'de büyük bir gelenek olmasına rağmen bu düşünülmemiştir. Raporda, çiniciliğin ve Kütahya çinilerinin de adı geçer: "Medeniyet manzumesi müsbet ilimlere müstenit Avrupa milletlerinde güzel san'atlara ait (...) büyük bir anane" olduğundan bahsedilir, bu "ananenin bizde de bir vakit mevcut olduğuna meselâ bir Süleymaniye camii güzel bir misaldir." denir ve eklenir: "O anane; binaları için çiniciyi istememiş olsaydı Türk çiniciliği vücut bulmazdı. Nitekim, binalarda çini kullanılmadığı gün Kütahya çiniciliği derhal ölmüştür." Raporu yazanların çözüm önerisi ise şöyledir: "Memleketin her köşesinde hattâ ufak köylerinde bile bina yapılmaktadır. Memlekette devlet tarafından yaptırılan her binaya bir san'at eseri bile konsa, hem sanatkârlar yekûnunun hemen hepsi çalışmış ve güzel san'atlar ve buna istinat eden tarihimiz, inkilâbımız, hakkında telkin fikirleri ta köylere

⁴⁰¹ İsmail Hakkı, "Seramik Atelyesi", *Arkitekt*, İstanbul, S. 7, 1933, s. 226-227.

kadar gönderilmiş olur.” Bu rapor 20. yüzyıl ilk yarısında mimarlığın diğer sanat dallarıyla kurduğu ilişkinin ulus inşasının gölgesindeki milli ruhuna ve estetik-mimari ilişkisinin Cumhuriyet dönemindeki gelişimine dair fikir vermesi açısından ilginçtir: Ananesini unutmayan milli sanat gündelik yaşama girecek, Cumhuriyet idealleriyle birleşerek Türk sanatçısı için üretme ve iş olanağı sağlanacaktır.⁴⁰²

Elbette o dönemde ve ilerleyen yıllarda, ideolojik bir kamplaşma içine girmeden Akademi’de ve diğer eğitim kurumlarında çini sanatına ve çiniciliğe büyük emek verenler bulunmaktadır. Akademi bünyesinde 1936’da kurulan Türk Tezyini Sanatları Bölümü 1960’lı yıllarda talep görmediğinden kapanmış, 1976’da Geleneksel Türk Sanatları Bölümü adı altında Prof. Emin Barın yönetiminde yeniden açılmış, bölüme bağlı beş ana sanat dalından biri Çini Ana Sanat Dalı olmuştur.⁴⁰³ Çiniciliğin, bir sanat, bir zanaat, ekonomik değeri haiz bir yerli üretim dalı olmasının yanısıra Cumhuriyet boyunca inişli çıkışlı bir ideolojik yolculuğa konu olması ilgi çekicidir. Yıllar geçtikçe “Türkün öz malı bir sanat”, Türk-İslam sanatı, İslam sanatı, Osmanlı sanatı gibi yeni tanımlamalar kazanarak günümüze ulaşmıştır.⁴⁰⁴

Hiç şüphesiz tüm bu dönemseller tutumlar kullanım alanlarını ve kullanıcı tercihlerini etkilemiş olmalıdır ancak ideolojinin insanların çiniye yaklaşımına ve tüketim alışkanlıklarına tesiri ayrı bir araştırmanın konusudur. Fakat çinilerin ve geleneğin büyük sanatsal üretilere ilham kaynağı olduğu açıktır.

1993 yılında T.C. Kültür Bakanlığı ve Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık iş birliğiyle “Cumhuriyet kültürünün yaşatılması ve oluşmasına katkıda bulunmak amacıyla hazırlanan”, danışmanlığını Emre Kongar, Enis Batur ve Onat Kutlar’ın yaptığı, Samih Rifat’ın yönettiği “Simurg: Gerçeğin Peşinde Otuz Yolcu” belgesel

⁴⁰² **Arkitekt**, İstanbul, S. 8,1933, s. 252-257.

⁴⁰³ “Nezihe Bilgutay Derler Hakkında” isimli sanal sergi, Sitare Turan Bakır, Çevrimiçi, <https://sanal-sergi.msgsu.edu.tr/nezihe-bilgutay-derler/nezihe-bilgutay-derler-hakkinda/>, 09 Ağustos 2024.

⁴⁰⁴ Yılmaz, **Akdeniz Sanat Dergisi**, s. 140.

dizisinin⁴⁰⁵ bölümlerinden birinde yazar Ferit Edgü'ye röportaj veren seramik sanatçısı Füreyâ Koral:

“Mimaride her zaman duvarda renkli bir unsur kullanılmıştır. Biz de bu gelenek var. Biz niye bu geleneği sürdürmüyoruz? Ben demiyorum eski çinileri taklit edelim ama bugünkü mimariye uygun espride duvar çinisi yapalım. Yapamazsınız dediler, belki ben yapamam dedim ama bu memleketteki insanlar camide dua etmişler duvar çinisi görmüş, türbesine de gitmiş çini görmüş, çeşmesine gitmiş çini görmüş, imkanı yok buna yakın olacaktır, bununla kaynaşacaktır. Ve haklı çıktım.”

demektedir.⁴⁰⁶ Füreyâ Koral, 1955-75 yılları arasında çini geleneğinden ilhamla duvar panoları üretmiştir.⁴⁰⁷

Kütahya çinisinin yolculuğuna döndüğümüzde Mehmet Çini'nin, Kütahya çinisini tanıtmaya çabaları “yerli” zeminle sınırlı kalmadığı görülmektedir. Çini döneminde mühim mimari, tasarımsal ve sosyal etkileri olan 1955 yılında açılan İstanbul Hilton Oteli için de Kütahya çinisi uygulaması gerçekleştirmiştir.⁴⁰⁸ Hilton Oteli, kentin sosyal yaşamını değiştirmiş, özellikle zengin kesim için bir buluşma ve etkinlik mekanına dönüşmüştür. Hilton modern Türk mimarisine de tesir etmiş, ayrıca iç mimarisi ve dekorasyonu ile konut dekorasyonuna ilham vermiş, mobilya tasarımlarını etkilemiş, örneğin “Amerikan bar” gibi unsurlar evlere taşınmıştır. Sedat Hakkı Eldem'e göre, Ayça Esen'den nakille, “İstanbul Hilton'un iç mimarisi, hem Türk mobilya sektörünün dönüm noktası olmuş hem de yüksek gelirli ailelerin ev dekorasyonunda fikir sahibi olmalarını sağlamıştır.”⁴⁰⁹ Mehmet Çini'nin Hilton'da yaptığı uygulamanın, Kütahya çinisi üretimine ve bir kesimin dekorasyon tercihlerine ve çininin konutta kullanımına dair etkisine ilişkin bir veri bulunmamakla birlikte vizyoner bir tanıtmaya girişimi olduğu söylenebilir.

⁴⁰⁵ Simurg: Gerçeğin Peşinde Otuz Yolcu- Füreyâ Koral, Çevrimiçi, <https://www.youtube.com/watch?v=P0ylBYNyE8o>, 23 Ağustos 2024.

⁴⁰⁶ Simurg: Gerçeğin Peşinde Otuz Yolcu- Füreyâ Koral, Çevrimiçi, <https://www.youtube.com/watch?v=P0ylBYNyE8o>, 23 Ağustos 2024.

⁴⁰⁷ Necmi Sönmez, **Füreyâ: Sanatta Kırk Yıl, Bir Usta Bir Dünya: Füreyâ Koral**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 6-7.

⁴⁰⁸ Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 84.

⁴⁰⁹ Ayça Esen, “1950’li Yıllarda Amerikalılaştırmanın Etkisinde Kalan Türkiye ve Türk Mimarlığı: İstanbul Hilton Oteli”, **Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yüksek Lisans Ödevi, İstanbul, 2016, s. 1-13.

Çinili bir başka konut örneği Nişantaşı Rumeli Caddesi No:28’de yer alan Alhambra Apartmanı’dır fakat çini bu binada tezyini amaçla değil dört karodan oluşan bir mimar imzası panosu olarak yer almaktadır. Panoda Mimar Hrant Apraham’ın ay yıldız istifli stilize imzasının tam ortasına denk gelecek şekilde apartmanın inşa tarihi olan 1928 yazmaktadır. Panonun köşeleri rumilerle süslüdür. Bu örnek üzerinden Kütahya çinisinin Osmanlı’nın son, Cumhuriyet’in erken dönemlerinde çeşitli yapılarda tabela olarak kullanılmış olduğunu da vurgulamak yerinde olacaktır. Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikleri Koleksiyonu’nda yer alan Arap harfleriyle “Mazlumzade ve Mahtumları Hasan, Manifatura Ticarethanesi” yazılı çini dükkan tabelası (Env. No: PMK 508), Şark Çini Fabrikası’nda üretilmiş ilginç bir örnektir.⁴¹⁰ 1926 tarihli yine Arap harfleriyle Türkçe yazılı bir örnek Altan Marçelli Koleksiyonu’nda yer almaktadır.⁴¹¹ Yazı karakteri ve işçiliğiyle çarpıcı bir diğer örnek Azim Çini Fabrikası’nın logosunu taşıyan çini tabeladır.⁴¹² Tezin ilerleyen bölümlerinde tabelaların yazılı Kütahya çinileri ile bağına ilişkin detaylı malumat verilecektir.

Mehmet Çini’nin oğlu Rıfat Çini, 1991’de yayınlanan Türk Çiniciliğinde Kütahya adlı kitabında, ailesinin sahibi olduğu Azim Çini Fabrikası’nda Cumhuriyet döneminde üretilen çinilerden çeşitli örnekler paylaşmış, camilerden çeşmelere, onlardan Hilton Oteli’ne uzanan skalada konut uygulaması olarak sadece İstanbul Ayaspaşa semtindeki Hayırlı Apartmanı’na yer vermiştir. Rıfat Çini, apartman ve uygulama hakkında hiçbir yazılı bilgi vermemiş, sadece altında “Gümüşsuyu Hayırlı Ap.(Azim)” yazan üç fotoğraf paylaşmıştır.⁴¹³ Apartman hakkında bilgimiz sınırlıdır ve Arkitekt Dergisi’nin 1993 yılında yayınlanan dördüncü sayısındaki bir röportaja dayanmaktadır.⁴¹⁴ Buna göre Salih Bey adlı bir mühendisin yaptığı apartmanın inşaatı 1931 yılında tamamlanmıştır. Mühendis Salih Bey’in çinilere şahsi bir merakı olduğu anlaşılmaktadır. Apartmanın ortak alanlarında yaygın ve başarılı bir şekilde kullanılan Kütahya çinileri, Salih Bey’in kendisi için tasarladığı dairenin iç mekanını da

⁴¹⁰ Gök, **a.g.e.**, s. 296.

⁴¹¹ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 222.

⁴¹² Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 90.

⁴¹³ Çini, **a.g.e.**, s. 81.

⁴¹⁴ Meriç Hacısaffet, “Bir Ayaspaşa kırgını...”, **Arkitekt Dergisi**, 4. S., 1993, s. 41-46.

süslemektedir. Mühendis Salih Bey'in dairesinde 1993 yılında Nilüfer Güçhan yaşamaktadır. 1966'dan itibaren apartmanda ve Mühendis Salih Bey'in dairesinde yaşayan 1922 doğumlu Güçhan, dergi yazarı Meriç Hacısaffet'e apartman ve çinilerle ilgili bilgileri bizzat aktarmıştır. Rıfat Çini'nin 1991'de Azim Çini'nin işi olarak lanse ettiği çiniler için, röportajda Rıfat Çini'nin işi denmektedir. Nilüfer Güçhan ortak alandaki çinilerin apartmanın yapım tarihiyle yaşıt olduğunu, yaşadığı daireyi süsleyen çinilerin ise çok daha geç tarihli olduğunu iddia etmiştir. Apartmanın tamamlandığı 1931 tarihi önceki bölümlerde aktardığım üzere Mehmet Çini'nin Azim Çini Fabrikası altında Mehmed Emin Efendi'nin oğlu Hakkı Çinicioğlu ile ortaklık kurduğu döneme denk gelmektedir.⁴¹⁵ Yani Hayırlı Apartmanı'nın çinilerinin Mehmet Çini ve Hakkı Çinicioğlu ortaklığının ürünü olması muhtemeldir. Hafız Mehmed Emin Efendi'nin desenlerinin hala revaçta olduğu bu dönemde Hayırlı Apartmanı'nda onun sanatından etkiler görmek mümkündür.⁴¹⁶

Girişinde bir çini pano bulunan diğer bir yapı 16 Mart Şehitleri Caddesi ile Prof. Ümit Yaşar Doğanay Sokak'ın kesiştiği köşede No:8'de yer alan İstanbul Üniversitesi Enformatik Bölümü binasıdır. 15 karodan oluşan yer yer hasarlı çini pano, rumiler ve çiçekler ile süslenmiş, ortasında yeşil bir kandil resmedilmiştir. İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı çalışanı Sevcan Saka'dan telefon ile aldığım bilgiye göre üniversiteden birkaç farklı birimin istifade ettiği kagir binanın yapım tarihi 1940'tır.⁴¹⁷ Kayıtlarda binanın geçmiş fonksiyonlarına ve çinilere dair bir bilgi bulunmamaktadır. Yaptığım araştırmalar neticesinde binanın 1975 yılında Reha Günay tarafından çekilen bir fotoğrafını tespit ettim.⁴¹⁸ Reha Günay'ın objektifinin hedefinde çevresindeki ahşap binalar olduğu için bu bina kısmen fotoğraf karesinin içindedir. Fotoğraftan konut olarak kullanıldığı anlaşılan binanın girişindeki bu pano görünmemekte fakat yapının tepesinde, bugün artık yerinde olmayan “Yâ Mâlikü'l-Mülk” yazılı bir başka çini pano olduğu seçilmektedir.

⁴¹⁵ Taşkıran, Bayazıt, Eruş, Gül, **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, s.33-41.

⁴¹⁶ Şahin Faruk, “Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çini ve Keramik Sanatı”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, 1988, s. 136-137.

⁴¹⁷ Sevcan Saka: İstanbul Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı çalışanı, Temmuz 2024.

⁴¹⁸ Reha Günay, **İstanbul'un Kaybolan Ahşap Konutları**, İstanbul, Yem Yayın, 2014, s. 253.

Osmanlı'nın son döneminde inşa edilen Mimar Vedad Bey evi ve erken Cumhuriyet dönemi yapısı Hayırlı Apartmanı gibi örnekler Cumhuriyet dönemi konut mimarisi için Kütahya çinisi kullanımı açısından İstanbullulara ilham kaynağı olabilecek nitelikte yapılarıdır. Elimizde sınırlı sayıda örneğe dair bilgi olsa da Kütahya çinileri, 20. yüzyıl boyunca İstanbul'da çeşitli konutların tezyininde kullanılmış olmalıdır. İstanbul'un hızlı değişen ve dönüşen mimari ortamında çinilerin izini sürmek kolay değildir. Özellikle yapıların iç mekanlarında şahsi zevklere uygun olarak kullanılmış çinileri tespit etmek haklarında herhangi bir yayın olmadığı müddetçe zor bir iştir. 20. yüzyıl boyunca ve günümüzde de Kütahyalı çini ustaları konutlar için şahsi siparişlere yönelik üretimler yapmış ve yapmaktadır. Bunları kataloglarında, web sitelerinde ve sosyal medya hesaplarında paylaşan ve tanıtım aracı olarak kullanan üreticiler bulunmaktadır. Bu örneklerde daha ziyade konutlar için mutfak, banyo, hamam çinileri öne çıkmakta, yer yer müstakil iç ve dış mekan panoları, şömineler, çerçeveler, balkon ya da bahçe için üretilmiş çeşme aynaları da görülmektedir. Mimari ve dekoratif çiniler, çoğunlukla bağlamından ve yapıldıkları mekandan bağımsız olarak teknik resimlerle paylaşılmaktadır. Yani uygulamalar ve hangi konutlarda kullanıldıkları ekseriyetle saklı tutulmaktadır. Kütahyalı çiniciler uzun yıllardan bu yana yurtdışına yönelik üretim yapmıştır ve yapmaktadır. Günümüzde Kütahya çiniciliğinin tanınmış ustalarından İsmail Yiğit'in web sitesi bu çok yönlü üretimi takip edebildiğimiz mecralardan bir tanesidir.⁴¹⁹ İsmail Yiğit'in web sitesinde “referanslar” adı altında paylaştığı üretim örneklerinde isim ve adres verdiği de görülmektedir. Bunlar arasında Ortadoğu'da saray tezyinatından Avrupa'da konut dekorasyonuna uzanan geniş bir yelpazede, Kazakistan'da 14. yüzyılda inşa edilmiş olan Hoca Ahmet Yesevi Külliyesi'nin dış kubbe kaplama sırlı tuğlalarının restorasyonu da dahil olmak üzere Kütahya'da üretilmiş çeşitli çiniler listelenmiştir.⁴²⁰

⁴¹⁹ Marmara Çini resmi sitesi, Çevrimiçi, <http://www.marmarapazarlama.com.tr/anasayfa.htm>, 09 Ağustos 2024.

⁴²⁰ Marmara Çini resmi sitesi, Çevrimiçi, <http://www.marmarapazarlama.com.tr/referanslar.htm>, 09 Ağustos 2024.

Cumhuriyet Dönemi İstanbul’unda, 1923 sonrası inşa edilmiş evlerin dış cephelerine baktığımızda ise karşımıza bu tezin ana konusunu oluşturan yazılı Kütahya çinileri çıkmaktadır. Bu çiniler, İstanbul’un dört bir köşesinde tek katlı evlerden, çok katlı apartmanlara, her ekonomik ve toplumsal sınıfa aittir, her tür yapının üzerinde yer almaktadır. Konutların cephelerine, ekseriyetle kapı girişlerine ya da en tepeye yerleştirilen, çoğu tek bir karodan müteşekkil bu çini panolar, Kütahya çiniciliğinin Cumhuriyet Dönemi konut mimarisindeki en yaygın kullanım biçimidir. Bu yazılı Kütahya çini panoları, yapıların mimari tarzı, dahil olduğu akım, yer aldığı mahalle, ev sahiplerinin sosyal sınıf ve aidiyetlerine göre değişmeksizin ev cephelerinde bir dönem yaygın olarak kullanılmıştır. Öte yandan şüphesiz ki bir inancı temsil ettikleri açıktır ve o inanca sahip insanların tercihi olmuşlardır. Müslüman halk ister Art Deco bir apartman ister bahçeli bir villa ister derme çatma bir gecekondusu olsun her türden konutta bu yazılı Kütahya çini panoları kullanmıştır.

İstanbul Suriçi’nde yapılan envanter çalışmasında 43 bin 560 binayı tarayarak tespit edilen 1461 adet yazılı Kütahya çinisinden sadece birinde üretici imzası bulunmaktadır, o da bu bölümde adı sık sık anılan Azim Çini’ye aittir. Kütahya’nın Cumhuriyet dönemindeki en önemli çini üreticilerinden Azim Çini’nin konutlarda muhafaza amaçlı kullanılan çinilerden ürettiği tahmin edilmekle beraber bu çiniyi görene kadar bundan emin olmak mümkün olmamıştır. Narlıkapı Arap Kuyusu Sokak No:2’de yer alan iki katlı apartmanın Narlıkapı Caddesi’ne bakan cephesinde yer alan “Yâ Mâlikü’l-Mülk” yazılı çininin alt bölümünde “Kütahya Azim Çini ve Kiremit Fabrikaları Hatırası” ibaresi yer almaktadır.

2.4. Cumhuriyet Dönemi Mimarisinde Batıl, Mistik İnanç ve Kütahya Çinisinin Bir Muhafaza Sembolü Olarak Konut Cephelerinde Kullanımı

Kökleri antik medeniyetlere dayanan batıl inançlar dünyanın tüm kültürlerinde yaşamaya devam etmektedir. Çağdaş toplumlarda gerçekleşen yenilik esasen batıl inançları güncel inanışlara ve dinlere adapte etmek olmuştur.⁴²¹ Günümüzde hem geleneksel hem de modern toplumlarda izlenebilen batıl inançlar, toplumsal yaşamda etkin olan ananevi ritüeller ve kurallar üzerinden var olmayı sürdürmektedir.⁴²²

İstanbul'un tarihi boyunca halkı meşgul eden nazar korkusu ve nazardan korunma ritüelleri Cumhuriyet Dönemine de tabi olarak taşınmıştır ve günümüzde de İstanbulluların hayatında yer etmeyi sürdürmektedir. İnsanlar evvela kendilerini ve ailelerini, evlerini, değer verdikleri canlıları ve nesneleri nazardan korumak için binlerce yıldır gösterdikleri kesintisiz çabayı bu geçiş döneminde ve sonrasında da benzer saiklerle devam ettirmiştir. Cumhuriyetin ilanı, bu türden çok yönlü bir inancın doğasını bir anda değiştirecek bir hadise değildir ama bir başlangıcı ifade ederek öncesinde ve takip eden süreç içinde yaşanan tüm değişimlerin bu inanca ve uygulamalarına yansımalarının kategorize edilebilmesi açısından bir eşiktir.

Bu dönemde modernleşmenin ve yarattığı toplumsal değişimin, din, inanç ve ritüellere yansımaları olmuş, Cumhuriyet sonrasında laiklik ile inanç-toplum ilişkisinde ve inancın toplumsal alanda ifade biçimlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Yönetim biçimindeki değişimin insan yaşamında derin etkileri olduğu açıktır ve buna bağlı olarak şehirde, şehir yaşamında, mimaride, imar karar ve faaliyetlerinde meydana gelen değişimler insanların hayatlarında belirleyici olmuştur.

İstanbul'da, Cumhuriyet döneminde konut mimarisi, tezin önceki bölümlerde ele alındığı üzere büyük bir değişime uğramıştır. Bu değişim Cumhuriyet öncesinde başlayan, sonrasında devam eden çeşitli dinamiklere dayanan uzunca bir süreci ifade

⁴²¹ Ahmet Naim Çiçekler, "Isaac Barrow'un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/Hurafeler/Halk İnanışları", **Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)**, Güz, 2019, s. 165-188.

⁴²² Yaşar Şimşek, "İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e (1908-1923) Türk Romanında Batıl İnançlar", **Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies**, S. 78, 2019, s. 153-179.

etmektedir. Bu değişimin belirgin unsurları, şehrin betonarme ile tanışması, imar plan ve kanunlarındaki değişimler, apartmanlaşmanın başlayıp, yaygınlaşması ve nihayetinde tüm şehirde hakim konut biçimine dönüşmesidir.

Bu mimari dönüşümün bir bölümüne denk gelen İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman aralığı (1908-1923) toplumu derinden etkileyen, belirgin sosyal ve kültürel sonuçları olan bir dönemdir. Bu süreçte toplumsal yaşamda vuku bulan değişimlerin sanata, edebiyata izdüşümleri olmuş, halkın yaşayışı, inançları, ritüelleri sanatsal ve edebi eserlerde tezahür etmiştir.

Döneme halk kültürü ve sanatı açısından yaklaşan Hüsametdin Koçan, Osmanlı'nın son döneminde başlayıp Cumhuriyet ile devam eden Batılılaşma sürecinde, geleneksel kalıpları yadırgayan, yenilikler deneyen sanatçıların ya üst kültüre yakın konumlandığını ya da bu sancılı sürecin etkisiyle halk kültüründen uzaklaştığını vurgulamakta ve Batılılaşmayı halk kültürü açısından sonun başlangıcı olarak değerlendirmektedir çünkü bu süreçte, inanışların, mucizelerin, masalların dünyası, realist, bireyin ve ürettiklerinin öne çıktığı bir dünya algısı ile karşılaşmıştır.⁴²³

Bu zaman aralığını ayrıntılı bir şekilde romanlar üzerinden inceleyen Yaşar Şimşek, değerlendirdiği dönem romanlarında nazar, büyü gibi batıl inançlarla ilgili öğelerin "halkın cehaletini, eğitimsizliğini ve yozlaşan dinî yönünü yansıtmının" bir yolu olarak kullanıldığını söylemekte ve "Bu anlamda dönemi içinde sosyal bir sorun hâline dönüşen hurafelerin ve batıl inançların insanların din duygusunu zayıflattığı, inanç değerlerini sarstığı ve toplumda dinî bir yozlaşmaya neden olduğu söylenebilir." demektedir.⁴²⁴

Şerif Mardin ise "Dini ciddiye alan veya almayan kimseler, halk inançlarının kendi içinde anlamlı bir tür olduğunu kabul etmemişlerdir. Bunun için yalnız "hurafe"den bahsetmişlerdir." demektedir. Mardin'e göre "hurafe"lerin bir sistemi

⁴²³ Hüsametdin Koçan, "Geleneksel Hat Sanatında Camaltı Resimleri", **Cam Altında Yirmi Bin Fersah**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 8-9.

⁴²⁴ Şimşek, **Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies**, s. 153-179.

olduğu karşısına geçilmez, basit bir gerçektir. Bu yapı, gücünü, sembolik fonksiyonunu halk katlarında sürdürmesinden almaktadır.”⁴²⁵

Geçmişten günümüze halkın hemen her kesiminin gündeminde olan ve toplumsal hayatta varlığını kesintisiz sürdüren nazar inancı, sadece İstanbul’da değil, Türkiye’nin dört köşesinde hala günlük hayatın bir parçasıdır ve bu inanışa dair hemen her şey bir anlamda güncellenerek varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde halk arasında mavi boncuk, nal gibi çeşitli objelerden yapılmış nazarlıklar hala kullanılmakta, dualar yazdırılıp asılmakta, okunmakta, hatta muska yazdırma, kurşun dökme gibi çeşitli pratikler de sürdürülmektedir.⁴²⁶

Türk Folkloru adlı eserinde Pertev Naili Boratav, nazar inanışındaki bu devamlılığı, eseri kaleme aldığı dönemin ruhuna uygun olarak hayvanlar ve motorlu taşıtlar üzerinden örneklemiş “Çağımızda otomobil, kamyon, otobüs gibi taşıtlara, motorları hayvanların işini gördüğü için, nazarlık takılıyor.” diyerek, inancın nasıl güncellenip sürdürüldüğünü izah etmiştir. Bir zamanlar atlarının boynuna boncuk asan halk o vakit arabalarına nazarlık asmaktadır ve hatta şimdi de bu uygulamayı sürdürmektedir.⁴²⁷

Akıllı telefonların en önemli iletişim araçlarına dönüştüğü ve iletişimin sosyal medya uygulamaları üzerinden yürüdüğü çağımızda, herkes kendi fotoğraflarını, evini, sofrasını özetle hayatını çok yönlü bir şekilde paylaşıp beğenilmeyi beklerken nazardan da korkmaktadır. Mesajların, iletilerin ifade gücünü arttırmak için kullanılan bir standart uyarınca oluşturulmuş emoji ler arasında bir süredir nazar boncuğu yer almaktadır. www.unicode.org alan adlı sitenin evrensel emoji listesinde 1406. sırada “nazar amulet” adıyla yer alan emojiyi yine bir göz boncuğu ile süslenmiş “hamsa” adlı Hz. Fatma’nın eli emoji si takip etmektedir.⁴²⁸ 2017’de listeye girmesi teklif edilen emoji bir sene sonra listeye alınmıştır. İlgili teklifte, nazar emojisine büyük ihtiyaç duyulduğu söylenmiş ve insanların başkalarının kıskanacağı kadar güzel birine ya da

⁴²⁵ Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s. 148,152.

⁴²⁶ Nilgün Çıblak, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, **Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)**, S. 15, 2004, s. 103-125.

⁴²⁷ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1994, s. 121.

⁴²⁸ Full Emoji List, v15.1, Çevrimiçi, <https://unicode.org/emoji/charts/full-emoji-list.html>, 09 Ağustos 2024.

bir şeye kötü niyetle, imrenerek yöneltilecek bakışlardan korunma arzusuna vurgu yapılmıştır.⁴²⁹ İnsanlar, bu ve benzeri yöntemlerle günümüzde sanal ortamda nazarlık kullanımını sürdürmektedir. Cumhuriyetten itibaren toplumun sekülerleşmesiyle birlikte kimi inançlar ve uygulamalar silikleşse de temel farklılık teknik ve teknolojinin toplum yaşantısındaki pratikleri değiştirmesidir. Değişen hayat koşulları pratikleri kendine uydurmuş ve çeşitlendirmiştir. İnancın özü bu süreçte kaybolmamıştır.

Nazarlık olarak tarih boyunca çeşitli nesneler kullanılmıştır. Bu nesneler kullanım amacı üzerinden birbirleriyle bağlantılıdır. Pertev Naili Boratav, çocukların beşiklerine, omuzlarına takılan “Maşallah”ların, muska (amulet) ile nazarlık arası koruyucu objelerin süse dönüşmüş formları olduğunu vurgulayarak evlere, kapılara asılan “Maşallah” ve benzeri çeşitli yazıları içeren, birbirinden değişik formlardaki bezemeli nazarlıkların da aynı saiklerle kullanıldığını belirtmektedir.⁴³⁰ 20.yüzyılda, Cumhuriyet Döneminde, mimaride, nazarı engellemek için yazılı Kütahya çinisi kullanımı da bu kapsamdadır. Bir inancın, bir geleneğin devamlılığını izlediğimiz çini panolar, koruyucu oldukları kadar yapıların tezyinatına da katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi konut mimarisinde bir batıl inanç sembolü olarak yazılı Kütahya çinisi kullanımını anlayıp takip etmek için Osmanlı dönemi konut mimarisindeki batıl inanç sembollerini hatırlamak gerekir. Doğan Kuban, Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. yüzyıllar adlı eserinde “ev cephelerinde mistik ya da batıl inanışlara hitap eden” unsurlardan bahsetmiş ve bunları geyik boynuzları, muskalar, nazar boncukları ve Tanrı’yı anan çeşitli yazılar olarak özetlemiştir.⁴³¹ Osmanlı döneminin öne çıkan muhafaza araçları yazılı levhalar, yine Doğan Kuban’a göre Türk toplum hayatında, Bizans dönemindeki ikonun yerini almıştır.⁴³² Konutların saçaklarının altına, cephelerine veya köşelerine, harici sıva üstüne ya da

⁴²⁹ Çağla Sözen, Evil Eye Emoji, Çevrimiçi, <https://www.unicode.org/L2/L2017/17058-evil-eye-emoji.pdf>, 09 Ağustos 2024.

⁴³⁰ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, s. 121.

⁴³¹ Doğan Kuban, **Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, s. 168.

⁴³² Doğan Kuban, **Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 187.

çerçeveslenerek nazar değmemesi için asılan bu “ikonlaşmış” yazıların⁴³³ süreç içinde ekseriyetle tek karodan müteşekkil Kütahya çini panolara dönüşmüş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönüşümün nasıl olduğuyla ve sürecin nasıl geliştiğiyle ilgili bugüne kadar yapılmış hususi bir çalışma bulunmamaktadır.

İlk örnek rengarenk Kütahya çinileriyle süslü 1901 tarihli, 20. yüzyılın başından son dönem bir Osmanlı konutu olan Abdülmecid Efendi Köşkü’dür.⁴³⁴ Vallaury tasarımı köşk Turgut Saner’in ifadesiyle “konut mimarisindeki Oryantalizm’in anıtsal örneklerinden biridir.”⁴³⁵ Oryantalist mimari unsurlar, yapının daha ziyade iç mekanlarında, Moresk başlıklı sütunlarda, Magrip kemerlerinde görülmekte, köşkün kimi pencereleri Elhamra Sarayı’ndaki örneklerle benzeşmektedir.⁴³⁶ Bu görkemli yapının güçlü karakterini hissettiren iddialı giriş kapısının alınlığında, Kütahya çinisi üzerine Ebüzziyâ Mehmed Tefvik Bey’in çiçekli kûfî hattı ile “Ve lâ galibe illallah” yazmaktadır.⁴³⁷ Bir kitabe denebilecek çini panoya, yapıyla ilgili tarih düşülmemiştir. Bu çini pano, teknik olarak konut cephesinde, girişinde, kapısında kullanılan yazılı Kütahya çinilerinin belirgin bir örneğini teşkil etmekle birlikte, içerik açısından geleneksel örneklerin dışında kalarak bu örnekte yapının mimari karakterinin bir uzantısı olarak görülebilir. Zira “Ve lâ galibe illallah” ibaresinin mimaride kullanımı deyince akla ilk gelen yer Elhamra Sarayı’dır. Sarayın duvarları, Maria Rosa Menocal’ın deyimiyle “takıntılı bir şekilde tekrarlanan”, “Ve lâ galibe illallah” cümlesiyle kaplıdır.⁴³⁸

Köşkün ardından 1908’den sonra ortaya çıkan I. Ulusal Mimarlık Dönemi konut yapılarına da yazılı çiniler açısından tekrar göz atmak yerinde olacaktır. Bu yapılar geleneksel konut üzerindeki yazılı levha kullanımını farklı bir düzeye taşımış,

⁴³³ Celal Esad Arseven, **Türk Sanatı Tarihi: Menşinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1955, s. 584.

⁴³⁴ Afife Batur, Abdülmecid Efendi Köşkü, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. I, 1993, s. 51.

⁴³⁵ Turgut Saner, **19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında “Oryantalizm”**, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998, s. 107.

⁴³⁶ Saner, **a.g.e.**, s. 106-107.

⁴³⁷ Ziyad Ebüzziya, “Ebüzziya Mehmet Tefvik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. X, 1994, s. 374-378.

⁴³⁸ Maria Rosa Menocal, **The Ornament of The World:How Muslims, Jews, and Christians Created a Culture of Tolerance in Medieval Spain**, USA, Little, Brown and Company, 2002, s. 238.

Cumhuriyet dönemindeki uygulamalara zemin hazırlamıştır. Bu dönemde inşa edilen konutlardan Nişantaşı Valikonağı Caddesi üzerindeki 1913-14'te tamamlanan Mimar Vedad (Tek) Evi belirgin çini tezyinatıyla dikkat çekmektedir.⁴³⁹ Mimar Vedad Bey'in evine yapılan ziyarette evinin dış cephesinde çinilerle tezyin edilmiş pencere alınlığında yine çini üzerine yazılmış "Yâ Hâfız" esmasına yer verildiği görülmüştür. Evin üzerinde sokağa yakın görünür bir noktada yer alan bir başka çini panoda ise "Harbiyye Caddesi" yazmaktadır. Konumuzla doğrudan ilgili değilse de, bu bir nevi sokak tabelası sayılabilecek bu yazılı çini şüphesiz ki ilginç bir detaydır. Harbiyye Caddesi, günümüz Valikonağı Caddesi'nin eski adıdır. Her iki yazı da Kufi hat ile yazılmıştır. Irvin Cemil Schick, Vedad Bey ve çağdaşlarının kufi yazısını sadece yapılarında değil, mimari çizimlerinde de başlık olarak kullandıklarına dikkat çekmektedir.⁴⁴⁰ Süha Özkan ve A.Nihad Vedad Tek'in, Vedad Tek'in eserlerindeki seçici titizliğini vurgulayıp tekil özgün üretimden yana olduğunu aktardığını ve evinin çinilerini de bu anlayışla bizzat tasarladığını vurgulamış olduğunu, önceki bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.⁴⁴¹ Buradan hareketle çini üzerine yazılmış kufi tarzda "Yâ Hâfız" lafzının da Vedad Tek'in tercihi ve tasarımı olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Afife Batur, bu ev için "Vedad Bey Konağı, anıtsal bir yapı değildir ama mimarın profesyonel kalitesinden çok birey olarak varoluşunun simgesidir. Ruhunu koyduğu yerdir." demektedir.⁴⁴²

⁴³⁹ Çolak, Erarslan, **BMYO Dergisi**, s. 203-226.

⁴⁴⁰ Irvin Cemil Schick, **The Revival of Kufi Script during the Reign of Sultan Abdülhamid II, Calligraphy and Architecture in the Muslim World**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2013, s. 119-139.

⁴⁴¹ Süha Özkan, "A.Nihad Vedad Tek, Mimar M. Vedad Bey Konağı", **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 2, 1979, s. 168-182.

⁴⁴² Batur, **M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar**, s. 120.

Fotoğraf 6: Mimar Vedad Tek’in Nişantaşı’ndaki evini süsleyen “Yâ Hâfız” yazılı çini pano. – Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

Mimarın, Ayla Ödekan’ın deyimiyle “Batılı aile yapısına uygun düzenlenmiş.”⁴⁴³ şahsi konutunda Kütahya çinisi gibi geleneksel ve sembolik bir unsuru kullanmayı seçerek hem I. Ulusal Mimarlık Dönemi’nin ruhuna ve tezyinat anlayışına uygun davrandığı, hem de geleneksel mimarideki evlere koruyucu yazılar asma uygulamasını yeni döneme taşımanın bir yolunu geliştirdiği düşünülebilir. Çünkü yazılı Kütahya çinileri, geleneksel ahşap evlerdeki ekseriyetle saçak altına asılan yazılı levha kullanımının, değişen mimari anlayışa ve inşaat tekniklerine uygun bir aktarımı olarak görünmektedir. Çininin yüzlerce yıllık gelenekte dış mekandaki kullanım amaçlarıyla da örtüşmektedir. Örneğin Uğur Derman’ın altını çizdiği gibi “iklim tesirlerinden korunma” söz konusudur.⁴⁴⁴

İstanbul Laleli’de yer alan Mimar Kemaleddin Bey’in eseri Harikzedegan Apartmanları I. Ulusal Mimarlık Dönemi konut yapılarının heybetli örneklerinden

⁴⁴³ Ayla Ödekan, “Mimarlık ve Sanat Tarihi (1908-1980)”, **Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye 1908-1980**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1997, s. 516.

⁴⁴⁴ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1997, C. XVI, s. 427-437.

biridir ve yangında evini yitiren aileler için inşa edilen apartmanlar 1922'de tamamlanmıştır.⁴⁴⁵ Apartmanların, bu tezin konusu açısından ilginç kısmı üzerlerinde madalyon içinde “Yâ Hâfız” ifadesinin yer alışıdır.⁴⁴⁶ Burada yazı, çini üzerinde kullanılmamıştır ama Osmanlı döneminin bu yaygın muhafaza ifadesinin, Cumhuriyet’in eşiğinde, Suriçi’nin bu yeni konutlarına, ilk betonarme apartmanlarına⁴⁴⁷ taşınması mühimdir. Yangına karşı binalarda en çok kullanılan yazılardan “Yâ Hâfız”ın yangında her şeyini yitiren aileler için inşa edilen ve “hârikzedegân” yani yangından zarar görmüş, yangının vurduğu kimselerin evi manasına gelecek şekilde adlandırılan binalara yeni bir yangından ve türlü tehlikelerden korunma arzusuyla yerleştirilmiş olduğu aşıkardır. Bir dönemin ilkler içeren bu dikkat çekici yapısı üzerindeki yazı kullanımının kentliler için ilham verici olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

I. Ulusal Mimari Dönemi’nde konut dışı üç örnekte yazılı çini kullanımı dikkat çekicidir. Bunlardan ilki 1914’te Mimar Vedad Bey tarafından inşa edilen⁴⁴⁸ Karaköy Muradiye Han üzerindeki “Yâ Hâfız” yazılı çinidir.

İkincisi 1915-16 tarihli yine Vedad Bey eseri Haydarpaşa İskelesi gişelerinin üzerinde yer alan kemer üstü çini pano içindeki “Maşallah” ibaresidir. Bu “Maşallah”ın tertibi dairesel olup yazılı Kütahya çinilerinin şehirde en yaygın görülen istiflerden birinin oldukça yuvarlak formdaki bir öncüsüdür. Ancak burada büyük bir panonun parçasıdır ve müstakil bir çini örneği olarak kabul edilemez.

Üçüncü yapı ise Suriçi’nden, Sultanhamam’daki Camcıbaşı Han’dır. Yapım tarihi ve mimarı belli olmayan han, I. Ulusal Mimari Dönemi’nin karakteristiğini taşımaktadır. Yapının tarihi bilinmediği için mimari hususiyetlerinden yola çıkarak kabaca bir tahminle 1908-1930 arası öngörülebilir. Cahit Yılmaz, İkinci Vakıf Han’a komşu olan Camcıbaşı Han’ın çinilerinin büyük ihtimalle Hafız Mehmed Emin Efendi

⁴⁴⁵ Yıldırım Yavuz, “Kemaleddin Bey”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. IV, 1993, s. 521.

⁴⁴⁶ Bkz. Dipnot 156.

⁴⁴⁷ Mete Ünal, “Tarihsel Sıralama İçinde İstanbul Apartman Cepheleleri”, **Yapı Dergisi** 50, İstanbul, 1983, s. 34-40.

⁴⁴⁸ Onur Karahan, “Sabit Bey (Muradiye) Hanı’nın Restorasyon Projesi”, **İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 1.

elinden çıkmış olduğunu iddia etmektedir.⁴⁴⁹ Binanın çatı saçağı altında yer alan, üzerinde “Yâ Mâlikü’l-Mülk” yazılı Kütahya çinisi ilerleyen dönemde şehrin dört bir yanına yayılacak yazılı Kütahya çinilerinin erken bir örneğidir. Çininin tipolojisi uzun bir süre boyunca Suriçi’nde kullanılacak çinilerin özelliklerini taşımaktadır. Ancak Camcıbaşı Han’ın tarihçesine dair akademik bir çalışma bulunmamaktadır.⁴⁵⁰

Bu tekil çini panolar ilk ne zaman üretildiler, ne zaman kullanıldılar, bu çiniler hangi dönemde ve nasıl yaygınlaştı, nereden satın alınıyorlardı gibi soruların çoğu yanıtsız kalmakta sadece bazılarına tahminden öteye gitmeyen cevaplar verilebilmektedir. Bu sorulara cevap vermek için ilk adımda müze koleksiyonlarına bakmak aydınlatıcı olacaktır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonunda yer alan üzerinde “La ilahe illallah Muhammedün Resulullah” yazan çini (Env. No: 41/1307) 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir.⁴⁵¹

Suna ve İnan Kıraç Vakfı’nın geniş kapsamlı Kütahya Çini ve Seramikleri Koleksiyonu iki katalog halinde yayınlanmıştır. İlk katalogda 15,⁴⁵² ikinci katalogda 64 adet çini⁴⁵³ yer almaktadır. Her iki katalogdaki toplam 79 çini, ulama, bordür ya da tekli plakalardan oluşmakta ve kullanım alanları çeşitlilik göstermektedir. Zengin desenleriyle dikkat çeken çini plaka ve panolar, altıgen, dikdörtgen, kare, oval ve sekizgen gibi çeşitli formlardadır.⁴⁵⁴ Bu çiniler içinden tezin ilgi alanına giren yazılı çinilere odaklandığımızda üzerlerinde hususen tarih bulunan bir örnek hariç iki şekilde tarihlendirildikleri görülmektedir: 19. yüzyılın sonu-20. yüzyılın başları ve 20. yüzyılın ilk yarısı. Tarihli olan örnek 1903 tarihlidir ve yine 20. yüzyılın başına aittir.

Bu 79 çiniden cumhuriyet döneminde konut mimarisinde batıl inanç sembolü olarak kullanılan çini panoların öncülü ve çağdaşı olabileceklere yakından bakalım:

⁴⁴⁹ Cahit Yılmaz, **Kütahya Çinisinin Büyük Ustası Hafız Mehmed Emin Efendi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2023, s. 235.

⁴⁵⁰ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel Miras Hanlar Haritası, Çevrimiçi, <https://kulturelmiras.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/03/Hanlar.pdf>, 09 Ağustos 2024.

⁴⁵¹ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 121

⁴⁵² Hülya Bilgi, **Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikleri**, İstanbul, Pera Müzesi Yayınları, 2006, s. 17.

⁴⁵³ Sevinç Gök, **Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri-2**, Pera Müzesi, İstanbul, 2015, s. 17.

⁴⁵⁴ Gök, **a.g.e.**, s. 17.

Üzerinde “Vema tevfiykıy illâ billâhi, aleyhi tevekkeltü ve ileyhi üniyb” ve “Sene 1321” yazan yani 1903’te yapılmış bu dikdörtgen çini (Env. No: PMK 256) tarihli olması açısından nadir bir çinidir.⁴⁵⁵

Üzerinde “Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü’r-râhimîn.)⁴⁵⁶ yazan çini pano (Env. No: PMK 421) 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başlarına tarihlendirilmiştir.⁴⁵⁷

Üzerinde “Maşallah” yazan dört ayrı çini panodan (Env. No: PMK 353, Env. No: PMK 504, Env. No: PMK 486, Env. No: PMK 487,) ilki 20. yüzyılın başına, diğerleri yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.⁴⁵⁸⁴⁵⁹

Koleksiyonda yer alan “Maşallahu kâne” yazılı, bir madalyon içine yerleştirilmiş oval/beyzi formdaki çini pano (Env. No: PMK 384) 20. yüzyılın ilk yarısına aittir.⁴⁶⁰

“Yâ Hâfız” yazılı çini pano (Env. No: PMK 420) yine 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.⁴⁶¹

Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu’nda benzerlerine Suriçi apartmanlarının giriş kapılarının üstünde denk geldiğim “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazılı birkaç karodan müteşekkil üç adet çini panonun tamamı (Env. No: PMK 350, Env. No: PMK 383, Env. No: PMK 507) 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.⁴⁶²⁴⁶³

Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu’nun ikinci kataloğunun yazarı Sevinç Gök, koleksiyonda yukarıda incelediğimiz çinilere dair yaptığı kısa değerlendirmede “Evlerin kapılarına ya da duvarlarına asmak için hazırlanmış “Maşallah” yazılı panoların popüler olduğu, bu örneklerin günümüzde de kullanılmaya devam edildiği

⁴⁵⁵ Bilgi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikleri, s. 211.

⁴⁵⁶ Kur’an xii. 64.

⁴⁵⁷ Gök, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri-2, s. 292.

⁴⁵⁸ Bilgi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikler, s. 210.

⁴⁵⁹ Gök, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri-2, s. 292-293.

⁴⁶⁰ Bilgi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikler, s. 210.

⁴⁶¹ Gök, a.g.e., s. 294.

⁴⁶² Bilgi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kütahya Çini ve Seramikler, s. 212.

⁴⁶³ Gök, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri-2, s. 295.

anlaşılmaktadır.” demek ve “yazılı çini panoların evlere ya da işyerlerine asılmak için üretilmiş, nazarlık işlevi gören eserler” olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁶⁴

Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu’nda konumuzla ilgili üç adet yazılı çini bulunmaktadır. İlki kobalt mavisi zemin üzerinde beyaz yazılı, damla istif “Maşallah teâlâ” yazılı çinidir (Env. No: SHM 9343-P.347) 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. İkincisi dört parçadan oluştuğu anlaşılan üzerinde “Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü’r-râhimîn” yazılı çini panonun sol üst köşesinde yer alan çinidir. Üzerinde Hattat Sâmi Efendi’nin -pek de belirgin olmayan- imzası vardır ve turkuaz, kobalt ve beyaz renklerden oluşan çini (Env. No: SHM 18191-P.901) 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir. Üçüncü çini (Env. No: SHM 4487-İHK.1424) beyaz zemin üzerine firuze ve kobalt mavisi yazılıdır. Üzerinde “El-metînü’l-veliyyü’l-hamîd” yazılı çini, yine 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.⁴⁶⁵

Temmuz 2024’te Kütahya’da tarafımdan ziyaret edilen, Germiyanoglu II. Yakub Bey’in (1387-1428) Külliyesi’nin imaret bölümünde,⁴⁶⁶ Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen Çini Müzesi’nin güncel teşhirinde bu türden bir yazılı çini pano sergilenmemektedir. Müzenin envanterinde 3125 no ile kayıtlı bir adet “Maşallah” yazılı, yukarıda saydığımız örneklerle benzer çini bulunmaktadır.⁴⁶⁷ Bir diğer “Maşallah” örneği Rıfat Çini’nin koleksiyonunda yer almaktadır. Rıfat Çini, Türk Çiniciliği’nde Kütahya kitabında şahsi koleksiyonundan bir parça olarak aynı fotoğraf karesinde biri ulama, diğeri “Maşallah” yazılı iki çini karoyu ilave ve ayırıcı bilgi vermeksizin 18. yüzyıl ibaresiyle paylaşmıştır.⁴⁶⁸ Rıfat Çini’nin koleksiyonunu Kütahya Çini Müzesi’ne devrettiği düşünüldüğünde bu “Maşallah” yazılı çininin müze envanterinde 3125 no ile kayıtlı çini olması muhtemeldir. Ancak Sevinç Gök, Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri-2 adlı eserinde 293. sayfada yer alan 502 nolu “Maşallah” yazılı çiniye (Env. No: PMK 486) benzer örnek olarak Rıfat Çini koleksiyonundaki çini ile Kütahya Müzesi’ndeki çiniyi iki farklı

⁴⁶⁴ Gök, a.g.e., s. 21.

⁴⁶⁵ Hülya Bilgi, İdil Zambak Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, İstanbul, 2018, s. 468-469-471.

⁴⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kütahya Şehri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2023, s. 47,53.

⁴⁶⁷ Gök, **Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri-2**, s. 293.

⁴⁶⁸ Çini, **Türk Çiniciliğinde Kütahya**, s. 86.

numune olarak göstermiştir.⁴⁶⁹ Kütahya'ya yapılan tetkik gezisinde müzeler, şehirde inşa edilen yeni bir binaya taşınma süreci içine girmiş bulunduğundan ve teşhir ve depolar bir süredir toplanmaya başladığından, araştırma izni girişiminde bulunulamamıştır. Temmuz 2024 itibariyle Çini Müzesi'nin hali hazırdaki binasının kısa bir süre sonra kapanmaya ve taşınmaya hazırlandığını, Kütahya Müzesi'nin ise bir süre önce ziyarete kapatılıp taşınma sürecinin başladığı yetkililerden öğrenilmiştir. Bu esnada konuyla ilgili sorulara cevap almak mümkün olmamıştır.

Şehirde yer alan özel bir müze olan NG (Nafi Güral) Koleksiyon Müzesi'nde ise biri büyük (tah. 20X20) ve “Maşallah”, biri küçük (tah. 10X10) “Maşallah”, biri de dikdörtgen formda (tah. 10X20) yazılı üç adet çini pano yer almaktadır. “Kütahya Çini Tarihi (14. Yüzyıldan Günümüze)” şeklinde adlandırılmış seksiyonda yer alan çiniler ile ilgili herhangi bir spesifik bilgiye yer verilmemiştir. Hemen her bölümünde çok sayıda güncel ve reproduksiyon eserin sergilendiği aşıkâr olan ama hiçbir şekilde net bilgilendirme yapılmayan bu nev-i şahsına münhasır teşhir alanında bu üç çininin orijinalliğinden ve eğer öyle iseler ait oldukları dönemlerden emin olmak imkanı bulunamamıştır.

Kütahya Kent Tarihi Müzesi'nde dört adet yazılı çini pano örneği sergilenmekte ancak haklarında yine bilgi ya da tarihlendirme bulunmamaktadır. Müzenin giriş kapısının üzerinde beyaz zemin üzerine yeşil hat ile “Yâ Hâfız” yazılı tarihsiz bir çini ve hemen altında dikdörtgen mermer bir levha üzerinde H. 1335 (1919) tarihli bir “Maşallah” yazısı yer almaktadır. Çini, konağın yapım tarihini de ifade ettiğini düşündüren bu tarihte ya da sonrasında yapıya eklendiyse 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmesi yerinde olacaktır.

Temmuz 2024'te tarafımca ziyaret edilen Kütahya Küpecik Camii'nin⁴⁷⁰ minare kaidesinde yer alan beyaz zemin üzerine lacivert hatla “Maşallah” ibaresinin yazıldığı çininin üst kısmında V. Mehmed'in tuğrası, alt bölümünde ise H.1329 (1913) tarihi bulunmaktadır. Caminin beden duvarında saçağın altına gelecek şekilde kalem işi bir “Maşallah” ve altında H.1330 (1914) senesi okunmaktadır. Bu yazının altında

⁴⁶⁹ Gök, Suna ve İnan Kırâç Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri-2, s. 293.

⁴⁷⁰ Çini, Türk Çiniciliğinde Kütahya, s. 29.

ise “Yâ Malikü’l-Mülk” yazılı beyaz üzerine siyah hatlı tarihsiz bir çini pano yer almaktadır. Caminin yol cephesi, ikisi çini, biri kalem işi, üç ayrı yazı ile süslenmiştir.

Suriçi’nde yaptığım envanter çalışmasında en sık karşılaştığım ve Cumhuriyet dönemi İstanbul’unda en yaygın kullanılan “Maşallah” istiflerinden birinin erken ve yine tarihli bir örneğine Kütahya İstiklal Mahallesi’nde bulunan Ahi Evren Çeşmesi’nde rastlanmaktadır.⁴⁷¹ Temmuz 2024’te Kütahya’ya yaptığım ziyarette yakından görme şansı bulduğum çeşmenin yuvarlak kemerinin üzerindeki üçgen alınlığa uygun biçimde yapılmış çininin ortasında yer alan “Maşallah” istifinin iki yanında H. 1333 ve H. 1335 tarihleri yazmaktadır. Bu iki tarih (1914/1915-1917) çeşmenin yapım ya da tamiratının başlangıç ve bitimini gösteriyor olabilir. Çeşme üzerinde eski fotoğraflarda görünen ama çalındığı için bugün artık yerinde olmayan “Yâ Hâfız” yazılı ve aynı tarihleri taşıyan bir çini daha olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷²

İstanbul Suriçi’nde yapılan envanter çalışmasında 43 bin 560 binayı tarayarak tespit edilen 1461 çiniden sadece ikisinin üzerinde net okunabilir tarih bulunmaktadır. Binbirdirek Mahallesi, Peykhane Caddesi Üçler Sokak No:6’da yer alan metruk bina üzerindeki, dört adet çiniden oluşan büyük kare çini panoda “Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü’r-râhimîn” ibaresi ve H.1343 (M.1927) senesi okunmakta, Hattat Hacı Kâmil Akdik’in (1861-1941) imzası görülmektedir. Bu çini hem boyutları hem tarihli oluşu hem de hattat imzası taşımasıyla sıra dışı bir örnektir. Çinideki ketebenin sahibi mühim bir hattat olup, hattatlar içinde kıdemi, ustalığı ve becerisiyle en üst düzeye ulaşana verilen “reîsü’l-hattâtîn” unvanı, halihazırda ulaşılan belgelere göre sadece hattat Hacı Kâmil Akdik ve Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey’e (ö.1899) resmen verilmiştir.⁴⁷³

Bu sıra dışı çininin bir benzerinin, Hacı Kâmil Akdik’in bir dönem öğrencisi olan Hattat Mustafa Halim Özyazıcı’nın (1898-1964)⁴⁷⁴ Cerrahpaşa’daki evinin

⁴⁷¹ Çini, **a.g.e.**, s. 29,37.

⁴⁷² Yasemin Verim, Kütahya’nın Çeşmeleri, **Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 126.

⁴⁷³ M. Uğur Derman, “Hattat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. XVI,1997, s. 493-499.

⁴⁷⁴ M. Uğur Derman, “Mustafa Halim Özyazıcı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. XXXIV, 2007, s. 135-137.

cumbasını, üçer karodan oluşan iki ayrı dikdörtgen yazılı çini pano ile birlikte süslediği kaynaklardan anlaşılmaktadır. Yakın denebilecek bir vakte kadar Cerrahpaşa Mahallesi Koca Yusuf Sokak'ta metruk vaziyette bulunan ev yıkılmadan evvel üzerinde yer alan “Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü'r-râhimîn” Hattat Hacı Kâmil Akdik imzalı çini ile “Ve mâ tevfiķî illâ billah” ve “Aleyke avnullah” yazılı imzasız çiniler, hattatın ailesinin izniyle yerlerinden sökülerek Hâluk Perk'in koleksiyonuna dahil edilmiştir.⁴⁷⁵ Hasarlı olan çinilerin hiç birinde tarih görülememektedir ancak 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmeleri mümkündür.

Suriçi'nde tespit edilen ikinci tarihli çini, Nişanca Mahallesi Ehlidil Sokak No:5'te yer alan H.1377 (M.1961) tarihli, iki çiniden oluşan dikdörtgen panodur. Üzerinde “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazmakta ve 20. yüzyılın mühim hattatlarından Necmeddin Okyay'ın (1883-1976) ketebesini taşımaktadır. Çini 20. yüzyılın ikinci yarısına aittir.

Yurtdışındaki belli başlı müzelerin Kütahya çinisi koleksiyonlarını taradığımızda karşımıza konumuzla ilgili olarak Kütahya'nın Hristiyan geçmişiyle bağlantılı çiniler çıkmaktadır. Bunlardan geniş bir zaman aralığını ifade etse de en eski tarihli olanı Paris Louvre Müzesi İslam Sanatları koleksiyonunda yer alan, 1600-1800 arasına tarihlenen üzerinde tek bir haç bulunan (Env. No: OA 3919/840) çinidir.⁴⁷⁶ Bu çini, Sadberk Hanım Müzesi koleksiyonunda yer alan haçlı çinileri anımsatmaktadır.⁴⁷⁷ Ardından yine aynı koleksiyonun bir parçası olan 1700-1800 arasına tarihlenen serafim dekorlu (Env. No: AD 17348) çini gelmektedir.⁴⁷⁸ Bu iki çininin kapı/ giriş üzerinde dekoratif ve koruyucu amaçla kullanılmış olma ihtimali bulunmaktadır. Serafim dekorlu, 18. yüzyıla tarihlenen bir çini de (Env. No: 1885,0609.3.a-b) Britanya Müzesi koleksiyonunda yer almaktadır. Serafim ve haçlarla süslü üç ayrı örnek ise Londra Victoria ve Albert Müzesi Ortadoğu koleksiyonundadır. İlki (Env.

⁴⁷⁵ Haluk Perk, **Hattat Mustafa Halim Özyazıcı, Hayatı ve Sanatı, Halûk Perk Araştırma Merkezi Koleksiyonu Sergisi**, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi, 2021, s. 64.

⁴⁷⁶ Louvre Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi, <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010328583>, 09 Ağustos 2024.

⁴⁷⁷ John Carswell, **Kütahya Çini ve Seramikleri, Sadberk Hanım Müzesi, Türk Çini ve Seramikleri**, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul 1991, s. 93-94

⁴⁷⁸ Louvre Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi, <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010331338>, 09 Ağustos 2024.

No: 140C-1885) ve ca.1733'e tarihlendirilmiştir.⁴⁷⁹ İkincisi (Env. No: 140-1885) ve 1740 civarına tarihlendirilmiştir.⁴⁸⁰ Üçüncüsü ise dört köşesinde serafimler yer alan dekoratif bir çinidir (Env. No: 1322-1893) ve 1750 civarına tarihlendirilmiştir.⁴⁸¹ Bu sonuncu çininin benzerleri İstanbul'da Pera Müzesi Koleksiyonu'nda (Env. No: PMS 401) ve Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.⁴⁸²

Koleksiyonlarda iki de yazılı ve tarihli çini bulunmaktadır. İlki Londra Victoria ve Albert Müzesi Ortadoğu koleksiyonunun bir parçası olan ve üzerindeki yazıdan bir ev için üretildiği kesin olarak anlaşılan çinidir. (Env.No: 982-1892) Üzerinde “Rab Tanrı İsa Mesih. Bu ev Sarkis için 1170 yılında (MS 1721) 17 Mart Cuma günü inşa edildi.” yazmaktadır. “İsa Mesih’e sığınarak evin tamamlanma tarihini bildiren 18. yüzyılın ilk çeyreğine ait bu çini, muhafaza fonksiyonunu yerine getiren bir kitabe olarak değerlendirilebilir.⁴⁸³ İkinci yazılı çini Louvre Müzesi İslam Sanatları koleksiyonunda bulunan Surp Agop'a ithaf edilmiş Ermenice yazılı çinidir (Env. No: AD 17349) ve 1843 tarihlidir.⁴⁸⁴

Yabancı müze koleksiyonlarında yer alan yukarıda sıralanan çinilerden bazılarının konutların üstünde muhafaza amaçlı kullanılmış olma ihtimali bulunmakla birlikte kesin olarak bilinen tek örnek 1721 tarihli çinidir.⁴⁸⁵ Bu çini konutta kullanıldığı bilinen en eski tarihli ve mühim bir numunedir fakat 20. yüzyılda İstanbul'da konutlarda muhafaza amaçlı kullanılan Arapça yazılı çinilerin tarihlendirilmesi ile ilişkilendirmek güçtür.

Odağımızdaki çinilerin ne zaman ortaya çıkmış olabileceğine dair bir dönem belirlemek üzere incelediğimiz numuneler içinde en erken tarihli olanları genel bir

⁴⁷⁹ Victoria and Albert Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi, <https://collections.vam.ac.uk/item/O220875/tile-unknown/>, 09 Ağustos 2024.

⁴⁸⁰ Victoria and Albert Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi, <https://collections.vam.ac.uk/item/O220874/tile-unknown/>, 09 Ağustos 2024.

⁴⁸¹ Victoria and Albert Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi, <https://collections.vam.ac.uk/item/O224828/tile-unknown/>, 09 Ağustos 2024.

⁴⁸² Bilgi, **Suna ve İnan Kırac Vakfı Kütahya Çini ve Seramikler**, s. 64.

⁴⁸³ Victoria and Albert Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi, [\(https://collections.vam.ac.uk/item/O9234/tile-unknown/](https://collections.vam.ac.uk/item/O9234/tile-unknown/), 09 Ağustos 2024.

⁴⁸⁴ Louvre Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi, <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010331339>, 09 Ağustos 2024.

⁴⁸⁵ Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 244.

tarıhlendirme ile 19. yüzyılın sonuna ait görünmektedir. Örneklerden sadece dördü tarihlidir. Suna ve İnan Kırar Vakfı Koleksiyonu'nda yer alan ve üzerinde "Sene 1321" yazan, 1903'te yapılmış dikdörtgen çini (Env. No: PMK 256) incelenenler içinde en eski tarihli örnektir. İkinci sırada Kütahya Küpecik Camii üzerindeki 1913 tarihli çini yer almaktadır. Üçüncüsü ise üzerinde bulunan iki tarihten 1917'nin yüksek ihtimalle çininin yapımını ifade ettiğı Kütahya Ahi Evren Çeşmesi çinisidir. Son örnek ise envanter çalışması esnasında tespit edilen İstanbul Binbirdirek Mahallesi Peykhane Caddesi Üçler Sokak No:6'da yer alan 1927 tarihli çinidir. Bu tarihler konutlarda tekil birer levha gibi kullanılan çinilerin ortaya çıkışı için 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başını işaret etmektedir. Rıfat Çini'nin kitabında yer alan ve aynı fotoğraf karesinde 18. yüzyıla tarihlendirerek paylaştığı biri ulama, diğeri "Maşallah" yazılı iki çini karo ilave ve ayırıcı bilgi verilmediğı için tarih belirlemede dikkate alınmamıştır.⁴⁸⁶

Yazılı çinilerle ilgili göz önünde bulundurmanın faydalı olacağı tarihi dönemeçlerden biri 1057 sayılı Tuğra ve Medhiyelerin Kaldırılması kanununun 28 Mayıs 1927 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmesidir. Bu kanun daha ziyade taşa hakkedilmiş İstanbul kitabelerini hedef almış olsa da bu süreçte çinilerin de etkilenmiş olduğu düşünülebilir. Uğur Derman'a göre "Osmanlı düşmanlığını kendisine şiar edinmiş" Ekrem Rize adlı milletvekili bu kanunu ısrarlı takip ile meclisten geçirmiştir. Kanuna göre, Cumhuriyet döneminde kullanımı süren Osmanlı dönemine ait binaların üstündeki tuğralar ve kitabeler ya müzelere kaldırılacak ya da üstleri kapatılacak iken uygulayıcılar bunları kazıyarak yok etmeye girişmiştir. Bu süreçte yazılarının güzelliğı bir yana İstanbul şehir tarihi açısından ehemmiyeti haiz pek çok eser yok edilmiştir. 1 Kasım 1928'te gerçekleşen harf devrimi bu uçlarda uygulamaları tatbik edenleri iyice cesaretlendirirken yine Derman'a göre halkı "evlerindeki mevcut hat eserlerinin değerini bilmez ve bunların varlığından ürker duruma" düşürmüştür. Bu süreçte İstanbul'daki hattat dükkânları süratle kapanmış, sahip çıkılmayan eski hat eserlerinin başına türlü olumsuzluklar gelmiştir. 20. yüzyılın

⁴⁸⁶ Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, s. 86.

mühim hattatlarından Necmeddin Okyay (1883-1976), Uğur Derman'dan nakille, 1930'lu yılları "Hattatız demeye korktuğumuz yıllar." diye nitelemektedir.⁴⁸⁷

1940'lardan itibaren dönüşüm geçiren Suriçi'nde eski konut stoğu ortadan kalkarken iki kattan başlayarak beş-altı katlara ulaşan yığma kagir ve betonarme karkas konutlar ortaya çıkmaya başlamıştır. 1948-1984 yılları İstanbul'un yeni imar düzenlemeleri ile tanıştığı, kentleşmenin inanılmaz hızlandığı, apartmanlaşmanın önünün tamamen açıldığı, iktidar sahiplerinin bilhassa kentlerin imarı konusunda popülist kararlar aldığı bir dönemdir.⁴⁸⁸ Kat mülkiyeti yasasıyla birlikte 1960'lardan itibaren İstanbul'da müteahhit eliyle yoğun apartman üretimi başlamış, şehrin geri kalanında olduğu gibi Suriçi'nde de bu "yap-sat" döneminin ürünü ekserisi sade cephelere sahip, plan şemaları çok benzer standart apartmanlar ortaya çıkmıştır.⁴⁸⁹ Çiniler, dönüşen kentin yeni konutlarında kendine yer edinmiş, bu standart apartmanlara küçük de olsa bir renk getirmiştir. İnsanlar, bu küçük panolar ile gelenekle bağlarını sürdürmüştür.

6 Temmuz 2024'te Kütahya'da görüşülen UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi ödüllü Kütahyalı çini ustası Mehmet Gürsoy'a konutta kullanılan bu yazılı çinilerin nasıl ve ne zaman ortaya çıkmış olabileceğini ve uygulamanın ne zaman ve nasıl sona erdiği sorulmuştur. Sohbetin Gürsoy'un izni ile kayıt altına alınan son bölümünde, sanatçı, bu çinilerin uzun bir geleneğin devamı olduğunu söylemiştir. "Yâ Hâfız" çoğunlukta yazılmış, bazılarında "Maşallah" var, bazılarında "Besmele" var eski evlerde." diyen ve meslekte 49. yılını sürdürdüğünü belirten Gürsoy, "49. yılım sanatta, hiç benden "Yâ Hâfız" isteyen "Besmele" isteyen olmadı. Hiç yapmadık, bir tane bile, isteyen olmadı çünkü. Muhsin Hocam (Muhsin Demironat'ı kastediyor) bahsetmedi hiç. 1975 yılında başladım ben, ondan sonra yapılan binalarda pek yok. 1970'e kadar var eski binalarda, ...kapıların üstünde var." diyerek 19. yüzyılın sonunda başlayan bu kullanımın Cumhuriyet döneminde 1970'lere kadar sürdüğünü söylemektedir. Gürsoy,

⁴⁸⁷ M. Uğur Derman, "İstanbul'da Hat Sanatı", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. VII, 2015, s. 322-349.

⁴⁸⁸ İlhan Tekeli, "İstanbul'un Modernleşme Öyküsü", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. I, 2015, s. 182-215.

⁴⁸⁹ Elvan Altan Ergut, İpek Yada Akpınar, Zafer Akay, "Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Mimarlık", **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. VII, 2015, s. 574.

geleneğin son buluşu için “Maalesef o yaşam tarzından soyutlanmış toplum, neden bilmiyoruz.” demektedir.⁴⁹⁰

Mehmet Gürsoy’un 1975 yılında Muhsin Demironat’tan çinicilik mesleğini öğrendiğini söylediği eğitim programı, Vehbi Koç Vakfı’nın, Kütahya’da, Bilim-Sanat ve Edebiyat Armağanları etkinliği kapsamında sanat dalında düzenlediği iki aylık kurs programıdır. Gürsoy’un da aralarında olduğu Kütahyalı katılımcılar, iki ay boyunca çininin köken, inkişaf, teknik ve tezyinatına dair kapsamlı bir eğitim almış, dersleri alanlarında uzman Muhsin Demironat ve Nezihe Bilgütay Derler vermiştir. Çini alanında büyük bir hizmet denebilecek ve tekrarlanan bu kurslarda çini üretim tekniklerine ve desenlere dair kıymetli bir eğitim gerçekleştirilmiştir.⁴⁹¹ Atölyesinin teşhir salonuna hocası Muhsin Demironat’ın adını veren Gürsoy, aldıkları eğitimin içeriğinden ve üstün niteliğinden bahsederken, yazılı çinilere dair herhangi bir bilgi almadığını vurgulamıştır.⁴⁹²

İstanbul’da Kapalıçarşı, bu çinilerin revaçta olduğu dönemde alınıp satıldığı bir yer olmuştur. Kapalıçarşı’da Yağlıkçılar Caddesi üzerindeki 54 No’lu dükkanında 1960’lı yıllardan bu yana Kütahya çinileri satan esnaf Muzaffer Kılıç, çinileri sattığı en son dönem olan 1970’li yılları bu çinilerin artık sıklıkla rağbet edilen değil, meraklısının gelip aldığı ürünlere dönüştüğü bir dönem olarak anımsamaktadır.⁴⁹³

Muzaffer Kılıç’a, uzun ve detaylı sohbetin özeti mahiyetinde, kendisinin izniyle kayıt altına alarak, birkaç soru yöneltilmiştir; Kılıç’a, evvela İstanbul’da yapılarda muhafaza sembolü olarak kullanılan yazılı Kütahya çinilerinin satışına dair hatırladıklarını, bu çinilerin Kapalıçarşı’ya ek olarak İstanbul’da nerelerden alındığı sorulmuştur. “Ben bu çinilerden sattım ama yaklaşık elli sene evvel.”⁴⁹⁴ diye söze başlayan Kılıç, 1960’larda Kapalıçarşı’da mesleğe başladığında yazılı çinilere nasıl

⁴⁹⁰ Mehmet Gürsoy: Kütahyalı UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi ödüllü Çini Sanatçısı, 6 Temmuz 2024, Kütahya.

⁴⁹¹ “Nezihe Bilgütay Derler Hakkında” isimli sanal sergi, Sitare Turan Bakır, Çevrimiçi, <https://sanal-sergi.msgsu.edu.tr/nezih-bilgutay-derler/nezih-bilgutay-derler-hakkinda/>, 09 Ağustos 2024.

⁴⁹² Mehmet Gürsoy: Kütahyalı UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi ödüllü Çini Sanatçısı, 6 Temmuz 2024, Kütahya.

⁴⁹³ Muzaffer Kılıç: Kapalıçarşı Esnafı, 5 Ocak 2024, İstanbul, Kapalıçarşı.

⁴⁹⁴ Muzaffer Kılıç: Kapalıçarşı Esnafı, 5 Ocak 2024, İstanbul, Kapalıçarşı.

ulaştığını, nasıl alıp sattığını ise şöyle izah etmiştir: “Benim 60’lı yıllarda başladığım sürelerde Laleli Camii’nin altında bir hafız vardı. Kütahya çinileri satardı. Onda bulunurdu. Onun vasıtasıyla Kütahyalı atölyelerden ben bir miktar bu çinilerden getirtmiştim. Sonra ise direkt yaptırıyordum, daha doğrusu sipariş veriyorduk, getiriliyordu ama fazla miktarda satılmıyordu. O zamanlar moda değildi, daha önceleri (modaydı) yani benim tahminim bu çiniler, 50-60 sene evvel artık popüler değildi.”⁴⁹⁵

Muzaffer Kılıç’a, çinilere yönelik rağbetin neden azaldığını, onun deyimiyle neden artık moda olmaktan çıktıklarını ve satamaz oldukları sorulduğunda bunu üretim tekniklerindeki değişim ile açıklamıştır. Çinilerin evvelden tamamen el üretimi olduğunu, alt yapının elle tap tap usulü ya da el presinde yine büyük ölçüde insan gücüyle üretildiğini, yazıdan, dekorlamaya, her aşamada el emeğinin büyük rolü olduğunu vurgulayan Kılıç, “Ne vakit ki (tam otomatik) pres ile çini yapılmaya başlandı. Yani yarı çini yarı seramik olan ürünler çıktı. O vakit çokça üretildi. Çokça üretilince bu eski çinilerin güzelliği ve değeri kalmadı.” demiştir. Kılıç’a göre seri halde, çok sayıda üretilen fabrikasyon çiniler, fabrikasyon desen baskılar, eski çiniler gibi güzel olmayınca insanlar zamanla bu gelenekten uzaklaşmıştır.⁴⁹⁶

Yaygın olarak konuşma dilinde “tap tap” şeklinde kullanılan tabir Faruk Şahin’in Seramik Sözlüğü’nde “pat pat çini” olarak geçmekte ve şöyle izah edilmektedir: “Pat Pat Çini: Ahşap kalıp içinde çini massesinin (çini çamuru) sıkıştırılması ile elde edilen çini. Çini massesi ahşap kalıp içine atılarak el ayası ile vurularak sıkıştırılır. Masse fazlalılığı alınıp bez katılarak, düzgün bir tahta ile tekrar dövülerek sıkıştırılır. Bez alınarak ahşap kalıp altına kalıp tahtası konularak, ters çevrilir. Çini kalıptan çıkarılır. Kurumaya bırakılır.”⁴⁹⁷ Tap Tap (Pat Pat) tekniği, çamurun elle veya bir tokmak yardımıyla vurularak bir kalıp içinde sıkıştırıldığı Kütahya çiniciliğinde kullanılan en eski karo üretim yöntemidir.⁴⁹⁸ Teknik, Cumhuriyet döneminde varlığını sürdürmüştür. Manuel presler ve ardından otomatik

⁴⁹⁵ Muzaffer Kılıç: Kapalıçarşı Esnafı, 5 Ocak 2024, İstanbul, Kapalıçarşı.

⁴⁹⁶ Muzaffer Kılıç: Kapalıçarşı Esnafı, 5 Ocak 2024, İstanbul, Kapalıçarşı.

⁴⁹⁷ Faruk Şahin, **Seramik Sözlüğü**, İstanbul, Anadolu Sanat Yayınları, 1983, s.28.

⁴⁹⁸ Nurettin Gülaçtı, “Günümüz Kütahya’sında Seramik-Çini Üretimi ve Durum Tespiti”, **Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi**, Sanatta Yeterlilik Tezi, 2011, s. 76.

preslerin üretimde baskın hale gelmesiyle tamamen yok olmadıysa da artık tercih edilmemektedir.

Suriçi’nde yapılan envanter çalışmasında tarihi tespit edilebilen en erken çini kullanımı 1927 yılına ait olmakla beraber çinilerin daha ziyade 1940’ların ortalarından başlayarak 1970’lerin sonlarına kadar yaklaşık 40 yıllık döneme ait kagir ve betonarme yapılar üzerinde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu Mehmet Gürsoy’un ve Muzaffer Kılıç’ın çinilerin kullanım aralığına ilişkin aktarımlarıyla örtüşmektedir.

Yazılı Kütahya çinilerinin, Cumhuriyet dönemi İstanbul Suriçi’nde konutlarda kullanımı, çini ve tezyinat geleneği kadar batıl inanç ve İslam’ın birleşimi bir gelenek ve ritüel ile sivil mimaride hat ve levha kullanma geleneğinin devamı olarak görünmektedir. Ortaya çıktıkları 19. yüzyılın sonlarından 1980’lere kadar yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar ve bunlara bağlı değişimler ve kentleşme eksenindeki gelişmelerle bir paralellik içerisinde varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. 80’lerden sonra büyük bir değişim sürecine giren şehirde nazar inancı varlığını sürdürse de Kütahya çinilerine yeni yapılan binalarda artık yer kalmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİÇİ'NDE CUMHURİYET DÖNEMİ KONUT MİMARİSİNDE MUHAFAZA SEMBOLÜ OLARAK KULLANILAN KÜTAHYA ÇİNİLERİNİN TESPİT VE ANALİZİ

3.1. Suriçi'ndeki Konutlarda Kütahya Çinilerinin Tespiti Esnasında Dikkate Alınan Hususlar ve Kullanılan Yöntem

Suriçi'ndeki yazılı Kütahya çinilerine ilişkin bir envanter oluşturma girişimi ve buna ilişkin yöntemi izah etmek için İstanbul'u bugüne getiren yakın geçmişteki imar ve koruma kararlarına, kenti neredeyse bir asırdır bir kısır döngüde bırakan yapılaşma politikalarına, kapıda bekleyen deprem gerçeğine ve son yıllarda ivme kazanan kentsel dönüşüm süreçlerine kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

1950'lerin İstanbul'unun geleneksel şehir dokusu, sokakları, yerleşimi modern kent yaşamının beklentileriyle örtüşmüyordu. Şehir bakımsızdı ve bir değişim ihtiyacı içindeydi. Fakat bu değişim, uzun vadeli ve geleceğe dönük ihtiyaçları kapsayacak, şehrin özünü ve dokusunu bozmayacak ince bir planlamanın eseri olamamıştır. Bu dönemde kentte baş gösteren konut sorununa bulunan çözümler gelecek vizyonu taşıyan bir plan dahilinde gerçekleşmemiştir.⁴⁹⁹ Tapu Kanunu'nun 26. maddesinin 1954 yılında değiştirilmesiyle maliklere kat irtifakı hakkı tanınmış,⁵⁰⁰ yap-sat konut üretimi 1955 itibarıyla şehirde yaygınlaşmaya başlamış Suriçi'nde yığınlar halinde apartmanlar yükselmiştir.⁵⁰¹

Peşi sıra yine kapsamlı bir plan hazırlanmaksızın kentsel imar faaliyetlerine girişilmiş, 1950'lerin sonundaki Menderes İmar Programı sırasında Suriçi'nde 7289

⁴⁹⁹ Feridun Aksın, "1956: İstanbul'da Deprem Gibi İmar", *Cumhuriyet'in 75. Yılı*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C. II, 1999, s. 408-409.

⁵⁰⁰ 1954 tarihli 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 26'ncı maddesinin değiştirilmesine dair Kanun, Çevrimiçi, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc036/kanuntbmmc036/kanuntbmmc03606217.pdf, 12 Ağustos 2024.

⁵⁰¹ İlhan Tekeli, *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 171.

bina istimlak edilerek yıkılmıştır. 1940’larda dönemin valisi ve belediye başkanı Lütü Kırdar tarafından yürütülen 10 yıllık imar programı esnasında 1148 bina yıkıldığı düşünüldüğünde bu yıkımın büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır. Bu istimlakler ve yeni açılan caddelerle İstanbul’un en seçkin yaşam alanı olacağına inanılan Aksaray ve çevresinde emlak fiyatları alıp başını gitmiş, semt göz açıp kapayıncaya dek çok katlı apartmanlar ve iş merkezleri ile kuşatılmıştır.⁵⁰²

Bu hızlı ve yıkıcı değişim dönemin bilim insanlarını harekete geçirmiş, tarihi çevrenin korunması için yapılan bilimsel çalışmalar 1960’lı yıllarda Doğan Kuban, Kemali Söylemezoğlu, Nezih Eldem gibi araştırmacıların hususi gayretleriyle hız kazanmıştır.⁵⁰³ Suriçi’nin korunması için gerçekleştirilen bu girişimler fark yaratmışsa da popülist politikalar, rant, şehirleşmenin dayattığı zorunluluklar, sanayinin başından itibaren merkeze yakın konumlandırılması, göç ve buna bağlı kaçak ve çarpık yapılaşma, turizm baskısı gibi sebepler nizami bir şehir planlamasına mani olmuş, bölgenin evrensel koruma ilkelerinden taviz vermeden korunmasına engel teşkil etmiştir. Doğan Kuban’a göre dönem yapıları “günün ekonomik koşulları altında yoğun bir spekülasyon” ile yok olmuştur ve bunlara yönelik koruma bilinci olmayan, kültürel varlıkların kendi kimliğiyle bağlarını kavrayamayan toplum tarafından anlaşılamamışlardır. Kuban, “emsalsiz bir ahşap konak yerine, en kalitesiz apartman bloğu yapılır” demektedir.⁵⁰⁴ Bu hızlı dönüşüm şehirde hiç durmadan devam etmiş, bilimsel bir temeli ve uzun vadeli gelecek vizyonu bulunmayan, günlük politikalara ve ihtiyaçlara dayandırılan imar programları ve yıkımlar uzun vadede yeni sorunları tetiklemiştir. Bu süreçte tarihi kent dokusu tahrip edilmiş, mimarlık ve kent tarihi açısından mühim unsurları haiz nice tarihi yapı ortadan kalkmış ve ne yazık ki şehrin plansız gelişmesinin yolu açılmıştır.⁵⁰⁵ Bu süreçte kaybolan yapıların birçoğu ve sahip oldukları mimari unsurlar kayıt altına alınamamıştır.

⁵⁰² Feridun Aksın, “1956: İstanbul’da Deprem Gibi İmar”, **Cumhuriyet’in 75. Yılı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C.II, 1999, s. 408-409.

⁵⁰³ Feridun Aksın, “Değişen Mimarlık Anlayışı”, **Cumhuriyet’in 75. Yılı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C.II, 1999, s. 522.

⁵⁰⁴ Doğan Kuban, “Önsöz”, **Eski İstanbul Evleri ve Boğaziçi Yalıları**, Yaz.Perihan Balcı, İstanbul, Apa Ofset Basımevi, 1980, s. 3-4.

⁵⁰⁵ Feridun Aksın, “1956: İstanbul’da Deprem Gibi İmar”, **Cumhuriyet’in 75. Yılı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C.II, 1999, s. 408-409.

İstanbul'un tarihi ticaret bölgesi, liman, limanda başlayan, çevresinde süren ticari işlevi güney yönünde devam ettiren hanlar kuşağı ve Nuruosmaniye-Beyazıt arasında sabit Kapalıçarşı'yı kapsayan üç ana bölgeden oluşmuştur.⁵⁰⁶ Cumhuriyet döneminde, Suriçi'ndeki ticari faaliyetler liman, hanlar, çarşı ve bunların çevrelerinden oluşan eksenden çıkarak ve taşıdıkları yüzlerce yıllık bölgesel karakterin ötesine geçerek süreç içinde Suriçi'ndeki konut alanlarını yutmuş, niteliklerini değiştirmiş, konutlar iş yerlerine, imalathanelere, depolara dönüşmüş, kimi mahalleler kısmen, kimileri tamamen ticari karakter kazanmıştır. Bazı bölgeler ise turizm alanına dönüşmüş, oteller, restoranlar vb. tarafından kuşatılmıştır. Suriçi'nde değişen bu türden yapısal fonksiyonlar dikkat çekicidir.

İBB Şehir Planlama verilerine göre Fatih İlçesi'nde toplam alan 1612 hektardır. Bunun 1608 hektarı yerleşik alandır. Tüm bina türleri dahil edilerek yapılan hesaplamada toplam bina sayısı 51 bin 659 adettir. Mevcut konut alanı yüzde 27,98, ticaret alanı 9.47, ticaret-konut alanı yüzde 16.47, ticaret-turizm alanı yüzde 3.98, ticaret-turizm-konut alanı yüzde 1.87'dir. Bunların toplamı Suriçi'nin yüzde 59,77'sini yani yaklaşık 964 hektarlık bir alanı kapsamaktadır.⁵⁰⁷

Kentsel dönüşüm faaliyetlerinin ortaya çıkıp hızlandığı, içinde yaşadığımız 21. yüzyılın ilk çeyreği hem Suriçi'nin hem de bir bütün olarak İstanbul'un çehresini değiştirmektedir. Şehirde çok uzun yıllardır devam eden "müteahhite verme" olgusuna, son 12 yıldır temel gerekçesi yapı stoğunun depreme dayanıksızlığı olan organize kentsel dönüşüm faaliyetleri eklenmiştir. Kentsel dönüşüm 6306 sayılı Afet Riskli Yapıların Yenilenmesi Hakkında Kanuna göre şehirde afet riski taşıyan yapıların tespit edilip güvenli ve yaşanılabilir hale getirilmesidir.⁵⁰⁸ Bu kapsamda riskli ve ekonomik ömrünü tamamlayan yapıların yıkılması, yerlerine depreme dayanıklı binaların inşa edilmesi öngörülmektedir. 16 Mayıs 2012 tarihli 6306 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun"un birinci

⁵⁰⁶ Kenan Mortan, Önder Küçükerman, **Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 181.

⁵⁰⁷ İBB Şehir Planlama Müdürlüğü, Fatih İlçesi Arazi Kullanımı, Çevrimiçi, <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/fatih-ilcesi/>, 12 Ağustos 2024.

⁵⁰⁸ Bölgesel İdare ve Yerel Demokrasi, "Kentsel Dönüşüm nedir?", Çevrimiçi, <https://yereldemokrasi.net/nasil-mudahil-olabiliriz/yurttas-haklari-el-kitabi/bolum-iv-meraklisina-notlar/kentsel-donusum-nedir>, 12 Ağustos 2024.

maddesi kanunun amacını “afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek” olarak açıklamaktadır. Aynı kanunun ikinci maddesinin (d) fıkrasında riskli yapı, “riskli alan içinde veya dışında olup ekonomik ömrünü tamamlamış olan ya da yıkılma veya ağır hasar görme riski taşıdığı ilmî ve teknik verilere dayanılarak tespit edilen yapı” şeklinde tanımlanmıştır.⁵⁰⁹

Ahşap konutlar, 19. yüzyılın sonundan itibaren çeşitli sebeplerle hızla yok olurken yerlerini peyderpey yığma ve betonarme çerçeveli yapılara bırakmıştır. 3 Mayıs 1938 tarihli Akşam Gazetesi’nin birinci sayfasında yer alan “Binaların Karakterleri” adlı karikatür dönemin yapısal değişimini ve buna bağlı eski ve yeninin iç içe geçmiş çeşitliliğini beş tip konut üzerinden gösteren bir çizimdir. Karikatürist Cemal Nadir Güler (1902-1947) yapısal ve kentsel değişimi toplumsal değer ve dinamikleri göz ardı etmeksizin kısaca ama derinlemesine özetlemiştir. Belibükük eski ahşap evleri “bedbin”, yeni apartmanları “kapitalist” olarak adlandıran çizer üzerinde “Maşallah” yazılı levha, bebek ayakkabısı ve sarımsak asılı binayı “mistik” olarak nitelemiştir.⁵¹⁰ Süreç içinde bu çeşitlilik giderek azalacak, şehrin ahşap konutları yerlerini ekseriyetle apartmanlara bırakacaktır.

O zamanın yeni evleri ve apartmanları inşaalarının üzerinden geçen süre göz önüne alındığında, bugün Suriçi’nin yapım teknikleri ve inşa malzemeleri nedeniyle ömrünü doldurmuş yapıları olarak kabul edilmektedir. 1979 öncesine tarihlenen binalar depreme dayanıklı tasarlanmadığı varsayılan yapılardır.⁵¹¹

Tarih boyunca kentin korkulu rüyası olan deprem, İstanbul için hala büyük bir tehlikedir ve bir deprem olduğunda bu yapılar ağır hasar alma riski ile karşı karşıyadır.

⁵⁰⁹ 16 Mayıs 2012 tarihli 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun, Çevrimiçi, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120531-1.htm>, 12 Ağustos 2024.

⁵¹⁰ Cemal Nadir Güler, **Akşam (03 Mayıs 1938)**, s. 1., (Çevrimiçi), <https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1938-05-03/1>, 12 Ağustos 2024.

⁵¹¹ Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020, (Çevrimiçi), <https://8luvomezzzsk.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/01/Fatih.pdf>, s.19, 12 Ağustos 2024.

Fakat olası bir depremten korunmak için yüzde yüz haklı gerekçelerle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm faaliyetleri, kentsel hafıza açısından ne yazık ki deprem kadar yıkıcı olabilmektedir. Bugün Suriçi’ndeki yığma ve betonarme yapılar, kentin erken tarihli ve onları takip eden süreçteki binalarıdır. İçlerinde nadiren tescilli olanlar bulunmakta ancak birçoğu alelade yapılar olarak kabul edilmektedir. Oysa bu binalar, başta mimari tarzları, sonra üzerlerinde yer alan çeşitli tasarım ve tezyinat unsurları -örneğin seramik panolar, duvar mozaikleri, apartman girişi tablo ve resimleri, kabartmalar, heykeller, tabela ressamlarının elinden çıkma sıra dışı fontlu apartman/konut isim istifleri, zaman zaman onlara eşlik eden tabela resimleri, el yapımı çeşitli süslemeler, kapı, pencere, doğrama, demir ve şebekeleri, vitraylar, çok çeşitli zemin ve yüzey kaplamaları vb.- ile şehrin bitmeyen dönüşümü içerisinde bir dönemin hususiyetini taşıyan ve toplumsal hafızada karşılığı olan yapılardır. 1920’ler, 30’lar, 40’lar, 50’ler, 60’lar ya da 70’lerde inşa edilen bir ev, bir apartman ne kadar alelade olursa olsun, yapıldığı dönemden kültürel izler ve dönemin mimari estetik ilişkisini vurgulayan çeşitli unsurlar taşımaktadır.

Ülkemizde eski eserleri korumayla ilgili mevcut yasalar bu türden yapıları ve üzerlerindeki tezyinat öğelerini kapsamamaktadır. Yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 6 maddesinin a fıkrası “19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış” olma şartı getirmektedir.⁵¹²

20.yüzyıla tarihlenen yapıların koruma kapsamında değerlendirilmesi için mühim bir mimarın eseri olması, bir mimari tarzı yansıtması gibi spesifik koşullar aranmaktadır.

Anıtsal olmayan, bütünüyle işlevsel, günlük hayatın parçası olan yapılar, unsurlar “uzun” bir sürenin ardından toplumsal tarihin bir parçası olarak korunmaya değer görülmektedir. Fakat bu “uzun” süre ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Kesin zaman sınırları belirlemek yerine yapıları, mimari ve sanatsal açıdan değerlendirmek, olabildiğince nesnel bir estetik değerlemeye tabi tutmak, sosyal,

⁵¹² 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Çevrimiçi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, 12 Ağustos 2024.

kültürel ve toplumsal değer ve işlevlerini gözden geçirmek, tarihi açıdan, şehircilik yönünden ve teknik önemlerini derecelendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü bir yapı mimari olarak sıradan görünse bile çeşitli unsurlarıyla sosyal tarih, halk bilimi, kentleşme, yerleşme ve konut gelişimi açısından önem taşıyabilmektedir.⁵¹³

Bu alanda önemli bir adım Kadıköy Belediyesi tarafından atılmıştır. Kadıköy Belediye Meclisi'nin 4 Mart 2024 tarihli toplantısında kentsel dönüşüme giren yapılarda bulunan farklı dönemlerin sanat ve mimari anlayışını yansıtan “süsleme öğelerinin korunması ve değerlendirilmesi” ve “Kadıköy ilçesi kent mirasının ve hafızasının korunarak gelecek nesillere aktarılması” yönünde 4 Mart 2024 tarihli bir karar alınmıştır. Kadıköy Belediyesi bu amaçla meclis kararı alan ilk belediye olmuştur. Yoğun bir kentsel dönüşüm süreci geçirmekte olan Kadıköy ilçesinde bu karar alınana kadar çok sayıda eser ortadan kalkmıştır. Bu kararla birlikte binalardaki söz konusu unsurlar Kadıköy Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'ne bağlı Koruma Uygulama Denetim Bürosu'na (KUDEB) bildirilecektir. Karar sonrasında binalarda bulunan çeşitli eserler ve nitelikli süsleme unsurları bilimsel usullerle sökülüp ya yeni binada aynı şekilde değerlendirilecek ya da korumaya alınarak müzede teşhir edilecektir.⁵¹⁴ İstanbul geneli ve özellikle Suriçi düşünüldüğünde bu kapsamı küçük ama önemli bir girişimdir. Ayrıca son yıllarda ufak adımlarla da olsa araştırmacılar söz konusu mimari detayları odaklarına alan işler yapmaktadır. Örneğin Doç. Nürdan Arslan'ın senelerdir gösterdiği çaba ile belgelediği seramik panolar Türkiye'de bir ilk olan Kadıköy Belediyesi'ne ait koruma kararının çıkmasında rol oynamıştır.⁵¹⁵ 20. yüzyılın sanat ve mimari anlayışını yansıtan çeşitli eser ve unsurların itinayla kayıt altına alınıp, envanterlerini oluşturmak kentsel hafızaya, mimari ve toplumsal tarihe önemli katkı sağlayacak, şehrin kültürel envanterini zenginleştirecektir.

⁵¹³ Zeynep Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, İstanbul, Yem Yayın, 2014, s.22-36.

⁵¹⁴ Kadıköy Belediyesi, Çevrimiçi, <https://www.kadikoy.bel.tr/tr/haber-detay/kadikoy-belediye-meclisinden-turkiyede-bir-ilk-5743>, 12 Ağustos 2024.

⁵¹⁵ Fatma Batukan Belge, “Kentin Hafıza Durakları: Seramik Panolar”, Türkiye Seramik Federasyonu E-Dergisi, Çevrimiçi, <https://www.seramikturkiye.org/post/kenti-n-hafiza-duraklari-serami-k-panolar>, 12 Ağustos 2024.

Bu tezin ana meselesini oluşturan, mimaride muhafaza amaçlı kullanılan yazılı Kütahya çinileri İstanbul'un uzun mimari tarihine ve şehri oluşturan parçalar bütününe 19. yüzyılın sonunda eklenmeye başlamıştır. Çiniler, 20. yüzyılın başından itibaren ama ekseriyetle yüzyılın ortalarında kullanılmış ve kullanımı 1980'lere kadar sürmüştür geleneksel inanç temelli bir mimari unsur olarak görünmektedir. Tezin başından itibaren ele alınan Antik Çağ'dan itibaren İstanbul halkının nazardan korunmaya yönelik uyguladığı çeşitli ritüellerin 20. yüzyıldaki halkası ve büyük ölçüde son örneği olarak değerlendirilebilir. Çinilerin ortaya çıkmasına çeşitli siyasi, kültürel, kentsel, mimari ve yapısal nedenler sebep olmuş, kullanımlarının sona erışı de yine benzeri şekillerde gerçekleşmiştir. Uzun zamandır varlıklarını izlediğim, tezin ilk iki bölümünde etraflıca ele almaya çalıştığım, inanç, gelenek, şehir folkloru, sanat ve kültürün bir bileşkesi olan bu çiniler son 50 yıldır kullanılmaz olmuştur fakat başta Suriçi'nde olmak üzere şehrin eski konutlarının üzerinde varlıklarını ve görünürlüklerini sürdürmektedirler. Kentsel dönüşüm faaliyetleri, hızla yok olmalarına sebep olmaktadır. Yıkılan bir binayla beraber çiniler de molozların arasına karışıp gitmektedir. Çinili bir bina yıkıldığında, çiniyi saklayıp yeni inşa edilen binaya taşıma eğilimi gözlenmemektedir. Bir biçimde nadiren sökülmüş olanlara, tek tük denebilecek ölçüde antikacılarda rastlanmaktadır. Özetle yaklaşık 100 yıl yaşayan bir İstanbul geleneği gözümüzün önünde kaybolmaktadır. İşte bu nedenle bu yüksek lisans çalışması kapsamında İstanbul Suriçi'ndeki Kütahya çinilerinin bir envanterinin oluşturulması amaçlanmıştır.

Envanter çalışmasında taranması gereken alanı ve yapıları tespit için İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nün ortak çalışması olan Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı'nı kaynak olarak kullanılmıştır.⁵¹⁶ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı, Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü çalışanları ile Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Deprem Mühendisliği Ana Bilim Dalı üyelerinin Haziran 2020'de yayınladığı kitapçık

⁵¹⁶ Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020, (Çevrimiçi), <https://bluvomezzzsk.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/01/Fatih.pdf>, 12 Ağustos 2024.

dünyanın deprem riski en yüksek kentlerinden biri olan İstanbul'un asli unsuru olan Suriçi'ni kapsayan Fatih ilçesinin bina envanterini içermektedir. Envanterdeki yapı sayısı, dini, tarihi, akaryakıt istasyonu gibi özellikli bina türleri hariç tutularak hesaplanmış, taşıyıcı sistem tipi, bina yüksekliği ve inşa yılı olmak üzere üç ana parametre ile sınıflandırılmıştır.⁵¹⁷

Envanter çalışmasında bu kitapçıkta paylaşılan parametrelerden büyük ölçüde istifade edilmiştir. Tarih boyunca İstanbulluların en büyük korkularından ve felaketlerinden biri olan deprem faktörü ile tezin farklı aşamalarında karşılaşıldığı gibi güncel verilerin de depreme yönelik bir açık kaynakta toparlanmış olması depremin İstanbul şehrinin sabitlerinden biri olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Suraiya Faroqhi, şehrin eski konutları hususunda elimizdeki verilerin sınırlı oluşunun sebeplerinden biri olarak depremleri gösterirken,⁵¹⁸ Ebru Boyar ve Kate Fleet, depremi İstanbulluların yaşamını korku ve ölümle kuşatan afetlerden biri olarak nitелеmektedir.⁵¹⁹ Aslında Marmara Denizi'nin doğusunda bir noktada meydana gelen fakat en fazla İstanbul ve çevresini etkilediği için daha ziyade İstanbul depremi olarak anılan, Osmanlı döneminin son büyük depremi 10 Temmuz 1894'te yaşanmıştır. Depremin ağır sonuçlarını yaşayan Suriçi'nde 7 bin 574'ü ağır olmak üzere 12 bin 762 sivil yapı hasar görmüştür.⁵²⁰ Kentin tarihi boyunca sayısız ölüme, büyük yıkımlara, pek çok yapının ortadan kalkmasına, kimilerinin tekrar tekrar inşasına neden olan deprem, günümüzde de büyük bir tehlike olarak kapıda beklemektedir. Naci Görür, beklenen İstanbul depreminin, Marmara Denizi'nde harekete geçme ihtimali bulunan faylardan hangisi üzerinde olursa olsun şehri ve tüm Marmara Bölgesi'nin şiddetli bir biçimde etkileyecek karakterde olacağını ve ağır hasar yaratacağını vurgulamaktadır.⁵²¹ İstanbul, dünyanın deprem riski en yüksek şehirlerinden biridir.

⁵¹⁷Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020, (Çevrimiçi), <https://8lurvomezzsk.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/01/Fatih.pdf>, s.19, 12 Ağustos 2024.

⁵¹⁸ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s. 135.

⁵¹⁹ Ebru Boyar, Kate Fleet, **Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 79.

⁵²⁰ Sema Küçükalioglu Özkılıç, **1894 Depremi ve İstanbul**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 289-294.

⁵²¹ Naci Görür, "Marmara Denizi'nde Deprem Araştırmaları", **TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Bülteni**, İstanbul, S. 91, 2007, s. 17-28.

Deprem ve depreme bağılı yıkım riski Suriçi yani bugünün Fatih ilçesi ve tarihi yapı stoğı için kritik bir hazırlık ve önlem süreci gerektirmektedir. Kültürel varlıkları kayıt ve koruma altına almak bu sürecin parçalarından biridir. Yazılı Kütahya çinileri bu çok katmanlı tarihi ve kültürel ortamda çok küçük bir detay gibi görünse de bir envanterlerinin oluşturulması bu açıdan da mühimdir.

Fatih ilçesinde 57 mahalle bulunmaktadır.⁵²² Bu 57 mahallede bulunan toplam 43 bin 560 binadan, yüzde 73'ü yani 31 bin 899 bina 1980 öncesinde inşa edilmiştir. 7887 bina 1980 sonrasına, 3774 bina ise 2000 yılı sonrasına aittir. Bu binalardan yüzde 66.8'i yani 29 bin 105 bina betonarmedir.⁵²³ Yüzde 30'u yani 13 bin 113 bina yığmadır. Yüzde 2'si yani 1136 adeti ahşaptır. Geriye kalan yüzde 1,2'lik yapı stoğunu 96 adet prefabrik, 91 adet çelik, 19 adet tünel kalıp yapı oluşturmaktadır.⁵²⁴ Bu binaların yüzde 51,63'ü yani 22 bin 488 adeti 1-4 kat arasında, yüzde 47,92'si yani 20 bin 872 adeti 5-8 katlıdır. Sadece yapı stoğunun yüzde 0,46'sına denk gelen 200 adet bina 9-19 kat aralığındadır.⁵²⁵ Suriçi'nin yapıları büyük oranda betonarme ve 1-4 ve 5-8 katlıdır. Yapıların yüzde 91'i 2000 ve öncesi yıllarda inşa edilmiştir.⁵²⁶

Kentin depreme hazırlığı için hayati öneme haiz bu veriler, Suriçi'nin, bu tarihi bölgenin yapı stoğunu, yapı yoğunluğunu ve yerleşim durumunu anlamak açısından kent çalışmaları yapanlar için de son derece ilgi çekicidir. Büyük ölçüde konutlar üzerinde kullanılan Kütahya çinilerini taramak için de bu veriler iyi bir çıkış noktası olmuştur. Özellikle bina sayısı ve ait oldukları dönem kırılımları Kütahya çinilerine dair saha çalışmasında taranması gereken bina sayısını öngörmek ve sayım işlemi bittikten sonra çini sayısının yapı stoğı içindeki yerini konumlandırmak açısından

⁵²² Fatih Kaymakamlığı, Fatih İlçesi İdari Yapı ve Nüfus, <http://www.fatih.gov.tr/idari-yapi-ve-nufus>, Çevrimiçi, 12 Ağustos 2024.

⁵²³ Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020, (Çevrimiçi), <https://8luvomezzzsk.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/01/Fatih.pdf>, s.19, 12 Ağustos 2024.

⁵²⁴ Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020, (Çevrimiçi), <https://8luvomezzzsk.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/01/Fatih.pdf>, s.21, 12 Ağustos 2024.

⁵²⁵ Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020, (Çevrimiçi), <https://8luvomezzzsk.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/01/Fatih.pdf>, s.20, 12 Ağustos 2024.

⁵²⁶ Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri Kitapçığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020, (Çevrimiçi), <https://8luvomezzzsk.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/01/Fatih.pdf>, s.69, 12 Ağustos 2024.

önemliydi. Örneğin, bu veriler sayesinde, çinilerin, yaygın olarak Suriçi'ndeki yapı stoğunun yüzde 73'ünü oluşturan 1980 öncesine tarihlenen binaların üzerinde yer alacağı öngörüsüyle yola çıkılmıştır. Bu veri, 31 bin 899 binaya karşılık gelmektedir.

Bu süreçte kitapçıktaki bir veriden daha faydalanılmıştır. Bu da altyapı verileri içindeki İSKİ İçme Suyu Boru Hattı Dağılımları olmuştur. Buna göre Suriçi'nde 452 bin 970 metre yani yaklaşık 453 km su borusu döşenmiştir. Bunun kabaca çinileri tespit için yürüyeceğim menzile denk olduğunu öngörülmüştür. Fatih Kaymakamlığı'nın verilerine göre, Fatih ilçesinde, yani Suriçi'nde yer alan 57 mahalle, 441 cadde ve 2323 sokağı⁵²⁷, 30 iş gününde bütünüyle yürünerek hedefe yerleştirilen toplam 43 bin 560 bina, kapı girişleri ve cepheleri, üzerlerinde yazılı Kütahya çinisi olup olmadığını tespit etmek için tek tek taranmıştır. Buna ek olarak bu sayıya dahil olmayan dini, tarihi vb. özellikli binaları da mümkün olan tüm noktalarda gözden geçirilmiştir. Hedef bu çinilerin konutta kullanımını tespit etmektir ancak çinilere ayrıntılarını ileride paylaşacağım şekilde bir caminin cephesinde ya da Kapalıçarşı çevresindeki dükkanlar gibi yerlerde de denk gelinmiştir.

Yürüyüşlerde adımsayar kullanılmış, günlük 15 bin adımdan 32 bin adıma ulaşan ve değişen bir skalada, her bir günün ortalaması 20 bin adım civarı olmuştur. 20 bin adımın ortalama karşılığı 16 kilometre kabul edilmektedir. Bu da 30 günlük sürede 480 kilometrelik bir yürüyüşü ifade etmektedir ve içme suyu boru hattı dağılımları ile yaklaşık olarak örtüşmektedir. İş günü sayılmayan, fakat akla takılan hususları kontrol etmek ya da fotoğraf kalitesini arttırmak için tekrar tekrar gidip gözden geçirilen ya da bir noktadan diğerine giderken yeniden yürünen ve taranan mahalle ve sokaklar olmuştur.

Bir kural olarak üzerinde çini tespit edilen binaların önce genel fotoğrafları çekildikten sonra çinilerin yakın plan çekimleri gerçekleştirilmiştir. Binaların yüksekliğine ve çininin konumuna bağlı olarak, her zaman çok yakın ve net fotoğraflar çekmek mümkün olmamıştır. Örneğin sekiz katlı bir apartmanın saçağının altındaki çini ile tek katlı bir müstakil evin kapısının üzerindeki çini aynı ölçüde detaylı ve

⁵²⁷ Fatih Kaymakamlığı, Fatih İlçesi İdari Yapı ve Nüfus, <http://www.fatih.gov.tr/idari-yapi-ve-nufus>, Çevrimiçi, 12 Ağustos 2024.

kaliteli fotoğraflanamamıştır. Fotoğraflar, yerine ve duruma göre değiştirerek, Nikon Coolpix P5000 compact digital kamera, GoPro Hero8 Black kamera, Apple iPhone SE ve Samsung S23 telefonların kameraları ile çekilmiştir.

Yürüyüşler esnasında tespit edilen her bir çini numaralandırılarak, mahalle, sokak adı ve bina numarası ile detaylı adres bilgisini anlık olarak bir deftere kaydedilmiştir. Bu kayıt işlemi için 13,5X19,5 cm boyutlarında 48 yaprak, 96 sayfalık 3 adet not defteri tamamen kullanılmıştır. Çiniler ve üzerinde bulundukları binaların fiziksel, kullanım ve koruma durumuna ilişkin bilgiler ve sıra dışı görülen detaylar yerinde not tutularak ve fotoğraf çekilerek kaydedilmiştir. İstanbul’da Suriçi’nde envanter çalışması kapsamında toplam 4 bin 668 fotoğraf çekilmiştir.

Suriçi’ndeki envanter çalışmalarının odağında çiniler vardır. Envanterin büyük bölümünü kare formda tekil çiniler oluşturmaktadır. Çok nadir olmakla birlikte oval, yuvarlak, dikdörtgen gibi farklı formlarda ve boyutlarda çiniler ile çoklu çinilerden oluşan ya da yekpare panolar da envantere dahil edilmiştir. Buradaki kıstas malzemenin duvar için üretilmiş olmasıdır. Klasik çini, seramik ayırımına özen gösterilmiştir. Bu nedenle çini tarama çalışmaları esnasında binalar üzerinde rastlanan Kütahya seramik tabaklar, belgelenmekle birlikte, envantere dahil edilmemiştir. Fakat ilginç bir husus olup bu bölümde kısaca detaylandırmak yerinde olacaktır. Suriçi’nde rastlanan örneklerde yer yer tabağın ortasında yazılar bulunmakla birlikte çok sayıda yazısız, dekorlu seramiğe rastlanmıştır. Konut cephelerinin farklı noktalarında görülen bu Kütahya seramikleri akla “bacini” leri getirmektedir. Bizans ve Bizans sonrası mimarisi uzmanı mimarlık tarihçisi Anastasios Orlandos (1887- 1979) Yunanistan’da bu şekilde kullanımı yaygın olan Rodos ve İznik işi tabaklar için, Anna Ballian’dan nakille, "duvara gömülmüş Rodos ve Küçük Asya tabakları" terimini (εντοιχισμένα κεραμικά) yaratmış olsa da son yıllarda uluslararası literatürde İtalyanca “bacini” terimi yaygın olarak kullanılmaktadır.⁵²⁸

Yapıların dış cephelerine gömülen tabaklar için İtalyanca “bacini” teriminin kullanılmasının nedeni en yoğun örneklerle İtalya’da rastlanması ve bu adlandırmanın

⁵²⁸ Anna Ballian, **Bacini or Immured Plates in Greek Churches**, Athens, Benaki Museum, 2023, s. 11.

oradan çıkarak yaygın bir terime dönüşmesidir.⁵²⁹ İstanbul'da ekseriyetle konutlar üzerinde gördüğümüz yazılı Kütahya seramikleri, binalara yazılı çinilerle aynı saik ile asılmış olmalıdır. Dekorlu seramikler ise daha ziyade tezyini unsurlar olarak görünmekte ve bacini geleneğini anımsatmaktadır. İstanbul'da 20. yüzyılda görülen bu örneklerin böyle bir arka planı olup olmadığı araştırılmaya muhtaçtır. Semavi Eyice, 1961 yılında yayınladığı “Bizans'da Dış Cephe Mimarisinde Kullanılan Bazı Keramoplastik Süsler: Süs Çömllekleri” adlı konuya giriş mahiyetindeki makalesinde Tekfur Sarayı'nın şehre bakan yüzünün kemerlerinde kullanıldığını söylediği çömlleklerin ve tekniğin çok geniş bir sahada kullanılıp, bilindiğini vurgulamaktadır.⁵³⁰ Yıldız Demiriz'in 1973 tarihli “Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar” adlı mühim makalesinde Türkiye'den ve Akdeniz coğrafyasından çeşitli örnekler sıralanmış, ülkemizdeki Bizans yapılarında bu çeşit bir süslemeye rastlanmadığı notu düşürülmüştür.⁵³¹ 2009 yılında “Vefa Kilise Camii'nde Yeni Gözlem ve Buluntular” adlı bir makale kaleme alan Haluk Çetinkaya, caminin güney cephe duvarına gömülü duran tabaklardan ilk söz eden kişidir.⁵³² Onu takiben Ayyüz Toydemir Sabuncu⁵³³ ve Mine Esmer'in⁵³⁴ konuyla ilgili araştırmaları bulunmaktadır. Bu envanter çalışması sırasında Vefa Kilise Camii'ne yakın çevrede ve Suriçi'nin çeşitli lokasyonlarındaki ev cephelerinde yazılı ve yazısız, Kütahya işi olan ve olmayan tabaklara rastlanmıştır.. Cepheleri renklendiren güzellikleri ve tezyini varlıkları kadar, bu tezin ilgi alanına giren kem göz mücadelesinde kullanılıp kullanılmadıkları, bir nazarlık gibi dikkatleri üzerlerine çekip çekmedikleri ve 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilecek Kütahya seramik tabakların ve diğer seramik

⁵²⁹ Haluk Çetinkaya, “Vefa Kilise Camii'nde Yeni Gözlem ve Buluntular”, **Bir Semte Vefa**, Haz. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur, İstanbul, Klasik Yayınları, 2009, s. 310.

⁵³⁰ Semavi Eyice, “Bizans'da Dış Cephe Mimarisinde Kullanılan Bazı Keramoplastik Süsler: Süs Çömllekleri”, **Ayasofya Müzesi Yıllığı**, 1961, s. 25-28.

⁵³¹ Yıldız Demiriz, “Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. 5, 1973, s. 175-208.

⁵³² Çetinkaya, **Bir Semte Vefa**, s. 310.

⁵³³ Ayyüz Toydemir Sabuncu, “Vefa Kilise Camisi Naosu Güney Dış Yüzünün Kademeli Kemerli Yukarısındaki Üçgen Alınlığı Sabitlenmiş Üç Keramik Kabın Değerlendirilmesi”, **Colloquium Anatolicum**, S. IX, 2010, s. 353-366.

⁵³⁴ Mine Esmer, “İstanbul'daki Orta Bizans Dönemi Kiliseleri ve Çevrelerinin Korunması İçin Öneriler”, **İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Doktora Tezi, 2012.

tabak örneklerinin İstanbul'daki varlığı bir başka araştırmanın konusu olabilecek kadar ilginçtir.

Tarama çalışmaları esnasında çinilerin özellikle tezyinatının el işi olmasına dikkat edilmiş, fabrikasyon baskı olduğu anlaşılan çiniler kayda alınmamış, envantere dahil edilmemiştir.

Envanter çalışmaları sırasında Suriçi'ndeki binalarda yaygın olarak görülen bir kaplama yöntemi olan BTB ile konutların üzerine hatırı sayılır ölçüde muhafaza yazıları işlendiği tespit edilmiştir. Kimi zaman bunlar çinilerle de çakışmakta, kombinasyonlar oluşturmaktadır. Örneğin "Maşallah" yazılı bir çini asılı binanın kapı girişinin üzerine kaplandığı BTB malzemeyle besmele yazıldığı görülmektedir. Çok çeşitli içerik ve hat tipi ile yazılan bu yazıların bazıları ilgi çekici derecede estetikdir, hususi bir özenle yapıldıkları anlaşılmaktadır. Her biri kayda alınmakla birlikte bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuşlardır.

Çekimler sırasında karşılaşılan bina sakinlerinden zaman zaman bilgi alındıysa da bunu sistematik bir biçimde, yöntemsel olarak sürdürmek mümkün olmamış, taranacak alanın genişliği ve yapı sayısı, her bir binanın kapısını çalmaya ve bir soruşturma yapmaya kafi gelecek bir araştırma süresinin bulunmayışı, binaların ilk sahiplerine ulaşmanın zorluğu hatta sık sık imkansızlığı, konut alanlarının değişen niteliği, kimi bölgelerdeki güvenlik sorunları ve günümüz Suriçi'nde konut alanlarının yaygın bir biçimde düzensiz göçle gelen kaçak ya da geçici koruma statüsündeki göçmenlere kiralanmış olması ve bu kişilerden bilgi almanın imkansızlığı gibi sebepler buna mani olmuştur. Ancak soru sorabilme ve araştırma fırsatı bulunan her noktada bundan geri kalınmamıştır. Fakat bunlar bir röportaj sistematğinde ya da sözlü tarih çalışması niteliğinde değildir. Kapıda karşılaşılan bina sakinlerine yöneltilen iki temel sorudan ibarettir. Soruların ilki binanın yapım tarihine, ikincisi çini hakkında bir şey hatırlayıp hatırlamadıklarına dairdir. Cevaplarına çok nadir ulaşılan bu sorulardan elde edilen bilgilerin gerekirse kullanılacağı kendilerine bildirilmiştir ve eğer söz konusu çini özel bir hususiyete sahip ise ve tezde bilhassa yer verildiyse bilginin nasıl elde edildiği mutlaka belirtilmiştir. Suriçi'nde üzerinde çini bulunan tüm binaların kapılarını çalmak, bina ve çini ile ilgili bilgi almak yukarıda sayılan nedenlerden ötürü

bir yöntem olarak mümkün görünmemektedir. O yüzden çalışma temel olarak sokak ve bina taraması, dışarıdan fotoğraf çekimi ve çininin kayıt altına alınması şeklinde ilerlemiştir.

Tespit edilen çinilerin fotoğraflarını, tutulan anlık not ve kayıtları, her çalışma gününün sonrasında tek tek bilgisayar ortamında işlenmiştir. Örneğin, ilk günün sonunda “Birinci Gün” adlı bir dosya hazırlanmış, bu dosyanın altındaki her bir fotoğraf sokak ve kapı numarası ismiyle adlandırılmıştır. Üzerinde tek çini olan yapılar bulunduğu gibi birden fazla çini kullanılmış binalar da bulunduğu için bunlardaki çiniler, aynı adrese, birinci, ikinci, üçüncü çini vb. şeklinde işlenmiştir. Ardından her bir çini, tezin ekler bölümünde sunulan excel dosyasına ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir. Bu excel dosyasında sırasıyla, çini numarası, mahalle adı, cadde/ sokak adı, kapı numarası, yapının kullanım şekli (mesken, müstakil ev, han, ticarethane, otel, metruk yapı vb.), yapıda bulunan çini sayısı, üzerindeki yazı, çininin sağlık durumunu, çiniye ve yapıya ilişkin özel durumların kaydedildiği notlar bölümü ve son olarak fotoğrafın çekildiği, dolayısıyla çininin tespit edildiği tarih yer almaktadır. Listedeki her bir satır, bir envanter fişi gibi düşünülebilir. Kaynaklardan alınan ve yapılarda tespit edilen hicri tarihlerin miladiye çevrilmesinde +584 usulü kullanılmıştır.

Tüm bu adımlar izlenerek geliştirilen yöntem uyarınca hazırlanan kapsamlı envanterin son aşaması verilerin haritalandırılması olmuştur. Elde edilen verilerin dijitalleştirilmesi ve herkes tarafından ulaşılabilir olması günümüz koşullarında büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Google tabanlı bir harita oluşturularak üzerinde çini bulunan her bir yapı bu haritada işaretlenmiştir. Bu tematik haritaya işlenen her bir yapının üzerindeki imlece tıklandığında ilgili yapının bulunduğu cadde ya da sokağın adı, bina numarası ile genel olarak yapıyı ve üzerindeki çini ya da çinileri gösteren fotoğraflar, yapının işlevi, çininin üzerinde ne yazdığı, çininin sağlık durumu ve envantere eklendiği tarih bilgisi görülmektedir. Böylelikle ayırt edici hususiyetleri ile sınıflandırarak tek tek çinileri ve bir bütün olarak envanter dijital hale getirilmiştir. Haritadaki fotoğraflar kullanıcıya hem binanın mimarisi ve dönemi hakkında hem de çininin tasarımı ve özgün detayları hakkında bilgi sağlayacaktır. Bu sayede envanter

görünür ve kolay anlaşılabilir olacaktır. Haritaya aşağıdaki link ve ekler bölümündeki karekod üzerinden ulaşılabilir.

https://www.google.com/maps/d/edit?mid=1Tqy6mDRXUnTSOudui_MpcEdEd7_L_HNY&usp=sharing

Çinilerin nerelerden alınıp satıldığını öğrenmek için Kapalıçarşı ziyaret edilmiştir. Çini satan dükkanlara faaliyet süreleri ve yazılı çinileri bilip bilmedikleri hakkında sorular sorarak 40 yıldan uzun süredir Kütahya çinisi satan ve sorularına cevap vermek isteyen iki dükkan tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, adını ve kartvizitini paylaşarak tüm sorulara yanıt vermiş, not almama ve tezimde kullanmama karşı çıkmadığını bildirmiş ama ses kaydı vermek ve fotoğraf çektiirmek istememiştir, ismini tezde paylaşmam hususunda ise ne istekli ne de isteksiz olmuş, kararsız kalmıştır. Bu nedenle ismi ve anlattıkları paylaşılmamıştır. Fakat alınan bilgiler araştırmaya yönelik bir fikir sağlamış ve ikincil bir referans olarak bir kontrol mekanizması gibi düşünülmüştür. Tespit edilen ikinci esnaf Muzaffer Kılıç, 1960'lerden bu yana Kapalıçarşı'da Kütahya çinisi satmaktadır. Kütahya'nın önemli çini üreticileriyle mesaisi olan Kılıç'ın şahsi koleksiyonu, çinilere dair kapsamlı bilgisi ve tecrübesi vardır. Uzunca bir sohbetin ardından, temel sorular kendisine, izniyle kayda alarak, yöneltilmiş ve tezin farklı aşamalarında paylaşılan kıymetli bilgiler edinilmiştir. Kendisinin izniyle çekilen fotoğrafına da tezde yer verilmiştir.

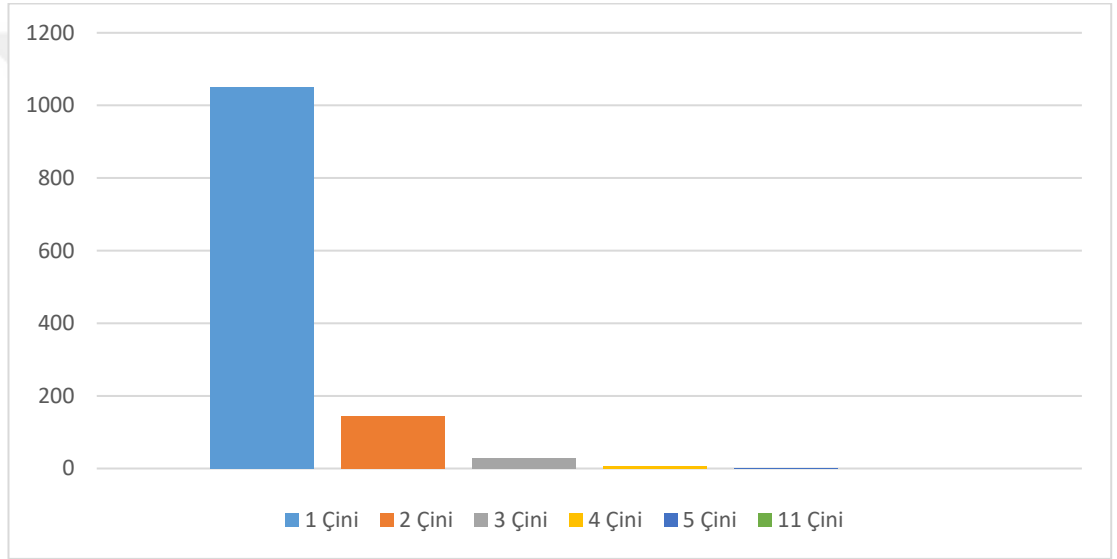
Araştırmanın son aşamasında bir Kütahya ziyareti planlanmıştır. Kütahya'daki müzeleri ziyaret etmek, çini üreticileriyle görüşmek, yazılı çiniler hakkında bilgi almak ve Kütahya şehrindeki insitu örnekleri görmek, İstanbul Suriçi'ndeki örneklerle karşılaştırmak, dönemsel ve biçimsel benzerlikler olup olmadığını tespit etmek üzere iki günlük bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Kütahya'nın tarihi yerleşim alanını yürüyerek dolaşmış, bu bölgedeki sokaklar taranmış, bir hususiyeti haiz çini örnekleri kayda alınmıştır. Tarihi örnekler yakından incelenmiş, müzeler ve koleksiyonlar ziyaret edilmiştir. Bu süreçte UNESCO ödüllü çini sanatçısı Mehmet Gürsoy ve binasında bu çinilerden bulunan Kütahya'lı esnaf Mehmet Ali Özevren ile görüşülmüştür. Araştırmanın Kütahya bölümü envanter çalışmasının yöntemsel açıdan bir parçası olacak kapsamda değildir fakat verimli bir saha çalışması olmuş,

araştırmayı destekleyip güçlendirecek girdiler sağlamıştır. İki şehir arasında ini kullanımı açısından belirgin ortaklıklar bulunmaktadır. Dönem, çinilerin üzerinde yoğunlaştığı dönem binaları ve ini tipleri her iki şehirde de ortaktır. Kütahya'daki saha çalışması yazılı ini kullanımının belirgin bir Cumhuriyet dönemi uygulaması olduğunu netleştirmiştir. Bu veriler ilgili yerlerde kullanılmış nasıl elde edildikleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Son olarak meslek hayatımın başından bu yana, son 25 yıldır çeşitli vesilelerle Kütahya inileri ve tezde ele aldığım çeşitli hususlarla ilgili gerçekleştirdiğim çalışma, araştırma, ziyaret, gezi ve röportajlara ilişkin kayıt, görsel ve içerikleri ve şahsi koleksiyon ve arşivim gerekli noktalarda kullanılmıştır.

3.2. Suriçi’ndeki Konutlarda Tespit Edilen Kütahya Çinileriyle İlgili Sayısal Veriler ve Çeşitli Bulgular

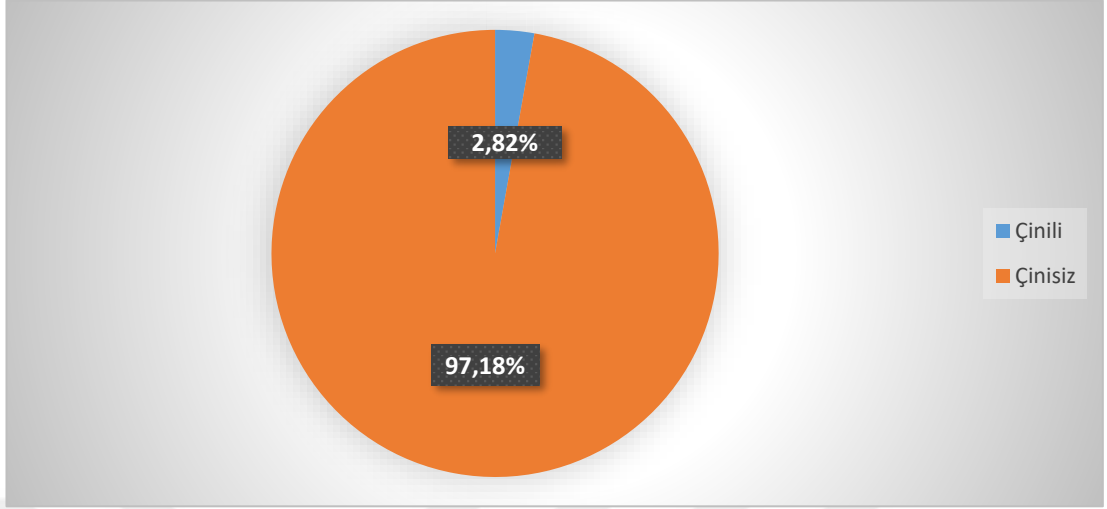
Suriçi’nde taranan 43 bin 560 binada toplam 1461 yazılı Kütahya çinisi tespit edilmiştir. Bu 1461 çini, 1230 binanın üzerinde yer almaktadır. 143 binada 2’şer çini, 28 binada 3’er çini, 6 binada 4’er çini, 1 binada 5 çini, 1 binada ise 11 adet çini bulunmakta olup toplam 410 adet çini 179 binanın üzerinde yer alırken geriye kalan 1051 adet çini, teker teker 1051 farklı binaya yayılmıştır.

Grafik 1: Binalar üzerindeki çinilerin sayısal dağılımı.

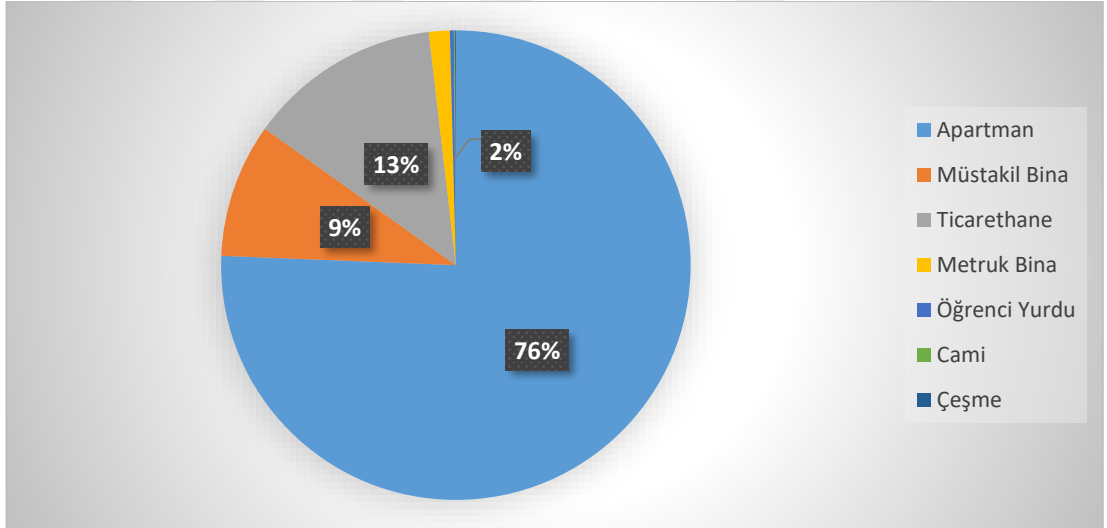
1051 adet tek çininin 795’i apartman üzerinde, 113’ü müstakil evlerde, 19’u metruk yapılarda, 122’si ticarethanelerde, biri camide, biri de çeşmede yer almaktadır.

Üzerinde 2’şer çini bulunan 143 binadan 110’u apartman, 8’i müstakil ev, 1’i metruk bina, 24’ü ticari karakteri haiz yapıdır. Üzerinde 3’er çini bulunan 28 binadan 23’ü apartman, 1’i müstakil ev, 4’ü ticari karakter taşıyan yapıdır. 4’er çini bulunan 6 binadan 4’ü apartman, 2’si ticarethanedir. Bir apartmanın üzerinde 5 çini, 1 hanın üzerinde ise 11 çini yer almaktadır. Özetle taranan 43 bin 560 binadan 1230’unun üzerinde toplam 1461 çini bulunmaktadır. Yani Suriçi’ndeki binaların yüzde 2,82’sinde yazılı Kütahya çinisi vardır.

Grafik 2: Üzerinde çini olan binalar ile çinisiz binaların oranı.

Bu 1461 çiniden 1105'i apartmanlar üzerinde, 135'i müstakil evlerde, 194'ü çeşitli fonksiyonları olan ticarethanelerde, 21 tanesi metruk yapılarda, 4'ü öğrenci yurtlarında, biri cami, biri de çeşme üzerinde yer almaktadır.

Grafik 3: Çinilerin bulundukları binaların kullanım alanlarına göre dağılımı.

Ticarethanelerin detaylarına bakacak olursak çinilerin 109'u han, 62'si içlerinde Kapalıçarşı ile bağlantılı dükkanların da bulunduğu dükkan ve zaman zaman depo ve imalathaneden oluşan iş yerleri, 6'sı otel, 4'ü restoran, 3'ü bekar odası, 2'si restoran ve otel, 1'i pansiyon, 1'i hostel, 1'i de kreş binası üzerindedir.

Üzerinde yazılı Kütahya çinisi bulunan cami Sümbül Efendi Mahallesi Ağaçkakan Sokak No:20’de bulunan İskender Çelebi Camii’dir. Literatüre bulunduğu semtten hareketle Ağaçkakan Mescidi olarak geçen yapının banisi mescidin kible istikametinde mezarı bulunan Debbağ İskender Çelebi’dir. Yapı ve banisi hakkında bilgi ve belge bulunmamakta, 1546 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri’nde yer almamasından ve mimari hususiyetlerinden hareketle 16. yüzyılın ikinci yarısı ya da 17. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Ağaçkakan semtinin adıyla anılan mescit, bilinmeyen bir tarihte eklenen minber ile camiye dönüştürülmüştür. Uzunca bir süre kullanılmadığı için bakımsız kalan yapı 1955 senesinde mahallelilerin destekleriyle yeniden inşa edilmiştir.⁵³⁵Caminin Ağaçkakan Sokak cephesindeki beden duvarı üzerinde yer alan “Maşallah” yazılı Kütahya çinisi bu tamirat sırasında yapıya eklenmiş olmalıdır. Caminin yakın tarihli bakımında boya özensiz yapılmış ve çininin bordürü büyük ölçüde boyanarak kapanmıştır.

Üzerinde yazılı Kütahya çinisi olan çeşme Mercan’da, Taya Hatun Mahallesi’nde, Kapalıçarşı Örücüler Kapısı çıkışında Örücüler Kapısı Sokak No:15’te yer alan Mercan Ağa Camii’nin avlu duvarındaki, camiye ait duvar çeşmesidir. Söz konusu çininin çeşmenin ana tasarımıyla bağlantısı yoktur, daha ziyade bireysel bir inisiyatifle geç bir tarihte yapıya eklenmiş gibi görünmektedir. Çini, çeşme çerçevesinin dışına, yukarısına, üzerinde iki satır halinde “ve sekâhum rabbuhum şerâben tahûrâ” yazan mermer kitabesini ortalayacak şekilde sabitlenmiştir. Mavi, bordo turkuaz renklerde geometrik desenli, bordürü yer yer hasarlı olan özgün bir desene sahip çininin göbeğindeki dairenin içinde beyaz zemin üzerine siyah hatla “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazmaktadır. Ayrıca çininin ayna taşında çıkma ve birbirine benzemeyen çeşitli çiniler ile bir kompozisyon yapılmış, fakat birçoğu dökülmüş ya da hasar görmüştür. Mercan Ağa Camii Külliyesi hakkında ayrıntılı bir makale kaleme alan Gönül Güreşsever Cantay, çinilere dair ayrıntılı bir bilgi vermemekte, sadece bir cümleyle “bir çini kitabeli duvar çeşmesi” diyerek çeşmeden bahsetmektedir.⁵³⁶Çeşmenin kitabesi mermer olduğuna ve ayna taşındaki çinilerde

⁵³⁵ M. Baha Tanman, Ağaçkakan Mescidi ve Sibyan Mektebi, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını,1993, C. I., s. 96-97.

⁵³⁶ Gönül Güreşsever Cantay, “Mercan Ağa Camii Külliyesi ve Kapalı Çarşı”, **Vakıf Restorasyon Yıllığı**, S. 12, 2006, s. 56-69.

herhangi bir yazı bulunmadığına göre Cantay'ın bahsettiği “çini kitabe” bu yazılı Kütahya çinisini düşündürmektedir. Bu çini Suriçi’nde konumu itibarıyla karşılaşılan ilginç örneklerden biridir.

Suriçi ile aynı sınırları paylaşan Fatih İlçesi’nin 57 mahallesinin biri hariç hepsinde çinilerle karşılaşılmıştır. 57 mahalle içinde en çok çini 140 adet ile Akşemsettin Mahallesi’nde yer almaktadır. Yavuz Sinan Mahallesi’nde ise hiç çiniye rastlanmamıştır. Suriçi’nde yer alan 57 mahalledeki çini sayıları sırasıyla şöyledir:

S.No	Mahalle Adı	Çini Ad.	S.No	Mahalle Adı	Çini Ad.
1.	Aksaray	57	30.	Mesih	2
2.	Akşemsettin	140	31.	Mevlanakapı	10
3.	Alemdar	3	32.	Mimar Hayrettin	29
4.	Ali Kuşçu	75	33.	Mimar Kemalettin	9
5.	Atikali	32	34.	Molla Fenari	12
6.	Ayvansaray	83	35.	Molla Gürani	65
7.	Balabanağa	3	36.	Molla Hüsrev	10
8.	Balat	73	37.	Muhsine Hatun	9
9.	Beyazıt	12	38.	Nişanca	25
10.	Binbirdirek	8	39.	Rüstem Paşa	2
11.	Cankurtaran	9	40.	Saraç İshak	9
12.	Cerrahpaşa	17	41.	Sarıdemir	5
13.	Cibali	28	42.	Seyyid Ömer	19
14.	Demirtaş	5	43.	Silivrikapı	10
15.	Dervişali	77	44.	Sultanahmet	7
16.	Emin Sinan	11	45.	Sururi	3
17.	Hacı Kadın	8	46.	Süleymaniye	32
18.	Haseki Sultan	37	47.	Sümbül Efendi	12
19.	Hırka-ı Şerif	91	48.	Şehremini	17
20.	Hobyar	2	49.	Şehsuvar Bey	29
21.	Hoca Gıyasettin	3	50.	Tahtakale	8
22.	Hoca Paşa	2	51.	Taya Hatun	4
23.	İskenderpaşa	63	52.	Topkapı	14
24.	Kalenderhane	3	53.	Yavuz Sinan	0
25.	Karagümrük	29	54.	Yavuz Sultan Selim	52
26.	Katip Kasım	13	55.	Yedikule	40
27.	Koca Mustafa Paşa	39	56.	Zeyrek	48
28.	Küçük Ayasofya	29	57.	Tahtakale	8
29.	Mercan	22			

Tablo 1: Mahallelerdeki çini adetleri.

1461 çiniden 337'si caddeler üzerindeki binalarda, 1084 çini sokaklar üzerindeki binalarda, 26 çini yokuşlar üzerindeki binalarda, 14 çini ise çıkmazlar üzerindeki binalarda yer almaktadır. Üzerinde en çok çini bulunan cadde 17 çini ile Bali Paşa Caddesi'dir. Çinilerin bulunduğu noktalar üç ayrı mahallenin, Akşemsettin, Hırka-i Şerif ve İskender Paşa mahallelerinin sınırları içindedir. Onu 12 çiniyle Ayvansaray Mahallesi'ndeki Sultan Çeşmesi Caddesi takip etmektedir. Akşemsettin Mahallesi'ndeki Battal Gazi Sokağı, 14 çini ile tek sokak üzerindeki en yüksek çini sayısına sahiptir. Onu 11'er çini ile Hırka-i Şerif Mahallesi'ndeki Dirim Sokak ve Süleymaniye Mahallesi'ndeki Dökmeciler Hamamı Sokak takip etmektedir.

Fotoğraf 7: Peykhane Cad. Üçler Sok. No:6 adresindeki 1927 tarihli çini, Hattat Hacı Kamil Akdik imzalı. – Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

Çinilerden sadece ikisinin üzerinde tarih yazmaktadır. Binbirdirek Mahallesi Peykhane Caddesi Üçler Sokak No:6'da bulunan metruk bina üzerindeki çinide H.1343 (M.1927) tarihi yer alırken, Nişanca Mahallesi Ehlidil Sokak No:5'te bulunan apartman üzerindeki çiniye H. 1377 (M. 1961) tarihi düşülmüştür. Bu çiniler aynı

zamanda tüm Suriçi’nde tespit ettiğim dört hattat imzalı (ketebeli) insitu çiniden ikisini oluşturmaktadır. Bu çinilerin ilki Hattat Hacı Kâmil Akdik’in imzasını, ikincisi Hattat Necmeddin Okyay’ın imzasını taşımaktadır. Hattat imzası taşıyan diğer iki çiniden ilki Hırka-ı Şerif Mahallesi Tahtacılar Sokak No:1’de yer alan üzerinde Hattat Hâmid Aytaç’a (1891-1982) ait imza bulunan “Yâ Hâfız” yazılı genişçe yekpare panodur. İkinci ketebeli örnek de yine “Yâ Hâfız” yazılı ve yine Hâmid ketebeli yekpare çini panodur. Evvelden kayıt ve bahsedilmemiş bu ketebeleri çini üzerinde görmek heyecan verici ve önemli bir tespittir ancak bu çiniler üzerindeki yazıların, hattatların bilgileri dahilinde kullanıldığını söylemek ya da bizzat sipariş ile yazıldıklarını düşünmek için yeterli kanıt sayılamayacakları açıktır.

Fotoğraf 8: Ehlidil Sok. No:5 adresindeki Hattat Necmeddin Okyay imzalı çini - Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

Suriçi’nde, üzerinde Kütahya’daki üreticisine dair bilgi bulunan tek çini Koca Mustafa Paşa Mahallesi’nde, Narlıkapı Caddesi ile Arap Kuyusu Sokağı’nın kesişiminde yer alan, girişi Arap Kuyusu Sokağı No:2’de bulunan iki katlı köşe

apartmanın Narlıkapı Caddesi cephesindeki çinidir. Üzerinde, beyaz zemin üzerine siyah hatla “Yâ Malikü'l-Mülk” yazan, lacivert zeminli, turkuaz çerçeveli bordürü sarı ve turkuaz rengi çiçeklerle süslenmiş bu çininin alt kısmında, bordür içine yerleştirilmiş beyaz çerçevede “Kütahya Azim Çini ve Kiremit Fabrikaları Hatırası” yazmaktadır. Bu yazı ve özellikle “hatırası” ibaresi, Kütahya’nın en meşhur çini üreticilerinden biri olan Azim Çini’nin, bu çininin de aralarında olduğu bir kısım çiniyi, bir tanıtım hediyesi, güncel deyimle promosyon olarak yapıp dağıttığını düşündürmektedir. Tezin önceki bölümlerinde, farklı vesilelerle, Azim Çini Fabrikası’nın sahibi Mehmet Çini’nin Kütahya çinisinin ve kendi atölyesinin tanıtımı için yurt içinde ve yurt dışında gösterdiği gayretleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu yönde bir geleneği olduğu anlaşılan Azim Çini’nin, tanınmak ve ürettiği bu türden çinilere bir pazar yaratmak için böyle bir yola başvurduğu düşünülebilir. Ancak elimizde sadece tek bir örnek bulunduğu için etraflıca bir yorum yapmak zordur.

Fotoğraf 9: Arap Kuyusu Sok. No:2 adresindeki Azim Çini Fab. damgalı çini, -
Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

İlgili çininin fotoğraflarını çekerken bina sakinleri ile kısa bir sohbet olanağı bulunca kendilerine bina ve çini ile ilgili birkaç soru yöneltlmıştır. İsmi vermek istemeyen Bina sahibi, yapının kesin inşa tarihini hatırlamamaktadır. Kendisinin 1961’de dünyaya geldiğini söyleyen zat, binanın, onun doğumundan önce, artık hayatta olmayan ebeveynleri tarafından yaptırıldığını, anımsadığı kadarıyla 1951-61 arasındaki bir tarihte tamamlanmış olduğunu söylemektedir. Bu da çininin yapıldığı döneme dair bir fikir vermektedir. Bina sahibi, çiniye ilişkin soru sorulmasına ve ehemmiyet gösterilmesine şaşırmıştır. Çiniye dair hiçbir şey hatırlamamaktadır.⁵³⁷ Böylelikle çiniyi de 1951 ve sonrasına tarihlemek mümkün olmaktadır. Yapının Arap Kuyusu Sokak cephesindeki giriş kapısı üzerinde bir çini daha yer almakta, üzerinde “Yâ Hâfız” yazmaktadır. Bu çinide üretici adı yazmamaktaysa da diğeriyle eş zamanlı asıldığı düşünülebilir ve büyük ihtimal Azim Çini üretimidir.

Temmuz 2024’te Kütahya’ya yapılan ziyarette bu çininin bir benzerinin bulunup bulunamayacağı ya da Azim Çini’nin böyle bir girişimi olup olmadığına dair sorulara yanıt aranmıştır. Bu ziyarette öncelikle Azim Çini ile ilgili ve özellikle böyle bir detaya ilişkin bilgi almanın zorluğu netleşmiştir. Kütahya’da İstanbul’daki gibi sistematik bir sokak ve yapı taraması yapılmamış ancak oraya giderken İstanbul’da cevabı netleştirilemeyen detaylara cevap bulma umudu ve bulunabilirse örnekleri karşılaştırma amacı güdülmüştür. Maalesef yukarıdaki örnekte olduğu gibi “hatırası” ibaresi bulunan bir çini ile karşılaşılmamıştır.

Kütahya’nın tarihi merkezini kapsayan iki günlük saha çalışmasında üretici imzalı tek bir çiniye denk gelinmiştir. Börekçiler Mahallesi Poyraz Sokak No:7’de apartman giriş kapısının üzerinde yer alan iki çiniden, apartman isminin yer aldığı alttaki çininin sol alt köşesinde “1973”, sağ alt köşesinde ise “Öz Çini Fb.” yazmaktadır. Öz Çini Fabrikası, Azim Çini’de yetişen Mehmet Üstünkaya ve Halit Balaban tarafından 1947’de kurulmuş şu an faaliyette olmayan bir çini fabrikasıdır.⁵³⁸

⁵³⁷ Adını paylaşmayan konut sahibi, 18 Şubat 2023.

⁵³⁸ Aslı Oflaz, “Kütahya Çini Sanatına Yön Veren Tasarımcı ve Ustalar ile Kütahya’daki Çini Sanatının Gelişiminin Değerlendirilmesi”, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 32.

İstanbul’da kayıt altına alınan, yukarıdaki beş örnek hariç -iki tarihli ve ketebeli, iki ketebeli ve bir üretici ismi taşıyan çiniler- geriye kalan 1456 çinide yazıların kimin elinden çıktığını, bir hattatla bağı olup olmadığını, çininin hangi ustanın ya da atölyenin eseri olduğunu belirtecek herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Üzerlerinde tarih yazmamaktadır. Özetle çinilerin yüzde 99,66’sı anonim eserlerdir.

Çinilerde iki örnek hariç tarih bulunmadığı için çinili binalar üzerinde inşa tarihi olup olmadığını tespiti gayret edilmiştir. Tüm Suriçi’nde taranıp üzerinde çini olduğu tespit edilen 1230 binadan sadece 37’sinin yani yüzde 3’ünün üzerinde tarih bulunmaktadır. Anıtsal yapılar için uzun bir tarih düşme, kitabe geleneği olan kültürümüzde konutlar için benzeri bir hassasiyetin tarih boyunca gösterilmediği gibi, Cumhuriyet döneminde de bu alışkanlığın edinilmediği anlaşılmaktadır. Yapılar üzerindeki bu tarihler binanın yapım yılı kadar eğer bu aşamada yapıya eklendiklerini varsayacak olursak çinilerin de tarihini aktarmaktadır. Fakat kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Tarihlerin kimi, yapı üzerine yerleştirilmiş bir levha üzerine, kimi kabartma şeklinde, çoğu da 1960 ve 70’li yıllarda yaygın bir kaplama malzemesi olan mozaik ve cam mozaik (BTB) ile kaplı yapılar üzerine aynı malzeme kullanılarak bir köşeye düşürülmüştür. Bunlar içinde en eski tarih 1953’tür. Tahtakale Mahallesi Tahtakale Caddesi 56 numarada yer alan yapı, günümüzde oldukça bakımsız durumda olan çok işlevli bir ticarethanedir. Üzerindeki mermer levhaya kabartma olarak Latin harfleriyle hakkedilmiş “Maşallah” yazısının altında 1953 tarihi yer almakta, binanın üzerindeki çinide ise güzel bir yazıyla “Yâ Mâlikü’l-Mülk” yazmaktadır. Çini 1953 yılı ve sonrasındaki bir tarihe ait olabilir.

Bir sonraki tarihli bina 1961’e aittir, yine mermer bir levhaya apartmanın ve yaptırının adı ile tarih peş peşe düşülmüştür. Girişi, Dervişali Mahallesi Söğütlübakkal Sokak No:33’te yer alan, bu sokakla Hacı Rıza Sokağı’nın kesiştiği köşeye yerleşen yapının her iki sokak cephesinde de çini bulunmaktadır. Söğütlü Bakkal Sokak cephesinde yer alan “Maşallah” ve Hacı Rıza Sokak tarafındaki “Yâ Hâfız” yazılı çiniler, iki katlı yapıya sonradan eklendiği anlaşılan üçüncü ve son katın saçakları altına, cephelerin ortasına denk gelecek şekilde sabitlenmiş, çinilere cephe

malzemesinden birer çerçeve tasarlanmıştır. Buradaki çiniler, bu yeni kat çıkıldığında yapıya eklenmiş görünmektedir. Eğer aşağıdaki katlardan sökülüp bu yeni kata taşındıysa bu taşımaya ilişkin yapıda iz bulunmamaktadır. Çiniler 1961 ve sonrasındaki bir tarihe ait olabilirler.

Diğer tarihli yapıların dökümü şöyledir: 1 adet bina 1964, 1 adet bina 1965, 3 adet bina 1966, 2 adet bina 1967, 6 adet bina 1968, 2 adet bina 1969, 4 adet bina 1970, 2 adet bina 1971, 2 adet bina 1973, 2 adet bina 1974, 5 adet bina 1975, 2 adet bina 1976, 1 adet bina 1978 ve 1 adet bina 1980 tarihi taşımaktadır. Bu inşa tarihlerini çinilerin asılması ile ilişkilendirecek olursak yapılar üzerindeki tarihler ile 1953'ten 1980'e uzanan bir tarih aralığı tespit edilmiştir. Bunlarla ilgili detaylara ve ayrıntılı notlara tezin ekler bölümündeki çini listesinden ulaşılabilir.

Burada bir parantez açarak Suriçi'nde yaygın bir kat çıkma durumunun varlığına dikkat çekmek isterim. Apartmanlaşmanın yoğun olduğu dönemde belirli kat sayısı ile inşa edilen yapılara bir müddet sonra yeni kat hatta katlar eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar sıklıkla orijinal yapının dışında malzeme, teknik ve yapının mimari bütünlüğünü bozacak şekilde, estetik kaygı taşımadan hızla yapıldığı düşünülen farklı dönemlere ait müdahalelerdir. İmar Kanunu'nun⁵³⁹ dışına çıkılarak inşa edildiklerini ve başta ruhsatsız olduklarını düşündüren bu yapılar sonradan çıkarılan hukuki düzenlemeler sonucunda imara uygun hale getirilmiş ya da böyle bir düzenleme olacağı bilgisiyle hareket eden mülk sahipleri tarafından yine hızla ana yapıya eklenmiş ve peşi sıra ruhsatları alınmış yapılar olabilirler. Bir ihtimal de hala kaçak statüsünü sürdürüyor olmalarıdır. Envanter çalışması için yapılar taranırken bunun Suriçi'nde şaşırtıcı derecede yaygın ve her dönemden yapıda rastlanan bir durum olduğu fark edilmiştir. Yapılara yönelik bu dönemsel müdahaleler ayrı bir araştırmanın konusu olabilecek derecede ilginç detaylar içermektedir. Bu durumun yazılı Kütahya çinileri açısından mühim tarafı çinilerin nadiren de olsa ilk sabitlendikleri yerlerden sökülerek yeni katlara taşınmış olmasıdır. Bir binanın görece yüksekçe bir yerine yerleştirilmiş bir çininin bir müddet sonra yeni kat çıkıldığında

⁵³⁹ 1985 tarihli 18749 sayılı İmar Kanunu, Çevrimiçi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3194&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, 23 Ağustos 2024.

olduğu yerden sökülüp yeni katta, yeni bir yere sabitlendiği görülmektedir. Sökülen çininin boşluğu, bıraktığı izler, eğer bir çerçeve içindeyse boş kalan çerçeve ya da kırılan bir köşe gibi detaylar yapıların üzerinde açıkça seçilmektedir. Bu durum, çinilerin, saçak altına yazılı levha, hat asma geleneğinin bir devamı olarak görülmesinden ve üzerlerindeki Esmâ-i Hüsnâ, ayet, dua gibi çeşitli içeriğin evin yüksekçe bir noktasında yer alması gerekliliğine yönelik inançtan kaynaklanıyor olabilir. Böyle belirgin bir taşınma örneği Haseki Sultan Mahallesi Darüşşifa Sokak No:5'te görülmektedir. Bu örnekte binanın orta bölümündeki çini, çıkılan katın ardından en tepeye taşınmıştır. Fakat binayı ortalama kaygısı güdülmemiş, cephenin sağ tarafında alelade bir noktada durmaktadır. Taşınma zahmetine girilmeyen, yeni katın çıkılmasıyla birlikte bir zamanlar yukarıda olup binaların ara katlarında kalan çiniler de mevcuttur. Sümbül Efendi Mahallesi Hacı Kadın Caddesi No:33'teki yapı da buna bir örnek olarak verilebilir.

Çinilerin binalarda yerleştirildiği pozisyonlar kategorize edilebilecek bir örüntü içerisinde değildir. Genel eğilim görünür bir noktaya yerleştirmek şeklindedir ancak simetriden uzak, binayı ortalama, ölçekleme kaygısı bulunmayan, özensizce hatta ters asılmış çiniler dahi bulunmaktadır. Çinilerin binalar üzerindeki pozisyonlarına dair tekrar eden tek standart kapı girişleridir. Çiniler ya kapının tam üzerine ya da biraz mesafe bırakarak cephenin kapı üstü kısmına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Suriçi'ndeki 1461 çiniden 192'si yani yüzde 13,14'ünün pozisyonu böyledir.

Suriçi apartmanlarında doğal taş, mermer gibi malzemeler ya da apartmanın geri kalanından farklı renk, malzeme kullanımı da daha ziyade girişlerde, giriş kapısının çevresinde, bazen de zemin katın tamamında görülmektedir. Bu apartman girişini vurgulayan farklı malzeme kullanımının çini seçimini belirlediği durumlara rastlanmıştır. Kullanılan doğal taşın, boya ya da sıvanın rengine uygun seçilmiş çiniler görülmüş, çinilerin seçiminde tezyini bir bütünlüğe dikkat edildiği fark edilmiştir.

Bir diğer dikkat çekici bulgu çinilere özel çerçeve tasarımlarıdır. Suriçi'ndeki binaların dış cephelerinde taraklı sıva, sıva üstü boya, mozaik, cam mozaik (BTB) gibi malzemeler yaygındır. Cepheler sıklıkla sadedir, geniş pencerelere rastlanır ve

cephelere pencerelerle ve kaplama malzemeleriyle yapılan süslemelerle hareket getirilmiştir. Çiniler için hususen tasarlanan çerçeveler de bu süslemelerle uyum ve bütünlük içerisindedir. Çerçeveler çoğunlukla çininin dört bir yanını kuşatacak şekilde, yaygın olarak yapının yukarıda saydığımız cephe kaplama malzemeleri kullanılarak tasarlanmıştır. 1461 çiniden 304'ünün yani yüzde 20,80'inin beton, alçı, sıva ve BTB vb. malzemelerden çerçevesi bulunmaktadır.

İlginç bir çerçeve örneği Molla Gürani Mahallesi Fındıkzade Sokak No:16'da yer alan apartmanda bulunmaktadır. Üzerinde üç çini bulunan apartmanın cephesine çinilerle bir kompozisyon yapılmıştır. Çinilerin üçü de ayrı ayrı, yapının sıvası ve alçı ile tasarlanan çerçevelerle kuşatılmıştır. Çininin çevresine, önce bir tablo çerçevesinde olduğu gibi iki parmak kalınlığında bir bordür yapılmış, çini bu şekilde baklava dilimi bir çerçevenin tam ortasına yerleştirilmiş, bu eşkenar dörtgenin dört köşesindeki boşluklar ise birer eşkenar üçgen ile süslenmiştir. Sağdaki çininin üzerinde "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazarken, ortada "Yâ Mâlikü'l-Mülk", solda ise "Maşallah" yazılı çini yer almaktadır.

Suriçi'nin kimi semtlerinde neredeyse tamamen ısı yalıtımı, mantolama işlemleri yapılmıştır. Hatta bu yüzden bazı semtlerin kimi sokak ve caddelerinde bir tane dahi orijinal cephe kalmamış, dönemsel ayrımlar çıplak göz için ortadan kalkmıştır. Bu yapılarda çini bulunup bulunmadığını söylemek de imkansızdır. Olanlar yalıtım malzemesinin altında kalmıştır. Bu durum kimi bina sahiplerinin kaplama sürecinde çinileri koruma eğilimi göstermesinden anlaşılmaktadır. Kaplama altında kalmasın diye özen gösterilen 36 çini tespit edilmiştir. Bunun için iki yöntem dikkat çekmektedir. İlkinde çininin üzeri kaplanmamakta ve apartman cephesi yükseldiği için çini çukurda kalmaktadır. İkinci örneklerde ise çini sökülmüş ve yeni kaplamanın üzerine yapıştırılmıştır. Kimi çinilere, bu taşıma sürecinde köşelerinin kırılması, çatlama, sırlarının dökülmesi gibi hasarlar verildiği görülmektedir.

Sağlamlık açısından çinilerin bütününe baktığımızda 98 adet ağır hasarlı, ağır hasarlıların 38 adeti kesinlikle okunamayacak durumda, 98 adet orta hasarlı, 159 adet az hasarlı, 1102 adet sağlam çini bulunmakta, 4 çini ise görünür olmadıkları için sağlamlık durumları bilinmemektedir. Hasarlar büyük ölçüde fiziki, dışsal etmenlere

bağlı görünmektedir. Darbe alan, kırılan, çatlayan, tüm yüzeyi kırılmış, ateşe maruz kalmış, yanmış, sıırı çatlamış, bir köşesi yerinde kalıp, geri kalanı düşmüş ya da belki sökülmiş çiniler bulunmaktadır. Doğal etmenleri düşünecek olursak, cepheler üzerinde iklim koşullarının etkilerine maruz kalan, biteviye ısınıp soğuyan, hele de Suriçi gibi üç tarafı denizle çevrili, nem oranı yüksek bir alan için, geneli itibariyle çinilerin oldukça iyi durumda olduğu söylenebilir. Nitekim ağır hasarlı çiniler toplam çinilerin yüzde 6,70'ini oluştururken, üzerinde ne yazdığı okunamayacak durumda olanlar sadece yüzde 2,60'ını oluşturmaktadır.

Çiniler, cepheler üzerinde renkli dokuları sayesinde küçük boyutlarına rağmen hemen fark edilmektedir. Fakat yüksek yapılarda özellikle tepe bölümlerde yer alan çinileri görmek ve okumak her zaman çok kolay olmamaktadır. Tabela altında kalan, kısmen ya da tamamen klima, kablo, anten, tente tarafından önü kapatılan çiniler bulunmaktadır. Çinileri koruma kaygısının hiç olmadığı örnekler görülmüştür. Örneğin 7 çini kısmen klima altında kalmış, 9 çini kısmen kablolarla örtülmüştür.

Birkaç örnekte de çinilerin üzerine halı, çamaşır vb. asıldığı görülmüş, başka bir gün daha iyi bir fotoğraf için tekrar çekime gidilmiştir. Her ne kadar titiz çalışılmış olsa da gözden kaçmış, tarama esnasında önünde fiziki engel bulunan ve kayda alınmamış çiniler olabileceği muhakkaktır. Bir örnekte klima motorundan tamamen görünmeyen ve bu nedenle kayda alınmamış olan çini, bir süre sonra aynı mahalden geçerken klima motoru söküldüğü için görünür olmuş ve envantere eklenmiştir.

Envanter çalışması sırasında kentsel dönüşüme girmek üzere olan, yıkım aşamasındaki binalar üzerinde çiniler tespit edilmiştir. Bu şekilde yıkımını kayıt altına aldığım 4 yapı olmuştur. Örneğin Yedikule Mahallesi Yedikule İstasyonu Caddesi No:31'de yer alan “Yâ Mâlikü'l-Mülk” yazılı çininin fotoğrafını çektikten bir hafta sonra bina yıkılmış, yerine gelen yapının üzerinde takip ettiğim kadarıyla çiniye yeniden yer verilmemiş, envantere giren çini ortadan kalkmıştır. İskenderpaşa Mahallesi Sofular Caddesi No:10'daki dükkan üstü dört katlı, hareketli cephesiyle dikkat çeken dönem apartmanının saçak altındaki “Maşallah” yazılı çinisinin fotoğrafını çekerken kentsel dönüşüme girmek üzere olduğu anlaşılmıştır. Bu esnada yanıma yapının müteahhiti gelmiş ve ne yaptığımı sormuştur. Kendisine çinilerle ilgili

araştırma yaptığımı söyleyince bu çinilerin önemli olup olmadığını sormuştur. Kendisine çinilerin önemini izah ettikten sonra bir öneri olarak yeni yapıya taşımayı düşünebileceğini söylediğimde bunu düşünceğini söylemiştir. Binanın inşaatı henüz tamamlanmadığı için çininin yerine dönüp dönmeyeceği meçhuldür.

Bu türden rastlantılar hariç binalarla ilgili konuşabildiğim ve bilgi alabildiğim kişi sayısı çok azdır. Konutların bizzat ilk sahiplerine denk gelmek ya da çinileri binaya yerleştirmiş olanlarla ailevi bağı ya da komşuluk ilişkisi kalmış olanlarla karşılaşmak çok nadir bir durumdur. Suriçi'nin konut işlevini yitirmiş ve turizm ya da ticari işlev kazanmış ya da göçmenlere kiralanmış mahallelerinde ise bu bağlar tamamen kopmuştur. Bir zamanlar konut olan, günümüzde örneğin ticari bir depoya dönüşmüş bir yapının üzerindeki çini, binanın yeni işlevini sürdürenler için bir anlam taşımamaktadır. Ayrıca nadiren karşılaştığım kimi bina sahip ve sakinleri çinilerin önemini anlamakta zorlanırken, çininin hiç farkında olmayanlar ya da üzerinden zaman geçtiği için unutanlar çoğunluktadır. Çinilere ilişkin sokak tarama ve fotoğraf çekimi esnasında ne yaptığımı merak edip bana soru soranlar da olmuştur. Bu sorular genellikle aynı biçimde ilerlemiştir. Binadaki çininin fotoğrafını çektiğimi gören muhataplar, ekseriyetle kentsel dönüşüm ile ilgili bir şey yapıp yapmadığımı ve belediyeden gelip gelmediğimi merak etmiş, evlerinin geleceği ve barınma koşullarıyla ilgili bir durum olup olmadığını sorgulamış ya da bu hususta güvenlik kaygısı duyduğunu hissettirmiştir. Kentsel dönüşümün Suriçi sakinleri için çok mühim bir mevzu olduğu anlaşılmaktadır. Yaptığım çalışmayı izah ettikten sonra gelen ikinci soru sıklıkla çinilerin maddi bir değeri bulunup bulunmadığı, sökülüp satılırsa para kazanıp kazanmayacaklarına dair olmuştur. Aynı evde oturmayı sürdüren, çininin nasıl asıldığını hatırlayan, çini ve temsil ettiği kültürel olgularla bağları kopmamış Suriçi sakinleri çok az sayıdadır. Örneğin Cibali Mahallesi No:6'da karşılaşılan ev sahibi hanımefendi 1965'te Antalya'dan İstanbul'a bu eve gelin geldiğini anlatmış, "Maşallah" yazılı çiniyi evi yenileyip güzelleştirdikleri bir tadilat sonrası binaya nazar değmesin diye 1970'li yıllarda astıklarını söylemiştir.⁵⁴⁰ Ayvansaray Mahallesi Taşçı Hüseyin Sokak No:22'de çok uzun yıllardır yaşadıklarını anlatan ev sahibi,

⁵⁴⁰ Adını vermeyen ev sahibi, 1 Kasım 2022.

“Maşallah” yazılı çiniyi, iki katlı evlerine üçüncü katı çıktıkları 1966 senesinde nazar değmesin diye astıklarını söylemiştir.⁵⁴¹ Çiniyi nasıl astığını hatırlayan bir başka ev sahibi ile Ayvansaray Mahallesi Esnaf Loncası Sokak No:18’te karşılaşmıştır. Ev sahibi hanımefendi uzun yıllardır içinde yaşadığı tek katlı evi şarkıcı Nuri Sesigüzel’in kayınvalidesinden aldıklarını anlatmıştır. Evi satın aldıktan birkaç sene sonra bir yangın çıktığını söyleyen ev sahibi bu hadisenin ardından yaptıkları tadilatın bitiminde giriş kapısının üzerine “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazılı bu çiniyi evi koruması için 1977 yılında astıklarını belirtmiştir.⁵⁴² Yine bir yangın hadisesi ile ilişkilendirilebilecek bir diğer çini şehrin en meşhur ticarethanelerinden birinin üzerindedir. Mollahüsrev Mahallesi Vefa Caddesi No:66’da yer alan Vefa Bozacısı’nın binası üzerindeki “Yâ Hâfız” yazılı çini, bozacının 1918 yangınında tamamen harabeye döndüğü aktarılan işletmesine, büyük ihtimalle 1926’da tamamlanan tadilat ya da sıfırdan yapılan inşaat sırasında asılmış olmalıdır. Bozacının 1926’daki açılışı için gazete ilanları verilmiş, bu ilanlardan biri okuyuculara “Vefa Bozası Yarın Başlıyor” diyerek, faaliyetin başlayacağını duyurmuştur.⁵⁴³ Kaynaklarda Vefa Bozacısı’nın binasının 1900’lü yıllarda, I. Ulusal Mimarlık Dönemi’nde yapılmış olduğu bilgisi yer almaktadır.⁵⁴⁴ Hem üzerindeki yazılı çini hem de dükkanın içindeki çini panolar ve duvar çinileri dikkat çekicidir. Cephedeki çini 1926 ya da öncesinde asıldı ise İstanbul’un en erken tarihli çinilerinden biri olarak kabul edilebilir ancak bu bulguyu netleştirmek mümkün olmamıştır. Bu çini, günümüzde Kütahya Kent Tarihi Müzesi olarak kullanılan konağın üzerindeki beyaz zemin üzerine yeşil hat ile “Yâ Hâfız” yazılı tarihsiz ama yapı üzerindeki başka unsurlara dayanarak 20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenebilen çini ve Fatih İskenderpaşa Mahallesi Eski Saraçhane Sokak No:9’daki yine “Yâ Hâfız” yazılı çini ile teknik ve stil açısından benzerlik göstermektedir.

Çiniler üzerinde yaygın olarak rastlanan klasik desen ve tezyinatın yanı sıra modern tasarımlar ve eski ile yeniyi kaynaştıran süslemeler görülmektedir. Çinilerin

⁵⁴¹ Adını vermeyen ev sahibi, 27 Eylül 2022.

⁵⁴² Adını vermeyen ev sahibi, 10 Şubat 2022.

⁵⁴³ Yüzyıllık Markalar Derneği Resmi Sitesi, Çevrimiçi, <https://yuzyillikhikayeler.com/tarihi-markalar/vefa-bozacisi/>, 23 Ağustos 2024.

⁵⁴⁴ Esma İğüs, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Boza ve Türleri ile Türkiye’deki Balkan Kökenli Bozacılar”, **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 6, S. 1, 2016, s. 101-111.

renkleri ve desenleri büyük bir çeşitlilik içermektedir. Cemal Kafadar'ın "Kendine Ait Bir Roma" adlı eserinde "Safevi İranı'nda da Osmanlı diyar-ı Rum'unda da büyük yapılarda çini görülebilir, ama göz değdirmekle yetinmeyip gerçekten bakan bir göz bunların kapladığı satırların ve renk kompozisyonlarının ne kadar farklı olduğunu, farklı zevk dünyalarına ait olduğunu sezecektir."⁵⁴⁵ yaklaşımında olduğu gibi Suriçi'ndeki yazılı çinilere dikkatle bakıldığında üzerlerinde diyar-ı Rum'un uzun tezyini geleneğinin açık ve hakim etkisi farkedilmektedir. Çinilerde klasik çini desenleri, bilhassa rumiler, bitkisel ve geometrik süslemeler yaygın olarak kullanılmıştır. Yüzlerce yıldır var olan desenleri ve bunların çağdaş yorumlarını apartmanlar üzerinde görmek, örneğin rumi deseninin 20. yüzyıl yaşamında yer edinmiş olduğunu gözlemlemek ilgi çekicidir. Ayrıca yer yer modern tasarımlara, nevezur desenlere ve son derece basit çiçek ve çizgi kompozisyonlarına rastlanmaktadır.

Suriçi'ndeki çinilerde büyük bir renk çeşitliliği görülmektedir. Mavi, beyaz, kırmızı, turkuaz ve lacivertler yaygın olmakla birlikte sarı, turuncu, yeşil, kahverengi, mor, bordo, siyah gibi alışılmadık renkler ve bu renklerin çok çeşitli tonlarından istifade edilmiştir. Nazarlık vurgusu renklerin etkisiyle güçlenmiştir. Örneğin pek çok örneği bulunan mavi, beyaz ve lacivertler ile yazılmış "maşallah" istifleri bakana göz boncuğunu hatırlatmaktadır.

Çinilerin büyük çoğunluğu başarıyla sırlanmış, ilk günkü canlılıklarını korumaktadır. 1940'ların, 1950'lerin, kısmen 1960'ların yapıları üzerindeki daha kalın alt yapılı ve yazıyı daha öne çıkaran sade bordür ve desenler taşırken, bu tarihten sonrakiler el presleri ile üretilmiş daha ince ve nizami alt yapılar üzerine hazırlanmıştır. Tarihler ilerledikçe otomatik presler ile üretilmiş altyapılar da seçilmekte, bunların fabrikasyon baskılı olanları, yöntem bölümünde de belirtildiği üzere tezin ilgi alanına girmemektedir. Ancak bu hususla ilgili bir ev sahibinin aktardığı şahsi tecrübesi ilgi çekicidir. Şehsuvar Bey Mahallesi, Şair Sermet Sokak No:12'deki apartman üzerindeki çininin fabrikasyon bir çini olduğu anlaşıldığı sırada

⁵⁴⁵ Cemal Kafadar, **Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine**, İstanbul, Metis Yayınları, 2017, s. 38.

kapıda karşılaşılan bina sahibiyle kısa bir sohbet şansı elde edilmiştir. Kendisine Kütahya çinileri hakkındaki bu çalışmadan bahsederek yapının üzerindeki çinilerin baskı olduğu aktarıldıktan sonra binanın ne zaman inşa edildiği sorulmuştur. Bina sahibi, apartmanı 1984 yılında yaptırdıklarını söylemiştir. Kendisi, çinilerin baskı olduğunun farkındadır, onları bizzat almıştır. Binanın tamamlanmasına yakın bir tarihte Kapalıçarşı'ya gitmiş, onun tabiriyle güzel çinilerden aramış, fakat bulamamış, o tarihte artık o çinilerden kalmadığı kanısına vararak mecburen bu çinileri alıp geldiğini anlatmıştır.⁵⁴⁶

Çinilerin üzerindeki yazılar çoğunlukla beyaz zemin üzerine siyah hatla yazılmış, karonun ortasına yuvarlak, kare ya da dikdörtgen içerisinde tertiplenmiştir. Bordürler bu kare ya da daire göbeğin çevresini süslemektedir. Ortalama çini boyutu 20x20'dir. Nadiren daha küçük ve biraz daha büyük, dairevi vb. münferit örnekler bulunmaktadır. Ayrıca birkaç karodan oluşan ya da yekpare büyükçe panolar bulunmaktadır. 1461 çiniden 47'si, yani yüzde 3,21'i bu şekildedir. Bunun 32'si 2 çiniden, 8'i 4 çiniden, 2'si 3 çiniden oluşan panolar iken, 4'ü yekpare panodur. Bir adet de tekil karo ve onu çevreleyen sekiz parça bordürden oluşan, büyüklüğü 4'lü panolara denk gelen pano bulunmaktadır. Büyük boyutlu olanların bir kısmı çarpıcı güzelliğindedir.

Bir bulgu da Suriçi'nin dört bir köşesine yayılmış çiniler arasında, işçilik açısından göze görünen benzerlikler bulunmasıdır. Birbirinin kopyası, kısmi tekrarı, aynı desenin farklı renkleri olduğunu ya da aynı atölyeden, aynı elden çıktıklarını düşündüren çiniler görülmektedir. Fakat bu, çinileri yeknesak kılacak bir yaygınlıkta da değildir. Desen ve tasarımlar, çiniler arasındaki benzerlikler ve dönemsellikler uzun ve ayrı bir inceleme konusu olabilir ancak çinilerin tamamını yakından inceleme ve analiz etme şansı bulunmadığından ve araştırma süresine bağlı kısıtlardan bu bulguyu detaylandırmak şimdilik mümkün olmamıştır.

⁵⁴⁶ İsmi veremeyen ev sahibi, 23 Mart 2024.

3.3. Suriçi’nde Tespit Edilen Kütahya Çinilerindeki Yazı Çeşitliliğinin Değerlendirilmesi

Suriçi’nde kayıt altına alarak envanteri oluşturulan yazılı Kütahya çinilerinin ekserisi güzel hatlarla yazılmış olup latif ve incelikli süslemelerden müteşekkildirler. Bu envanteri oluştururken dikkat edilen en önemli husus el emeği çinileri kayıt altına almak olmuştur. Suriçi’nde çok yaygın olmamakla beraber konutların üzerinde daha ziyade 1980 sonrası tarihlere ait bütünüyle fabrikasyon çinilere rastlanmaktadır. Bu envantere onlara yer verilmemiş, ayırt edilebildiği ölçüde el emeği çinilere odaklanılmıştır. Bu el emeği çiniler anonim bir üretim sürecinin eseridir.

Çinilerin bir konut için, ev sahibinin arzusu üzerine hususen üretildiği durumlar muhakkak olmuştur. Nadir rastlanan yazı içerikleri bunların ev sahibinin tercihi olduğunu düşündürmektedir. Ancak “Maşallah” ya da “Bismillâhirrahmânirrahîm” gibi çok yaygın sembolik yazıları ihtiva eden, bir anlamda “sıradan” denebilecek çiniler üzerindeki süslemeler ve özellikle yazı ve istiflerde görülen özen, uzun bir çini üzerine yazı yazma geleneğinin yansıması ve devamı olarak nitelendirilebilir.

Osmanlı döneminde yapılarda kullanılan çinilerin üzerine yazılan kitabe ve kuşak yazıları her birinin adı bilinmese de usta hattatların elinden çıkmış, onların hazırladıkları hüsn-ü hatlar ehil eller tarafından özel teknikler kullanılarak titizlikle çini karo, levha ve panolara aktarılmıştır. Bu hususta Teknecizade İbrahim Efendi’ye dair rivayet meşhurdur. Osmanlı döneminde hüsn-i hat ve hattatlar hakkında yazılmış en kapsamlı eserlerden biri olan Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi’nin Tuhfe-i Hattâtîn⁵⁴⁷ adlı eserinden, Eminönü Yeni Cami’nin çini kitâbelerinin hattatı olan Teknecizâde’nin, kendisine bu görev tevdi edildiğinde, yazılara çiniye aktarılma sürecinde halel gelmemesi ve kusursuzluğundan emin olmak üzere İznik’e gittiğini ve

⁵⁴⁷ M. Uğur Derman, “Tuhfe-i Hattâtîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XLI, 2012, s. 351-353.

çini ustalarıyla bizzat mesaide bulunduğunu öğrenmekteyiz. Yine de sonuç istediği mükemmellikte olmamış, bu durum kendisini üzüntüye gark etmiştir.⁵⁴⁸

İstanbul’da Mimar Sinan’ın kimi eserlerinde görülen çini yazılarının mükemmelliği müelliflerinin aynı türden bir ihtimamı gösterdiğini düşündürür. Örneğin, Şehzade Mehmed Türbesi’ndeki celî muhakkak paftalı çini kuşak, türünün İstanbul’daki tek numunesidir. Mimar Sinan’ın eserleri arasında, bünyelerindeki çini yazılarının hattatı bilinen ve çini yazısı denince hemen akla gelecek iki eserden ilki olan Süleymaniye Camii’nin mihrabı ve etrafındaki çini üstü yazıları Karahisarî’nin öğrencisi Hasan Çelebi’nin, Atık Valide Camii’ndeki çini üzeri yazılar Hasan Üsküdarî’nindir. Rüstem Paşa, Mesih Paşa ve Kadırga Sokullu Mehmed Paşa camilerinin göz alıcı çini yazılarının hattatları ise meçhuldür.⁵⁴⁹

Bir hattatın eserine imza koyabilmesi için, yazıya imza koyma yetkisi yani “icâzet alması” gerekmektedir. İcâzetnâmesi bulunmayanlar teamül gereği imza kullanamazlar, sadece sipariş edilen eseri istinsah ederler. Osmanlı döneminde yazıları, kitapları çoğaltan yazıcılara “müstensih” adı verilmiş, hüsn-i hatta uyma mecburiyetinde olmayan bu yazıcılar sipariş edilen eserleri istinsah etmişlerdir.⁵⁵⁰

Muhafaza amaçlı olarak konutlara asılan Kütahya çinilerinin üzerindeki hatlar da benzer bir yaklaşımla “istinsah” edilmiş, çoğaltılmış olmalıdır. Suriçi’ndeki binalarda kullanılan yazılı Kütahya çinilerinin büyük çoğunluğu (yüzde 99.66’sı) imzasız ve tarihsizdir. Bu yazılar ve istiflerin, ilk kimin elinden çıktığını söylemek zordur. Ekserisi artık klasikleşmiş yazı ve istiflerin, defalarca tekrarlanan formların, çoğunlukla anonimleşmiş taklitleri ve kopyalarıdır.

Bu noktada hat sanatında “taklit”e ve “tanzir”e kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bir hattatın başka bir hattatın yazısını, hiçbir müdahalede bulunmaksızın tekrar yazmasına taklit denir. Taklit yazı, sahte yazı olmadığı gibi maharet gerektiren zor bir iştir. Tanzîr ise bir hattatın başka bir hattatın yazısını değiştirerek

⁵⁴⁸ Ali Alpaslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 108.

⁵⁴⁹ M. Uğur Derman, “İstanbul’da Hat Sanatı”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. VII, 2015, s. 322-349.

⁵⁵⁰ M. Uğur Derman, “Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, 1997, s. 427-437.

yorumlamasıdır. Nazire yazının, asıl yazıyı bir yönüyle anımsatması lazım gelir ki bu bazen çok küçük bir detay da olabilir. Fatih Özkafa, bu hat sanatına has kadim uygulamaların günümüz anlayışı ve onun deyimiyle “özgünlük saplantısı” nedeniyle kavranamadığı ve bu türden köklü ritüellerin terk edildiğini vurgulamaktadır.⁵⁵¹ Konutlara asılan yazılı Kütahya çinilerinde taklit ve tanziri buradaki manasıyla aramak gerçekçi değildir. Çinilerin ekserisi Fatih Özkafa’nın “Hat geleneğinde bazı formlar o kadar yaygın bir şekilde benimsenip uygulanmıştır ki çoğu zaman bunların ne zaman ve kim tarafından başlatıldığını tespit etmek bile mümkün değildir.”⁵⁵² dediği, en başında kime ait olduğu meçhul olan, anonimleşmiş yazı ve istifler ile Malik Aksel’in dini resimler olarak adlandırdığı, usta hattatlardan ziyade halkın rağbet ettiği resim şeklinde istiflenmiş yazılardan oluşmaktadır. Aksel, bunların çoğunun İstanbul’da Beyazıt’ta Hattatlar Çarşısı’nda hazırlanıp talep olan yerlere gönderildiğini söylemektedir.⁵⁵³ Hattatlar Çarşısı’nda yazı yazmayı bilen ama okumayı bilmeyen hattatlar olduğunu söyleyen Aksel, İstanbul’un Ortası adlı eserinde bu durumu Muzaffer adlı bir öğrenciye dair bir anekdot üzerinden anlatır:

“Hattatların iğnelerle delinmiş yazı kalıpları vardır. Bu kalıbın altına temiz bir kağıt konur, üstteki noktalanmış kağıda tülbent içinde kömür tozu silkelir. Bu tozlar nokta halinde alttaki kağıda geçer ve nokta araları mürekkeple doldurulur. Yahut boya ve yaldızla kapatılır, yazı ortaya çıkar. Bununçün okuma bilmeye lüzum yoktur. Kitaplarda görülen minyatürler de böyle kopya edilir, tezhipler de... Böylelikle bir yazıdan birçok yazılar çıkar. Eski evlerin saçaklarında “Maşallah”, “Yâ Hâfız”, “Tebârekallah”, “Yâ Mâlikü’l-Mülk” gibi yazılar vardır. Bunların çoğunu böyle Muzaffer’in babası gibi okuma bilmeyenler veya az bilenler yazarlar.”⁵⁵⁴

Aksel, Beyazıt’taki hattatların çoğu zaman işlerini “noktalama” yöntemi ve söğüt kömürü tozu silkme kalıbıyla yaptığını ve meşhur hattatların eserlerini çoğalttıklarını, böylece türlü türlü isteklere karşılık verecek nice eserlerin ortaya çıktığını söylemektedir.⁵⁵⁵ Tek bir kopya ile başlayan çoğaltma eylemi, yazıların

⁵⁵¹ Fatih Özkafa, “Hattat Hamid Aytaç’ın Taklît ve Tanzir Mahiyetindeki Yazıları”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Hattatın Serencamı: Hattat Hamid Aytaç**, İstanbul, Divan Yayınları, 2021, s. 255-268.

⁵⁵² Özkafa, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Hattatın Serencamı: Hattat Hamid Aytaç**, s. 255-268.

⁵⁵³ Malik Aksel, **Türklerde Dini Resimler**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2015, s. XVI.

⁵⁵⁴ Malik Aksel, **İstanbul’un Ortası**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2019, s. 52.

⁵⁵⁵ Malik Aksel, **Türklerde Dini Resimler**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2015, s. XVI.

defalarca teksir edilerek anonimleşmesi, adeta bir desene dönüşmesiyle yerleşik bir hal almış olmalıdır. Yazıları bir müellife mal etmek zordur, elbette göze aşına gelen, anlayanı için bir sanatkâra ait olduğunu, bir hattata nazire yapıldığını düşündüren yazılar, istif ve terkipler görülmektedir ama çinilerdeki yazılar ekseriyetle kolektif bir çoğaltma eyleminin neticesidir.

Kömür tozu yöntemi çini üretiminde de desenlerin ve yazıların aktarılmasında kullanılmaktadır. Yazılar, çini üretim sürecinde, ustalar tarafından tıpkı diğer desenler gibi alt yapı üzerine aktarılmış, boyanmış, sırlanmışlardır. Bu noktada halk sanatçıları da devreye girmektedir. Erken dönemlerden itibaren halk sanatçılarından, hattatların eserlerini acemice kopyalayan, yayan kişiler olduğu gibi, Cumhuriyet'in ilk yarısında Arapça yazıyı hiç bilmedikleri halde nice hattı kopya ederek farklı tekniklerde yazılar üretenler de yaygındır.⁵⁵⁶

Ayrıca hatırlanacağı üzere önceki bölümlerde kendisinden kısaca bahsedilen, Faruk Şahin'in Kambur Stephan (İstapan)⁵⁵⁷ adıyla andığı, Garo Kürkman'ın Stepan Vartanyan adıyla tanıttığı ve Kütahyalı çinicilerle 1918-39 arasında yazışmaları bulunduğu dikkat çektiği zat aynı kişi olmalıdır. Stepan Vartanyan, çini desinatörü bir sanatçıdır. Şahsi çini tasarımları yapmış, tarihi çinilerin eksik parçalarının çizimlerini yapıp tamamlamakta ustalaşmış, restorasyonlarda görev almıştır.⁵⁵⁸ Vartanyan, Kütahyalı çinicilere, düzenli olarak, İstanbul'dan desenler göndermiştir. Hatlar için de benzer bir süreç işlemiştir. İstanbul'da hazırlanan hatlar, yazı kalıpları, Kütahya'ya götürülüp çini üretiminde kullanılmıştır. Bu yazılar İstanbul'daki çeşitli yazı ustalarının elinden çıkmış olmalıdır.

Garo Kürkman, Stepan Vartanyan'ın İstanbul ile Kütahya arasındaki köprü rolünü ayrıntılı bir biçimde açıklamakta ve bu yazı ustalarından birinin kimliğini netleştirmektedir.⁵⁵⁹ Vartanyan, hatlar ve çiniler üzerine yazılan yazılar hususunda 20.

⁵⁵⁶ Neveser Aksoy, "Unutulmaya Başlayan Bir Halk Sanatımız: Camaltı Resimleri", **Cam Altında Yirmi Bin Fersah**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 32.

⁵⁵⁷ Faruk Şahin, "Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çini ve Keramik Sanatı", **Sanat Tarihi Yıllığı**, 1988, s. 145.

⁵⁵⁸ Garo Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, İstanbul, Suna and İnan Kıraç Foundation, 2006, s. 200.

⁵⁵⁹ Kürkman, **a.g.e.**, s. 200-222.

yüzyılın meşhur kalem üstadlarından Hattat Mustafa Halim Özyazıcı (1898-1964) ile iş birliği yapmıştır. Özyazıcı, Vartanyan ve müşterileri için hatlar yazmış ve bu iş birliğinin en belirgin vesikaları çeşitli işletmeler için yazılmış tabelalar olmuştur. Bizzat tabelaların kendileri gibi, Halim Özyazıcı'nın elinden çıkma Vartanyan'ın siparişi üzerine yazdığı kağıt üzerindeki özgün hatlar da günümüze ulaşmış ve Garo Kürkman'ın koleksiyonunda yer almaktadır.⁵⁶⁰ İstanbul'da dükkanlara tabela koyma geleneğinin çok eski olmadığını da Malik Aksel'den öğrenmekteyiz. Sahiplerinin adlarıyla anılan dükkanların tabelaları Balkan Savaşları esnasında başlamıştır.⁵⁶¹

Kimi tabela istiflerinde ketebesini görülen⁵⁶² Halim Özyazıcı, 1924'te Babıali Caddesi'nde bir yazı dükkanı açmış, kitaptan kartvizite, mühürden tabelaya her nevi yazı yazmıştır. 1928'te yeni harfler kabul edildiğinde, usta hattat meslek değiştirmek zorunda kalmış ve Silivrikapı dışında bir arazi satın alarak bağcılığa başlamış, üç bin kütüklük bağında otuza yakın çeşit üzüm yetiştirirken artık nadiren yazdığı yazıları "Ketebehu Halim sâbikan hattat, halen bağban" şeklinde imzalamıştır.⁵⁶³ Bu bilgiler bize Özyazıcı'nın, özellikle Latin Harfleri Kanunu'nun kabul edildiği 1 Kasım 1928'e kadar, Kütahya çinileri ve çinicileriyle bağlantısını açıkça göstermektedir. Ne ilginçtir ki, İstanbul Suriçi'nde 43 bin 560 binayı tarayarak tespit edilen 1461 insitu çiniden birinin üzerinde bulunan imza, Hattat Halim Özyazıcı ile ilişkili görünmektedir. Binbirdirek Mahallesi, Peykhane Caddesi, Üçler Sokak No:6'da yer alan metruk bina üzerinde yer alan çininin eşi denebilecek ölçüde bir benzeri, kısa zamana kadar Hattat Halim Özyazıcı'nın Cerrahpaşa Mahallesi Koca Yusuf Sokak'taki evinin cephesinde durmaktadır.⁵⁶⁴ Hattat Özyazıcı'nın cumbasının üzerini süsleyen dört adet çiniden oluşan büyük kare biçimli çini panoda "Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü'r-râhimîn" ibaresi yer almakta ve altında Özyazıcı'nın hocası olan Reisü'l-hattatin Hacı Kâmil Akdik'in imzası bulunmaktadır. Çiniye, yapıldığında tarih düşülmüşse de hasar aldığı için artık gözükmemektedir. Özyazıcı'nın bu çiniyi kendi hanesi için hususen yaptırmış ve bunun için Stepan Vartanyan'dan yardım almış olduğunu varsaymak

⁵⁶⁰ Kürkman, **a.g.e.**, s. 197, 200, 222, 223.

⁵⁶¹ Malik Aksel, **İstanbul'un Ortası**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2019, s. 108.

⁵⁶² Kürkman, **Magic of Clay and Fire**, s. 223.

⁵⁶³ M. Uğur Derman, **Ömrümün Bereketi:1**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2011, s. 24-25.

⁵⁶⁴ Haluk Perk, **Hattat Mustafa Halim Özyazıcı, Hayatı ve Sanatı**, İstanbul, Halûk Pers Araştırma Merkezi Koleksiyonu, Zeytinburnu Belediyesi, 2021, s. 64.

yukarıdaki veriler ışığında aşırı bir yorum olmayacaktır. Keza Peykhane'deki 1927 tarihli, yine Hacı Kamil Akdik'in imzasını ve aynı ibareyi taşıyan insitu çini de aynı işbirliğinin neticesi olabileceği gibi, “acaba Hacı Kâmil Akdik de Hattat Halim Özyazıcı gibi çiniler için hat yazmış mıdır, ya da Özyazıcı'nın ricası ile mi bu yazıyı vermiştir” gibi soruları akla getirmektedir. Elbette Halim Özyazıcı'nın evi için yazılmış olan hattın kopyalanması ya da Peykhane'deki evde mukim olan zatın da bu çevreye yakın biri olması olasılıklar arasındadır. Fakat kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Peykhane'deki binanın 30 seneyi aşkın süredir metruk olduğunu çevre esnaftan öğrendiğim gibi, mülkün güncel sahibine de onlar sayesinde telefon ile ulaştım. Kendisi malumat sahibi değildi, sadece mülkün eski sahibi olarak “Kulin Paşa” diye bir isim zikretti. İsmi kodladı, doğru duyduğuma şüphe kalmadı fakat bu isim ile bir yere ulaşmak ve bir bağ kurmak mümkün olmamıştır.⁵⁶⁵ Çininin üzerindeki 1927 tarihi sadece çiniye ya da yazıya ait olabileceği gibi, bu bir zamanların büyük, gösterişli kagir köşkünün tamamlandığı tarihi de gösteriyor olabilir. Bu gibi durumlarda hemen akla gelen 1913-14 tarihli Alman Mavileri'ne⁵⁶⁶ ve 1922-1945 arasında hazırlanan Jacques Pervititch haritalarına⁵⁶⁷ göz atarak bulunduğu arazi ve binayla ilgili malumat aradımsa da, ilkinde binanın bulunduğu blokta İran Muzafferî Hastanesi'nden başka öncül yapı görülmemekte, ikinci harita grubunda ise bu alan ne yazık ki kapsam dışında kalmaktadır.

Evvelden de bahsedildiği üzere bir hattat imzalı örnek de Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu'nda (Env. No: SHM 18191-P.901) yer almaktadır. Koleksiyonda yer alan çini, ilk iki örnek gibi yine dört parçadan oluşan ve üzerinde yine “Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü'r-râhimîn” yazılı çini panonun, üzerinde Hattat Sâmî Efendi'nin (1838-1912) imzası da bulunan, sol üst parçasıdır.⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Bina sahibi, Temmuz 2024.

⁵⁶⁶ **Alman Mavileri: 1913- 1914 I. Dünya Savaşı öncesi İstanbul Haritaları** -I-II, Haz. İrfan Dağdelen, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2006.

⁵⁶⁷ Jacques Pervititch Haritaları Arşivi, Çevrimiçi, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1824>, 23 Ağustos 2024.

⁵⁶⁸ Hülya Bilgi, İdil Zambak Vermeersch, **Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri**, İstanbul, Sadberk Hanım Müzesi, 2018, s. 468.

Hacı Kâmil Akdik, Halim Özyazıcı'nın hocası olduğu gibi, Sâmi Efendi'de Akdik'in hocasıdır.⁵⁶⁹ 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bu çinideki imza belirgin değildir, oysa Sâmi Efendi'nin çok titiz bir sanatkar olduğu ve yazılarının tashihi ile bazen aylarca uğraştığı bilinmektedir.⁵⁷⁰ Kim bilir belki de yukarıda değinilen Teknecizade anekdotunda olduğu gibi, imza hattatın istediği kusursuzlukta çiniye aktarılamamış olabilir ya da sadece bir kopya olduğu için yeterli özen gösterilmemiştir.

Suriçi'ndeki envanter çalışması sırasında biri tarihli olmak üzere üç adet daha imzalı (ketebeli) çini tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Nişanca Mahallesi Ehlidil Sokak No:5'te yer alan zemin kotunun altındaki daire ile 6 katlı, mozaik kaplı bir dönem apartmanı olan yapı üzerindeki Hattat Necmeddin Okyay'a ait H.1377 (M.1961) tarihli, üzerinde muhakkak bir besmelenin yer aldığı, iki çiniden müteşekkil dikkörtgen çini panodur.

İkincisi Hırka-i Şerif Mahallesi Tahtacılar Sokak No:1'deki, ortasındaki oval madalyon içinde, altında Hattat Hâmid Aytaç'ın ketebesinin seçildiği “Yâ Hâfız” yazılı istif bulunan süslü bir yekpare dikkörtgen çini panodur. Bu panonun hemen altında “Maşallah” yazılı, aynı renk şemasına sahip anonim bir çini yer almaktadır. Çiniler vakti zamanında binanın yüksekçe bir noktasında yer almakta iken yukarıya çıkılan kat ile ortada kalmışlardır.

Üçüncü imzalı çini yine Hattat Hâmid Aytaç'ın ketebesinin görüldüğü, yine “Yâ Hâfız” yazılı Akşemsettin Mahallesi Lapçincılar Sokak No:4'te bulunan yekpare çini panodur. Bu çini de apartman yapıldığında saçak altına sabitlenmişken, binaya kat çıkılınca ortada kalmış örneklerden biridir. Hattat Hâmid Aytaç'ın da, bir dönem kendisinin talebesi olmuş Hattat Halim Özyazıcı gibi, bir dükkan açtığı, “Hattat Hâmid Yazı Yurdu” adlı dükkanında aldığı çeşitli yazı siparişlerini yerine getirdiği bilinmektedir.⁵⁷¹ Bu örnekler, yazılı Kütahya çinilerinin üzerindeki yazıların sadece

⁵⁶⁹ M.Uğur Derman, **Ömrümün Bereketi:1**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2011, s. 115.

⁵⁷⁰ Süleyman Berk, **İstanbul'un 100 Hattatı**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2012, s. 138.

⁵⁷¹ Süleyman Berk, “Bir Azmin Hikâyesi Hattat Hâmid Aytaç ve “Gülzâr-ı Besmele””, **İSMEK El Sanatları Dergisi**, S. 6, 2008, s. 36-46.

anonim üretim olmadığını, binalar için hususen ve sanatkarlar eliyle üretildiklerini ortaya koyabileceği gibi, sadece kopya marifeti olabilecekleri de unutulmamalıdır.

İmzalı örnekler bir yana, Kütahya çinileri için, bilindik hattatlara ait tanınmış yazılar, yukarıda değinildiği üzere müstensihler tarafından çoğaltılmış, tekraren yazılmış, teksir edilmiş ve böylece yayılmış olabilirler. Suriçi’nde yapıları tararken çiniler üzerinde, hattatlar Sâmi Efendi, Hacı Kâmil Akdik, İsmail Hakkı Altunbezer, Halim Özyazıcı, Nuri Korman, Necmeddin Okyay, Hâmid Aytaç gibi nice büyük hattatların yazdıkları levhalar görülür gibi olursa da çiniler üzerindeki imzasız bu yazıların onların ellerinden çıkma eserlerin kopyaları olduğunu söylemek yorumdan öteye geçmeyecektir.

Bu hususun ilginç veçhesi, eğer böyle tanıdık isimlerin yazıları çiniler için kopya edilmişse ketebelerinin Suriçi’nde tespit edilen tek örnek dışında kopyalanmamış olmasıdır. İskenderpaşa Mahallesi, Çingiraklı Bostan Sokak No:13’te yer alan 6 katlı apartmanın altıncı katının pencere altına son derece özensizce asılmış çinide “Ve en leyse li'l-insani illa ma se'a” yazmakta, üzerinde İsmail Hakkı Altunbezer’in ketebesiyile birlikte H.1344 (M.1928) tarihi seçilmektedir. Öncelikle bu bina çininin üzerindeki tarihten çok sonra inşa edilmiştir. Çiniye gelince erken dönem çinilerin hususiyetlerini taşımamakta, yazının geç bir dönemde bir levhadan kopyalandığını düşündürmektedir. Bu nedenle imzalı bir çini olarak kabul edilmemiştir. Bu örnek, yazıyı kopyalayan kişinin, yazı kültüründen bihaber olduğu, bu konunun hassasiyetine yabancılaştığını düşündürmektedir. Çünkü erken dönemlerde çini üzerindeki yazı bir hattatın yazısından kopyalanıp anonimleşirken hattat imzaları bunun dışında kalmış görünmektedir. Bu da dönemin çini üreticilerinin görgüsü ve bilinci olarak değerlendirilebilir.

Suriçi’nde tespit edilen, üslubuna bakana sanatkarını hatırlatan ve yoruma yer bırakmayan dört kopya örnek diğerlerinin arasından sıyrılmaktadır çünkü 20. yüzyıla ait bu çiniler, dört yüzyıl öncesinde yazılmış, büyük bir sanatkar olan ve ekol kabul edilen Karahisârî’nin hatlarını taşımaktadır.

Tahtakale Mahallesi Tahtakale Caddesi No:66-68'deki “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazılı çini boyutları ve görünümü ile şehirde yaygın olan ortalama 20X20 boyutlu çinilerden farklıdır. Bu örnek tahminen 20X40 ölçülerinde dikdörtgen yekpare bir panodur, işçiliğine bakılarak nispeten erken tarihli olduğu yorumu yapılabilir. Üzerindeki hat hemen dikkati çekmektedir çünkü çini çok meşhur ve beğenilen bir yazıyı ihtiva etmektedir. Çini üzerindeki hat, Ahmed Karahisârî'nin Türk İslam Eserleri Müzesi koleksiyonunda bulunan (TİEM 1443 No'lu En'am) müselsel besmelesinin bir kopyasıdır.⁵⁷²

Dervişali Mahallesi Neşter Sokak No:43'te yer alan ikinci örnek ise kaynağı düşünüldüğünde çok daha katmanlıdır. Standart boyuttaki çinilerden biraz daha büyükçe olan çininin üzerine İstanbul'un meşhur bir su yapısının, Yedikule Mahallesi İmrahor İlyas Bey Caddesi No:90'da yer alan Uşşaki Tekke Çeşmesi'nin kitabesinin Kelime-i Tevhid bölümü yazılmıştır. Üzerinde “Vakaattarih ‘İnan a'taynakelkevser’ 970” yazan⁵⁷³ 1562 yılına tarihlenen çeşmenin kitabesine ilişkin genel kanı kitabesinin Ahmed Karahisârî'nin elinden çıktığı yönündedir.⁵⁷⁴ İbrahim Hilmi Tanışık, bu çeşmenin bahsinde Karahisârî'yi anmamakta fakat hattata izâfe edilen çeşmenin kitâbesindeki yazıya “süs şeklinde girift bir sülüsle yazılmış kelime-i tevhid mermer ayna taşını tezyin etmektedir.” diyerek dikkat çekmektedir.⁵⁷⁵⁵⁷⁶ Bu noktada yine karşımıza Hattat Halim Özyazıcı çıkmaktadır. Özyazıcı, bu müselsel kelime-i tevhid ile ilgilenmiş, çeşme üzerindeki istifi H.1379 (M.1960) tarihinde kağıt üzerine takliden yazmıştır.⁵⁷⁷ Yazının çiniye taşınmış olmasıyla hattatın ilgisi var mıdır sorusu ise yine cevapsız kalacaktır.

Rüstem Paşa Mahallesi Alaca Hamam Sokak No:18'te ve Emin Sinan Mahallesi No:25'te bulunan ikişer çiniden oluşan uzunca dikdörtgen panoların

⁵⁷² Ali Alpaslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 55.

⁵⁷³ İbrahim Hilmi Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri I: İstanbul Ciheti**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1943, s. 14.

⁵⁷⁴ Süleyman Berk, **İstanbul'un 100 Hattatı**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2012, s. 23.

⁵⁷⁵ Tanışık, **İstanbul Çeşmeleri I: İstanbul Ciheti**, s. 14.

⁵⁷⁶ Tanışık'ın bu yaklaşımı hattat 1556'da vefat ettiği, çeşme 1562 tarihini taşıdığı için olabilir ancak yazdığı hattın üstadın ölümünden sonra çeşmede kullanılma ihtimali vardır.

⁵⁷⁷ Berrin Yapar Ünal, “Hat Sanatında Müselsel Yazılar”, **Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, C. 10, S. 1, 2020, s. 106-118.

üzerinde yine Karahisârî'nin Türk İslam Eserleri Müzesi koleksiyonunda bulunan (TİEM 1443 No'lu En'am) yukarıda bahsettiğim ilk örnekten farklı bir müselsel besmelesi kopyalanmıştır.⁵⁷⁸ Bu iki örnek ilk ikisi kadar başarılı kopyalar olmamakla birlikte Karahisârî gibi bir ismi 20. yüzyılda konut mimarisinde yaşatma arzusu ilgi çekicidir.

Suriçi'ndeki çiniler üzerindeki yazılar "hutût-ı mütenevviadır". Sülüs, celî sülüs, nesih, muhakkak, ta'lik, celî ta'lik, kûfî yazıları ile yazılmış hatlar görülmekte, müselsel, müsennâ, ma'kılî yazılar bulunmakta, istif ve tertiplerin çeşitliliği, hatların güzelliği şaşırtmaktadır. Burada düşmemiz gereken şerh erken tarihli binalar ve onların üzerindeki nispeten erken tarihli çiniler ile 1970'lerin sonlarına doğru üretilmiş olanlar arasındaki yazılar ve süslemeler açısından kalite farkının açıkça görülmesidir.

Çinilerin üzerlerindeki yazıların içeriklerine genel olarak baktığımızda 1461 çiniden 709'unda "Maşallah", 390'ında "Bismillâhirrahmânirrahîm", 173'ünde "Yâ Mâlikü'l-Mülk", 67'sinde "Yâ Hâfız", 21'inde "Er-rızku al'Allah", 13'ünde "Allah", 9'unda "İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ", 8'inde "Muhammed", 7'sinde "Tevekkel'tü al'Allah" yazmaktadır. Geriye kalan 65 çininin 23'ünde sayısal ve içeriksel açıdan istisnai denebilecek yazılar bulunup 9'u aynı yazıdan 3'er örnek, 10'u 2'şer örnek, 4'ü de tekil yazılardan müteşekkildir. 41'i çini ise okunamaz durumdadır.

3.3.1. "Maşallah"

"Allah dileyince her şey olur" anlamına gelen "Maşallah", mâ edatı ile "dilemek, istemek" manasındaki şey' (meşîet) kökünden şâe fiili ve ismi celâlden oluşan Arapça bir kelimedir.⁵⁷⁹ Denebilir ki toplumda nazara karşı kullanılan en yaygın ifadedir. "Maşallah", yeni doğmuş bir bebeği ziyaret edenlerin, güzel bir çocuğa bakanların, yeni ev, araba alanların, bir gelin ve damadı kutlayanların, kısacası nazara inanıp da, ondan korunmak gerektiğini düşünen, uman herkesin ağzından eksik

⁵⁷⁸ Ali Alpaslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 56.

⁵⁷⁹ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Maşallah", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, C. XXVIII, s. 104-105.

etmediği, bir dilek olarak yinelediği, endişeyle sığındığı, nazarlık olarak kullandığı, levha şeklinde evine, süslü bir askıyla taşıtına astığı, kolye, küpe, künye gibi çeşitli formlarda bizzat üstünde taşıdığı, çocuğunun omzuna iğnelediği, hemen her formda ve malzemede karşımıza çıkan bir ifadedir. Maşallah yazıları, tekrarlayan tertip ve istifler sayesinde ikonlaşmış, Arapça bilmeyenin dahi hemen tanıdığı, toplumun her kesiminin ortaklaştığı bir inancın muhafaza sembolüdür.

Suriçi’nde tespit edilen 1461 çiniden 709’unun üzerinde en sık şekilde “Maşallah”, nadiren “Maşallah kane”, “Maşallah Subhanallah” gibi ifadeler yer almakta ve hepsi tek başlık altında “Maşallah” olarak listelenmektedir. “Maşallah” Suriçi’nde en çok tekrarlanan metindir, çinilerin yüzde 48,52’sinde yani yaklaşık yarısında “Maşallah” yazdığını görmekteyiz. Bu rakam, nazara karşı akla gelebilecek her biçimde kullanılan, gelenekselleşmiş, folklorik bir hüviyet kazanmış bu İslami ifadenin oransal olarak yaklaşıldığında ne kadar yaygın kullanıldığını göstermesi açısından mühim bir veridir.

“Maşallah” yazılı çinilerden 551’i apartmanlar üzerinde, 90’ı ticarethanelerde, 58’i müstakil evlerde, 9’u metruk binalarda, 1’i de cami cephesindedir. Binaların görünür noktalarına yerleştirilen “Maşallah” yazılı çiniler için girişler dışında bir konum örüntüsü oluşturmak zordur. Cephelerde, binaya uzaktan bakanın göreceği, yanından geçenin kafasını kaldırdığında farkedeceği noktalarda oldukları söylenebilir. Yani işlevlerine uygun şekilde konumlandırılmışlardır. Sabit bir nokta olarak baktığımızda, girişlerde yer alan “Maşallah” sayısı 73’tür. Sayısal veriler bölümünden hatırlanacağı üzere binalar üzerinde çoğul çiniler bulunmaktadır. Bu açıdan yaklaştığımızda Suriçi’ndeki 118 binada iki çiniden biri “Maşallah”tır. 28 bina için seçilen üç çiniden biri yine “Maşallah” olmuştur. Üzerinde 4’er çini bulunan 6 binanın tamamında “Maşallah” yazılı birer çini bulunmaktadır. Üzerinde 5 çini asılı tek örnek olan yapıda “Maşallah” yazılı çini bulunmazken, yine tek örneğini gördüğümüz 11 çinili binaya 2 adet “Maşallah” yazılı çini asılmıştır. Suriçi’ndeki 555 yapıda tek başına, sadece “Maşallah” yazılı çini bulunmaktadır.

Çoklu çinilerden oluşan panolara baktığımızda 2 çiniden müteşekkil 32 dikdörtgen panonun 5’inde “Maşallah” yazmaktadır. 4 çiniden oluşan 8 adet büyük

çini panonun 6'sında "Maşallah" ibaresi yer almaktadır. Küçük boyutlardaki tekil çinilere oranla oldukça görünür bu dört karolu çini panolardaki "Maşallah"lar boyutları itibariyle şehrin en gösterişli örnekleridir.

Çinilerde en sık görülen "Maşallah" hattı, Suriçi'ndeki tüm çinilerdeki en yaygın istif olan, artık gelenekselleşmiş, yaygınlaşmış, ilk kimin yazdığı meçhul olan Fatih Özkafa'nın "Eliflerin sağdan ve soldan dairevî/beyzî şekilde uzatılmasıyla merkezde bir boşluk oluşturulup buraya Lafzatullah yerleştirilir. Üst merkezde, elifler birbiriyle girift, geçmeli bir örgü şeklinde birleşirler." diyerek tarif ettiği formdadır.⁵⁸⁰

Bu "ikonik" istifin dışında Suriçi'nde "Maşallah" yazılı çiniler için büyük bir form çeşitliliğinden bahsetmek mümkün değildir. Nadiren armudi ve su damlası denebilecek formlara, çininin boyutlarına göre ortasına yerleşen kare, yuvarlak, dikdörtgen tertiplere rastlanmakta, ana yazı türünü celi sülüs oluşturmaktadır.

Yapıların cephelerindeki çinilere dokunmak, altyapılarını, teknik özelliklerini incelemek, üzerlerindeki yazılara yakından bakmak ekseriyetle mümkün olmamaktadır. Kapalıçarşı'da, bir dükkanda yer alan, üzerinde şehirde yüzlerce örneği bulunan bu istifi taşıyan eski bir çini, bu imkanı sağlamakta, tarihçesi, üretimiyle bağlantılı ustalar ve İstanbul'a geliş hikayesiyle özel bir ilgiyi hak etmektedir. Insitu olmayan bu çini envantere dahil edilmemiştir ancak ondan yola çıkılarak elde edilen bulgular dikkat çekicidir.

Kapalıçarşı'da Yağlıkçılar Caddesi üzerindeki küçük bir dükkanın vitrinini, "Maşallah" yazılı eski bir Kütahya çinisi süslemektedir. Yıllardır çarşıya yaptığım ziyaretlerde dikkatimi çeken bu gösterişli çiniyi 1960'lı yıllardan bu yana Kütahya çinileri satan 54 No'lu dükkanın sahibi Muzaffer Kılıç'a sorduğumda "Bu çini Kütahya'da bundan 40 sene evvel hala faaliyette olan, daha sonra maalesef faaliyeti son bulmuş olan, Mehmet Üstünkaya'nın, (fabrika) binasının üzerinde olan bir çinidir, dış cephesinde, "Maşallah" yazılı olan bu çini düşmüş ve bizim meşhur Sıtkı Ustamız

⁵⁸⁰ Özkafa, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Hattatın Serencamı: Hattat Hamid Ayaç*, s. 260.

(Olçar) tarafından alınmış, kurtarılmış bir çini. O da bana vermişti. Benim dükkanımda hatıra durmaktadır.” demiştir.⁵⁸¹

Fotoğraf 10: Kapalıçarşı esnafı Muzaffer Kılıç – Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

Muzaffer Kılıç’ın bahsettiği Mehmet Üstünkaya, 1914 yılında doğmuş, Azim Çini’de yetişmiş, 1947’de Halit Balaban ile beraber Öz Çini Fabrikası’nı kurarak uzun yıllar çini üretmiş, 2017’de UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi seçilen Hamza Üstünkaya’nın da babası çini ustasıdır.⁵⁸² Kapalıçarşı’daki bu “Maşallah” yazılı çini 1947’de kurulan Öz Çini’ye aittir. Bu bütünüyle el yapımı çini 20. yüzyılın ilk yarısına ait, yaklaşık 80 senelik bir çinidir.

⁵⁸¹ Muzaffer Kılıç, Kapalıçarşı Esnafı, 5 Ocak 2024, İstanbul, Kapalıçarşı.

⁵⁸² Aslı Oflaz, “Kütahya Çini Sanatına Yön Veren Tasarımcı ve Ustalar ile Kütahya’daki Çini Sanatının Gelişiminin Değerlendirilmesi”, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, 2012, s. 32.

Fotoğraf 11: “Maşallah” yazılı Kütahya çinisi. – Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi

Eski bir örnek olan bu çini yakından incelendiğinde kalın bir altyapıya sahip olduğu görülmektedir. Alt yüzeyi harç ile duvarı iyi tutması, sıkıca kaynaşması için dokulu yapılmış, süslemeleri incelikli, yazılar ise çinilere uzaktan bakıldığında görüldüğü kadar “kusursuz” değildir. Çok uzun yıllar Kütahya’nın iklim koşullarında açık havada kaldığı düşünüldüğünde değişen hava sıcaklıklarına ve çeşitli çevresel etkilere iyi mukavemet gösterdiği söylenebilir.

Muzaffer Kılıç, yazılı çiniler açısından kent tarihinin yaşayan hafızalarından biridir. Bir zaman “Maşallah” yazılı çinilerin çok rağbet gördüğünü söyleyen Muzaffer Kılıç’ın tarif ettiği ilgi verilerle örtüşmektedir. Kılıç, çinilerin asıl popüleritesini onun mesleğe başladığı 1960’lı yılların öncesinde yaşadığını, “asıl güzel çinilerin” erken dönemde üretildiğini söylemekte, 1960’ların sonlarının, çiniler için sonun başlangıcı

olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁸³ 709 adet “Maşallah” yazılı çiniden 551’nin apartmanlar üzerinde olduğu düşünüldüğünde çinilere olan ilginin 1955’ten sonra artan inşaat faaliyetlerine bağlı olduğu, yoğun apartmanlaşma temposunun düşüşü ile çiniye olan ilginin azaldığı tespiti yapılabilir.

Muzaffer Kılıç, erken dönemde insanların çinilere yaklaşımı ile geç dönem, “çini modasına uyan” müşteriler arasında fark olduğunu belirtmektedir. “Benim satmaya başladığım tarihlerden daha önceleri, binaların dış cephelerinde değil, çatının altında görülürlerdi. Yani en üst katın, üst tarafında. Çünkü üzerlerinde ayet yazardı. Ya “Besmele” ya “Allah kelamı” veyahut “Maşallah” veya “Yâ Malikü’l-Mülk” yazardı.” diyen Muzaffer Kılıç, geleneğin sonlarına doğru, 1970’lerde artık alıcıların çinilere dair bilgisinin çok zayıflamış olduğunu, yazıları şeklen de olsa tanıyamadıklarını, çinilerin nasıl asılacağını sorduklarını, yazılar ters asılmasını diye arkalarına oklarla işaret koyup, not düştüğünü anımsamaktadır.⁵⁸⁴

Suriçi’ndeki Muzaffer Kılıç’ın bu iddiasını doğrular nitelikte örnekler mevcuttur. Suriçi’nin nispeten eski iki apartmanındaki çini kullanımları eski usule göredir. İlk örnek Mimar Kemalettin Mahallesi’nde Ordu Caddesi No:65’te yer alan 1936 Pervititch Sigorta Haritası’nda⁵⁸⁵ görülebilen ancak bitişiğindeki Sekban Apartmanı gibi adına yer verilmemiş olan apartmanın saçak altına asılmış dört çiniden oluşan, “Maşallah” yazılı panodur. Üzerinde bulunduğu apartmanın yapım yılı bilinmediği için, 1936 yılına ya da daha öncesine tarihlenebilecek, erken tarihli, işçiliğiyle dikkat çeken bir çini numunesidir. Üzerinde bulunduğu apartman Laleli Camii’nin çaprazına, Ordu Caddesi ile Koska Caddesi’nin kesiştiği köşeye ustalıkla yerleştirilmiş, Mimar Kemaleddin’in inşa ettiği Harikzedegan Apartmanları’nın da karşı komşusu olan, erken tarihli bir yapıdır. Çini en üst kat penceresi ile saçığının altına gelecek şekilde yerleştirilmiş fakat sonradan geç tarihli bir müdahale ile binanın mimari bütünlüğü bozularak çıkılan kat yüzünden aşağıda kalmıştır. Üzerinde ketebe varsa da panonun yerleşimi dolayısıyla bunu sokak seviyesinden görmek ya da

⁵⁸³ Muzaffer Kılıç, Kapalıçarşı Esnafı, 5 Ocak 2024, İstanbul, Kapalıçarşı.

⁵⁸⁴ Muzaffer Kılıç, Kapalıçarşı Esnafı, 5 Ocak 2024, İstanbul, Kapalıçarşı.

⁵⁸⁵ Jacques Pervititch Haritaları Arşivi,

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1824>, 23 Ağustos 2024.

Çevrimiçi,

fotoğraflamak mümkün değildir. İkinci örnek İskenderpaşa Mahallesi, Feyzullah Efendi Sokağı No:12’de yer alan, hareketli cephesi ve çeşitli mimari elemanlarıyla dikkat çeken bir dönem apartmanının saçağı altındaki “Maşallah” yazılı çini panodur. Üzerinde imza bulunmamaktadır. İlk panoyla büyük benzerlik göstermekte ancak burada panonun etrafını küçük çinilerden oluşan lacivert bir bordür çevrelemekte, pano daha vurgulu ve büyük görünmektedir.

Envanter çalışmasında, bu iki erken tarihli ve özenli örneğin aksine, ters asılmış iki çini de tespit edilmiştir. Bunlardan biri şehirde en sık görülen “Maşallah” istifini taşımaktadır. Ayvansaray Mahallesi Sinan Ağa Çeşmesi Sokak No:2’deki mimari özenden yoksun sıvalı bırakılmış apartmanın cephesine asılan “Maşallah” başaşağı durmaktadır ve bu haliyle de oldukça ikoniktir. (Diğer ters asılmış örnek Aksaray Mahallesi Abacı Mahmut Sokak No:9’da yer alan “Yâ Mâlikü’l-Mülk” yazılı çinidir.) Örnekler arasında hem apartmanların mimari ve teknik özellikleri, hem çinilerin kalitesi hem de binalardaki pozisyonları açısından belirgin farklar bulunmaktadır.

Envanter çalışması sırasında üzerinde “Maşallah” yazılı çini bulunan kimi yapılara “Maşallah” ismi verildiği görülmüştür. Mercan Mahallesi’nde yer alan “Maşallah Han” ve Hırka-ı Şerif Mahallesi’nde bulunan “Maşallah Apartmanı” bu duruma örnek gösterilebilir. “Maşallah Apartmanı”nın ikiz komşusunun adı da “İnşallah Apartmanı”dır ancak onun üzerinde “İnşallah” yazılı bir çini bulunmamaktadır.

Suriçi’nde yapılar taranırken “Maşallah” ile birlikte başka çini kullanımının çok yaygın olduğu kanısına varmış, özellikle kapı girişlerinde “Bismillâhirrahmânirrahîm” ve binanın görünür bir yerinde “Maşallah” kompozisyonunun yoğun olduğu düşünülmüştür. Bu etkileyici gözükmemektedir, çünkü tıpkı anıtsal yapıların kitabe programlarının olduğu gibi konutlarda da çinilerin içeriklerine göre bir plan dahilinde asıldıklarını akla getirmiştir. Veriler incelendiğinde, bu sayının, yarattığı izlenim kadar yaygın olmadığı ortaya çıkmıştır. Suriçi’nde üzerinde 1461 çini bulunan 1230 binanın sadece 13 tanesinde “Bismillâhirrahmânirrahîm” kapı, giriş üzerindeyken, binanın görünür başka bir noktasına “Maşallah” asılmıştır. Dört yapıda ise tam tersi kombinasyona rastlanmış,

“Maşallah” yazılı çini kapı ve girişlerde iken “Bismillâhirrahmânirrahîm” binanın görünür bir yerine asılmıştır.

Hazırlanan envanter, tüm bu kombinasyonları çeşitli şekillerde veriselleştirmeye uygun bir formattadır. Ayrıca Suriçi’ndeki yazılı Kütahya çinileri haritalandırılmış olup, bulundukları adreslerdeki imleçlere tıklandığında yapıların üstlerindeki tüm çiniler ve yapıların genel fotoğrafları görülmektedir. Buradan çinilerin yapılardaki pozisyonları ve birbirleriyle ilişkileri gözlemlenebilmektedir.

Verilere göre örnekler sınırlı sayıda kalsa da “Maşallah” ve “Bismillâhirrahmânirrahîm”in birlikte kullanımın toplumsal hafızada karşılığı olduğu anlaşılmaktadır. Kütahya’da binalar üzerindeki çinileri incelerken, Pekmez Pazarı bölgesinin meşhur dükkanlarından biri olan “Helvacı Sabri”nin binası üzerindeki “Maşallah” yazılı çini ile ilgili dükkan sahibi, 84 yaşındaki Mehmet Ali Özevren ile yaptığım görüşmede, halen içinde çalıştıkları binanın 1953 yılında, kendisi 13 yaşındayken yapıldığını, Kütahya’nın ilk betonarme karkas binalarından biri olduğunu, “Maşallah” yazılı çininin de o yıldan kalma yani 71 yıllık olduğunu söylemiş ve nazara karşı asılan bu çinilerin yanısıra kapıya besmele asmanın bir gelenek olduğunu vurgulamıştır. Mehmet Ali Özevren, dükkanlarına ismini veren babası 1904 doğumlu Sabri Özevren’in, Kütahya Mevlevihanesi’ne bağlı bir derviş ve icazetli bir semazen olduğunu ve bu gelenekleri iyi bilerek kendi binalarında uyguladığını anlatmıştır.⁵⁸⁶ Çini üzerindeki “Maşallah” ve “Bismillâhirrahmânirrahîm” birlikteliğinin çinilerin birbirleriyle uyumu ve işçiliği açısından en ilginç örneğine İstanbul’da değil, Kütahya’da Pekmez Pazarı Caddesi No:69’da yer alan iki katlı bina üzerinde rastlanmıştır. Bu yapıda, Kufi yazıyla yazılmış “Maşallah”lı dört çiniden oluşan pano en tepede saçağın altında hususen çini için yapı malzemesinden hazırlanmış çerçevenin içinde yer alırken, onun 20cm kadar altında yine böyle özel bir çerçeve içindeki celi talik “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazılı üç çiniden müteşekkil dikdörtgen pano bulunmaktadır. Besmelenin sol köşesine H.1362 (M.1946) tarihi düşülmüştür. Çinilerin bordürlerinin lacivert, sarı renkleri

⁵⁸⁶ Mehmet Ali Özevren, Esnaf, 6 Temmuz 2024, Pekmez Pazarı, Kütahya.

birbirleriyle uyum içindeyken, desenleri çevreledikleri kufi ve celi talik yazılara uygun tasarlanmıştır.

Fotoğraf 12: Kütahya, Pekmez Pazarı Cad. No:69 adresindeki çiniler. – Başak Oğuz
Kara Fotoğraf Arşivi.

İstanbul Suriçi’nde sadece konutlar üzerinde 609 adet “Maşallah” yazılı çini yer almaktadır. Bu konutların mühim bir bölümü miadını doldurmuş sayılmakta ve kentsel dönüşüm için sırasını beklemektedir. Şehrin bu asırlara meydan okuyan geleneğinin en sembolik unsurunun bu süreçte yok olmaması büyük önem taşımaktadır.

3.3.2. “Bismillâhirrahmânirrahîm”

“Bismillâhirrahmânirrahîm”, Kur’ân-ı Kerim’de Tevbe suresi dışında tüm surelerin başında yer alan, Neml suresinin 30. ayetinde geçen⁵⁸⁷, “Rahmân ve rahîm olan Allah’ın adıyla” manasını taşıyan ve “besmele” olarak adlandırılan, İslamiyetin

⁵⁸⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul, Azim Yayınları, C. I, s. 36.

en güçlü, en sembolik ifadelerinden biridir. Hz. Muhammed'in, atılan her adımın bereketli olması ve neticeye ulaşması için besmelesiz olmaması gerektiği minvalindeki hadisi ve bizzat her işe besmele ile başlaması, inananları da peygamberin bu sünnetine uymaya, "Bismillâhirrahmânirrahîm"i kullanmaya sevk etmiştir. Besmelesiz bir iş yapılamayacağı inancı İslam dünyasında öyle yerleşmiştir ki ifade sembolleşmiş, hayatın hemen her alanında olduğu gibi hat sanatında da özel bir yer edinerek çok sık tekrarlanmıştır.⁵⁸⁸ Her işe besmele ile başlamak, bir kapıdan "Bismillâhirrahmânirrahîm" diyerek girmek ve çıkmak, toplumsal hayatın ayrılmaz ve gelenekselleşmiş bir parçasıdır.

Suriçi'nde insitu bulunan 1461 yazılı Kütahya çinisinden 390'ının, yani yüzde 26.69'unun üzerinde "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazmaktadır. Suriçi'nde çinilerin üzerinde "Maşallah"tan sonra en yaygın karşılaşılan ifade "Bismillâhirrahmânirrahîm"dir. Yüzde 48.45 oranında "Maşallah" yazılı çiniye kıyasla yüzde 26.69 oranında "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazılı çini bulunmaktadır. Her iki ifadenin Suriçi'ndeki toplam yüzde 75.14'lük oranda tercih edilmesi toplum nazarındaki önemlerini ve yaygınlıklarını göstermesi açısından önemli bir veri teşkil etmektedir.

390 adet "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazılı çininin 290'ı apartmanlar üzerinde, 56'sı ticari nitelikli binalarda, 37'si müstakil evlerde, 5'i metruk yapılarda, 1'i öğrenci yurdunda, 1'i de tarihi bir çeşme üzerindedir. Çiniler hemen her konumda karşımıza çıkmaktadır ve kapı girişleri hariç bir şablon takip etmek zordur. Girişlerde ve kapı üstlerinde "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazılı toplam 93 çini bulunmakta, bu da 390 çininin yüzde 23,84'ünü ifade etmektedir. Binalara besmele ile girip çıkmayı hatırlatan bu örnekler hem tekil hem çoğul karolardan oluşan çini panolardır.

Çoklu çinilerden oluşan panolara baktığımızda 2 çiniden müteşekkil 32 dikdörtgen panonun 26'sında yani büyük çoğunluğunda "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazdığını görmekteyiz.

⁵⁸⁸ M. Uğur Derman, M. İsmet Uzun, "Besmele", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. V, s. 532-537.

3'lü panoların 2'sinde, 4'er çiniden oluşan 8 adet büyük çini panonun sadece birinde, yekpare 4 panodan ise 2'sinde "Bismillâhirrahmânirrahîm" ibaresi yer almaktadır. Bu panolar küçük boyutlardaki tekil çinilere oranla daha görünür olan, yazılarda daha gösterişli istif ve terkipleri kullanmaya olanak tanıyan çini zeminler olmuşlardır. İçlerinde göz alıcı güzellikte olanlar bulunmaktadır.

Suriçi'nde kayıt altına alınan hem ketebeli hem tarihli iki çini panodan birinin üzerinde "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazmaktadır. Nişanca Mahallesi Ehlidil Sokak No:5'te yer alan iki çiniden oluşan dikdörtgen çini panonun üzerinde yer alan muhakkak besmele, Hattat Necmeddin Okyay'ın ketebesini ve H.1377 (M. 1961) tarihini taşımaktadır. Hat beyaz zemin üzerine siyahla yazılmış, yazının sağ ve sol üst köşesine birer çiçek- şakayık ya da gül- kondurulmuş, bordürünün kontürleri lacivertle çekilmiş, turkuaz zemin üzerine küçük stilize sarı çiçekler ve yeşil-beyaz renkli kıvrık yapraklarla tezyin edilmiş zarif bir kompozisyona sahiptir. Göze güzel görünen, latif bir çinidir. Çini için özel bir konum seçilmemiş, girişte ya da saçak altında, yukarıda değil, binanın cephesini ortalayacak şekilde birinci kat penceresinin altına yerleştirilmiştir. Sıva üzerine harçla yapıştırılmış, yapının BTB kaplaması çini çevresinde bir pay bırakmadan sıfır yapılmıştır. Çininin hususi bir çerçevesi bulunmamaktadır.

Suriçi'ndeki çinilere özel çerçeve tasarımları açısından baktığımızda, ekserisi binaların dış cephe malzemelerinden yapılmış çerçeveleri bulunan 67 adet "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazılı çini tespit edilmiştir. Suriçi'nde bulunan besmele yazılı 390 adet çininin yüzde 17,17'si çerçevelidir.

Çinilerde farklı "Bismillâhirrahmânirrahîm" terkiplerine rastlanmaktaysa da Suriçi'nde en sık celî sülüs ile yazılmış daire istifli besmeleler görülmektedir. Beyaz zemin üzerine siyah hatla yazılmış bu istifler çininin göbeğine yerleştirilmiş, etrafları çeşitli tarzlarda bordürlerle çevrilmiş, bazen çok sade bırakılırken zaman zaman da türlü motiflerle zenginleştirilerek tezyin edilmiştir. Bunların ardından hatır-ı sayılır miktarda muhakkak ve ta'lik yazılı besmeleler gelmektedir.

Suriçi’ndeki Kütahya çinileri üzerinde resim cinsinden besmele terkipleri de bulunmaktadır. Celî sülûs hattı ile yazılmış tuğra şeklinde düzenlenmiş 13 adet besmele kayda alınmıştır.

Malik Aksel, İstanbul’un Ortası adlı eserinde kuş evlerinin yanına “Maşallah Kane”, “Yâ Hâfız”, “Tebarekallah” yazıları yazıldığından bahsetmektedir.⁵⁸⁹ Suriçi’nde bir kuş eviyle ilişkili yazılı bir Kütahya çinisi tespit edilmemiştir ancak yazısı kuş biçiminde istif edilmiş bir Kütahya çinisine rastlanmıştır. Yine Aksel’in, bu defa Türklerde Dini Resimler adlı eserinde “Yazı ile resimlenmiş kuşlar bu kutsal yazılarla adeta koruyucu melekleri, cennet kuşlarını akla getirirler.”⁵⁹⁰ dediği türden celî sülûs bir leylek istifi Derviş Ali Mahallesi Kariye Bostanı Sokak No:17’de yer almaktadır. Kariye Camii’nin yanı başındaki sıradan bir konut üzerinde Suriçi’nin bir Kütahya çinisine kondurulmuş bulunan tek leyleği, bir hat sanatı numunesi olmaktan ziyade, İstanbul’un kuşlarla olan uzun hukukunu; örneğin Beyazıt Camii vakfiyesinde caminin ayrılmaz bir parçası olarak görülen kuşların yıllık 30 altınlık yem tahsisatını,⁵⁹¹ Eyüp Camii’nde uzun yıllar mukim leylekleri ve elbette kuş evlerinin anıtsal yapılardan konutlara, şehrin dört bir yanındaki varlığını, hayvan sevgisinin İstanbul’a has detaylarını anımsatan bir halk sanatı örneğidir.

3.3.3. “Yâ Hâfız”

“Koruyan, hiçbir şeyin kaybolmaması ve ihmal edilmemesi için gerekli tedbirleri alan” manasına gelen hâfız kelimesi Allah’ın isimlerinden, esmâ-i hüsnâdan biridir. Hıfz yani “korumak, görüp gözetmek, ihmalkâr ve gafil davranmayıp dikkatli ve basiretli bulunmak: anlayıp bellemek, ezberlemek” kökünden gelir.⁵⁹² Önceki bölümlerde evlere asılan levhaların tarihçesini ve niteliğini ele alırken incelediğimiz çeşitli kaynaklardan, Osmanlı döneminde ilk akla gelen ve en yaygın koruma

⁵⁸⁹ Malik Aksel, **İstanbul’un Ortası**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2019, s. 282.

⁵⁹⁰ Malik Aksel, **Türklerde Dini Resimler**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2015, s. 64.

⁵⁹¹ Lemi Ş. Meray, “Kuşevleri - Serçesarayları”, **Fifth International Congress of Turkish Art**, Budapest, 1978, s. 607.

⁵⁹² Kubbealtı Lugati, Çevrimiçi, <https://lugatim.com/s/H%C3%82FIZ>, 20 Ağustos 2024.

ifadelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle yangına karşı ahşap konutlarda kullanıldığı bilinmektedir. Kent tarihi açısından önemli vesikalar sayılabilecek “Yâ Hâfız” yazılı levhalar uzun bir geçmişi olan kültürel, folklorik ve hatta bir dönem siyasilmiş sembolik bir niteliği haizdir.

Suriçi’nde tespit edilen 1461 çiniden 67’sinin üzerinde “Yâ Hâfız” yazılıdır. Bu veri oransal olarak toplam çinilerin yüzde 4,58’ine denk gelmektedir. “Yâ Hâfız” yazılı 67 çiniden 48’i apartmanlarda, 10’u müstakil evlerde, 8’i ticarethanelerde, 1’i metruk binada yer almaktadır.

Yapıların girişlerinde yer alan “Yâ Hâfız” yazılı çini sayısı sadece 4 adettir. Geriye kalan 63 örnek yapı cephelerinde birbirinden farklı görünür noktalarda yer almaktadır. “Yâ Hâfız” yazılı 67 çiniden 23’ünün binanın yapı ve dış cephe malzemesinden tasarlanmış çerçevesi bulunmaktadır. Bu verilere bakarak, özellikle Suriçi’nde kayda alınan çinilerin sadece yüzde 4,58’inin “Yâ Hâfız” yazılı oluşunu değerlendirdiğimizde, geçmişte yapılara levha asmakla ilgili verilen ilk örnek ve özellikle de yangına karşı seçildiği söylenen en önemli yazı olan “Yâ Hâfız” esmasının, Cumhuriyet döneminde çok tercih edilmediğini söyleyebiliriz. Bu durum betonlaşan İstanbul’un eskisi kadar yangından korkmadığını düşündürmektedir. Özellikle “Maşallah” yazılı 709 çini bulunduğu düşünüldüğünde nazarın yeni konutlar için daha büyük bir tehdit olarak görüldüğü söylenebilir.

Suriçi’nde tespit edilen “Yâ Hâfız” yazılı 67 çiniden büyük bölümü celî sülüs hat ile yazılmış çeşitli istif ve terkiplerden oluşmaktadır. Suriçi’nde en yaygın görülen, üstte harflerin kâh bir örgü kâh bir kurdele ile bağlanmış gibi stilize, zaman zaman bir narın tacına benzetilerek tepede birleştirildiği, resimsel bir karaktere sahip “Yâ Hâfız” istifinin çeşitleri ve bunların arasında küçük nüanslar bulunmakta, istifte “Yâ” dairevi bir şekilde tüm harfleri içine alacak biçimde yazılırken küplü şekilde yazılan “ha” harfi bu dairenin ortasına yerleşerek içine “fe” ve “zı” harflerini almaktadır. Daha sade istiflerle ve ta’lik hatla yazılmış çiniler de mevcuttur.

Fotoğraf 13: Tahtacılar Sok. No:1 adresindeki Hattat Hamit Aytaç imzalı çini.-
Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

Suriçi’nde tespit edilen çoklu ve yekpare çinilerden müteşekkil 47 panodan sadece 4’ünde “Yâ Hâfız” yazmaktadır. Bunlardan ikisi tekil çinilerden biraz daha büyükçe yekpare panolar üzerindedir ve ikisi de Hâmit Aytaç ketebelidir. İlki Hırka-ı Şerif Mahallesi Tahtacılar Sokak No:1’de, ikincisi Akşemsettin Mahallesi Lapçincılar Sokak No:4’te yer almaktadır.

Fotoğraf 14: Lapçincılar Sok. No: 4 adresindeki Hattat Hamit Aytaç imzalı çini – Başak Oğuz Kara Fotoğraf Arşivi.

Suriçi'nin en gösterişli ve bol işçilikli çini panolarından birinin üzerinde yine “Yâ Hâfız” yazılıdır. Çini, Ali Kuşçu Mahallesi Kıztaşı Caddesi No:37'de bulunan, Kıztaşı Caddesi ile Nalbant Demir Sokağı'nın birleştiği köşeye yerleşen, 20. yüzyılın ilk yarısına ait tarihi konutun bu köşe cephesinde iki katın tam ortasına gelecek şekilde büyükçe bir çerçeve içine yerleştirilmiştir. Yazı, standart boyutta bir çini üzerindedir, etrafında bulunan 4'ü kare, 4'ü dikdörtgen 8 parçalı bordür ile büyüklüğü 4'er çiniden oluşan panoların boyutuna ulaşmakta, küçük parçalar uzaktan seçilmemekte ve bir bütün olarak görülmektedir. Hattı yukarıda tarif edilen celî sülüs istifile beyaz zemin üzerine siyahla yazılmıştır. Tezyinatı lacivert, turkuaz ve beyaz renklerle bütünlüklü bir şekilde tasarlanmış, 8 beyaz çiçek ve 8 kıvrımlı iri turkuaz yaprakla simetrik bir düzen oluşturulmuştur.

3.3.4. “Yâ Mâlikü'l-Mülk”

“Mâlik” esmâ-i hüsnâsının “mâlikü'l-mülk” terkibi Al-i İmrân suresinde yer almakta ve “dünya hayatıyla ilgili hükümlerliliğin zât-ı ilâhiyyeye has olduğu” manasını taşımaktadır.⁵⁹³ İfade, mülkün asıl sahibinin Allah olduğu, dünya malının dünyada kalacağı vurgularını taşımaktadır.

Suriçi’nde 173 adet “Yâ Mâlikü'l-mülk” yazılı çini tespit edilmiştir. Bu da envantere kaydedilen 1461 çininin yüzde 11,84’ü etmektedir. Çinilerin 138’i apartmanlar, 18’i ticarethaneler, 15’i müstakil evler, 2’si metruk binalar üzerinde yer almaktadır.

“Yâ Mâlikü'l-mülk” yazılı çinilerin 15 tanesi kapı üzerlerine ya da girişe yakın pozisyonlara yerleştirilmiş, 158’i çeşitli konumlarda cepheler üzerine asılmıştır. 52’si çerçevelidir.

“Yâ Mâlikü'l-mülk” yazılı çinilerde en yaygın kullanılan yazı türü celî sülüs olup, istifler dairevi ya da dörtgen tertiplenmiştir. Ta’lik, celî ta’lik yazılı çinilere de sıklıkla rastlanmaktadır.

“Yâ Mâlikü'l-mülk” yazılıların yanısıra, üç adet de “Hû Allah Ya Malikü'l-Mülk” yazılı çini tespit edilmiştir. Bu az sayıdaki çiniyi de “Yâ Mâlikü'l-mülk” başlığının altında toplamak yerinde olacaktır. Zeyrek Mahallesi Haliçgören Sokak No:1’deki “Hû Allah Ya Malikü'l-Mülk” yazılı çininin “Hû Allah” ifadesi daha küçük puntolarla ve “Hû” ifadesi müsenna (aynalı) yazılmış hattı celî ta’liktir. Çini, son derece sade dekore edilmiş, “Hû Allah” ifadesinin iki yanına iki stilize çiçek dalı ve yazının altına bir çiçek yerleştirilmiş, lacivert mavi bir bordürle, yazının yer aldığı kare beyaz zemin, güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Yazı terkipli diğeri iki “Hû Allah Ya Malikü'l-Mülk” yazılı çinide de aynı şekilde olup, süslemeler farklılık göstermektedir.

1461 adet yazılı Kütahya çinisinden sadece birinde üretici imzası bulunmaktadır. Kütahya’nın mühim çini üreticilerinden Azim Çini’nin ürettiğı ve alt

⁵⁹³ Bekir Topaloğlu, “Melik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, C. XXIX, s. 50-51.

kısımında “Kütahya Azim Çini ve Kiremit Fabrikaları Hatırası” ibaresi yer alan Narlıkapı Arap Kuyusu Sokak No:2’deki iki katlı apartmanın Narlıkapı Caddesi’ne bakan cephesine sabitlenmiş çini üzerinde “Yâ Mâlikü’l-Mülk” yazmaktadır.

3.3.5. Nadir Yazı Örnekleri

Suriçi’nde tespit edilen 1461 çiniden 23’ünün üzerinde sayısal ve içeriksel açıdan istisnai denebilecek yazılar bulunmaktadır. Bunlardan 9’u aynı yazıdan 3’er örnek, 10’u 2’şer örnek, 4’ü de tekil yazılardan müteşekkil çinilerdir.

3’er örneği bulunan 9 çininin üzerinde “lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah”, “Kad eflaha men tezekka” ve “Hû Allah Yâ Mâlikü’l-Mülk” yazmaktadır.

Kelime-i tevhid yazılı 3 çininin her biri hatları birbirinden farklı, tekil örneklerdir. Koca Mustafa Paşa Kasap 1 Sokak No:7’deki metruk eski bir yapının cephesinde yer alan kelime-i tevhid iki çiniden oluşan erken tarihli bir çini pano üzerine güzel bir celî sülûs ile yazılmıştır. İkinci örnek Akşemsettin Mahallesi Zülali Çeşmesi No:10’da bulunan yapının cephesindeki tekil çini üzerine celî talik yazı ile yazılmıştır. Yazı çiniye başarılı bir biçimde aktarılamamıştır. Dervişali Mahallesi Neşter Sokak No:43’te bulunan normal çinilerden genişçe bir diğerrinin üzerine ise Yedikule Mahallesi İmrahor İlyas Bey Caddesi No:90’da yer alan Uşşaki Tekke Çeşmesi’nin kitabesinin celî yazılarla girift müselsel kelime-i tevhid bölümü kopyalanmış görünmektedir. Evveliden de değinildiği üzere 1562 yılına tarihlenen çeşmenin kitabesindeki yazının Ahmed Karahisârî’ye ait olduğu düşünülmektedir.

Üzerinde “Kad eflaha men tezekka” yazan üç çini de celî sülûs ile yazılmış ve aynı şekilde tertiplenmiştir. Güzel bir istiftir. Üç çininin de bordür süslemeleri hem renk hem desen açısından birbirinden farklıdır. Balat Mahallesi İsmailağa Sokak No:14’teki apartmanın üzerinde yer alan örnek, yazılı Kütahya çinilerinde görmeye alışık olmadığımız bir süslemeye sahiptir. Bordo zemin üzerine mavi ve beyaz çintemanilerle süslü bordür sade ama çarpıcıdır ve beyaz zemin üzerindeki siyah yazıyı başarıyla vurgulamaktadır. Ne yazık ki apartmanın giriş kapısı ile birinci kat

penceresini ortalayacak şekilde ön cephede yer alan çininin hemen bitişiğine klima motoru asılmış, kablolar ve borular tarafından kuşatılıp neredeyse görünmez kılınmıştır.

Fotoğraf 15: İsmailağa Sok. No:14 adresinde bulunan çini. – Başak Oğuz Kara
Fotoğraf Arşivi.

“Hû Allah Yâ Mâlikü’l-Mülk” yazılı çiniler “Yâ Mâlikü’l-Mülk” başlığı altında anlatılıp örneklenmiştir.

2’şer örneği bulunan 10 çininin üzerinde, “Allah-Muhammed”, Arapça harflerle Türkçe yazılmış “Allah’ın dediği olur”, “Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü’r-râhimîn”, “Fetebârekâllâhu ahsenül halikîn” ve “Ya Hazreti ...” yazmaktadır. Bu sonuncu örnekte her iki çinide de sadece “hazret”in adının olduğu yer dökülmüş ya da belki kazınmış ve “hazret”lerin kim olduğu okunamamaktadır.

“Fallahu hayrun hâfızan ve hüve erhamü’r-râhimîn” yazılı çinilerden ilki Hacı Kâmil Akdik ketebeli ve 1927 tarihli Binbirdirek Mahallesi, Peykhane Caddesi, Üçler Sokak No:6’da yer alan metruk bina üzerindeki dört çiniden oluşan gösterişli panodur.

İkincisi ise Akşemsettin Mahallesi Şehit Teğmen Mehmet Sarper Alus Sokak'ta No:66'da yer alan müstakil evin cephesine asılmış tekil çini üzerindeki celî sülûs istifli yazıdır. Gösterişli bir tertiptir ve güzelce ölçeklenerek çininin ortasına yerleştirilmiştir. Osmanlı dönemi konut örneği olarak evvelden paylaşılan Süleymaniye Namahrem Sokak No:8'deki ahşap evin saçağında yer alan cam altı levhadaki istifin aynısıdır.

Üzerindeki yazıyla eşi benzeri olmayan 4 çinide “Ve-en leyse lil-insâni illâ mâ se'â”, “Hâzâ min fadli rabbî”, “Rabbi yessir velâ tuassir Rabbi temmim bi'l-hayr” ve “Yâ müfettihal ebvâb, iftah lenâ hayral bâb” yazmaktadır.

Bunlardan ikisi detayları açısından ilginç çinilerdir. İlki Yavuz Sultan Selim Caddesi Gül Camii Kuyusu Sokak No:1'de yer alan bina üzerindeki dört çiniden biri ve en gösterişlisi olan, üzerinde “Yâ müfettihal ebvâb, iftah lenâ hayral bâb” yazılı dört çiniden oluşan panodur. Yazı celî sülûs ile tertiplenmiş gösterişli bir istiftir. Süslemeler tarz olarak çok klasik olup yorumlanarak pastel renkler ile çiniye aktarılmıştır. Çini, sıra dışıdır, özel olarak yaptırılmış olabilir.

İkinci çini Tahtakale Mahallesi Sabuncu Hanı Sokak No:15'teki bina üzerinde yer alan “Rabbi yessir velâ tuassir Rabbi temmim bi'l-hayr” yazılı çinidir. Suriçi'nde türünün tek örneği olan bu çininin istifi Hattat Çırçırılı Ali Efendi'nin meşhur celî sülûs “rabbi yesir”inin bir kopyasıdır.⁵⁹⁴

⁵⁹⁴ Süleyman Berk, **İstanbul'un 100 Hattatı**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2012, s. 136-138.

SONUÇ

İstanbul 19. yüzyıldan itibaren hızlı bir dönüşüm içine girmiştir. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte Suriçi yıkıcı imar faaliyetlerine sahne olmuş, dönüşüm tabî rayından çıkmış, şehir kısa süre içinde belki hiç değişmediği kadar değişmiştir. Suriçi'nin kent dokusunun tahrip olduğu ve konut stoğunun en yoğun dönüşüme uğradığı, İstanbul'un betonlaşarak büyüdüğü dönem 1950'lerin ortalarında başlamış, 80'lere kadar sürmüştür. 1980 sonrasında İstanbul'un dönüşümü farklı bir rotaya evrilmiş, küreselleşen dünya ile entegrasyon toplumsal yaşamda, kentsel düzlemde, üretim biçimlerinde ve mimaride büyük değişimlere yol açmıştır. Tüm bu keskin değişim süreçleri, muhafaza amaçlı olarak konutlara asılan yazılı Kütahya çinilerinin ortaya çıkışı, popüler oluşu ve ömürlerini tamamlayıp kent sahnesinden çekilmeleriyle örtüşmektedir.

Cumhuriyet Dönemi'nde muhafaza amaçlı kullanılan yazılı Kütahya çinilerinin iki ayrı dönemde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. 19. yüzyılın sonundan 1920'lerin sonuna kadar olan erken Cumhuriyeti kapsayan, doğrudan bir geleneğin devamı oldukları ilk dönem ve 1940'larda yeniden yoğunlaşıp, 1955'ten sonra 1980'e kadar hızlı bir değişimin ortasındaki kent sakinlerinin yenilenen konutları ve değişen yaşam koşulları içerisinde geleneksel olanla kurdukları bir bağ, sürdürdükleri bir inanç, gelenek ve ritüel olarak görüldüğü zaman dilimi ise ikinci dönem olarak nitelendirilebilir. 1927 yılında kabul edilen 1057 sayılı Tuğra ve Medhiyelerin Kaldırılması kanunu İstanbul'daki hat eserlerinin kaderi için belirleyici bir dönemi ifade etmektedir. Bu kanun ve peşi sıra gelen harf devrimi, durumdan vazife çıkaran bir takım zevatın aşırılıkları ve bu dinamiklere bağlı olarak zuhur eden toplumsal kaygılar değişimleri tetiklemiş, yazılı çini üretimini de, kullanımını da etkilemiş olabilir. Üretim açısından belirgin bir fark hattatların sahneden çekilmesidir. Bu da hattat-çinici bağı koparmıştır. Envanter çalışması sırasında söz konusu döneme tarihlenen kimi yapılarda Latin harfleriyle yazılmış “Maşallah”, “Ya Hafız” gibi yazılara rastlanmıştır. 1930'lardaki bu süreç atlatıldıktan sonra çiniler yeniden yaygın olarak kullanılmaya başlamış olmalıdır. Bu iki ayrı döneme ait çiniler arasındaki teknik ve estetik fark çıplak gözle dahi fark edilmektedir.

Mimaride yazı ve kitâbe kullanımına aşına, günlük yaşamlarında, ibadet etmeye gittikleri bir camide, ziyaret ettikleri bir türbede yazı görmeye, çini görmeye alışık olan toplum, yazıların, çinilerin, estetik değerine ve içeriğin taşıdığı manalara teknik düzeyde hakim olmasa da bu unsurların manevi ve dünyevi değerlerini içselleştirmiştir. Yüzyıllardır varolan kültürel ve mimari unsurların, toplumsal gelenekler ve halkın inanç dünyası ile kuvvetli bağları bulunmaktadır. Halk, bu unsurları kendi yaşamlarına taşımanın yollarını aramış ve daima bulmuştur. Osmanlı döneminde ev ve konaklarının saçaklarına yazılı levhalar asan, kalem işi hatlarla cepheleri süsleyen İstanbul halkı, Cumhuriyet Dönemi'nde bu geleneği, yeni dönemin yeni konutlarına taşımış, o dönem farklı dinamiklerin bir bileşkesi olarak üretilen ve teknik olarak bu mimari değişim sürecine uyum sağlayabilen yazılı Kütahya çinisi kullanarak sürdürmüştür. Çiniler, Cumhuriyet Dönemi'nde konut mimarisinde nazar ve muhafaza geleneğinin devamlılığını, Osmanlı Dönemi'nde konutların üzerine güzel levhalar asma arzusu taşıyan halkın bu gelenekle bağının kopmadığını, toplumsal yaşamda hızlı bir dönüşüm yaşanırken bu hızlı devinim içinde “sabit” kalan bir şeyler olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Yazılı Kütahya çinilerinin üzerlerindeki yazılar İslami nitelikleri ile ritüelin batıl karakterinin ötesine geçmektedir. Çiniler, inancın, geleneğin, folklorun, kültür ve sanatın, sosyal ve ticari dinamiklerin bir bileşkesidir. Siyasi ve ideolojik tutumlar, şehir planlaması, kentleşme ve tüm bunların mimari üzerindeki etkileri ve yapılaşmanın değişen malzeme ve teknikleri, toplumun inanç temelli geleneklerini sürdürme biçimlerini etkilemiştir. Burada kültürel ve geleneksel devamlılık çabası kadar günün teknik koşullarına uyum çabası gözlenmektedir.

Çinilerin yaygınlaşması, Kütahya çiniciliğinin üretim grafiği ve popülerliği ile ilintili olduğu gibi mimari yaklaşımlar, akımlar, modalar ve bunlara bağlı şekillenen toplumsal yönelimler kadar çinilerin ve yazıların yer yer gözlenen özneliliği üzerinden bireysel zevk ve tercihlerle de açıklanabilir. Yazılı Kütahya çinileri, büyük ölçüde anonim bir üretim karakteri sergilemektedir. Envanter çalışması esnasında ilk kez tespit edilen imzalı, tarihli insitu örnekler son derece az sayıdadır ve otantik

olduklarından emin olmak zordur ancak kopya dahi olsalar varlıkları önemlidir. Çünkü başka örnek ve verilerle birleştiklerinde yazılı Kütahya çinilerinin anonim bir halk üretimi karakteri taşıdığı kadar hususen, isteğe binaen üretildikleri durumlar olduğunu ve daha seçkin ve rafine zevklere hitap ettiklerini göstermektedir. Hat sanatımızın bu hepsi birbirinden kıymetli isimlerinin ketebeleri, çini üzerine yazı yazma geleneğinin 20. yüzyılda sürdüğünü göstermeleri açısından önemli vesikalardır.

Envanter çalışmasının en önemli verilerinden biri yazılı Kütahya çinilerinin toplumsal sınıflar üstü görüntüsü ve nazar inancı ve buna bağlı ortaya çıkan ritüellerin, üretilen ve kullanılan objelerin belirli kesimlerce yaygın şekilde batıl inanç ve hurafe olarak görülen çeşitli uygulamalardan bir anlamda sıyrılması ve toplumun tüm kesimlerince kabul görmesidir. Yazılı Kütahya çinileri üzerine gerçekleştirilen saha çalışmasında bu muhafaza amaçlı çinilerin Suriçi'nin hemen her semtinde, her sınıftan, tipten konut üzerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Kütahya çinisinin nazarlık olarak kullanımı toplumsal sınıfların tümünü kapsayan bir yaygınlık göstermektedir.

Kütahya çinisi kullanımının sona eriştiği bir geleneğin de sonunu ifade etmektedir. Çünkü çiniler yerlerini yeni bir unsura bırakmamıştır. Modernite sürecinde, biçim değiştirerek yeni ideal konut olarak sunulan betonarme apartmanlar üzerinde Kütahya çinisi formunda var olabilen, korunma ve muhafaza ritüelleri, 1970'li yıllarda ortaya çıkıp 1980'lerde artık dünyaya hakim olan postmodernizm ve sonrasında yaşananların hızlı dünyasında kendisine yer bulamaz olmuştur. Yaşadığımız çağın kentleşme pratikleri postmodernizmi de aşan distopik bir noktaya ulaşmış, kent yaşamında bu türden ritüellere yer kalmamıştır.

Bir kentteki kültürel varlıkların tespiti ve envanterlerinin oluşturulması kentlerin korunması kadar koruma bilincinin gelişmesi için de hayati önem taşımaktadır. Hele de İstanbul gibi, tarihin her döneminin üzerinde kendi dilini, üslubunu yarattığı, bunun da en kuvvetli ifadesinin mimari olduğu ve maalesef deprem tehlikesiyle yüz yüze olan bir kentte envanterlerin hazırlanması, kayıtların tutulması çok daha önemlidir. İstanbul'un dünü, bugünü ve yarını, kentin ve burada yaratılan çok katmanlı kültürün yaşatılması koruma bilinciyle alınacak kararlara ve bunları uygulama kararlılığına bağlıdır. Hazırlanan envanter çalışması, İstanbul Suriçi'ndeki

yazılı Kütahya çinilerinin sayısal bir dökümünden ibaret görülmemelidir. Bu çalışma kapsamı itibariyle Suriçi'nin bir dönemine, o dönemin yapılarına, değişim süreçlerine, mimariye, inşa tekniklerine ve bunlara bağlı çeşitli tercih ve uygulamalara, toplumsal gelenek, kültür, batıl ve dini inanç ve inanışlara, bunların toplumdaki ve mimarideki yansımalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Elde edilen veriler, bu araştırmanın sınırlarını aşarak farklı disiplinler açısından da değerlendirilebilirler. Bu envanteri oluşturmaktaki bir amaç da araştırmacıların ve kenti, kültürel politikaları yönetenlerin dikkatlerini yazılı Kütahya çinileri taşıyan binalar başta olmak üzere çeşitli dönem yapılarına ve bunların yapısal, mimari unsurlarına çekmektir. Suriçi'ndeki dönem yapıları başta kentsel dönüşüm olmak üzere bir kısmı kentsel politik ekolojinin ilgi alanına giren çeşitli sebeplerle ortadan kalkarken, üzerlerindeki çeşitli tarihi, estetik, mimari, kültürel vb. unsurlar hızla yok olmaktadır. Envanteri hazırlarken kentsel dönüşüm çalışmalarında bu açıdan yapılacak bir değerlendirmede kullanılacak parametreler göz önünde bulundurulmuş, bir harita hazırlanmıştır. Harita için sağlanan link üzerinden herkes bu verilere ulaşabilir. Açık kaynağın, web sayfasına dönüştürülmesi bütçe gerektirmektedir. Haritanın sağladığı veriler çok yönlü işlenip kullanılabilir. Dileğim başka araştırmacıların da bu alandaki çalışmalara katkı sağlamasıdır.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Zeynep:

Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, İstanbul, Yem Yayın, 2014.

Akın, Günkut:

“Sadece Başlamış Bir Proje Olarak 1908 Romantizmi ve Vedad Tek”, **M. Vedad Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar**, Haz. Afife Batur, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 21-38.

Aksel, Malik:

İstanbul’un Ortası, İstanbul, Kapı Yayınları, 2019.

Aksel, Malik:

Türklerde Dini Resimler, İstanbul, Kapı Yayınları, 2015.

Aksın, Feridun:

“1956: İstanbul’da Deprem Gibi İmar”, **Cumhuriyet’in 75. Yılı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C. II, 1999, s. 408-409.

Aksın, Feridun:

“Değişen Mimarlık Anlayışı”, **Cumhuriyet’in 75. Yılı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C. II, 1999, s. 522.

Aksoy, Neveser:

“Unutulmaya Başlayan Bir Halk Sanatımız: Camaltı Resimleri”, **Cam Altında Yirmi Bin Fersah**, Haz. Şennur Şentürk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 32.

Akyürek, Engin:

“Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı”,
**Sanatın Ortaçağı, Türk, Bizans ve Batı
Sanatı Üzerine Yazılar**, Kabalcı Yayınevi,
İstanbul, 1997, s.71-87.

Ali Ayten, Ali Köse:

“Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine
Psikososyolojik Bir Analiz”, **Dinbilimleri
Akademik Araştırma Dergisi**, S. 3, 2009, s.
53.

Alparslan, Ali:

“Hat Sanatında Osmanlılar”, **Osmanlı
Uygarlığı II**, Haz. Halil İnalcık, Günsel
Renda, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm
Bakanlığı, 2009, s 824-839.

Alparslan, Ali:

“Kitâbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, C. 26, s. 76-81.

Alparslan, Ali:

Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, İstanbul, Yapı
Kredi Yayınları, 2007.

Altınoluk, Ülkü:

Geleneksel Kent Dokusu Birgi, İstanbul, Ege
Yayınları, 2007.

Altun, Ara:

**İznik Çini ve Seramikleri, Sadberk Hanım
Müzesi: Türk Çini ve Seramikleri**, İstanbul,
Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım
Müzesi, 1991, s. 13.

Anastassiadou, Meropi:

“İstanbul’da Yaşayan Rumların Sosyal Hayatında Din”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. V, 2015, s. 113-115.

Anetshofer, Helga:

“The Hero Dons a Talismanic Shirt for Battle: Magical Objects Aiding the Warrior in a Turkish Epic Romance”, **Journal of Near Eastern Studies**, S.2, 2018, s. 175-193.

Arık, Rüçhan:

Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1976.

Arlı, Hakan:

“Darülmuallimat Binası”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, C. II, 1994, s. 567-568.

Arpacı, Kubilay:

İstanbul Mimarisinde Sanatkar İmzaları 1800-1923, **Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 49-50.

Arseven, Celal Esad:

Türk Sanatı Tarihi: Menşinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1955.

Aslanapa, Oktay:

Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 5, 1949.

Atasoy, Nurhan, Raby, Julian:

Iznik The Pottery of Ottoman Turkey, Ed. Yanni Petsopoulos, London, Alexandria Press, 1994.

Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi, Alî Sâtî' Efendi, Süleymân Besîm Efendi:

Hadîkatü'l-Cevami, İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar, Haz. Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001, s. 65-66.

Bakır, Sitare Turan:

"Türk Çiniciliğinin Dünü ve Bugünü", **Klasik Sanatlar Yıllığı II**, 2014, s. 42.

Bakır, Sitare Turan:

"Nezihe Bilgutay Derler Hakkında" isimli sanal sergi, Çevrimiçi, [https://sanal-sergi.msgsu.edu.tr/nezihe-bilgutay-derler/](https://sanal-sergi.msgsu.edu.tr/nezihe-bilgutay-derler/nezihe-bilgutay-derler-hakkinda/), 09 Ağustos 2024.

Ballian, Anna:

Bacini or Immured Plates in Greek Churches, Athens, Benaki Museum, 2023.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı:

Türklerde Yazı Sanatı, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları, S.5, 1958, s. 19.

Barışta, H. Örcün:

"Haydarpaşa İskelesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, C. IV, 1994, s. 30-31.

Batur, Afife:

Abdölmecid Efendi Köşkü, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. I, 1993.

Batur, Afife:

M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Begic, Hacer Nurgöl:

“Anadolu Nazar İnancı ve Nazarlıklar”, **Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı**, Mart 2022, s. 171.

Belge, Fatma Batukan:

“Kentin Hafıza Durakları: Seramik Panolar”, Türkiye Seramik Federasyonu E-Dergisi, Çevrimiçi, <https://www.seramikturkiye.org/post/kenti-n-hafiza-duraklari-serami-k-panolar>, 12 Ağustos 2024.

Berk, Süleyman:

İstanbul’un 100 Hattatı, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2012.

Berk, Süleyman:

“Bir Azmin Hikâyesi Hattat Hâmid Aytaç ve “Gölzâr-ı Besmele””, **İSMEK El Sanatları Dergisi**, S. 6, 2008, s. 36-46.

Bilgi, Hülya, Vermeersch, İ. Zambak:

Kütahya: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Kütahya Çini ve Seramikleri, İstanbul, Sadberk Hanım Müzesi, 2018.

Bilgi, Hülya:

Suna ve İnan Kırac Vakfı Kütahya Çini ve Seramikleri, İstanbul, Pera Müzesi Yayınları, 2006.

Boratav, Pertev Naili:

100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1994.

Boyar, Ebru, Kate, Fleet:

Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

<https://yereldemokrasi.net>:

Bölgesel İdare ve Yerel Demokrasi, “Kentsel Dönüşüm nedir?”, Çevrimiçi, <https://yereldemokrasi.net/nasil-mudahil-olabiliriz/yurttas-haklari-el-kitabi/bolum-iv-meraklisina-notlar/kentsel-donusum-nedir>, 12 Ağustos 2024.

Braudel, Fernand:

II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2019.

Britanya Müzesi:

Britanya Müzesi Sikke, Çevrimiçi, https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1986-0610-, 09 Ağustos 2024.

Britanya Müzesi:

Britanya Müzesi, Çevrimiçi, <https://islamicworld.britishmuseum.org/collection/RRM15544>, 09 Ağustos 2024.

Budak, Ayşe:

“41 Kere Maşallah: Geleneksel Konut Mimarisinde Nazarlık Olarak Maşallah Kullanımı ve İstif Çeşitleri”, **Milli Folklor**, S. 128, 2020, s. 184.

Cantay, Gönül Güreşsever:

“Mercan Ağa Camii Külliyesi ve Kapalı Çarşı”, **Vakıf Restorasyon Yıllığı**, S. 12, 2006, s. 56-69.

Carlson, Deborah N.:

“Seeing the Sea: Ships' Eyes in Classical Greece”, **Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens**, S.78, 2009, s. 347-365.

Carswell, John:

Kütahya Çini ve Seramikleri, **Sadberk Hanım Müzesi, Türk Çini ve Seramikleri**, İstanbul, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, 1991.

Carswell, John, Dowsett, C.J.F.:

Kütahya Tiles and Pottery From The Armenian Cathedral of St. James Jerusalem, Oxford: Clarendon Press, S.1, 1972.

Cox, Samuel Sullivan:

Bir Amerikalı Diplomatın İstanbul Anıları 1885- 1887, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Çelebi, İlyas:

“Nazar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 32, 2006, s. 445.

Çelebi, Kâtib:

Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr, Haz. İdris Bostan, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.

Çetinkaya, Haluk:

“Vefa Kilise Camii’nde Yeni Gözlem ve Buluntular”, **Bir Semte Vefa**, Haz. N. Bilge Özel İmanov, Yunus Uğur, İstanbul, Klasik Yayınları, 2009, s. 310.

Çıblak, Nilgün:

Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. 15, 2004, s. 104.

Çiçekler, Ahmet Naim:

“Isaac Barrow’un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/ Hurafeler/Halk İnanışları”, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)**, Güz, 2019, s. 165-188.

Çini, Rıfat:

Türk Çiniciliğinde Kütahya, İstanbul, Uycan Yayınları, 1991.

Çivitoğlu, Yeşim:

“Eminönü Bahçekapı’da Hacı Bekir Han Restorasyon Projesi”, **İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. xxvii.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa, Ertuğrul, Özkan:

“Mimar Kemaleddin Bey”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, C. XXV, 2022, s. 230-231.

Çolak, Sena, Erarslan, Alev:

“Birinci ulusal mimarlık dönemi konut yapıları; İstanbul örnekleri”, **BMYO Dergisi**, S. 62, 2021, s. 203-226.

Dankoff, Robert:

“Kasgarı on the Beliefs and Superstitions of the Turks”, **Journal of the American Oriental Society**, S. 95, 1975, s. 68-69.

Delemen, Ayşe Hatice İnci:

“Bizantion: Koloni- Kent – Başkent”, **Bizantion’dan İstanbul’a Bir Başkent’in 8000 Yılı**, İstanbul, Sakıp Sabancı Kültür Sanat Edebiyat Basın Yayın, 2010.

Delibaş, Nurullah:

Kitabelerin Kitabı Fatih, İstanbul, Fatih Belediyesi Yayınları, 2016.

Demiriz, Yıldız:

“Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. 5, 1973, s. 175–208.

Derman, M. Uğur:

“İstanbul’da Hat Sanatı”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, C. 7, İstanbul İBB Kültür A.Ş, 2015, s. 322-349.

Derman, M. Uğur:

Ömrümün Bereketi:1, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2011.

Derman, M. Uğur, Uzun M. İsmet:

“Besmele”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, C. V, s. 532-537.

Derman, M. Uğur:

“Hat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XVI, 1997, s. 427-437.

Derman, M. Uğur:

“Mustafa Halim Özyazıcı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, C. XXXIV, 2007, s. 135-137.

Derman, M. Uğur:

“Tuhfe-i Hattâtîn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XLI, 2012, s. 351-353.

Derviş Efendizâde Derviş Mustafa Efendi:

1782 Yılı Yangınları [Harik Risalesi -1196], Haz. Hüsameddin Aksu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993.

Dictionary of Art Historians

Dictionary of Art Historians, “Lane, Edward Arthur”, Çevrimiçi, <https://arthistorians.info/lanea/>, 09 Ağustos 2024.

Diez, Ernst, Aslanapa, Oktay:

Türk Sanatı, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1955.

Doğanay, Aziz:

“Tezyinat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. XLI, 2012, s. 79-83.

Dundes, Alan:

"Wet and Dry, the Evil Eye: An Essay in IndoEuropean and Semitic Worldview. **In The Evil Eye: A Folklore Casebook**, ed. Alan Dundes. USA, 1981.

Ebru Boyar, Kate Fleet:

Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Ebüzziya, Ziyad:

“Ebüzziya Mehmet Tevfik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C. X, 1994, s. 374-378.

Emecen, Feridun:

“Birgi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VI, 1992, s. 189.

Emecen, Feridun:

“Emperyal Dönüşümlerin Muhteşem Kenti İstanbul”, **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. I, 2015, s. 181.

Emeksiz, Abdülkadir:

İstanbul Folkloru, Karaların ve Denizlerin Sultanı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Erdem, Alper:

Çiniciliğinde Sıtkı (Olçar) Usta, **Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Ergut, E. A., Akpınar, İ. Y., Akay, Zafer:

“Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Mimarlık”, **Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. VII. 2015, s. 574.

Esen, Ayça:

“1950’li Yıllarda Amerikalılaştırmanın Etkisinde Kalan Türkiye ve Türk Mimarlığı: İstanbul Hilton Otel”, **Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Yüksek Lisans Ödevi, İstanbul, 2016.

Esmer, Mine:

“İstanbul'daki Orta Bizans Dönemi Kiliseleri ve Çevrelerinin Korunması İçin Öneriler”, **İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Doktora Tezi, 2012.

Evliya Çelebi:

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, C. 1.

Evliya Çelebi:

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, C. 2.

Eyice, Semavi:

“Büyük Yeni Han”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VI, 1992, s. 518-519.

Eyice, Semavi:

Eski İstanbul'dan Notlar, İstanbul, Küre Yayınları, 2015.

Eyice, Semavi:

“Bizans’da Dış Cephe Mimarisinde Kullanılan Bazı Keramoplastik Süsler: Süs Çömllekleri”, **Ayasofya Müzesi Yıllığı**, 1961, s. 25-28.

Eyice, Semavi:

Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071), **Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XX. Seri-S.2**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971, s. 81-96

Eyice, Semavi:

İstanbul'un Kaybolan Eski Eserlerinden Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergâhı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, C. XLIII, 1987, s. 475-511.

Eyüboğlu, İsmet Zeki:

Anadolu İnançları, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998.

Faraone, Christopher A.:

The Transformation of Greek Amulets in Roman Imperial Times, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2018.

Faroqhi, Suraiya:

Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Fatih Kaymakamlığı:

Fatih Kaymakamlığı, Fatih İlçesi İdari Yapı ve Nüfus, <http://www.fatih.gov.tr/idari-yapi-ve-nufus>, Çevrimiçi, 12 Ağustos 2024.

François, Veronique:

“İyileşmek ve İblislerden Korunmak: Konstantinopolis’ten İstanbul’a Toprak Kaplar”, **Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, Ed. Annie Pralong, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2016.

Goodwin, Godfrey

A History of Ottoman Architecture, Great Britain, Thames and Hudson, 1997.

Gök, Sevinç:

Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu: Kütahya Çini ve Seramikleri-2, İstanbul, Pera Müzesi, 2015.

Görür, Naci:

“Marmara Denizi’nde Deprem Araştırmaları”, **TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Bülteni**, İstanbul, S. 91, 2007, s. 17-28.

Göze, Ergün:

“Prof. Dr. Oktay Aslanapa”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 183, 2009, s. 21-23.

Grabar, Oleg:

İslam Sanatının Oluşumu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1998, s. 192-194.

Gül, Murat:

“Modern İstanbul'un Doğuşu Bir Şehrin Dönüşümü ve Modernizasyon, İstanbul, Sel Yayınları, 2018.

Gülaçtı, Nurettin:

“Günümüz Kütahya'sında Seramik-Çini Üretimi ve Durum Tespiti”, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanatta Yeterlilik Tezi, 2011, s.52.

Güler, Cemal Nadir:

Akşam (03 Mayıs 1938), s.1., (Çevrimiçi), <https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1938-05-03/1>, 12 Ağustos 2024.

Günay, Reha:

İstanbul'un Kaybolan Ahşap Konutları, İstanbul, Yem Yayın, 2014.

Gürkan, Salime Leyla:

“Nazar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXII, 2006, s. 444.

Hacısaftet, Meriç:

“Bir Ayaspaşa kırgını...”, Arkitekt Dergisi, 4. S., 1993, s. 41-46.

Hakkı, İsmail:

“Seramik Atelyesi”, Arkitekt, İstanbul, S. 7, 1933, s. 226-227.

Hanioğlu, M. Şükrü:

“Batılılaşma”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. V, 1992, s. 148-152.

Harmankaya, N. Çiçek Akçıl:

“Eminönü Muhsinzade Hanı”, **Sanat Tarihi Yıllığı** S. 25, 2016, s. 73-104.

Haşim, Ahmet:

Üç Eser, Milli Eğitim Basımevi, 1988.

Hinterberger, Martin:

Phthonos: “A Pagan Relic in Byzantine Imperial Acclamations?”, **Court Ceremonies and Rituals of Power in Byzantium and the Medieval Mediterranean**, Ed. Alexander Beihammer, Stavroula Constantinou, Maria Parani, Boston, Brill, 2013, s. 51-66.

Hovhannesyan, Sarkis Sarraf:

Payitaht İstanbul’un Tarihçesi, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi:

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel Miras Hanlar Haritası, Çevrimiçi, <https://kulturelmiras.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/03/Hanlar.pdf>, 09 Ağustos 2024.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi:

İBB Şehir Planlama Müdürlüğü, Fatih İlçesi Arazi Kullanımı, Çevrimiçi, <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/fatih-ilcesi/>, 12 Ağustos 2024.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi:

Fatih Olası Deprem Kayıp Tahminleri
Kitapçığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi,
Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi
Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020,
(Çevrimiçi),
<https://8luvomezzzsk.merlincdn.net/wp-content/uploads/2021/01/Fatih.pdf>, 12 Ağustos 2024.

İgüs, Esma:

“Balkanlar'dan Anadolu'ya Boza ve Türleri ile
Türkiye'deki Balkan Kökenli Bozacılar”,
**Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi**, C.6, S.1, 2016, s. 101-111.

İnalcık, Halil:

**Seçme Eserleri XIII İstanbul Tarihi
Araştırmaları, Fetih'ten Sonra İstanbul'un
Yeniden İnşası, Bilad-i Selase: Galata,
Eyüp, Üsküdar**, İstanbul, Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları, 2019.

Kaçalin, Mustafa S.:

“Dîvânü lugâti't-Türk”, **Türkiye Diyanet
Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye
Diyanet Vakfı Yayınları, C. IX, 1994, s. 447.

Kafadar, Cemal:

**Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da
Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine**,
İstanbul, Metis Yayınları, 2017.

Kafesoğlu, İbrahim:

“At”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet
Vakfı Yayınları, 1991, C. IV, s. 26-28.

Karahan, Onur:

“Sabit Bey (Muradiye) Hanı'nın Restorasyon
Projesi”, **İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen
Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi,
2007.

Karaköse, Nejdet:

Askeri, Siyasi ve Silah Sanayicisi Kişiliği ile Nuri Paşa (Killigil), **Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Doktora Tezi.

Kılıç, Ramazan, Bahçe, Ezgi:

Kütahya Çiniciliğinin Ekonomik ve Sosyokültürel Bakımdan Değerlendirilmesi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.71, 2022, s. 107-127.

Kırtay, Koza Kurt:

“Kudüs’te Kütahyalı Bir Çinici: David Ohannessian, Namıdiğer Kütahyalı Tavid Hohannesyan”, **Kalemişi**, S. 21, 2022, s. 144–155.

Kızıldere, Selda, Sözen, Metin:

“İstanbul’da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları’nın Kent Bütünü İçindeki Yerinin Değerlendirilmesi”, **itüdergisi/b**, C. II, S. 1, 2005, s. 87-95.

Kitat, Sara:

“The Cult of God Priapus in Egypt during the Græco-Roman Period”, **GöttinGer Miszellen**, Göttingen, S. 256, 2018, s. 115–124.

Koçan, Hüsametdin:

Cam Altında Yirmi Bin Fersah, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 8-9.

Koçu, Reşat Ekrem:

“Fuad Paşa (Keçecizade)”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Koçu Yayınları, C. XI, 1971, s. 5849.

Koçu, Reşat Ekrem:

Yangın Var! İstanbul Tulumacıları,
İstanbul, Ana Yayınevi, 1981.

T.C. Kültür Bakanlığı, Yapı Kredi Kültür
Sanat Yayıncılık:

Simurg: Gerçeğin Peşinde Otuz Yolcu-
Füreyâ Koral, Çevrimiçi,
<https://www.youtube.com/watch?v=P0ylBYNyE8o>, 23 Ağustos 2024.

Kömürçiyân, Eremya Çelebi:

İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul, Çev.
Hrand. D. Andreasyan, Haz. Kevork
Pamukciyan, İstanbul, Eren Yayıncılık ve
Kitapçılık. 1988, s. XXIV.

Kritovulos:

İmrozu Kritovulos Tarihi 1451-1467,
İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
2019.

Kuban, Doğan:

“Osmanlı Dönemi Mimarisi” **Dünden Bugüne**
İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, Kültür
Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993.

Kuban, Doğan:

Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının
Anahatları, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları,
2016.

Kuban, Doğan:

Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19.
Yüzyıllar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür
Yayınları, 2023.

Kuban, Doğan:

“Önsöz”, **Eski İstanbul Evleri ve Boğaziçi Yalıları**, Yaz.Perihan Balcı, İstanbul, Apa Ofset Basımevi, 1980, s. 3-4.

Kuban, Doğan:

Türk Hayatlı Evi, İstanbul, Ziraat Bankası Yayınları, 1995.

Kubbealtı Lugati:

Kubbealtı Lugati, Çevrimiçi,
<https://lugatim.com/s/H%C3%82FIZ>, 20 Ağustos 2024.

Kuyulu, İnci:

“İzmir ve çevresindeki Bir Grup Duvar Resminin Düşündürdükleri”, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler**, İzmir, İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1998, 57-78.

Kürkman, Garo:

Magic of Clay and Fire, İstanbul, Suna and İnan Kıraç Foundation, 2006.

Lady Montagu:

Doğu Mektupları, İstanbul, Yalçın Yayınları, 1996.

Le Corbusier- C.É. Jeanneret :

Şark Seyahati İstanbul 1911, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Lewis, Raphaela:

Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat,
İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1973.

Lordoğlu, Nisan:

“Antik Byzantion ve Kalkhedon’un Şehircilik
Açısından İncelenmesi: Kuruluşundan Roma
İmparatorluk Dönemine Kadar”, **İstanbul
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans
Tezi**, İstanbul, 2015.

Louvre Müzesi:

Louvre Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi,
<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010328583>, 09 Ağustos 2024.

Louvre Müzesi:

Louvre Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi,
<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010331338>, 09 Ağustos 2024.

Louvre Müzesi:

Louvre Müzesi Koleksiyonu, Çevrimiçi,
<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010331339>, 09 Ağustos 2024.

Mango, Cyril:

Byzantium. The Empire of New Rome,
New York, Charles Scribner's Sons, 1980.

Manzakoğlu, B. T., Berkan, S. T.:

Evil Eye Belief In Turkish Culture: Myth Of
Evil Eye Bead,, **The Turkish Online Journal
of Design Art and Communication**, Volume
6, Issue 2, 2016, s. 194.

Maguire, Henry:

From The Evil Eye to Eye of Justice: The Saints, Art, and Justice in Byzantium, **Image and Imagination in Byzantine Art**, Cornwall, Ashgate Variorum, 2007, s. 219-220

Mardin, Şerif:

Din ve İdeoloji, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992.

Menocal, Maria Rosa:

The Ornament of The World:How Muslims, Jews, and Christians Created a Culture of Tolerance in Medieval Spain, USA, Little, Brown and Company, 2002.

Merey, Lemi Ş.:

“Kuşevleri - Serçesarayları”, **Fifth International Congress of Turkish Art**, Budapest, 1978, s. 607.

Metin, Barış:

“Tanıkların Hatıralarına Göre Milli Mücadele Yıllarında Kütahya”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 67, 2021, s. 205-221.

Metropolitan Müzesi:

Metropolitan Museum of .Art, (Çevrimiçi), <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/255092>, 08 Ağustos 2024.

Metropolitan Müzesi:

Metropolitan Museum of. Art, Çevrimiçi, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/255086>, 08 Ağustos 2024.

Mitchell, John:

“Keeping the Demons out of The House: The Archaeology of Apotropaic Strategy and Practice in Late Antıque Butrint and Antigoneia”, **Objects in Context, Objects in Use**, Ed. Luke Lavan, Ellen Swift, Toon Putzeys, Vol.5, Leiden, Brill Publishers, 2007, s. 284.

Mortan, Kenan, Küçükerman, Önder:

Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Moughalian, Sato:

“Kütahya’dan Kudüs’e”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 265, 2016, s. 50-57.

Necipoğlu, Gülru:

Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu’nda Mimari Kültür, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Necipoğlu, Gülru:

15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari, Tören ve İktidar, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014

Oflaz, Aslı:

“Kütahya Çini Sanatına Yön Veren Tasarımcı ve Ustalar ile Kütahya’daki Çini Sanatının Gelişiminin Değerlendirilmesi”, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Oğuz, Başak:

İstanbul’un 100 Mimar Sinan Eseri, İstanbul 2016.

Okçuoğlu, Tarkan:

Hayal ve Gerçek Arasında Osmanlı Resminde İstanbul İmgesi, 18. ve 19. Yüzyıllar, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2020.

Ortaylı, İlber:

“Prof. Dr. Oktay Aslanapa”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 183, 2009, s. 20.

Ousterhout, Robert G.:

“Building Medieval Constantinople”, **Proceedings of the PMR Conference**, Vol. 19–20, Villanova University, 1994-1996, s. 35-67

Ousterhout, Robert G.:

Bizans’ın Yapı Ustaları, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2016.

Ousterhout, Robert, Maguire, Henry:

“Konstantinopolis: Şhrin Dokusu”
Konstantinopolis: Şhrin Dokusu, Dumbarton Oaks Seminerleri, Ed. Robert Ousterhout, Henry Maguire, İstanbul, Alfa Yayınları, 2016.

Ödekan, Ayla:

“Mimarlık ve Sanat Tarihi (1908-1980)”,
Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye 1908-1980, İstanbul, Cem Yayınevi, 1997, s. 516.

Öney, Gönül:

Çini ve Seramik, Osmanlı Uygarlığı II, Haz. Halil İnalçık, Günsel Renda, Ankara, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009.

Öney, Gönül:

Erken Osmanlı Sanatı, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.

Özcan, Abdülkadir:

“Âsım Efendi Çelebizâde”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. III, 1991, s. 477-478.

Özcan, Ali Rıza:

İstanbul’un 100 Kitabesi, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2011.

Özkafa, Fatih:

“Hattat Hamid Aytaç’ın Taklît ve Tanzir Mahiyetindeki Yazıları”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Hattatın Serencamı: Hattat Hamid Aytaç**, İstanbul, Divan Yayınları, 2021.

Özkan, Süha, Tek, A.Nihad Vedad:

“Mimar M. Vedad Bey Konağı”, **O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C.V, S.2, 1979, s. 168-182.

Özkaya, Hatice Gökçen:

18. yüzyıl İstanbul Evleri”, **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., C. VIII, 2015, s. 368.

Özkılıç, Sema Küçükalioglu:

1894 Depremi ve İstanbul, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Özkurt, Kemal, Tüfekçioğlu, Abdülhamit:

“Türk-İslam Sanatında Kitâbeler”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, S. 14, 2009, s. 275-295.

Perk, Haluk:

Hattat Mustafa Halim Özyazıcı, Hayatı ve Sanatı, İstanbul, Halûk Pers Araştırma Merkezi Koleksiyonu, Zeytinburnu Belediyesi, 2021.

Pervititch, Jacques:

Salt Arşivi, Çevrimiçi,
<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1824>, 23 Ağustos 2024.

Pitarakis, Brigitte:

“Bizans Konstantinopolis’inde Kilise, Ev ve Günlük Hayatta Din”, **Büyük İstanbul Tarihi**, İBB Kültür A.Ş., İstanbul, 2015.

Pitarakis, Brigitte:

Konstantinopolis’te Günlük Hayat,
Bizantion’dan İstanbul’a Bir Başkentin 8000 Yılı, İstanbul, 2010, s. 144-155.

Sabuncu, Ayyüz Toydemir:

“Vefa Kilise Camisi Naosu Güney Dış Yüzünün Kademeli Kemerli Yukarısındaki Üçgen Alınlığı Sabitlenmiş Üç Keramik Kabın Değerlendirilmesi”, **Colloquium Anatolicum**, S. IX, 2010, s. 353-366.

Sakaoğlu, Necdet:

“Osmanlı Dönemi Yangınlar”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, Tarih Vakfı, 1994.

Saner, Turgut:

19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında “Oryantalizm”, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998, s. 107.

Scheibelreiter, Veronika:

“Antikçağ Evlerinin Giriş Alanları ve İçerdikleri Yazıtlar ile Sembollerin Çeşitli Yönleri”, **8. Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2022, s. 106.

Schick, İrvin Cemil:

The Revival of Kufi Script during the Reign of Sultan Abdülhamid II, Calligraphy and Architecture in the Muslim World, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2013.

Serhadoğlu, Ayten:

“Bağlarbaşı Abdülmecid Efendi Köşkü”, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Seyfettin, Ömer:

Gizli Mabeyn, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2022.

Sezer, Sennur, Özyalçın Adnan:

İstanbul’un Taşı Toprağı Altın, İstanbul, Altın Kitapları, 1995.

Small, Alastair M.:

“Urban, Suburban And Rural Religion In The Roman Period”, **World of Pompeii**, Ed. John J. Dobbins, Peder W. Foss, New York, Routledge, 2009.

Smith, William:

“Fascinum”, **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, Boston, Little Brown and Company, 1859, s. 521.

Sodini, Jean Pierre:

“Konstantinopolis Bir Megapolün Doğuşu (4-6. yüzyıllar)”, **Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar**, Ed. Annie Pralong, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2016, s. 30-31.

Sönmez, Necmi:

Füreyâ: Sanatta Kırk Yıl, Bir Usta Bir Dünya: Füreyâ Koral, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Sözen, Çağla:

Evil Eye Emoji, Çevrimiçi,
<https://www.unicode.org/L2/L2017/17058-evil-eye-emoji.pdf>, 09 Ağustos 2024

Spooner, Brian:

“Anthropology and the Evil Eye”, **The Evil Eye**, Ed. Clarence Maloney, New York, Colombia University Press, 1976.

Şahin, Faruk:

“Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çini ve Keramik Sanatı”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, 1988, s. 145.

Şahin, Faruk:

Seramik Sözlüğü, İstanbul, Anadolu Sanat Yayınları, 1983.

Şevki, Mimar:

“Mezar”, **Arkitekt**, İstanbul, S. 1, 1933, s. 12-13.

Şimşek, Yaşar:

“İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e (1908-1923) Türk Romanında Batıl İnançlar”, **Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies**, S. 78, 2019, s. 153-179.

Tanışık, İbrahim Hilmi:

İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Ciheti, İstanbul, Maarif Matbaası, 1943.

Tanman, M. Baha:

“Çakırağa Konağı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, Cilt VIII, s.188-189.

Tanman, M. Baha:

Ağačkakan Mescidi ve Sibyan Mektebi, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, C. I., s. 96-97.

Tansuğ, Sezer:

Sanatın Görsel Dili, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1988.

Tanyeli, Uğur:

“İstanbul Mimarisinde Radikal Değişim Evresi: XVIII ve XIX. Yüzyıllar”, **Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür A.Ş., 2015

Taşkıran, Gürbüz, v.d.:

“Kütahya Çiniciliğinde Değişen ve Yok Olan Üretim Yöntemleri”, **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, C. I, 2017, s. 33-41.

Tatlı, Bekir:

“Türk İslâm Mimarisinde Yazılı Süsleme ve Hadis Kullanımı.” **1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu**, Diyanet İşleri Başkanlığı- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2012, s. 203-228

Tekeli, İlhan:

Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Tekeli, İlhan:

“İstanbul’un Modernleşme Öyküsü”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, İstanbul, İBB Kültür AŞ, C.I, 2015, s. 190.

Topaloğlu, Bekir:

“Hâfız”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, C. 15, s. 11.

Topaloğlu, Bekir:

“Melik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, C. XXIX, s. 50-51.

Turan, Namık Sinan:

“İmparatorluğun Son Yüzyılından Erken Cumhuriyet’e Toplum Ve Müzik Kültürü Üzerine Notlar”, **Porte Akademik- Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 2019, S. 18-19, s. 203-218.

Turan, Gülname, Ödekan, Ayla:

“Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yerli malı kavramı ve İstanbul yerli malı sergileri”, **itüdergisi/b sosyal bilimler**, C. VI, S. 2, 2009, s. 15-26.

Tünay, M. İhsan:

“Bizans Dönemi İstanbul Evleri”, **Sanatın Ortaçağı: Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar**, Haz. Engin Akyürek, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1997, s. 99-103.

Türk Tarih Kurumu:

“Nazar”, Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. II, 1998, s. 1635.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı:

Kütahya Şehri, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2023, s. 47,53.

Ülken, Hilmi Ziya:

İslam Sanatı, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversite Matbaası, 1948.

Ünal, Rahmi Hüseyin:

Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Ünal, Berrin Yapar:

“Hat Sanatında Müselsel Yazılar”, **Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, C. 10, S. 1, 2020, s. 106-118.

Ünal, Berrin Yapar:

“Nazar Kavramıyla Yapılan Hat Tasarımları”,
**Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sanatta Yeterlik
Eser Metni, 2015, s. 54.

Ünal, Mete:

“Türkiye’de Apartman Olgusunun Gelişimi:
İstanbul Örneği”, **Çevre Dergisi**, İstanbul, S.4,
1979, s. 71-77.

Ünal, Mete:

“Tarihsel Sıralama İçinde İstanbul Apartman
Cepheleri”, **Yapı Dergisi 50**, İstanbul, 1983, s.
34-40.

Varlık, Mustafa Çetin:

“Kütahya”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Ansiklopedisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı
Yayınları, C. XXVI, 2002, s. 580-584.

Victoria and Albert Müzesi:

Victoria and Albert Müzesi Koleksiyonu,
Çevrimiçi,
[https://collections.vam.ac.uk/item/O220875/til
e-unknown/](https://collections.vam.ac.uk/item/O220875/til-e-unknown/), 09 Ağustos 2024.

Victoria and Albert Müzesi:

Victoria and Albert Müzesi Koleksiyonu,
Çevrimiçi,
[https://collections.vam.ac.uk/item/O220874/til
e-unknown/](https://collections.vam.ac.uk/item/O220874/til-e-unknown/), 09 Ağustos 2024.

Victoria and Albert Müzesi:

Victoria and Albert Müzesi Koleksiyonu,
Çevrimiçi,
[https://collections.vam.ac.uk/item/O224828/til
e-unknown/](https://collections.vam.ac.uk/item/O224828/til-e-unknown/), 09 Ağustos 2024.

Victoria and Albert Müzesi:

Victoria and Albert Müzesi Koleksiyonu,
Çevrimiçi,
(<https://collections.vam.ac.uk/item/O9234/tile-unknown/>), 09 Ağustos 2024.

Westgate, Ruth:

“Greek Mosaics In Their Architectural and Social Context”, **Bulletin of the Institute of Classical Studies**, Oxford University Press, Vol. 42, 1997-98, s. 93- 115.

Yaşar Kalafat, Noyan Güven, Altay Türk:

“Halk İnançlarından Anadolu’ya Dair Bazı Tespitler”, **Ariş Dergisi**, S. 6, 2011, s. 71-72.

Yavuz, Mehmet:

“Mimar August Jasmund Hakkında Bilmediklerimiz”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Nisan 2004, s. 181-205.

Yavuz, Yıldırım:

"Tayyare Apartmanları", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. VII, 1993, s. 228.

Yavuz, Yıldırım:

"Kemaleddin Bey", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. IV, 1993, s. 521.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi:

Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, Azim Yayınları, C. I-V.

Yaşaroğlu, M. Kâmil:

“Maşallah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, C. XXVIII, s. 104-105.

Yerasimos, Stefanos:

İstanbul İmparatorluklar Başkenti, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Yetkin, Şerare:

“Çini”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. VIII, 1993. s.329-335.

Yılmaz, Cahit:

Kütahya Çinisinin Büyük Ustası Hafız Mehmed Emin Efendi, İstanbul, Dergah Yayınları, 2023.

Yılmaz, Ersoy:

“İdeolojik Açıdan Cumhuriyet Devri Türk Çinisi/Çiniciliği: Türk’ün Öz Malı Bir Sanattan İslam Sanatının Bir Şubesine”, **Akdeniz Sanat Dergisi**, C.XIV, S. 26, 2020, s.140.

Yüzyıllık Markalar Derneği:

Yüzyıllık Markalar Derneği Resmi Sitesi, Çevrimiçi,
<https://yuzyillikhikayeler.com/tarihi-markalar/vefa-bozacisi/>, 23 Ağustos 2024.

EKLER

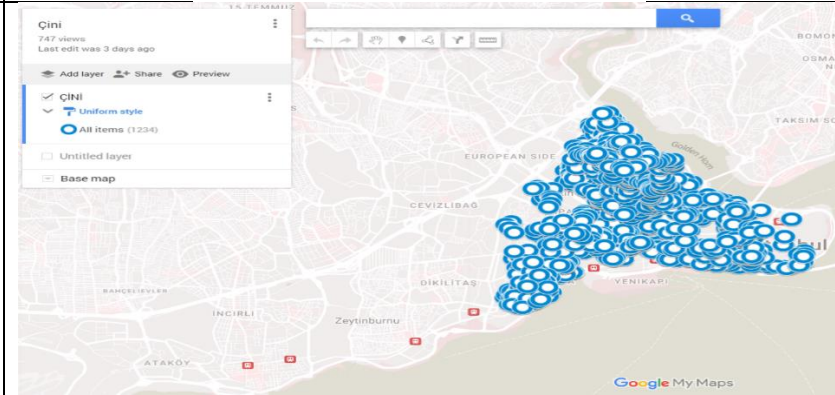
EK-1: E-HARİTA KULLANIM YÖNERGESİ

1. Aşağıdaki linkten veya yan taraftaki karekodan haritaya ulaşabilirsiniz.

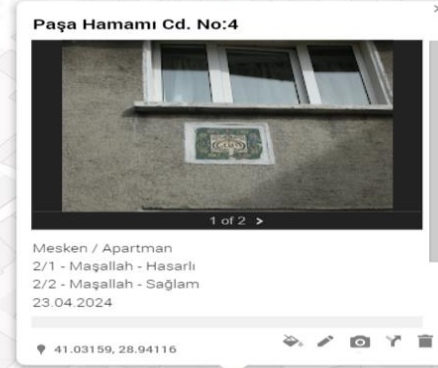
https://www.google.com/maps/d/edit?mid=1Tqy6mDRXUnTSOudui_MpcEdEd7_LHNY&usp=sharing

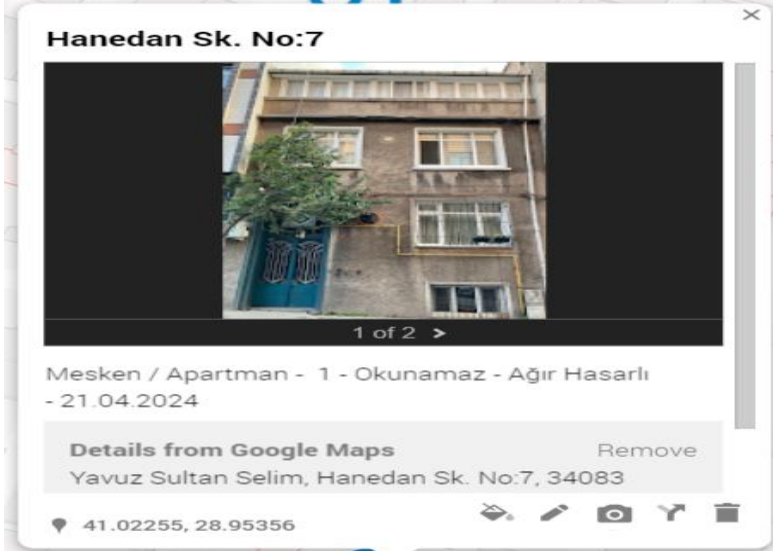
2. Haritadaki her bir içi beyaz mavi simge çinilerin bulundukları binaların konumlarını göstermektedir.

3. Mavi simgelerin herhangi birine tıklandığında; binanın tam konumu, adres bilgisi, binanın kullanım tipi, üzerindeki çini adedi, her bir çinideki yazı içeriği, hasar durumu ve fotoğraf çekim tarihi bilgisi görülmektedir.

4. Bina ve çinilerin fotoğraflarına bakmak için yatay oklar kullanılır. İlk fotoğraf binanın genel görünüşü diğer fotoğraflar ise çinilerin yakın planlı fotoğraflarıdır.

EK-2: TESPİT EDİLEN ÇİNİLERİN LİSTESİ

S.NO	MAHALLE	CADDE/SOKAK	NO	YAPININ KULLANIM ŞEKLİ	YAPIDA BULUNAN ÇİNİ SAYISI	METİN	DURUMU	FOTOĞRAF ÇEKİM TARİHİ
1	AYVANSARAY	Ağaçlıçeşme Sokağı	22	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
2	AYVANSARAY	Ağaçlıçeşme Sokağı	22	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	10.02.2022
3	AYVANSARAY	Ağaçlıçeşme Sokağı	41	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
4	AYVANSARAY	Aktarma Sokağı	3	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
5	AYVANSARAY	Aktarma Sokağı	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
6	AYVANSARAY	Aktarma Sokağı	11	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.02.2022
7	AYVANSARAY	Aktarma Sokağı	14	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	10.02.2022
8	AYVANSARAY	Aktarma Sokağı	16	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.02.2022
9	AYVANSARAY	Ayvansaray Kuyusu Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	10.02.2022
10	AYVANSARAY	Dervişzade Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
11	AYVANSARAY	Dervişzade Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.02.2022
12	AYVANSARAY	Esnaf Loncası Sokak	18	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.02.2022

13	AYVANSARAY	Kırkambar Sokağı	27	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
14	AYVANSARAY	Kırkambar Sokağı	31	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
15	AYVANSARAY	Kundakçı Sokak	12	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.02.2022
16	AYVANSARAY	Kundakçı Sokak	14	Mesken - Müstakil Ev	2-1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
17	AYVANSARAY	Kundakçı Sokak	14	Mesken - Müstakil Ev	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.02.2022
18	AYVANSARAY	Kundakçı Sokak	40	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Ağır Hasarlı	10.02.2022
19	AYVANSARAY	Çınçanlı Çeşme Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
20	AYVANSARAY	Mahkemealtı Caddesi	58	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
21	AYVANSARAY	Mahkemealtı Caddesi	60	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.02.2022
22	AYVANSARAY	Mustafapaşa Bostanı Sokağı Çıkmazı	1	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Hâfız	Sağlam	10.02.2022
23	AYVANSARAY	Pazarcık Sokak	9	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	10.02.2022
24	AYVANSARAY	Pazarcık Sokak	10	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	10.02.2022
25	AYVANSARAY	Pazarcık Sokak	10	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	10.02.2022
26	AYVANSARAY	Pazarcık Sokak	11	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.02.2022
27	AYVANSARAY	Şehit Mümtaz Sokağı	9	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	10.02.2022
28	AYVANSARAY	Sinan Ağa Çeşmesi Sokağı	10	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	10.02.2022

29	AYVANSARAY	Sinan Ağa Çeşmesi Sokağı	14	Metruk Bina	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
30	AYVANSARAY	Sinan Ağa Çeşmesi Sokağı	20	Mesken - Apartman	2-1	Okunamaz	Görünür Değil	10.02.2022
31	AYVANSARAY	Sinan Ağa Çeşmesi Sokağı	20	Mesken - Apartman	2-2	Okunamaz	Görünür Değil	10.02.2022
32	AYVANSARAY	Yatağan Hamamı Sokak	85	Metruk Bina	1	Maşallah	Sağlam	10.02.2022
33	AYVANSARAY	Avcı Odaları Çıkmazı	3	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
34	AYVANSARAY	Hoca Çakır Caddesi	98	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	05.08.2022
35	DERVİŞALİ	Kariye Bostanı Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
36	DERVİŞALİ	Kariye Bostanı Sokak	17	Mesken - Apartman	5-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
37	DERVİŞALİ	Kariye Bostanı Sokak	17	Mesken - Apartman	5-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
38	DERVİŞALİ	Kariye Bostanı Sokak	17	Mesken - Apartman	5-3	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	05.08.2022
39	DERVİŞALİ	Kariye Bostanı Sokak	17	Mesken - Apartman	5-4	Okunamaz	Ağır Hasarlı	05.08.2022
40	DERVİŞALİ	Kariye Bostanı Sokak	17	Mesken - Apartman	5-5	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
41	DERVİŞALİ	Kariye Camii Sokak	33	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
42	DERVİŞALİ	Kariye Camii Sokak	35	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
43	DERVİŞALİ	Kariye Camii Sokak	39	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	05.08.2022
44	AYVANSARAY	Kuyulu Bahçe Sokağı	26	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	05.08.2022
45	DERVİŞALİ	Neşter Sokak	6	Mesken - Müstakil Ev	1	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Az Hasarlı	05.08.2022

46	DERVİŞALİ	Şeyh Eyüp Sokağı	4	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	05.08.2022
47	DERVİŞALİ	Şeyh Eyüp Sokağı	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
48	AYVANSARAY	Şişhane Caddesi	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	05.08.2022
49	AYVANSARAY	Şişhane Caddesi	22	Mesken - Apartman	1	Kad efleha men tezekkâ	Sağlam	05.08.2022
50	AYVANSARAY	Şişhane Caddesi	41	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	05.08.2022
51	AYVANSARAY	Şişhane Caddesi	98	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	05.08.2022
52	DERVİŞALİ	Uç Beyi Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	05.08.2022
53	BALAT	Akgül Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
54	AYVANSARAY	Aşık Yunus Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
55	AYVANSARAY	Aşık Yunus Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
56	AYVANSARAY	Aşık Yunus Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
57	AYVANSARAY	Avcı Maslağı Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
58	AYVANSARAY	Beşirgazi Sokağı	11	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
59	AYVANSARAY	Burçak Sokağı	24	Mesken - Müstakil Ev	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	27.09.2022
60	AYVANSARAY	Eğrikapı Caddesi	25	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
61	BALAT	Fener Külhanı Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	27.09.2022
62	AYVANSARAY	Karanlıkkapı Sokağı	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022

63	AYVANSARAY	Mumhane Caddesi	53	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.09.2022
64	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
65	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	6	Mesken - Apartman	3-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.09.2022
66	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	6	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Az Hasarlı	27.09.2022
67	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	6	Mesken - Apartman	3-3	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.09.2022
68	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
69	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	10	Mesken - Müstakil Ev	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	27.09.2022
70	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	29	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.09.2022
71	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	41	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	27.09.2022
72	BALAT	Rıfat Efendi Sokak	43	Ticarethane - Hostel	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
73	AYVANSARAY	Sinan Ağa Çeşmesi Sokağı	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
74	AYVANSARAY	Taşçı Hüseyin Sokak	7	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
75	AYVANSARAY	Taşçı Hüseyin Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.09.2022
76	BALAT	Camcı Çeşmesi Yokuşu	35	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
77	BALAT	Camcı Çeşmesi Yokuşu	35	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
78	BALAT	Camcı Çeşmesi Yokuşu	62	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
79	AYVANSARAY	Çınçınlı Çeşme Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	29.09.2022

80	AYVANSARAY	Ferruh Kahya Sokağı	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
81	BALAT	Hızırçavuş Köprübaşı Sokağı	5	Ticarethane - Otel	1	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
82	BALAT	Hızırçavuş Köprübaşı Sokağı	82	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
83	YAVUZ SULTAN SELİM	İncebel Sokak	84	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
84	AYVANSARAY	Lavanta Sokak	11	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	29.09.2022
85	AYVANSARAY	Leblebiciler Sokak	38	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	29.09.2022
86	AYVANSARAY	Mahkemealtı Caddesi	2	Ticarethane - Dükkan ve İmalathane	1	Maşallah	Az Hasarlı	29.09.2022
87	AYVANSARAY	Mahkemealtı Caddesi	3	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-1	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
88	AYVANSARAY	Mahkemealtı Caddesi	3	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	29.09.2022
89	AYVANSARAY	Mürselpaşa Caddesi	241	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	29.09.2022
90	BALAT	Rendeci Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
91	BALAT	Sancaktar Yokuşu	32	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	29.09.2022
92	BALAT	Akçin Sokak	3	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Az Hasarlı	29.09.2022
93	BALAT	Akçin Sokak	3	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	29.09.2022
94	CİBALİ	Demirhun Çeşmesi Sokak	29	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	28.10.2022

95	CİBALİ	Demirhun Çeşmesi Sokak	29	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	28.10.2022
96	CİBALİ	Fil Yokuşu Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	28.10.2022
97	ZEYREK	Hacı Hasan Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	28.10.2022
98	ZEYREK	Hacı Hasan Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	28.10.2022
99	CİBALİ	Haraççı Bostanı Sokak	25	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	28.10.2022
100	CİBALİ	Haydar Caddesi	75	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	28.10.2022
101	CİBALİ	Şair Belig Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	28.10.2022
102	CİBALİ	Şair Belig Sokak	6	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	28.10.2022
103	CİBALİ	Şair Belig Sokak	8	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	28.10.2022
104	CİBALİ	Salih Paşa Caddesi	14	Ticarethane - Bekar Odaları	3-1	Maşallah	Sağlam	28.10.2022
105	CİBALİ	Salih Paşa Caddesi	14	Ticarethane - Bekar Odaları	3-2	Maşallah	Sağlam	28.10.2022
106	CİBALİ	Salih Paşa Caddesi	14	Ticarethane - Bekar Odaları	3-3	Sübhanallah	Sağlam	28.10.2022
107	CİBALİ	Salih Paşa Caddesi	33	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	28.10.2022
108	CİBALİ	Salih Paşa Caddesi	64	Mesken - Müstakil Ev	1	Ya Hazreti...	Ağır Hasarlı	28.10.2022
109	CİBALİ	Tepedelen Çeşmesi Sokak	4	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	28.10.2022
110	CİBALİ	Tepedelen Çeşmesi Sokak	4	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	28.10.2022
111	CİBALİ	Tepedelen Çeşmesi Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	28.10.2022

112	CİBALİ	Haydar Caddesi	6	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	11.01.2022
113	CİBALİ	Haydar Caddesi	6	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	01.11.2022
114	CİBALİ	Haydar Caddesi	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	01.11.2022
115	ATİKALİ	Çarşamba Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.11.2022
116	ALİ KUŞCU	Müstakimzade Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.11.2022
117	YEDİKULE	Bestekar Musa Süreyyabey Sokağı	28	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.12.2022
118	MEVLANAKAPI	Hacı Evliya Camii Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.12.2022
119	SİLİVRİKAPI	İbrahimpaşa Türbesi Sokak	29	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.12.2022
120	YEDİKULE	Komodor Zeki Işın Aralığı Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.12.2022
121	YEDİKULE	Komodor Zeki Işın Aralığı Sokak	15	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	14.12.2022
122	YEDİKULE	Komodor Zeki Işın Aralığı Sokak	34	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.12.2022
123	YEDİKULE	Komodor Zeki Işın Aralığı Sokak	34	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	14.12.2022
124	MEVLANAKAPI	Mevlanakapı Caddesi	30	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	14.12.2022
125	MEVLANAKAPI	Mevlanakapı Caddesi	31	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	14.12.2022
126	MEVLANAKAPI	Mevlanakapı Caddesi	32	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.12.2022
127	MEVLANAKAPI	Mevlanakapı Caddesi	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.12.2022

128	MEVLANAKAPI	Mevlanakapı Caddesi	39	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	14.12.2022
129	MEVLANAKAPI	Necef Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.12.2022
130	SÜMBÜL EFENDİ	Saka Sokak	13	Metruk Bina	1	Maşallah	Sağlam	14.12.2022
131	YEDİKULE	Sarmaşıklı Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.12.2022
132	MEVLANAKAPI	Tarsuslu Camii Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	14.12.2022
133	MEVLANAKAPI	Tarsuslu Camii Sokak	26	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	14.12.2022
134	SÜMBÜL EFENDİ	Ağaçkakan Sokak	20	Cami	1	Maşallah	Az Hasarlı	21.12.2022
135	YEDİKULE	Aksungurlu Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
136	YEDİKULE	Aksungurlu Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	21.12.2022
137	YEDİKULE	Aksungurlu Sokak	34	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
138	SÜMBÜL EFENDİ	Ali Fakih Camii Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
139	SÜMBÜL EFENDİ	Benli İsmail Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
140	SÜMBÜL EFENDİ	Benli İsmail Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
141	MEVLANAKAPI	Çorlulu Ali Paşa Sokak	40	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
142	YEDİKULE	Eğridut Sokak	26	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
143	YEDİKULE	Hacı Evhaddin Caddesi	1	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
144	YEDİKULE	Hacı Evhaddin Caddesi	32	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	21.12.2022
145	YEDİKULE	Hacı Evhaddin Caddesi	70	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	21.12.2022

146	YEDİKULE	Hacı Hüseyin Çeşmesi Sokak	11	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
147	YEDİKULE	Hacı Hüseyin Çeşmesi Sokak	35	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
148	YEDİKULE	Hacı Hüseyin Çeşmesi Sokak	49	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.12.2022
149	SÜMBÜL EFENDİ	Hacı Kadın Caddesi	122	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
150	SİLİVRİKAPI	İlk Mektep Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
151	SİLİVRİKAPI	İlk Mektep Sokak	38	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	21.12.2022
152	YEDİKULE	İmam Hüseyin Sokak	41	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
153	YEDİKULE	Kalaycı Bedri Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
154	YEDİKULE	Kürkçübaşı Hamamı Sokak	5	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
155	YEDİKULE	Kuyulu Bakkal Sokak	59	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	21.12.2022
156	YEDİKULE	Kuyulu Bakkal Sokak	67	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	21.12.2022
157	SEYYİD ÖMER	Mecit Bey Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	21.12.2022
158	SEYYİD ÖMER	Mecit Bey Sokak	46	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
159	SEYYİD ÖMER	Mecit Bey Sokak	70	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
160	SİLİVRİKAPI	Meşeli Mescit Sokak	39	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
161	SİLİVRİKAPI	Meşeli Mescit Sokak	49	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.12.2022
162	ŞEHREMİNİ	Mevlanakapı Caddesi	119	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022

163	YEDİKULE	Samancı Odaları Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	21.12.2022
164	YEDİKULE	Samancı Odaları Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.12.2022
165	SİLİVRİKAPI	Silivrikapı Caddesi	47	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
166	SİLİVRİKAPI	Silivrikapı Caddesi	85	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
167	YEDİKULE	Tütüncü Rasim Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
168	YEDİKULE	Tütüncü Rasim Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.12.2022
169	YEDİKULE	Yedikule Caddesi	75	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.12.2022
170	KOCA MUSTAFA PAŞA	Arap Kuyusu Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023
171	YEDİKULE	Eski Çubukçu Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	18.02.2023
172	YEDİKULE	Eski Çubukçu Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	18.02.2023
173	YEDİKULE	Gençağa Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	18.02.2023
174	YEDİKULE	Gençağa Sokak	42	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023
175	KOCA MUSTAFA PAŞA	Hacı Hasanağa Mektebi Sokak	3	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	18.02.2023
176	KOCA MUSTAFA PAŞA	Hacı Hüseyin Camii Sokak	20	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	18.02.2023
177	YEDİKULE	Hidrellez Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023
178	YEDİKULE	İmrahor İlyas Bey Caddesi	36	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	18.02.2023
179	KOCA MUSTAFA PAŞA	Işkırlak Sokak	41	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023

180	KOCA MUSTAFA PAŞA	Işkırlak Sokak	43	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023
181	KOCA MUSTAFA PAŞA	Işkırlak Sokak	53	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	18.02.2023
182	YEDİKULE	Kuyulu Bakkal Sokak	43	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	18.02.2023
183	KOCA MUSTAFA PAŞA	Arap Kuyusu Sokak	2	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	18.02.2023
184	KOCA MUSTAFA PAŞA	Arap Kuyusu Sokak	2	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Hâfız	Sağlam	18.02.2023
185	KOCA MUSTAFA PAŞA	Narlıkapı Caddesi	32	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	18.02.2023
186	KOCA MUSTAFA PAŞA	Narlıkapı Caddesi	64	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023
187	YEDİKULE	Narlıkapı Çeşmesi Sokak	37	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	18.02.2023
188	KOCA MUSTAFA PAŞA	Nuri Efendi Sokak	15	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	18.02.2023
189	KOCA MUSTAFA PAŞA	Nuri Efendi Sokak	15	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	18.02.2023
190	KOCA MUSTAFA PAŞA	Selami Özben Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023
191	YEDİKULE	Tütüncü Rasim Sokak	1	Mesken - Apartman	3-1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023
192	YEDİKULE	Tütüncü Rasim Sokak	1	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Sağlam	18.02.2023
193	YEDİKULE	Tütüncü Rasim Sokak	1	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	18.02.2023
194	YEDİKULE	Yedikule İstasyonu Caddesi	31	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	18.02.2023
195	YEDİKULE	Yedikule İstasyonu Caddesi	97	Mesken - Apartman	1	Tevekkel'tü al'Allah	Az Hasarlı	18.02.2023
196	YEDİKULE	Yedikule İstasyonu Caddesi	113	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	18.02.2023

197	KOCA MUSTAFA PAŞA	Ateşbaz Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
198	AKSARAY	Atmaca Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
199	AKSARAY	Atmaca Sokak	14	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Hâfız	Orta Hasarlı	21.05.2023
200	AKSARAY	Cerrahpaşa Caddesi	3	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023
201	HASEKİ SULTAN	Cerrahpaşa Caddesi	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
202	HASEKİ SULTAN	Cerrahpaşa Caddesi	10	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
203	HASEKİ SULTAN	Cerrahpaşa Caddesi	10	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023
204	AKSARAY	Cerrahpaşa Caddesi	35	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023
205	AKSARAY	Cerrahpaşa Camii Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023
206	AKSARAY	Cerrahpaşa Camii Sokak	30	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
207	KOCA MUSTAFA PAŞA	Hatuniye Camii Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.05.2023
208	AKSARAY	Hobyar Mektebi Sokak	47	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023
209	AKSARAY	Kargı Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Allah - Muhammed	Sağlam	21.05.2023
210	KOCA MUSTAFA PAŞA	Kehribar Sokak	29	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.05.2023
211	AKSARAY	Küçük Langa 1. Çıkma	2	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.05.2023
212	AKSARAY	Küçük Langa 1. Çıkma	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023

213	AKSARAY	Katip Kasım Bostanı Sokak	10	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
214	AKSARAY	Kürkçübaşı Çeşmesi Sokak	69	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023
215	AKSARAY	Kürkçübaşı Çeşmesi Sokak	69	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.05.2023
216	KOCA MUSTAFA PAŞA	Orgeneral A. Nafiz Gürman Caddesi	91	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
217	KOCA MUSTAFA PAŞA	Orgeneral A. Nafiz Gürman Caddesi	93	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
218	KOCA MUSTAFA PAŞA	Orgeneral A. Nafiz Gürman Caddesi	101	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
219	KOCA MUSTAFA PAŞA	Orgeneral A. Nafiz Gürman Caddesi	135	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
220	AKSARAY	Kürkçübaşı Külhanı Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
221	AKSARAY	Kürkçübaşı Külhanı Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	21.05.2023
222	AKSARAY	Şemi Molla Mektebi Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
223	AKSARAY	Şemi Molla Mektebi Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023
224	AKSARAY	Şemi Molla Mektebi Sokak	14	Mesken - Apartman	3-1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
225	AKSARAY	Şemi Molla Mektebi Sokak	14	Mesken - Apartman	3-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.05.2023
226	AKSARAY	Şemi Molla Mektebi Sokak	14	Mesken - Apartman	3-3	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	21.05.2023
227	KOCA MUSTAFA PAŞA	Teberdar Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
228	KOCA MUSTAFA PAŞA	Teberdar Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
229	KOCA MUSTAFA PAŞA	Teberdar Sokak	19	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	21.05.2023

230	AKSARAY	Yokuş Çeşmesi Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
231	AKSARAY	Yokuş Çeşmesi Sokak	38	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.05.2023
232	AKSARAY	Yokuş Çeşmesi Sokak	38	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	21.05.2023
233	İSKENDERPAŞA	Baba Hasan Cami Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
234	İSKENDERPAŞA	Baba Hasan Cami Sokak	6-A	Ticarethane - Dükkan	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
235	İSKENDERPAŞA	Çingiraklı Bostan Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
236	İSKENDERPAŞA	Çingiraklı Bostan Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Ve en leyse li'l-insani illa ma se'a	Sağlam	27.05.2023
237	İSKENDERPAŞA	Çingiraklı Bostan Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.05.2023
238	İSKENDERPAŞA	Dağarcık Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
239	İSKENDERPAŞA	Dağarcık Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
240	İSKENDERPAŞA	Dağarcık Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
241	İSKENDERPAŞA	Girdap Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
242	İSKENDERPAŞA	Hattat Fehmi Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	27.05.2023
243	İSKENDERPAŞA	Hattat Fehmi Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
244	İSKENDERPAŞA	Hattat Fehmi Sokak	19	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	27.05.2023
245	İSKENDERPAŞA	Horhor Caddesi	46	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023

246	İSKENDERPAŞA	Horhor Caddesi	48	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	27.05.2023
247	AKSARAY	Koçibey Sokak	40	Ticarethane	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
248	AKSARAY	Küçük Langa Caddesi	36	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
249	AKSARAY	Langa Bostanı Sokak	4	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
250	AKSARAY	Langa Bostanı Sokak	4	Ticarethane - Han	2-2	Kad efleha men tezekkâ	Sağlam	27.05.2023
251	İSKENDERPAŞA	Meçhul Asker Sokak	6	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	27.05.2023
252	İSKENDERPAŞA	Meçhul Asker Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
253	İSKENDERPAŞA	Molla Hüsrev Caddesi	10	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
254	İSKENDERPAŞA	Nalıncı Fevzi Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	27.05.2023
255	İSKENDERPAŞA	Nalıncı Fevzi Sokak	29	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.05.2023
256	İSKENDERPAŞA	Oruç Gazi Sokak	25	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
257	İSKENDERPAŞA	Rağbet Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
258	İSKENDERPAŞA	Rağbet Sokak	2	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	27.05.2023
259	İSKENDERPAŞA	Rağbet Sokak	2	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Orta Hasarlı	27.05.2023
260	İSKENDERPAŞA	Rağbet Sokak	4-6	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.05.2023
261	İSKENDERPAŞA	Rağbet Sokak	4-6	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
262	İSKENDERPAŞA	Rağbet Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	27.05.2023

263	İSKENDERPAŞA	Ragıp Bey Sokak	30	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
264	İSKENDERPAŞA	Ragıp Bey Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
265	İSKENDERPAŞA	Ragıp Bey Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
266	İSKENDERPAŞA	Sofular Caddesi	10	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
267	İSKENDERPAŞA	Tayyareci Orhan Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
268	AKSARAY	Tiryaki Hasan Paşa Sokağı	14	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.05.2023
269	AKSARAY	Tiryaki Hasan Paşa Sokağı	53	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Az Hasarlı	27.05.2023
270	AKSARAY	Tiryaki Hasan Paşa Sokağı	55	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
271	İSKENDERPAŞA	Toprak Sokak	1	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
272	İSKENDERPAŞA	Toprak Sokak	1	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.05.2023
273	İSKENDERPAŞA	Toprak Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.05.2023
274	İSKENDERPAŞA	Toprak Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
275	İSKENDERPAŞA	Toprak Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
276	İSKENDERPAŞA	Toprak Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023
277	AKSARAY	Valide Camii Sokak	61	Ticarethane - Dükkan Depo - Ofisler	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	27.05.2023
278	AKSARAY	Valide Camii Sokak	65	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	27.05.2023

279	RÜSTEM PAŞA	Alaca Hamam Sokak	18	Ticarethane - Han	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	09.07.2023
280	RÜSTEM PAŞA	Alaca Hamam Sokak	18	Ticarethane - Han	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	09.07.2023
281	MERCAN	Çökelek Sokak	7	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023
282	MERCAN	Han Arkası Çıkmazı	2	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023
283	BEYAZIT	Mühürdar Emin Paşa Sokak	20	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023
284	MERCAN	Nasuhiye Sokak	7	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023
285	TAYA HATUN	Örücüler Kapısı Sokak	15	Çeşme	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	09.07.2023
286	TAYA HATUN	Örücüler Kapısı Sokak	6	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	09.07.2023
287	TAYA HATUN	Örücüler Kapısı Sokak	7	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023
288	MERCAN	Örücüler Kapısı Sokak	28	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	09.07.2023
289	MERCAN	Örücüler Kapısı Sokak	32	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023
290	MERCAN	Örücüler Kapısı Sokak	32	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	09.07.2023
291	MERCAN	Paşa Camii Sokak	19	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	09.07.2023
292	MERCAN	Şeker Ahmet Paşa Sokak	7	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023

293	MERCAN	Şeker Ahmet Paşa Sokak	7	Ticarethane - Han	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	09.07.2023
294	MERCAN	Şeker Ahmet Paşa Sokak	9	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	09.07.2023
295	MERCAN	Şeker Ahmet Paşa Sokak	17	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	09.07.2023
296	BEYAZIT	Şeker Ahmet Paşa Sokak	18	Ticarethane	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	09.07.2023
297	MERCAN	Semaver Sokak	10	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Orta Hasarlı	09.07.2023
298	MERCAN	Semaver Sokak	16	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Ağır Hasarlı	09.07.2023
299	MERCAN	Semaver Sokak	16	Ticarethane - Han	2-2	Okunamaz	Ağır Hasarlı	09.07.2023
300	MERCAN	Tacirhane Sokak	5	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Orta Hasarlı	09.07.2023
301	TAYA HATUN	Tıgçılar Sokak	12	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023
302	BEYAZIT	Tıgçılar Sokak	78	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	09.07.2023
303	MERCAN	Uzun Çarşı Caddesi	28	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	09.07.2023
304	SÜLEYMANİYE	Avni Paşa Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	29.07.2023
305	SÜLEYMANİYE	Ayşe Kadın Hamamı Sokak	8	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Orta Hasarlı	29.07.2023
306	SÜLEYMANİYE	Ayşe Kadın Hamamı Sokak	8	Ticarethane - Han	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	29.07.2023
307	MOLLA HÜSREV	Cemal Yener Tosyalı Caddesi	11	Ticarethane	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	29.07.2023

308	MOLLA HÜSREV	Cemal Yener Tosyalı Caddesi	23	Ticarethane	1	Maşallah	Sağlam	29.07.2023
309	MOLLA HÜSREV	Cemal Yener Tosyalı Caddesi	51	Mesken - Apartman	1	Muhammed Aleyhisselam	Orta Hasarlı	29.07.2023
310	HACI KADIN	Hacı Kadın 1. Cadde	7	Mesken - Müstakil Ev	3-1	Yâ Hâfız	Sağlam	29.07.2023
311	HACI KADIN	Hacı Kadın 1. Cadde	7	Mesken - Müstakil Ev	3-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	29.07.2023
312	HACI KADIN	Hacı Kadın 1. Cadde	7	Mesken - Müstakil Ev	3-3	Allah Celle Celaluhu	Az Hasarlı	29.07.2023
313	SARIDEMİR	Kıbleçeşme Caddesi	14	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	29.07.2023
314	SARIDEMİR	Kıbleçeşme Caddesi	15	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	29.07.2023
315	SARIDEMİR	Kıbleçeşme Caddesi	17	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	29.07.2023
316	DEMİRTAŞ	Kıbleçeşme Caddesi	30	Ticarethane - Dükkan - Depo - İmalathane	1	Maşallah	Az Hasarlı	29.07.2023
317	SARIDEMİR	Kıbleçeşme Caddesi	33	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Az Hasarlı	29.07.2023
318	SÜLEYMANİYE	Kirazlı Mescit Sokak	18	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	29.07.2023
319	SÜLEYMANİYE	Kirazlı Mescit Sokak	18	Mesken - Apartman	2-2	Okunamaz	Görünür Değil	29.07.2023
320	SÜLEYMANİYE	Kirazlı Mescit Sokak	24- 26	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Az Hasarlı	29.07.2023
321	SÜLEYMANİYE	Kirazlı Mescit Sokak	24- 26	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	29.07.2023

322	SÜLEYMANİYE	Kirazlı Mescit Sokak	50	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	29.07.2023
323	HOCA GİYASETTİN	Küçükpazar Caddesi	23	Ticarethane - Restoran - Otel	2-1	Maşallah	Sağlam	29.07.2023
324	HOCA GİYASETTİN	Küçükpazar Caddesi	23	Ticarethane - Restoran - Otel	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	29.07.2023
325	MOLLA HÜSREV	Taştekneler Sokak	37	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	29.07.2023
326	MOLLA HÜSREV	Vefa Caddesi	75	Öğrenci Yurdu Binası	1	Maşallah	Az Hasarlı	29.07.2023
327	MOLLA HÜSREV	Akif Paşa Sokak	19	Mesken - Müstakil Ev	1	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Sağlam	30.07.2023
328	HACI KADIN	Darülhadis Sokak	24	Metruk Bina	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	30.07.2023
329	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	30.07.2023
330	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-2	Maşallah	Az Hasarlı	30.07.2023
331	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-3	Er-rızku al'Allah	Az Hasarlı	30.07.2023
332	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-4	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	30.07.2023
333	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-5	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	30.07.2023
334	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-6	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Orta Hasarlı	30.07.2023
335	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-7	Maşallah	Az Hasarlı	30.07.2023
336	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-8	Allah Celle Celaluhu	Az Hasarlı	30.07.2023
337	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-9	Er-rızku al'Allah	Az Hasarlı	30.07.2023

338	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-10	Yâ Hâfız	Az Hasarlı	30.07.2023
339	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Hamamı Sokak	2	Ticarethane - Han	11-11	Okunamaz	Ağır Hasarlı	30.07.2023
340	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Sokak	18	Ticarethane - Han	4-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Ağır Hasarlı	30.07.2023
341	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Sokak	18	Ticarethane - Han	4-2	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Az Hasarlı	30.07.2023
342	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Sokak	18	Ticarethane - Han	4-3	Maşallah	Orta Hasarlı	30.07.2023
343	SÜLEYMANİYE	Dökmeciler Sokak	18	Ticarethane - Han	4-4	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	30.07.2023
344	SÜLEYMANİYE	Fetva Yokuşu	17	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	30.07.2023
345	SÜLEYMANİYE	Fetva Yokuşu	17	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Az Hasarlı	30.07.2023
346	SÜLEYMANİYE	Fetva Yokuşu	17	Mesken - Apartman	3-3	Tevekkel'tü al'Allah	Sağlam	30.07.2023
347	MERCAN	Fuat Paşa Caddesi	38	Ticarethane - Han	2-1	Tevekkel'tü al'Allah	Sağlam	30.07.2023
348	MERCAN	Fuat Paşa Caddesi	38	Ticarethane - Han	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	30.07.2023
349	SÜLEYMANİYE	İsmetiye Caddesi	6	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	30.07.2023
350	HOCA GİYASETTİN	Kasnakçılar Sokak	3	Metruk Bina	1	Maşallah	Sağlam	30.07.2023
351	HACI KADIN	Katip Çelebi Caddesi	33	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.07.2023
352	HACI KADIN	Katip Çelebi Caddesi	33	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	30.07.2023
353	MOLLA HÜSREV	Mehmet Han Sokak	22	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	30.07.2023

354	MOLLA HÜSREV	Mehmet Han Sokak	22	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Hâfız	Orta Hasarlı	30.07.2023
355	HACI KADIN	Mühendis Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	30.07.2023
356	SÜLEYMANİYE	Şamdancı Sokak	4	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.07.2023
357	SÜLEYMANİYE	Şamdancı Sokak	12	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	30.07.2023
358	SÜLEYMANİYE	Sıddık Sami Onar Caddesi	2	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-1	Maşallah	Az Hasarlı	30.07.2023
359	SÜLEYMANİYE	Sıddık Sami Onar Caddesi	2	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.07.2023
360	SARIDEMİR	Sobacılar Sokak	15	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	30.07.2023
361	HACI KADIN	Şükrü Baba Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	30.07.2023
362	SÜLEYMANİYE	Tacirhane Sokak	17	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	30.07.2023
363	MOLLA GÜRANİ	Cengiz Kurtuluş Çıkmaşı	1	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.09.2023
364	MOLLA GÜRANİ	Cengiz Kurtuluş Çıkmaşı	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
365	MOLLA GÜRANİ	Dedepaşa Sokak	34	Ticarethane - Pansiyon	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
366	MOLLA GÜRANİ	Emin Ali Yaşın Sokak	3	Ticarethane - Ofis ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
367	MOLLA GÜRANİ	Emin Ali Yaşın Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	16.09.2023
368	MOLLA GÜRANİ	Fındıkzade Sokak	16	Mesken - Apartman	3-1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023

369	MOLLA GÜRANİ	Fındıkzade Sokak	16	Mesken - Apartman	3-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.09.2023
370	MOLLA GÜRANİ	Fındıkzade Sokak	16	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
371	MOLLA GÜRANİ	İmam Mesut Sokak	4	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
372	MOLLA GÜRANİ	İmam Mesut Sokak	4	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.09.2023
373	MOLLA GÜRANİ	Kaçamak Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
374	MOLLA GÜRANİ	Kaçamak Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
375	MOLLA GÜRANİ	Karakeçili Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
376	MOLLA GÜRANİ	Karakeçili Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
377	MOLLA GÜRANİ	Karakeçili Sokak	34	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
378	MOLLA GÜRANİ	Karakoyunlu Sokak	24	Öğrenci Yurdu Binası	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
379	MOLLA GÜRANİ	Karakoyunlu Sokak	24	Öğrenci Yurdu Binası	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.09.2023
380	MOLLA GÜRANİ	Karakoyunlu Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	16.09.2023
381	MOLLA GÜRANİ	Lütfipaşa Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
382	MOLLA GÜRANİ	Lütfipaşa Sokak	25	Mesken - Müstakil Ev	1	Fetebarekallahu ahsanu'l halıkîn	Orta Hasarlı	16.09.2023
383	MOLLA GÜRANİ	Lütfipaşa Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
384	MOLLA GÜRANİ	Mahmut Nedim Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
385	MOLLA GÜRANİ	Mahmut Nedim Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.09.2023

386	MOLLA GÜRANİ	Mir-i Alem Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
387	MOLLA GÜRANİ	Mir-i Alem Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Hû Allah Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	16.09.2023
388	MOLLA GÜRANİ	Mir-i Alem Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	16.09.2023
389	MOLLA GÜRANİ	Mir-i Alem Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
390	MOLLA GÜRANİ	Molla Gürani Caddesi	30	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
391	MOLLA GÜRANİ	Molla Gürani Caddesi	30	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
392	MOLLA GÜRANİ	Mürettip Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
393	MOLLA GÜRANİ	Mürettip Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
394	MOLLA GÜRANİ	Sadi Çeşmesi Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
395	MOLLA GÜRANİ	Sadi Çeşmesi Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
396	MOLLA GÜRANİ	Şakrak Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Hû Allah Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.09.2023
397	MOLLA GÜRANİ	Şakrak Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
398	MOLLA GÜRANİ	Şakrak Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
399	MOLLA GÜRANİ	Saray Hamamı Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
400	MOLLA GÜRANİ	Sarı Musa Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
401	MOLLA GÜRANİ	Sarı Musa Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
402	MOLLA GÜRANİ	Sarı Musa Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023

403	MOLLA GÜRANİ	Sarı Musa Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	16.09.2023
404	MOLLA GÜRANİ	Sarı Musa Sokak	34	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
405	MOLLA GÜRANİ	Sarı Musa Sokak	52	Mesken - Apartman	3-1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
406	MOLLA GÜRANİ	Sarı Musa Sokak	52	Mesken - Apartman	3-2	Er-rızku al'Allah	Az Hasarlı	16.09.2023
407	MOLLA GÜRANİ	Sarı Musa Sokak	52	Mesken - Apartman	3-3	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
408	MOLLA GÜRANİ	Sefai Efendi Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
409	MOLLA GÜRANİ	Selim Sabit Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
410	MOLLA GÜRANİ	Selim Sabit Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
411	MOLLA GÜRANİ	Sigortacı Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
412	MOLLA GÜRANİ	Simsar Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
413	MOLLA GÜRANİ	Softa Sinan Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
414	MOLLA GÜRANİ	Softa Sinan Sokak	42	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
415	MOLLA GÜRANİ	Tomrukçu Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	16.09.2023
416	MOLLA GÜRANİ	Tomrukçu Sokak	34	Mesken - Apartman	1	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Sağlam	16.09.2023
417	MOLLA GÜRANİ	Uygar Sokak	30	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
418	MOLLA GÜRANİ	Uygar Sokak	30	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	16.09.2023

419	MOLLA GÜRANİ	Uygar Sokak	34	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
420	MOLLA GÜRANİ	Yekta Efendi Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.09.2023
421	MOLLA GÜRANİ	Yekta Efendi Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
422	MOLLA GÜRANİ	Yekta Efendi Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
423	MOLLA GÜRANİ	Yekta Efendi Sokak	25	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.09.2023
424	MOLLA GÜRANİ	Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	16.09.2023
425	MOLLA GÜRANİ	Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi Sokak	30	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	16.09.2023
426	MOLLA GÜRANİ	Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi Sokak	32	Öğrenci Yurdu Binası	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
427	MOLLA GÜRANİ	Akkoyunlu Sokak	34	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.09.2023
428	TOPKAPI	Adıvar Sokak	26	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.12.2023
429	TOPKAPI	Adıvar Sokak	27	Mesken - Müstakil Ev	1	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Sağlam	30.12.2023
430	TOPKAPI	Şehit Alpay Başaran Sokak	2	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.12.2023
431	TOPKAPI	Şehit Alpay Başaran Sokak	2	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	30.12.2023
432	TOPKAPI	Biröl Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	30.12.2023
433	TOPKAPI	Çayır Meydanı Caddesi	13	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	30.12.2023
434	TOPKAPI	Emin Molla Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.12.2023

435	TOPKAPI	Fatma Sultan Camii Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.12.2023
436	TOPKAPI	Fatma Sultan Camii Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.12.2023
437	TOPKAPI	Tatlıpınar Caddesi	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	30.12.2023
438	TOPKAPI	Tatlıpınar Caddesi	36	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	30.12.2023
439	TOPKAPI	Tatlıpınar Caddesi	60	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	30.12.2023
440	TOPKAPI	Tatlıpınar Caddesi	78	Metruk Bina	1	Yâ Hâfız	Sağlam	30.12.2023
441	TOPKAPI	Un Değirmeni Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	30.12.2023
442	KALENDERHANE	Şehzade Camii Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	06.01.2024
443	TAHTAKALE	Çamaşırcılar Sokak	17	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Sağlam	14.01.2024
444	TAHTAKALE	Çamaşırcılar Sokak	17	Ticarethane - Han	2-2	Maşallah	Sağlam	14.01.2024
445	MERCAN	Mercan Yokuşu	135	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.01.2024
446	MERCAN	Mercan Yokuşu	172	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	14.01.2024
447	MERCAN	Mercan Yokuşu	181	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	14.01.2024
448	MERCAN	Mercan Yokuşu	188	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	14.01.2024
449	SURURİ	Rastıkçı Sokak	15	Ticarethane - Han	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	14.01.2024
450	TAHTAKALE	Sabuncu Hanı Sokak	15	Ticarethane - Han	1	Rabbi yessir velâ tuassir Rabbi temmim bi'l-hayr	Sağlam	14.01.2024

451	SURURİ	Sultan Mektep Sokak	6	Ticarethane - Han	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.01.2024
452	SURURİ	Sultan Mektep Sokak	24	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	14.01.2024
453	TAHTAKALE	Tahtakale Caddesi	56	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	14.01.2024
454	TAHTAKALE	Tahtakale Caddesi	60	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Okunamaz	Görünür Değil	14.01.2024
455	TAHTAKALE	Tahtakale Caddesi	66 - 68	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	14.01.2024
456	TAHTAKALE	Tahtakale Caddesi	66 - 68	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-2	Maşallah	Ağır Hasarlı	14.01.2024
457	TAHTAKALE	Tomruk Çıkmazı	8	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Sağlam	14.01.2024
458	MOLLA FENARİ	Arif Paşa Sokak	3	Ticarethane - Han	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	27.01.2024
459	MOLLA FENARİ	Arif Paşa Sokak	5	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	27.01.2024
460	BEYAZIT	Çadırcılar Caddesi	165	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	27.01.2024
461	BEYAZIT	Çadırcılar Caddesi	165	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	27.01.2024
462	MOLLA FENARİ	İskender Boğazı Sokak	32	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-1	Maşallah	Sağlam	27.01.2024

463	MOLLA FENARİ	İskender Boğazı Sokak	32	Ticarethane - Dükkan ve Depo	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	27.01.2024
464	MOLLA FENARİ	Küçük Yıldızhanı Sokak	14	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.01.2024
465	HOBİYAR	Türkocağı Caddesi	13	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.01.2024
466	MİMAR HAYRETTİN	Yeniçeriler Caddesi	62	Ticarethane - Restoran	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.01.2024
467	AKSARAY	Abacı Mahmut Sokak	9	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
468	AKSARAY	Abacı Mahmut Sokak	9	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
469	AKSARAY	Abdüllatif Paşa Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
470	HASEKİ SULTAN	Ahmet Hikmet Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
471	HASEKİ SULTAN	Ahmet Kahya Camii Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
472	HASEKİ SULTAN	Ahmet Kahya Camii Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
473	HASEKİ SULTAN	Bakibey Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
474	AKSARAY	Başbaki Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
475	AKSARAY	Bekarbey Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
476	AKSARAY	Bekarbey Sokak	16	Metruk Bina	1	Tevekkel'tü al'Allah	Sağlam	10.03.2024
477	HASEKİ SULTAN	Bucak Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
478	AKSARAY	Çakır Ağa Camii Sokak	8	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024

479	AKSARAY	Çakır Ağa Camii Sokak	8	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
480	HASEKİ SULTAN	Cerrahpaşa Caddesi	30	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
481	SEYYİD ÖMER	Cevdet Paşa Caddesi	67	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
482	SEYYİD ÖMER	Cevdet Paşa Caddesi	73	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
483	SEYYİD ÖMER	Cevdet Paşa Caddesi	93	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
484	HASEKİ SULTAN	Darüşşifa Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
485	HASEKİ SULTAN	Darüşşifa Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
486	HASEKİ SULTAN	Darüşşifa Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
487	HASEKİ SULTAN	Darüşşifa Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	10.03.2024
488	CERRAHPAŞA	Davutpaşa Çeşmesi Sokak	48	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
489	HASEKİ SULTAN	Edalı Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
490	CERRAHPAŞA	Güzel Sebzeci Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
491	HASEKİ SULTAN	Hacı Beyram Mektebi Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
492	HASEKİ SULTAN	Haseki Kadın Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
493	HASEKİ SULTAN	Haseki Kadın Sokak	25	Mesken - Apartman	1	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Sağlam	10.03.2024
494	HASEKİ SULTAN	Hatip Naci Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	10.03.2024

495	CERRAHPAŞA	Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi	37	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
496	CERRAHPAŞA	Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi	81	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
497	CERRAHPAŞA	Kasapbaşı Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
498	AKSARAY	Katip Muslahaddin Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	10.03.2024
499	AKSARAY	Katip Muslahaddin Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
500	AKSARAY	Katip Muslahaddin Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	10.03.2024
501	AKSARAY	Katip Muslahaddin Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
502	HASEKİ SULTAN	Kimyon Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
503	AKSARAY	Kürkçübaşı Çeşmesi Sokak	12	Mesken - Apartman	4-1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
504	AKSARAY	Kürkçübaşı Çeşmesi Sokak	12	Mesken - Apartman	4-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
505	AKSARAY	Kürkçübaşı Çeşmesi Sokak	12	Mesken - Apartman	4-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	10.03.2024
506	AKSARAY	Kürkçübaşı Çeşmesi Sokak	12	Mesken - Apartman	4-4	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	10.03.2024
507	AKSARAY	Müezzin Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
508	AKSARAY	Müezzin Sokak	21	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	10.03.2024
509	AKSARAY	Müezzin Sokak	21	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
510	HASEKİ SULTAN	Münifpaşa Sokak	31	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
511	HASEKİ SULTAN	Münifpaşa Sokak	55	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024

512	AKSARAY	Namık Kemal Caddesi	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
513	HASEKİ SULTAN	Özbek Süleyman Efendi Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Az Hasarlı	10.03.2024
514	HASEKİ SULTAN	Özbek Süleyman Efendi Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	10.03.2024
515	HASEKİ SULTAN	Özbek Süleyman Efendi Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
516	HASEKİ SULTAN	Özbek Süleyman Efendi Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
517	AKSARAY	Recep Yazıcıoğlu Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
518	AKSARAY	Recep Yazıcıoğlu Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	10.03.2024
519	HASEKİ SULTAN	Samipaşa Sokak	31	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
520	HASEKİ SULTAN	Samipaşa Sokak	33	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
521	HASEKİ SULTAN	Samipaşa Sokak	33	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
522	HASEKİ SULTAN	Samipaşa Sokak	35	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	10.03.2024
523	HASEKİ SULTAN	Selçuk Sultan Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
524	AKSARAY	Sorguçcu Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
525	AKSARAY	Sulu Bostan Sokak	34	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	10.03.2024
526	AKSARAY	Sulu Bostan Sokak	46	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
527	HASEKİ SULTAN	Suphipaşa Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Sağlam	10.03.2024
528	HASEKİ SULTAN	Tevfik Fikret Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024

529	HASEKİ SULTAN	Tevfik Fikret Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
530	HASEKİ SULTAN	Tevfik Fikret Sokak	26	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	10.03.2024
531	HASEKİ SULTAN	Tevfik Fikret Sokak	48	Mesken - Apartman	1	Tevekkel'tü al'Allah	Sağlam	10.03.2024
532	HASEKİ SULTAN	Tevfik Fikret Sokak	66	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	10.03.2024
533	CERRAHPAŞA	Vezir Odaları Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	10.03.2024
534	ŞEHREMİNİ	Ahmet Vefik Paşa Caddesi	49	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.03.2024
535	ŞEHREMİNİ	Ahmet Vefik Paşa Caddesi	55	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
536	SEYYİD ÖMER	Alay Müftüsü Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
537	SEYYİD ÖMER	Altımermer Caddesi	15	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
538	SEYYİD ÖMER	Altımermer Caddesi	24	Mesken - Apartman	1	Muhammed Aleyhisselam	Sağlam	16.03.2024
539	KOCA MUSTAFA PAŞA	Balıkçı Sokak	49	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
540	ŞEHREMİNİ	Başvekil Caddesi	38	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	16.03.2024
541	KOCA MUSTAFA PAŞA	Bayraktar Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	16.03.2024
542	KOCA MUSTAFA PAŞA	Bestekar Nubar Tekyay Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
543	SEYYİD ÖMER	Cevdet Paşa Caddesi	28	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	16.03.2024
544	SEYYİD ÖMER	Cevdet Paşa Caddesi	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
545	CERRAHPAŞA	Çınar Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024

546	CERRAHPAŞA	Çınar Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
547	ŞEHREMİNİ	Derviş Paşa Sokak	15	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
548	ŞEHREMİNİ	Derviş Paşa Sokak	15	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Az Hasarlı	16.03.2024
549	ŞEHREMİNİ	Derviş Paşa Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.03.2024
550	KOCA MUSTAFA PAŞA	Emirler Çeşmesi Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	16.03.2024
551	SEYYİD ÖMER	Emrullah Efendi Sokak	47	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	16.03.2024
552	SEYYİD ÖMER	Emrullah Efendi Sokak	78	Mesken - Apartman	3-1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
553	SEYYİD ÖMER	Emrullah Efendi Sokak	78	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Ağır Hasarlı	16.03.2024
554	SEYYİD ÖMER	Emrullah Efendi Sokak	78	Mesken - Apartman	3-3	Okunamaz	Ağır Hasarlı	16.03.2024
555	CERRAHPAŞA	Gümrükçü Sokak	10	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.03.2024
556	CERRAHPAŞA	Gümrükçü Sokak	10	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
557	CERRAHPAŞA	Gümrükçü Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
558	CERRAHPAŞA	Gümrükçü Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
559	ŞEHREMİNİ	Hacı Zihni Efendi Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
560	CERRAHPAŞA	Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi	116	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
561	CERRAHPAŞA	Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi	122	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
562	CERRAHPAŞA	Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi	125	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024

563	CERRAHPAŞA	Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi	163	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	16.03.2024
564	CERRAHPAŞA	Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi	165	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
565	SEYYİD ÖMER	Hüseyin Kazım Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
566	SEYYİD ÖMER	Hüseyin Kazım Sokak	81	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Az Hasarlı	16.03.2024
567	SEYYİD ÖMER	Hüseyin Kazım Sokak	87	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
568	KOCA MUSTAFA PAŞA	Kasap 1 Sokak	7	Metruk Bina	1	Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah	Az Hasarlı	16.03.2024
569	KOCA MUSTAFA PAŞA	Kasap 1 Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
570	ŞEHREMİNİ	Kaşgarlı Mahmut Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
571	HASEKİ SULTAN	Kızılelma Caddesi	45	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.03.2024
572	KOCA MUSTAFA PAŞA	Koca Mustafa Paşa Caddesi	202	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
573	ŞEHREMİNİ	Köprülü Mehmet Paşa Sokak	36	Mesken - Apartman	1	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	16.03.2024
574	ŞEHREMİNİ	Köprülü Mehmet Paşa Sokak	44	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
575	KOCA MUSTAFA PAŞA	Marmara Caddesi	16	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	16.03.2024
576	KOCA MUSTAFA PAŞA	Mercan Balığı Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
577	KOCA MUSTAFA PAŞA	Mercan Balığı Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
578	ŞEHREMİNİ	Necip Asım Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
579	KOCA MUSTAFA PAŞA	Pulcu Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024

580	KOCA MUSTAFA PAŞA	Pulcu Sokak	29	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	16.03.2024
581	ŞEHREMİNİ	Şair Mehmet Emin Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	16.03.2024
582	SEYYİD ÖMER	Türkçü Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	16.03.2024
583	ŞEHREMİNİ	Vezir Caddesi	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	16.03.2024
584	ŞEHREMİNİ	Ziya Gökalp Sokak	29	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	16.03.2024
585	ŞEHREMİNİ	Ziya Gökalp Sokak	29	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Sağlam	16.03.2024
586	ŞEHREMİNİ	Ziya Gökalp Sokak	29	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	16.03.2024
587	CANKURTARAN	Adliye Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
588	SULTANAHMET	Akbıyık Camii Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
589	SULTANAHMET	Akbıyık Camii Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
590	SULTANAHMET	Akbıyık Değirmeni Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
591	KÜÇÜK AYASOFYA	Akburçak Sokak	2	Ticarethane - Otel	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
592	KÜÇÜK AYASOFYA	Akburçak Sokak	3	Mesken - Müstakil Ev	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	23.03.2024
593	KÜÇÜK AYASOFYA	Bardakçı Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Allah Celle Celaluhu	Az Hasarlı	23.03.2024
594	KÜÇÜK AYASOFYA	Bardakçı Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	23.03.2024
595	KÜÇÜK AYASOFYA	Bardakçı Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
596	KÜÇÜK AYASOFYA	Çardaklı Fırın Aralığı	14	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	23.03.2024

597	KÜÇÜK AYASOFYA	Çardaklı Fırın Sokak	10	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	23.03.2024
598	CANKURTARAN	Çetinkaya Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
599	ŞEHSUVAR BEY	Cömertler Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	23.03.2024
600	MİMAR HAYRETTİN	Divani Ali Sokak	4	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Ağır Hasarlı	23.03.2024
601	MİMAR HAYRETTİN	Divani Ali Sokak	4	Ticarethane - Han	2-2	Er-rızku al'Allah	Orta Hasarlı	23.03.2024
602	MİMAR HAYRETTİN	Divani Ali Sokak	5	Ticarethane - Han	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	23.03.2024
603	MİMAR HAYRETTİN	Divani Ali Sokak	9	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
604	ŞEHSUVAR BEY	Dönüş Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
605	EMİN SİNAN	Emin Sinan Camii Sokak	10	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Az Hasarlı	23.03.2024
606	EMİN SİNAN	Emin Sinan Hamamı Sokak	32	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
607	EMİN SİNAN	Emin Sinan Hamamı Sokak	42	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
608	EMİN SİNAN	Gedikpaşa Akarcası Sokak	5	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.03.2024
609	EMİN SİNAN	Gedikpaşa Akarcası Sokak	5	Ticarethane - Han	2-2	Yâ Hâfız	Sağlam	23.03.2024
610	MİMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Caddesi	15	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Maşallah	Az Hasarlı	23.03.2024
611	MİMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Caddesi	99	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Az Hasarlı	23.03.2024
612	MİMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Caddesi	99	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	23.03.2024

613	CANKURTARAN	İshak Paşa Caddesi	6	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	23.03.2024
614	ŞEHSUVAR BEY	Işıl Sokak	4	Metruk Bina	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	23.03.2024
615	ŞEHSUVAR BEY	Işın Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
616	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Hamamı Sokak	49	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
617	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	27	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	23.03.2024
618	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	46	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
619	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	55	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Hâfız	Sağlam	23.03.2024
620	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	67	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	23.03.2024
621	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	67	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
622	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	99	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.03.2024
623	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	101	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
624	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	111	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	23.03.2024
625	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	117	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	23.03.2024
626	ŞEHSUVAR BEY	Kadırga Limanı Caddesi	147	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	23.03.2024
627	KÜÇÜK AYASOFYA	Kasap Osman Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
628	BİNBİRDİREK	Klod Farer Caddesi	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
629	BİNBİRDİREK	Klod Farer Caddesi	11	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024

630	BİNBİRDİREK	Klod Farer Caddesi	11	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
631	KÜÇÜK AYASOFYA	Küçük Ayasofya Medresesi Çıkmazı	22	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.03.2024
632	ŞEHSUVAR BEY	Kumluk Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
633	CANKURTARAN	Kutlugün Sokak	33	Ticarethane - Dükkan ve Depo	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
634	KÜÇÜK AYASOFYA	Mustafa Paşa Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
635	KÜÇÜK AYASOFYA	Mustafa Paşa Sokak	30	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
636	KÜÇÜK AYASOFYA	Nakilbent Sokak	19	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
637	KÜÇÜK AYASOFYA	Nakilbent Sokak	19	Mesken - Apartman	2-2	Okunamaz	Ağır Hasarlı	23.03.2024
638	KÜÇÜK AYASOFYA	Nakilbent Sokak	29	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
639	KÜÇÜK AYASOFYA	Nakilbent Sokak	29	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
640	EMİN SİNAN	Neviye Sokak	23	Ticarethane - Han	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
641	EMİN SİNAN	Neviye Sokak	23	Ticarethane - Han	2-2	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
642	EMİN SİNAN	Neviye Sokak	25	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
643	ŞEHSUVAR BEY	Neviye Sokak	28	Ticarethane - Han	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.03.2024
644	ŞEHSUVAR BEY	Neviye Sokak	28	Ticarethane - Han	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
645	ŞEHSUVAR BEY	Neviye Sokak	48	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024

646	ŞEHİSUVAR BEY	Neviye Sokak	52	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	23.03.2024
647	ŞEHİSUVAR BEY	Neviye Sokak	69	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
648	ŞEHİSUVAR BEY	Neviye Sokak	69	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
649	KÜÇÜK AYASOFYA	Ödev Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
650	SULTANAİMET	Oğul Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.03.2024
651	SULTANAİMET	Oyuncu Sokak	53	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
652	ŞEHİSUVAR BEY	Pierre Loti Caddesi	58	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	23.03.2024
653	CANKURTARAN	Şadırvan Çıkması	8	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
654	CANKURTARAN	Şadırvan Çıkması	16	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
655	CANKURTARAN	Şadırvan Sokak	19/21	Metruk Bina	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
656	MİMAR HAYRETTİN	Semih Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
657	MİMAR HAYRETTİN	Semih Sokak	11	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
658	EMİN SİNAN	Tülcü Sokak	20	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
659	SULTANAİMET	Yeni Güvey Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.03.2024
660	SULTANAİMET	Yeni Güvey Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.03.2024
661	CANKURTARAN	Yeni Saraçhane Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.03.2024
662	CANKURTARAN	Yeni Saraçhane Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024

663	KÜÇÜK AYASOFYA	Yusuf Aşkın Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.03.2024
664	KATİP KASIM	Arap Mehmet Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
665	MÎMAR HAYRETTİN	Asmakandil Sokak	11	Ticarethane - Otel	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
666	MÎMAR HAYRETTİN	Asmakandil Sokak	15	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
667	MÎMAR HAYRETTİN	Asmakandil Sokak	16	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
668	MÎMAR HAYRETTİN	Asmalıhan Sokak	10	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
669	MÎMAR HAYRETTİN	Asmalıhan Sokak	12	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
670	MÎMAR HAYRETTİN	Asmalıhan Sokak	19	Ticarethane - Han	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	24.03.2024
671	KATİP KASIM	Asya Sokak	42	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
672	MÎMAR HAYRETTİN	Bali Paşa Yokuşu	83	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	24.03.2024
673	KATİP KASIM	Beşikçi Sokak	32	Mesken - Apartman	2-1	Er-rızku al'Allah	Az Hasarlı	24.03.2024
674	KATİP KASIM	Beşikçi Sokak	32	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	24.03.2024
675	MÎMAR KEMALETİN	Beyazıt Karakol Sokak	12	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
676	ŞEHSUVAR BEY	Çakmaktaşı Sokak	3	Metruk Bina	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
677	ŞEHSUVAR BEY	Çakmaktaşı Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
678	ŞEHSUVAR BEY	Çakmaktaşı Sokak	13	Mesken - Müstakil Ev	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	24.03.2024
679	MÎMAR KEMALETİN	Dibekli Cami Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024

680	NİŞANCA	Ehlidil Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
681	NİŞANCA	Ehlidil Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
682	NİŞANCA	Ehlidil Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
683	NİŞANCA	Ehlidil Sokak	6	Mesken - Apartman	3-1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
684	NİŞANCA	Ehlidil Sokak	6	Mesken - Apartman	3-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	24.03.2024
685	NİŞANCA	Ehlidil Sokak	6	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
686	NİŞANCA	Ehlidil Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	24.03.2024
687	MÎMAR HAYRETTİN	Emin Sinan Hamamı Sokak	66	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
688	MUHSİNE HATUN	Evin Sokak	25	Ticarethane - Han	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	24.03.2024
689	MUHSİNE HATUN	Fındıkkıran Sokak	10	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	24.03.2024
690	MÎMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Caddesi	93	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
691	MÎMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Fırını Sokak	32/34	Ticarethane - Han	3-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
692	MÎMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Fırını Sokak	32/34	Ticarethane - Han	3-2	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
693	MÎMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Fırını Sokak	32/34	Ticarethane - Han	3-3	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	24.03.2024
694	MÎMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Fırını Sokak	42	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
695	MÎMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Fırını Sokak	16	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
696	MÎMAR HAYRETTİN	Gedikpaşa Fırını Sokak	57	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024

697	NİŞANCA	Hemşehri Sokak	19	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	24.03.2024
698	NİŞANCA	Hemşehri Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
699	NİŞANCA	Hemşehri Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
700	MUHSİNE HATUN	Hisarçeşme Sokak	2	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	24.03.2024
701	NİŞANCA	İsmail Sefa Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
702	NİŞANCA	İsmail Sefa Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Allah'ın Dediği Olur	Sağlam	24.03.2024
703	NİŞANCA	İsmail Sefa Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	24.03.2024
704	NİŞANCA	Kenan Bey Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
705	KATİP KASIM	Kızıldaş Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	24.03.2024
706	KATİP KASIM	Kızıldaş Sokak	53	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
707	KATİP KASIM	Kızıldaş Sokak	53	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
708	ŞEHSUVAR BEY	Kömürcü Mustafa Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
709	ŞEHSUVAR BEY	Kömürcü Mustafa Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	24.03.2024
710	KATİP KASIM	Langa Hisarı Caddesi	26	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
711	KATİP KASIM	Langa Hisarı Caddesi	62	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	24.03.2024
712	NİŞANCA	Molataşı Caddesi	51	Metruk Bina	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	24.03.2024
713	NİŞANCA	Molataşı Caddesi	53	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024

714	NİŞANCA	Molataşı Caddesi	98	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	24.03.2024
715	BEYAZIT	Mühendis Mektebi Sokak	3	Ticarethane - Han	2-1	Yâ Hâfız	Orta Hasarlı	24.03.2024
716	BEYAZIT	Mühendis Mektebi Sokak	3	Ticarethane - Han	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	24.03.2024
717	MÎMAR HAYRETTİN	Müsellim Sokak	3	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Orta Hasarlı	24.03.2024
718	MÎMAR HAYRETTİN	Müsellim Sokak	11	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
719	MÎMAR KEMALETTİN	Pehlivan Sokak	3	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Hâfız	Sağlam	24.03.2024
720	MÎMAR KEMALETTİN	Pehlivan Sokak	3	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Orta Hasarlı	24.03.2024
721	MÎMAR HAYRETTİN	Sandalcı İhsan Sokak	17	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
722	MÎMAR HAYRETTİN	Sandalcı İhsan Sokak	22	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
723	KATİP KASIM	Soğancı Raşit Sokak	25	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	24.03.2024
724	KATİP KASIM	Soğancı Raşit Sokak	31	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Ağır Hasarlı	24.03.2024
725	KATİP KASIM	Soğancı Raşit Sokak	31	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	24.03.2024
726	NİŞANCA	Tabur Sokak	17	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	24.03.2024
727	MUHSİNE HATUN	Tavası Çeşmesi Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	24.03.2024
728	MUHSİNE HATUN	Tavası Çeşmesi Sokak	53	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Orta Hasarlı	24.03.2024
729	MUHSİNE HATUN	Tavası Çeşmesi Sokak	58	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	24.03.2024
730	MUHSİNE HATUN	Tekin Alp Sokak	28	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	24.03.2024

731	SARAÇ İSHAK	Türkeli Caddesi	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
732	MUHSİNE HATUN	Türkeli Caddesi	16	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	24.03.2024
733	MUHSİNE HATUN	Türkeli Caddesi	16	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
734	ŞEHİSUVAR BEY	Üstad Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	24.03.2024
735	HIRKA-İ ŞERİF	Ahşap Minare Sokak	43	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
736	HIRKA-İ ŞERİF	Akseki Camii Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	07.04.2024
737	HIRKA-İ ŞERİF	Akseki Camii Sokak	30	Mesken - Apartman	1	Fetebarekallahu ahsanu'l halikîn	Sağlam	07.04.2024
738	HIRKA-İ ŞERİF	Akseki Camii Sokak	56	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
739	HIRKA-İ ŞERİF	Akseki Camii Sokak	58	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
740	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	3	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
741	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
742	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	10	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
743	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	23	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
744	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	23	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
745	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	25	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
746	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	25	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
747	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	43	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024

748	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	43	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
749	AKŞEMSETTİN	Akşemseddin Caddesi	43	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
750	HIRKA-İ ŞERİF	Altay Caddesi	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
751	KARAGÜMRÜK	Arpa Emini Köprüsü Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
752	KARAGÜMRÜK	Arpa Emini Köprüsü Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
753	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	139	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
754	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	139	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
755	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	139	Mesken - Apartman	3-3	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
756	HIRKA-İ ŞERİF	Bali Paşa Caddesi	149	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
757	HIRKA-İ ŞERİF	Bali Paşa Caddesi	158	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
758	HIRKA-İ ŞERİF	Bali Paşa Caddesi	158	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
759	HIRKA-İ ŞERİF	Bali Paşa Caddesi	159	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
760	HIRKA-İ ŞERİF	Cuma Damı Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
761	HIRKA-İ ŞERİF	Cuma Damı Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	07.04.2024
762	HIRKA-İ ŞERİF	Dersiam Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	07.04.2024
763	HIRKA-İ ŞERİF	Dersiam Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
764	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024

765	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	07.04.2024
766	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
767	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
768	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	19	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	07.04.2024
769	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
770	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
771	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
772	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	25	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
773	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	25	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
774	HIRKA-İ ŞERİF	Dirim Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
775	KARAGÜMRÜK	Enderuni Rifatbey Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	07.04.2024
776	HIRKA-İ ŞERİF	Eski Ali Paşa Caddesi	38	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
777	HIRKA-İ ŞERİF	Eski Ali Paşa Caddesi	82	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
778	HIRKA-İ ŞERİF	Eski Bostan Çıkmazı	2	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Ağır Hasarlı	07.04.2024
779	HIRKA-İ ŞERİF	Eski Bostan Çıkmazı	2	Mesken - Apartman	2-2	Okunamaz	Ağır Hasarlı	07.04.2024
780	ATİKALİ	Fevzi Paşa Caddesi	124	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
781	ATİKALİ	Fevzi Paşa Caddesi	126	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024

782	HIRKA-İ ŞERİF	Fevzi Paşa Caddesi	207	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	07.04.2024
783	HIRKA-İ ŞERİF	Güldede Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	07.04.2024
784	HIRKA-İ ŞERİF	Güldede Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
785	HIRKA-İ ŞERİF	Hacı Lütfullah Efendi Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	07.04.2024
786	HIRKA-İ ŞERİF	Hacı Lütfullah Efendi Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
787	KARAGÜMRÜK	Hatice Sultan Sokak	9	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
788	KARAGÜMRÜK	Hatice Sultan Sokak	9	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Ağır Hasarlı	07.04.2024
789	HIRKA-İ ŞERİF	Hürrem Çavuş Sokak	21	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
790	HIRKA-İ ŞERİF	Hüsrev Paşa Sokak	61	Mesken - Apartman	3-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
791	HIRKA-İ ŞERİF	Hüsrev Paşa Sokak	61	Mesken - Apartman	3-2	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	07.04.2024
792	HIRKA-İ ŞERİF	Hüsrev Paşa Sokak	61	Mesken - Apartman	3-3	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
793	HIRKA-İ ŞERİF	Hüsrev Paşa Sokak	71	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
794	HIRKA-İ ŞERİF	İpek Kaytan Sokak	8	Mesken - Apartman	2-1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	07.04.2024
795	HIRKA-İ ŞERİF	İpek Kaytan Sokak	8	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
796	HIRKA-İ ŞERİF	İpek Kaytan Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	07.04.2024
797	HIRKA-İ ŞERİF	İzzet Ağa Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024

798	HIRKA-İ ŞERİF	İzzet Ağa Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	07.04.2024
799	HIRKA-İ ŞERİF	Kafzade Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	07.04.2024
800	HIRKA-İ ŞERİF	Kafzade Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
801	HIRKA-İ ŞERİF	Karabulut Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
802	HIRKA-İ ŞERİF	Karabulut Sokak	34	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
803	HIRKA-İ ŞERİF	Kasideci Sokak	9	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
804	HIRKA-İ ŞERİF	Kasideci Sokak	9	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
805	HIRKA-İ ŞERİF	Keçeciler Caddesi	29	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	07.04.2024
806	HIRKA-İ ŞERİF	Keçeciler Caddesi	40	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
807	HIRKA-İ ŞERİF	Keçeciler Caddesi	90	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
808	HIRKA-İ ŞERİF	Keçeciler Caddesi	107	Mesken - Müstakil Ev	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
809	HIRKA-İ ŞERİF	Keçeciler Caddesi	107	Mesken - Müstakil Ev	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
810	KARAGÜMRÜK	Korucu Sokak	5	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	07.04.2024
811	KARAGÜMRÜK	Korucu Sokak	5	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
812	HIRKA-İ ŞERİF	Külahlı Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
813	HIRKA-İ ŞERİF	Külahlı Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	07.04.2024
814	HIRKA-İ ŞERİF	Kum Odaları Sokak	15	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	07.04.2024

815	HIRKA-İ ŞERİF	Kum Odaları Sokak	15	Mesken - Apartman	2-2	Okunamaz	Ağır Hasarlı	07.04.2024
816	HIRKA-İ ŞERİF	Lüleci Yekta Sokak	14	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
817	HIRKA-İ ŞERİF	Lüleci Yekta Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	07.04.2024
818	HIRKA-İ ŞERİF	Melek Hoca Caddesi	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
819	HIRKA-İ ŞERİF	Melek Hoca Caddesi	10	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
820	HIRKA-İ ŞERİF	Melek Hoca Caddesi	47	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
821	HIRKA-İ ŞERİF	Mevkufatçı Sokak	8	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Hâfız	Sağlam	07.04.2024
822	HIRKA-İ ŞERİF	Mevkufatçı Sokak	8	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
823	HIRKA-İ ŞERİF	Mevkufatçı Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
824	HIRKA-İ ŞERİF	Mevlütçü Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
825	HIRKA-İ ŞERİF	Mevlütçü Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	07.04.2024
826	KARAGÜMRÜK	Muhtar Yekta Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
827	KARAGÜMRÜK	Neyzenler Sokak	24	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
828	KARAGÜMRÜK	Neyzenler Sokak	24	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
829	HIRKA-İ ŞERİF	Perendebaz Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
830	HIRKA-İ ŞERİF	Prof. Naci Şensoy Caddesi	13	Ticarethane - Dükkan	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
831	HIRKA-İ ŞERİF	Prof. Naci Şensoy Caddesi	13	Ticarethane - Dükkan	2-2	Maşallah	Orta Hasarlı	07.04.2024

832	KARAGÜMRÜK	Prof. Naci Şensoy Caddesi	41	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	07.04.2024
833	KARAGÜMRÜK	Prof. Naci Şensoy Caddesi	79	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	07.04.2024
834	KARAGÜMRÜK	Prof. Naci Şensoy Caddesi	103	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	07.04.2024
835	HIRKA-İ ŞERİF	Sadettin Efendi Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
836	KARAGÜMRÜK	Sahtiyancı Sokak	29	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
837	KARAGÜMRÜK	Sarmaşık Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	07.04.2024
838	KARAGÜMRÜK	Şehit Ümit Akbaş Sokak	19	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Hâfız	Sağlam	07.04.2024
839	KARAGÜMRÜK	Sofalı Çeşme Caddesi	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
840	KARAGÜMRÜK	Sofalı Çeşme Caddesi	20	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
841	KARAGÜMRÜK	Sofalı Çeşme Caddesi	22	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
842	KARAGÜMRÜK	Sofalı Çeşme Caddesi	50	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
843	KARAGÜMRÜK	Sofalı Çeşme Caddesi	52	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
844	KARAGÜMRÜK	Sofalı Çeşme Caddesi	54	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	07.04.2024
845	KARAGÜMRÜK	Sofalı Çeşme Caddesi	76	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
846	HIRKA-İ ŞERİF	Sofalı Çeşme Caddesi	93	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
847	KARAGÜMRÜK	Sofalı Çeşme Caddesi	118	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	07.04.2024
848	HIRKA-İ ŞERİF	Somuncular Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024

849	HIRKA-İ ŞERİF	Somuncular Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
850	KARAGÜMRÜK	Şükrü Naili Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	07.04.2024
851	KARAGÜMRÜK	Şükrü Naili Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	07.04.2024
852	KARAGÜMRÜK	Şükrü Naili Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
853	HIRKA-İ ŞERİF	Tahtacılar Sokak	1	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Hâfız	Sağlam	07.04.2024
854	HIRKA-İ ŞERİF	Tahtacılar Sokak	1	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
855	KARAGÜMRÜK	Türkistan Sokak	24	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
856	HIRKA-İ ŞERİF	Türkistan Sokak	45	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
857	HIRKA-İ ŞERİF	Türkistan Sokak	68	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
858	HIRKA-İ ŞERİF	Türkistan Sokak	69	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
859	HIRKA-İ ŞERİF	Türkistan Sokak	70	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	07.04.2024
860	HIRKA-İ ŞERİF	Türkistan Sokak	77	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
861	HIRKA-İ ŞERİF	Türkistan Sokak	85	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
862	HIRKA-İ ŞERİF	Tuti Abdülatif Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	07.04.2024
863	HIRKA-İ ŞERİF	Tuti Abdülatif Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
864	HIRKA-İ ŞERİF	Uzun Yol Sokak	37	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
865	HIRKA-İ ŞERİF	Uzun Yol Sokak	39	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024

866	HIRKA-İ ŞERİF	Yamak Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
867	HIRKA-İ ŞERİF	Yamak Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	07.04.2024
868	KARAGÜMRÜK	Yusufağa Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	07.04.2024
869	HIRKA-İ ŞERİF	Zembilci Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	07.04.2024
870	İSKENDERPAŞA	Aile Sokak	4	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Ağır Hasarlı	13.04.2024
871	İSKENDERPAŞA	Aile Sokak	4	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	13.04.2024
872	AKŞEMSETTİN	Akdeniz Caddesi	29	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
873	AKŞEMSETTİN	Akdeniz Caddesi	33	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
874	AKŞEMSETTİN	Akdeniz Caddesi	33	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
875	AKŞEMSETTİN	Akdeniz Caddesi	48	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
876	AKŞEMSETTİN	Akdeniz Caddesi	55	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
877	AKŞEMSETTİN	Akdeniz Caddesi	55	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
878	AKŞEMSETTİN	Akdeniz Caddesi	74	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
879	AKŞEMSETTİN	Akdeniz Caddesi	76	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
880	AKŞEMSETTİN	Bab Naibi Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
881	AKŞEMSETTİN	Bab Naibi Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
882	AKŞEMSETTİN	Bab Naibi Sokak	37	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024

883	İSKENDERPAŞA	Bali Paşa Caddesi	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
884	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
885	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	64	Mesken - Apartman	3-1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
886	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	64	Mesken - Apartman	3-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
887	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	64	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
888	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	87	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
889	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	91	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
890	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	95	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
891	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	108	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
892	AKŞEMSETTİN	Bali Paşa Caddesi	112	Mesken - Müstakil Ev	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	13.04.2024
893	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
894	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
895	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
896	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
897	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
898	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	70	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
899	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	73	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024

900	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	74	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
901	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	77	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
902	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	77	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
903	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	84	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
904	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	87	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
905	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	89	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
906	AKŞEMSETTİN	Battal Gazi Sokak	103	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
907	İSKENDERPAŞA	Bina Emini Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
908	İSKENDERPAŞA	Çifte Kumrular Sokak	9	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
909	İSKENDERPAŞA	Çifte Kumrular Sokak	9	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
910	İSKENDERPAŞA	Eski Saraçhane Sokak	9	Ticarethane - Dükkan	1	Yâ Hâfız	Orta Hasarlı	13.04.2024
911	İSKENDERPAŞA	Feyzullah Efendi Sokak	4	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
912	İSKENDERPAŞA	Feyzullah Efendi Sokak	4	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
913	AKŞEMSETTİN	Feyzullah Efendi Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
914	İSKENDERPAŞA	Hacı Salih Efendi Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	13.04.2024
915	AKŞEMSETTİN	Hakperest Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	13.04.2024
916	AKŞEMSETTİN	Hakperest Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	13.04.2024

917	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	8	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
918	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
919	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	27	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
920	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	29	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
921	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	29	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
922	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	54	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
923	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	54	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
924	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	59	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	13.04.2024
925	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	94	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Az Hasarlı	13.04.2024
926	AKŞEMSETTİN	Halıcılar Caddesi	94	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	13.04.2024
927	İSKENDERPAŞA	Havlucu Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
928	AKŞEMSETTİN	Hemdem Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
929	AKŞEMSETTİN	Hırka-i Şerif Caddesi	14	Mesken - Apartman	4-1	Maşallah	Ağır Hasarlı	13.04.2024
930	AKŞEMSETTİN	Hırka-i Şerif Caddesi	14	Mesken - Apartman	4-2	Muhammed Aleyhisselam	Sağlam	13.04.2024
931	AKŞEMSETTİN	Hırka-i Şerif Caddesi	14	Mesken - Apartman	4-3	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
932	AKŞEMSETTİN	Hırka-i Şerif Caddesi	14	Mesken - Apartman	4-4	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
933	AKŞEMSETTİN	Hoca Efendi Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024

934	AKŞEMSETTİN	Hoca Efendi Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
935	AKŞEMSETTİN	Hoca Efendi Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
936	AKŞEMSETTİN	Hoca Efendi Sokak	24	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
937	AKŞEMSETTİN	Hoca Efendi Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
938	AKŞEMSETTİN	Hüsrev Paşa Sokak	43	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
939	İSKENDERPAŞA	İskender Paşa Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
940	İSKENDERPAŞA	İskender Paşa Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Az Hasarlı	13.04.2024
941	AKŞEMSETTİN	Karamuk Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
942	AKŞEMSETTİN	Karamuk Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
943	AKŞEMSETTİN	Kınalızade Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
944	AKŞEMSETTİN	Kınalızade Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	13.04.2024
945	İSKENDERPAŞA	Kızanlık Caddesi	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
946	İSKENDERPAŞA	Kızanlık Caddesi	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
947	AKŞEMSETTİN	Koca Sinan Caddesi	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
948	AKŞEMSETTİN	Koca Sinan Caddesi	39	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
949	AKŞEMSETTİN	Koca Sinan Caddesi	42	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
950	AKŞEMSETTİN	Koca Sinan Caddesi	44	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024

951	AKŞEMSETTİN	Koca Sinan Caddesi	46	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
952	AKŞEMSETTİN	Koca Sinan Caddesi	46	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
953	AKŞEMSETTİN	Korkutata Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
954	AKŞEMSETTİN	Korkutata Sokak	56	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
955	AKŞEMSETTİN	Lapçmcılar Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
956	AKŞEMSETTİN	Muhsir Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
957	AKŞEMSETTİN	Muhsir Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
958	İSKENDERPAŞA	Muhtar Hüsnü Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
959	İSKENDERPAŞA	Muhtar Hüsnü Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
960	AKŞEMSETTİN	Ocaklı Sokak	26	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
961	AKŞEMSETTİN	Ocaklı Sokak	26	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
962	AKŞEMSETTİN	Ocaklı Sokak	48	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
963	AKŞEMSETTİN	Ocaklı Sokak	49	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	13.04.2024
964	AKŞEMSETTİN	Öksüzler Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
965	AKŞEMSETTİN	Öksüzler Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
966	AKŞEMSETTİN	Öksüzler Sokak	44	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
967	AKŞEMSETTİN	Öksüzler Sokak	48	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024

968	AKŞEMSETTİN	Öksüzler Sokak	48	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
969	AKŞEMSETTİN	Okumuş Adam Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
970	AKŞEMSETTİN	Okumuş Adam Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
971	AKŞEMSETTİN	Okumuş Adam Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
972	İSKENDERPAŞA	Pazaryeri Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
973	AKŞEMSETTİN	Şair Cem Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	13.04.2024
974	AKŞEMSETTİN	Şair Fuzuli Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
975	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	8	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
976	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	10	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	13.04.2024
977	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
978	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	16	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
979	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
980	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	26	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
981	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	56	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
982	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	58	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
983	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	92	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
984	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	100	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024

985	AKŞEMSETTİN	Sarıgüzel Caddesi	131	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
986	AKŞEMSETTİN	Sarı Nasuh Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
987	AKŞEMSETTİN	Sarı Nasuh Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	13.04.2024
988	AKŞEMSETTİN	Sarı Nasuh Sokak	44	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
989	AKŞEMSETTİN	Sarı Nasuh Sokak	47	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
990	AKŞEMSETTİN	Sarı Nasuh Sokak	47	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
991	AKŞEMSETTİN	Sarı Nasuh Sokak	56	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
992	AKŞEMSETTİN	Sarı Nasuh Sokak	64	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
993	AKŞEMSETTİN	Sarı Nasuh Sokak	64	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
994	AKŞEMSETTİN	Şehit Kubilay Sokak	8	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
995	AKŞEMSETTİN	Şehit Kubilay Sokak	8	Mesken - Apartman	2-2	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Sağlam	13.04.2024
996	AKŞEMSETTİN	Şehit Teğmen Mehmet Sarper Alus Sokak	31	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
997	AKŞEMSETTİN	Şehit Teğmen Mehmet Sarper Alus Sokak	64	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
998	AKŞEMSETTİN	Şehit Teğmen Mehmet Sarper Alus Sokak	66	Mesken - Müstakil Ev	1	Fallahu hayrun hafızan ve hüve erhamürrahimin	Sağlam	13.04.2024
999	AKŞEMSETTİN	Şemsettin Sami Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024

1000	AKŞEMSETTİN	Şemsettin Sami Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
1001	AKŞEMSETTİN	Şemsettin Sami Sokak	25	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
1002	AKŞEMSETTİN	Şemsettin Sami Sokak	31	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
1003	AKŞEMSETTİN	Şemsettin Sami Sokak	36	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
1004	AKŞEMSETTİN	Şemsettin Sami Sokak	53	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
1005	AKŞEMSETTİN	Şemsettin Sami Sokak	53	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
1006	AKŞEMSETTİN	Şemsettin Sami Sokak	66	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
1007	İSKENDERPAŞA	Sofular Caddesi	59	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
1008	İSKENDERPAŞA	Sofular Caddesi	98	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024
1009	İSKENDERPAŞA	Sofular Caddesi	98	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
1010	AKŞEMSETTİN	Surreemini Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	13.04.2024
1011	AKŞEMSETTİN	Vatandaş Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	13.04.2024
1012	AKŞEMSETTİN	Vatandaş Sokak	17	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Orta Hasarlı	13.04.2024
1013	AKŞEMSETTİN	Vatandaş Sokak	17	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	13.04.2024
1014	AKŞEMSETTİN	Vatandaş Sokak	29	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
1015	İSKENDERPAŞA	Vatanperver Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
1016	İSKENDERPAŞA	Vatanperver Sokak	21	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	13.04.2024

1017	İSKENDERPAŞA	Vatanperver Sokak	21	Mesken - Apartman	3-2	Okunamaz	Ağır Hasarlı	13.04.2024
1018	İSKENDERPAŞA	Vatanperver Sokak	21	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	13.04.2024
1019	İSKENDERPAŞA	Vatanperver Sokak	46	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	13.04.2024
1020	AKŞEMSETTİN	Yargıç Naim Oktay Sokak	1	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Az Hasarlı	13.04.2024
1021	AKŞEMSETTİN	Yargıç Naim Oktay Sokak	1	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	13.04.2024
1022	AKŞEMSETTİN	Zülali Çeşmesi Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah	Sağlam	13.04.2024
1023	MOLLA FENARİ	Ali Baba Türbe Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1024	BİNBİRDİREK	Asmalıçeşme Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1025	KEMAL PAŞA	Atatürk Bulvarı	44	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	14.04.2024
1026	KEMAL PAŞA	Atatürk Bulvarı	46	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Orta Hasarlı	14.04.2024
1027	MESİH PAŞA	Azimkar Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1028	HOBİYAR	Bankacılar Sokak	13	Ticarethane - Dükkan	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.04.2024
1029	BALABANAĞA	Büyük Reşit Paşa Caddesi	10	Ticarethane - Dükkan	1	Yâ Hâfız	Sağlam	14.04.2024
1030	MİMAR KEMALETTİN	Büyük Tulumba Sokak	5	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Az Hasarlı	14.04.2024
1031	BEYAZIT	Çarşıkapı Nuruosmaniye Caddesi	17	Ticarethane - Dükkan	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	14.04.2024
1032	BEYAZIT	Çarşıkapı Nuruosmaniye Caddesi	19	Ticarethane - Dükkan	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024

1033	BEYAZIT	Çarşıkapı Nuruosmaniye Caddesi	21	Ticarethane - Dükkan	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1034	BEYAZIT	Çarşıkapı Nuruosmaniye Caddesi	27	Ticarethane - Dükkan	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1035	BEYAZIT	Çarşıkapı Nuruosmaniye Caddesi	47	Ticarethane - Dükkan	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1036	NİŞANCA	Çoban Çavuş Sokak	9	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1037	NİŞANCA	Daltaban Yokuşu	16	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1038	NİŞANCA	Daltaban Yokuşu	16	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1039	NİŞANCA	Daltaban Yokuşu	55	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1040	KEMAL PAŞA	Defter Emini Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1041	BİNBİRDİREK	Dizdariye Çeşmesi Sokak	30	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1042	BİNBİRDİREK	Dizdariye Medresesi Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1043	BİNBİRDİREK	Dizdariye Medresesi Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1044	SARAÇ İSHAK	Fermanlı Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1045	KÜÇÜK AYASOFYA	Fidanlıbahçe Sokak	2	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.04.2024
1046	KÜÇÜK AYASOFYA	Fidanlıbahçe Sokak	3	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	14.04.2024
1047	KATİP KASIM	Güvenlik Caddesi	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1048	MOLLA FENARİ	Hüseyin Ağa Camii	3	Metruk Bina	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	14.04.2024

		Sokak						
1049	SARAÇ İSHAK	İbrahim Paşa Yokuşu	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1050	SARAÇ İSHAK	İşbaşı Sokak	3	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1051	SARAÇ İSHAK	İşbaşı Sokak	3	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1052	MOLLA FENARİ	İskender Boğazı Sokak	23	Ticarethane - Han	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1053	NİŞANCA	Katip Sinan Mektebi Sokak	25	Ticarethane - Dükkan	3-1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1054	NİŞANCA	Katip Sinan Mektebi Sokak	25	Ticarethane - Dükkan	3-2	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	14.04.2024
1055	NİŞANCA	Katip Sinan Mektebi Sokak	25	Ticarethane - Dükkan	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	14.04.2024
1056	KÜÇÜK AYASOFYA	Katip Sinan Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.04.2024
1057	KÜÇÜK AYASOFYA	Katip Sinan Sokak	16	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	14.04.2024
1058	KÜÇÜK AYASOFYA	Katip Sinan Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	14.04.2024
1059	KÜÇÜK AYASOFYA	Katip Sinan Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	14.04.2024
1060	KÜÇÜK AYASOFYA	Katip Sinan Sokak	27	Ticarethane - Otel	1	Yâ Hâfız	Sağlam	14.04.2024
1061	HOCA PAŞA	Kum Meydanı Sokak	5	Metruk Bina	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1062	HOCA PAŞA	Kum Meydanı Sokak	6	Ticarethane - Otel	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1063	MOLLA FENARİ	Kürkçüler Kapısı Sokak	16	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024

1064	MOLLA FENARİ	Kürkçüler Kapısı Sokak	20	Ticarethane - Han	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.04.2024
1065	BALABANAĞA	Kurultay Sokak	13	Ticarethane - Han	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.04.2024
1066	MESİH PAŞA	Laleli Caddesi	28	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1067	SARAÇ İSHAK	Mithat Paşa Caddesi	38	Ticarethane - Otel	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	14.04.2024
1068	SARAÇ İSHAK	Mollabey Sokak	16	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Hâfız	Sağlam	14.04.2024
1069	SARAÇ İSHAK	Mollabey Sokak	16	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.04.2024
1070	MİMAR KEMALETTİN	Ordu Caddesi	65	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1071	KÜÇÜK AYASOFYA	Özbekler Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1072	KÜÇÜK AYASOFYA	Özbekler Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	14.04.2024
1073	KÜÇÜK AYASOFYA	Özbekler Sokak	50	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1074	EMİN SİNAN	Pertev Paşa Sokak	42	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	14.04.2024
1075	EMİN SİNAN	Pertev Paşa Sokak	48	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.04.2024
1076	BİNBİRDİREK	Peykhane Caddesi - Üçler Sokak	6	Metruk Bina	1	Fallahu hayrun hafizan ve hüve erhamürrahimin	Sağlam	14.04.2024
1077	MİMAR KEMALETTİN	Şair Fitnat Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1078	ALEMDAR	Şeftali Sokak	14	Ticarethane - Restoran	2-1	Yâ Hâfız	Az Hasarlı	14.04.2024
1079	ALEMDAR	Şeftali Sokak	14	Ticarethane - Restoran	2-2	Maşallah	Az Hasarlı	14.04.2024

1080	KEMAL PAŞA	Onsekiz Sekbanlar Sokak	7	Ticarethane - Han	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	14.04.2024
1081	KÜÇÜK AYASOFYA	Tahsinbey Sokak	1	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	14.04.2024
1082	KÜÇÜK AYASOFYA	Tahsinbey Sokak	24	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Hâfız	Az Hasarlı	14.04.2024
1083	MOLLA FENARÎ	Tavuk Pazarı Sokak	22	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1084	MOLLA FENARÎ	Tavuk Pazarı Sokak	24	Ticarethane - Han	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	14.04.2024
1085	MÎMAR KEMALETİN	Turanlı Sokak	4	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1086	MÎMAR KEMALETİN	Turanlı Sokak	4	Ticarethane - Han	2-2	Maşallah	Sağlam	14.04.2024
1087	SARAÇ İSHAK	Turanlı Sokak	8	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Az Hasarlı	14.04.2024
1088	BALABANAĞA	Vidinli Tefvik Paşa Caddesi	24	Ticarethane - Dükkan	1	Maşallah	Az Hasarlı	14.04.2024
1089	ALEMDAR	Zeynep Sultan Camii Sokak	1	Ticarethane - Han	1	Maşallah	Az Hasarlı	14.04.2024
1090	DEMİRTAŞ	Odunkapısı Yokuşu Sokak	3	Ticarethane - Han	2-1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1091	DEMİRTAŞ	Odunkapısı Yokuşu Sokak	3	Ticarethane - Han	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	21.04.2024
1092	DEMİRTAŞ	Kible Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1093	DEMİRTAŞ	Hayriye Hanım Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1094	MOLLA HÜSREV	Vefa Caddesi	71	Ticarethane - Restoran	1	Hâzâ min fadlı Rabbî	Sağlam	21.04.2024
1095	MOLLA HÜSREV	Vefa Caddesi	66	Ticarethane - Dükkan	1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024

1096	KALENDERHANE	Cemal Yener Tosyalı Caddesi	12	Ticarethane - Dükkan	1	Maşallah	Orta Hasarlı	21.04.2024
1097	KALENDERHANE	Islah Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	21.04.2024
1098	ZEYREK	Haydar Bey Sokak	25	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1099	ZEYREK	Kıztaşı Caddesi	36	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1100	ALİ KUŞCU	Kıztaşı Caddesi	37	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024
1101	ALİ KUŞCU	Nalbant Demir Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1102	ALİ KUŞCU	Hulusi Noyan Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024
1103	ALİ KUŞCU	Hulusi Noyan Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1104	ALİ KUŞCU	Taylasan Sokak	6	Ticarethane - İmalathane	4-1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1105	ALİ KUŞCU	Taylasan Sokak	6	Ticarethane - İmalathane	4-2	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1106	ALİ KUŞCU	Taylasan Sokak	6	Ticarethane - İmalathane	4-3	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1107	ALİ KUŞCU	Taylasan Sokak	6	Ticarethane - İmalathane	4-4	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1108	ALİ KUŞCU	Fatih Türbesi Sokak	43	Mesken - Apartman	3-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1109	ALİ KUŞCU	Fatih Türbesi Sokak	43	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1110	ALİ KUŞCU	Fatih Türbesi Sokak	43	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1111	ALİ KUŞCU	Taylasan Sokak	4	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Orta Hasarlı	21.04.2024
1112	ALİ KUŞCU	Taylasan Sokak	4	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	21.04.2024

1113	ZEYREK	Refah Sokak	49	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1114	ZEYREK	Refah Sokak	44	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1115	ZEYREK	Refah Sokak	50	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1116	ZEYREK	Refah Sokak	86	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1117	ZEYREK	At Pazarı Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024
1118	ZEYREK	At Pazarı Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1119	ZEYREK	Refah Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1120	ZEYREK	Hüsam Bey Sokak	10	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Hâfız	Az Hasarlı	21.04.2024
1121	ZEYREK	Hüsam Bey Sokak	10	Mesken - Apartman	3-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1122	ZEYREK	Hüsam Bey Sokak	10	Mesken - Apartman	3-3	Yâ Hâfız	Az Hasarlı	21.04.2024
1123	ZEYREK	Ferhat Ağa Sokak	36	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1124	ZEYREK	Ferhat Ağa Sokak	40	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	21.04.2024
1125	ZEYREK	Ferhat Ağa Sokak	40	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1126	ZEYREK	Ömer Efendi Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1127	ZEYREK	Turşucu Halil Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1128	ZEYREK	Aktar Yekta Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1129	ALİ KUŞCU	Hattat Nazif Sokak	30	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024

1130	ALİ KUŞCU	Testereciler Sokak	8	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1131	ALİ KUŞCU	Testereciler Sokak	8	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1132	ALİ KUŞCU	Testereciler Sokak	14	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1133	ALİ KUŞCU	Testereciler Sokak	14	Mesken - Apartman	2-2	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1134	ALİ KUŞCU	Testereciler Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1135	ALİ KUŞCU	Keserciler Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1136	ALİ KUŞCU	Eski Şifahane Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1137	ALİ KUŞCU	Eski Şifahane Sokak	19	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1138	ZEYREK	Hattat Nazif Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1139	ZEYREK	Hattat Nazif Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1140	ZEYREK	Hattat Nazif Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	21.04.2024
1141	ZEYREK	Hattat Nazif Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Muhammed Aleyhisselam	Sağlam	21.04.2024
1142	ZEYREK	Yesarizade Caddesi	2	Mesken - Apartman	2-1	Muhammed Aleyhisselam	Sağlam	21.04.2024
1143	ZEYREK	Yesarizade Caddesi	2	Mesken - Apartman	2-2	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	21.04.2024
1144	ZEYREK	Ders Vekili Sokak	42	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1145	ZEYREK	Ders Vekili Sokak	44	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1146	ZEYREK	Ders Vekili Sokak	52	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024

1147	ZEYREK	Ders Vekili Sokak	49	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024
1148	ZEYREK	Ders Vekili Sokak	64	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1149	ZEYREK	Ders Vekili Sokak	61	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1150	ZEYREK	Ders Vekili Sokak	72	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1151	ZEYREK	Ders Vekili Sokak	76	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1152	ALİ KUŞCU	Yeşil Sarıklı Sokak	16	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1153	ALİ KUŞCU	Yeşil Sarıklı Sokak	16	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1154	ALİ KUŞCU	Yeşil Sarıklı Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1155	ALİ KUŞCU	Yeşil Sarıklı Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	21.04.2024
1156	ALİ KUŞCU	Misvak Sokak	7	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024
1157	ALİ KUŞCU	Misvak Sokak	7	Mesken - Apartman	3-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1158	ALİ KUŞCU	Misvak Sokak	7	Mesken - Apartman	3-3	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1159	ALİ KUŞCU	Aksarıklı Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1160	ALİ KUŞCU	İslambol Caddesi	15	Ticarethane - Dükkan	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1161	ALİ KUŞCU	Hafız Paşa Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	21.04.2024
1162	ALİ KUŞCU	Hafız Paşa Sokak	22	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1163	ALİ KUŞCU	Hafız Paşa Sokak	22	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Orta Hasarlı	21.04.2024

1164	ALİ KUŞCU	Hafız Paşa Sokak	43	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1165	ATİKALİ	Hafız Paşa Sokak	67	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1166	ATİKALİ	Çelebi Süleyman Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1167	ATİKALİ	Karadut Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1168	ALİ KUŞCU	Başhoca Sokak	55	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1169	ALİ KUŞCU	Başhoca Sokak	55	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	21.04.2024
1170	ALİ KUŞCU	Başhoca Sokak	36	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1171	ALİ KUŞCU	Başhoca Sokak	36	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1172	ALİ KUŞCU	Başhoca Sokak	49	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1173	ALİ KUŞCU	Yedi Emirler Sokak	29	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1174	ALİ KUŞCU	Başmüezzin Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1175	ALİ KUŞCU	Yedi Emirler Sokak	5	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1176	ALİ KUŞCU	Fatih Caddesi	68	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1177	ALİ KUŞCU	Fatih Caddesi	68	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	21.04.2024
1178	ALİ KUŞCU	Başhoca Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1179	ALİ KUŞCU	Fatih Caddesi	90	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1180	ALİ KUŞCU	Fatih Caddesi	98	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024

1181	ALİ KUŞCU	Fatih Caddesi	100	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1182	ALİ KUŞCU	Yavuz Selim Caddesi	36	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1183	ALİ KUŞCU	Yavuz Selim Caddesi	36	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1184	ALİ KUŞCU	Yavuz Selim Caddesi	36	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1185	ATİKALİ	Yavuz Selim Caddesi	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1186	ATİKALİ	Fatih Caddesi	112	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1187	ATİKALİ	Fatih Caddesi	116	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1188	ATİKALİ	Nişanca Caddesi	24	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	21.04.2024
1189	ATİKALİ	Nişanca Caddesi	22	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1190	ATİKALİ	Nişanca Caddesi	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1191	ALİ KUŞCU	Yusuf Ziya Paşa Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1192	ALİ KUŞCU	Yusuf Ziya Paşa Sokak	40	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1193	ALİ KUŞCU	Musannif Sokak	14	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1194	ALİ KUŞCU	Musannif Sokak	14	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1195	ALİ KUŞCU	Mükerrir Sokak	10	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	21.04.2024
1196	ALİ KUŞCU	Mükerrir Sokak	10	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1197	ALİ KUŞCU	Mükerrir Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024

1198	ALİ KUŞCU	Mükerrir Sokak	23	Mesken - Apartman	2-1	Tevekkel'tü al'Allah	Sağlam	21.04.2024
1199	ALİ KUŞCU	Mükerrir Sokak	23	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1200	ATİKALİ	Yavuz Selim Caddesi	49	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1201	ALİ KUŞCU	Yavuz Selim Caddesi	74	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1202	ALİ KUŞCU	Yavuz Selim Caddesi	74	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1203	BALAT	Lokmacı Dede Sokak	4	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024
1204	ALİ KUŞCU	Darüşşafaka Ön Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1205	ALİ KUŞCU	Fahri Bey Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1206	ALİ KUŞCU	Fahri Bey Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1207	ALİ KUŞCU	Otlukçu Yokuşu	13	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1208	ALİ KUŞCU	Otlukçu Yokuşu	15	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1209	ALİ KUŞCU	Otlukçu Yokuşu	15	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1210	ALİ KUŞCU	Hüseyin Remzi Bey Sokak	45	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	21.04.2024
1211	YAVUZ SULTAN SELİM	Hüseyin Remzi Bey Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1212	ALİ KUŞCU	Çırakçı Çeşmesi Sokak	25	Mesken - Müstakil Ev	1	İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ	Sağlam	21.04.2024
1213	ALİ KUŞCU	Hüseyin Remzi Bey Sokak	75	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024

1214	YAVUZ SULTAN SELİM	Hüseyin Remzi Bey Sokak	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1215	ALİ KUŞCU	Çırakçı Çeşmesi Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1216	ALİ KUŞCU	Çırakçı Çeşmesi Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1217	ALİ KUŞCU	Çırakçı Çeşmesi Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1218	YAVUZ SULTAN SELİM	Şebnem Sokak	32	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1219	ZEYREK	Haliç Gören Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1220	ZEYREK	Yeni Doğan Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1221	ZEYREK	Haliç Gören Sokak	1	Mesken - Apartman	3-1	Hû Allah Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1222	ZEYREK	Haliç Gören Sokak	1	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1223	ZEYREK	Haliç Gören Sokak	1	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1224	ZEYREK	Yeni Doğan Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1225	ZEYREK	Yeni Doğan Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1226	ZEYREK	Kadı Çeşmesi Sokak	83	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1227	ZEYREK	Kadı Çeşmesi Sokak	84	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1228	ZEYREK	Hattat İzzet Sokak	40	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1229	ZEYREK	Hattat İzzet Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1230	ZEYREK	Hattat İzzet Sokak	29	Metruk Bina	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	21.04.2024

1231	ZEYREK	Yesarizade Caddesi	27	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1232	ZEYREK	İhtiyar Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1233	CİBALİ	Nevşehirli İbrahim Paşa Caddesi	48	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1234	CİBALİ	Nevşehirli İbrahim Paşa Caddesi	50	Mesken - Apartman	3-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1235	CİBALİ	Nevşehirli İbrahim Paşa Caddesi	50	Mesken - Apartman	3-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1236	CİBALİ	Nevşehirli İbrahim Paşa Caddesi	50	Mesken - Apartman	3-3	Yâ Hâfız	Sağlam	21.04.2024
1237	CİBALİ	Haydar İmareti Sokak	2	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1238	CİBALİ	Haydar İmareti Sokak	2	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1239	CİBALİ	Haydar İmareti Sokak	38	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1240	CİBALİ	Sinan Camii Sokak	15	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1241	CİBALİ	Sinan Camii Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1242	YAVUZ SULTAN SELİM	Hanedan Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1243	YAVUZ SULTAN SELİM	Hanedan Sokak	9	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1244	YAVUZ SULTAN SELİM	Hanedan Sokak	9	Mesken - Apartman	2-2	Okunamaz	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1245	YAVUZ SULTAN SELİM	Şair Nabi Sokak	1	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024

1246	YAVUZ SULTAN SELİM	Altı Bohça Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1247	YAVUZ SULTAN SELİM	Kadı Çeşmesi Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Muhammed Aleyhisselam	Ağır Hasarlı	21.04.2024
1248	YAVUZ SULTAN SELİM	Kadı Çeşmesi Sokak	20	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1249	YAVUZ SULTAN SELİM	Kadı Çeşmesi Sokak	21	Mesken - Apartman	2-1	Muhammed Aleyhisselam	Sağlam	21.04.2024
1250	YAVUZ SULTAN SELİM	Kadı Çeşmesi Sokak	21	Mesken - Apartman	2-2	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	21.04.2024
1251	YAVUZ SULTAN SELİM	Haliç Caddesi	96	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1252	YAVUZ SULTAN SELİM	Haliç Caddesi	96	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1253	YAVUZ SULTAN SELİM	Haliç Caddesi	125	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1254	YAVUZ SULTAN SELİM	Haliç Caddesi	125	Mesken - Apartman	3-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1255	YAVUZ SULTAN SELİM	Haliç Caddesi	125	Mesken - Apartman	3-3	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1256	YAVUZ SULTAN SELİM	Gül Camii Kuyusu Sokak	10	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1257	YAVUZ SULTAN SELİM	Gül Camii Kuyusu Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1258	YAVUZ SULTAN SELİM	Gül Camii Kuyusu Sokak	1	Mesken - Apartman	4-1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	21.04.2024
1259	YAVUZ SULTAN SELİM	Gül Camii Kuyusu Sokak	1	Mesken - Apartman	4-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1260	YAVUZ SULTAN SELİM	Gül Camii Kuyusu Sokak	1	Mesken - Apartman	4-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	21.04.2024
1261	YAVUZ SULTAN SELİM	Gül Camii Kuyusu Sokak	1	Mesken - Apartman	4-4	Yâ müfettiha ebvâb, iftaħ lenâ hayral bâb	Sağlam	21.04.2024
1262	YAVUZ SULTAN SELİM	Haraççıbaşı Sokak	2	Ticarethane - Dükkan	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024

1263	YAVUZ SULTAN SELİM	Pelin Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1264	YAVUZ SULTAN SELİM	Pelin Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1265	YAVUZ SULTAN SELİM	Pelin Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1266	YAVUZ SULTAN SELİM	Şerefiye Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1267	YAVUZ SULTAN SELİM	Şair Nevi Sokak	3	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1268	YAVUZ SULTAN SELİM	Gül Camii Sokak	24	Metruk Bina	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	21.04.2024
1269	YAVUZ SULTAN SELİM	Haraççıbaşı Sokak	22	Metruk Bina	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	21.04.2024
1270	YAVUZ SULTAN SELİM	Haraççıbaşı Sokak	22	Metruk Bina	2-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1271	YAVUZ SULTAN SELİM	Haraççıbaşı Sokak	26	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1272	YAVUZ SULTAN SELİM	Miralay Nazım Bey Caddesi	17	Mesken - Müstakil Ev	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	21.04.2024
1273	YAVUZ SULTAN SELİM	Miralay Nazım Bey Caddesi	17	Mesken - Müstakil Ev	3-2	Maşallah	Sağlam	21.04.2024
1274	YAVUZ SULTAN SELİM	Miralay Nazım Bey Caddesi	17	Mesken - Müstakil Ev	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.04.2024
1275	YAVUZ SULTAN SELİM	Abdülezel Paşa Caddesi	77	Ticarethane - Dükkan	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1276	YAVUZ SULTAN SELİM	Çukur Mescit Sokak	10	Mesken - Apartman	3-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	23.04.2024
1277	YAVUZ SULTAN SELİM	Çukur Mescit Sokak	10	Mesken - Apartman	3-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	23.04.2024
1278	YAVUZ SULTAN SELİM	Çukur Mescit Sokak	10	Mesken - Apartman	3-3	Maşallah	Az Hasarlı	23.04.2024
1279	YAVUZ SULTAN SELİM	İncebel Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024

1280	YAVUZ SULTAN SELİM	İncebel Sokak	16	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1281	YAVUZ SULTAN SELİM	İncebel Sokak	40	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1282	YAVUZ SULTAN SELİM	İncebel Sokak	42	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1283	YAVUZ SULTAN SELİM	Cibali Setüstü Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1284	YAVUZ SULTAN SELİM	Cibali Setüstü Sokak	2.1	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1285	YAVUZ SULTAN SELİM	İncebel Sokak	32	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1286	YAVUZ SULTAN SELİM	İncebel Sokak	43	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1287	YAVUZ SULTAN SELİM	Soğuk Tulumba Sokak	18	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1288	YAVUZ SULTAN SELİM	Soğuk Tulumba Sokak	37	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	23.04.2024
1289	BALAT	Mismarcı Yokuşu	18	Mesken - Apartman	2-1	Allah - Muhammed	Sağlam	23.04.2024
1290	BALAT	Mismarcı Yokuşu	18	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1291	BALAT	Mismarcı Yokuşu	12	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1292	BALAT	Mismarcı Yokuşu	8	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.04.2024
1293	BALAT	Mismarcı Yokuşu	4	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1294	YAVUZ SULTAN SELİM	Abdi Subaşı Sokak	8	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1295	BALAT	Mismarcı Sokak	27	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1296	BALAT	Mismarcı Sokak	27	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.04.2024

1297	BALAT	Mismarcı Sokak	30	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Az Hasarlı	23.04.2024
1298	BALAT	Mesneviyhane Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1299	BALAT	Murat Molla Sokak	35	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1300	BALAT	Fener Yağhane Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1301	BALAT	Fethiye Caddesi	53	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1302	BALAT	Fethiye Caddesi	74	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1303	ATİKALİ	Çarşamba Değirmeni Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1304	ATİKALİ	Çarşamba Değirmeni Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1305	ATİKALİ	Mehmet Ağa Camii Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Ya Hazreti...	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1306	BALAT	Fethiye Caddesi	21	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1307	BALAT	Fethiye Caddesi	19	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	23.04.2024
1308	ATİKALİ	Hallaç Mehmet Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1309	ATİKALİ	Hallaç Mehmet Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1310	BALAT	İsmailağa Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1311	BALAT	İsmailağa Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Kad efleha men tezekkâ	Sağlam	23.04.2024
1312	BALAT	Cebecibaşı Mescidi Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024

1313	BALAT	İmam Ömer Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1314	BALAT	Sultan Selim Caddesi	13	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1315	BALAT	Sultan Selim Caddesi	9	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1316	BALAT	Sultan Selim Caddesi	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1317	BALAT	Fethiye Caddesi	52	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1318	BALAT	Mehmet Dede Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1319	BALAT	Fethiye Caddesi	37	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.04.2024
1320	BALAT	Fethiye Caddesi	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1321	DERVİŞALİ	Zülüflü Sokak	62	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.04.2024
1322	BALAT	Zülüflü Sokak	45	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1323	BALAT	Zülüflü Sokak	31	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1324	DERVİŞALİ	Hacı İbrahim Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1325	DERVİŞALİ	Hacı İbrahim Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1326	DERVİŞALİ	Hacı İbrahim Sokak	11	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1327	DERVİŞALİ	Hacı İbrahim Sokak	19	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1328	DERVİŞALİ	Hacı İbrahim Sokak	19	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1329	DERVİŞALİ	Hacı İbrahim Sokak	27	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024

1330	BALAT	Köroğlu Sokak	23	Mesken - Apartman	4-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1331	BALAT	Köroğlu Sokak	23	Mesken - Apartman	4-2	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1332	BALAT	Köroğlu Sokak	23	Mesken - Apartman	4-3	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1333	BALAT	Köroğlu Sokak	23	Mesken - Apartman	4-4	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1334	BALAT	Köroğlu Sokak	26	Mesken - Müstakil Ev	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1335	BALAT	Köroğlu Sokak	26	Mesken - Müstakil Ev	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1336	BALAT	Mermerşahi Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1337	BALAT	Merdane Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Tevekkel'tü al'Allah	Sağlam	23.04.2024
1338	DERVİŞALİ	Sena Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1339	DERVİŞALİ	Draman Caddesi	41	Metruk Bina	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1340	AYVANSARAY	Draman Caddesi	50	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1341	DERVİŞALİ	Salma Tomruk Caddesi	57	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1342	AYVANSARAY	Saldırma Sokak	8	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1343	AYVANSARAY	Sarı Çizmeli Sokak	5	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1344	AYVANSARAY	Helvacı Hasan Sokak	2	Mesken - Apartman	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1345	AYVANSARAY	Paşa Hamamı Caddesi	4	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.04.2024
1346	AYVANSARAY	Paşa Hamamı Caddesi	4	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.04.2024

1347	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	32	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1348	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	31	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.04.2024
1349	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	38	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	23.04.2024
1350	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	43	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1351	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	47	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1352	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	51	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1353	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	53	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1354	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	55	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1355	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	69	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1356	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	69	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Orta Hasarlı	23.04.2024
1357	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	82	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1358	AYVANSARAY	Sultan Çeşmesi Caddesi	82	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1359	DERVİŞALİ	Toptancı Sokak	9	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1360	DERVİŞALİ	Toptancı Sokak	5	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1361	DERVİŞALİ	Söğütlü Bakkal Sokak	23	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1362	DERVİŞALİ	Söğütlü Bakkal Sokak	20	Mesken - Müstakil Ev	2-1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1363	DERVİŞALİ	Söğütlü Bakkal Sokak	20	Mesken - Müstakil Ev	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024

1364	DERVİŞALİ	Söğütlü Bakkal Sokak	19	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1365	DERVİŞALİ	Söğütlü Bakkal Sokak	21	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1366	DERVİŞALİ	Hacı Rıza Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1367	DERVİŞALİ	Söğütlü Bakkal Sokak	33	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1368	DERVİŞALİ	Söğütlü Bakkal Sokak	33	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Hâfız	Sağlam	23.04.2024
1369	AYVANSARAY	Hamami Camii Avlusu Sokak	4	Mesken - Apartman	2-1	Allah Celle Celaluhu	Sağlam	23.04.2024
1370	AYVANSARAY	Hamami Camii Avlusu Sokak	4	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Hâfız	Sağlam	23.04.2024
1371	AYVANSARAY	Aynalı Dükkan Sokak	26	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Orta Hasarlı	23.04.2024
1372	DERVİŞALİ	Kesmekaya Caddesi	22	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1373	AYVANSARAY	Hacı İsa Bostanı Sokak	13	Mesken - Müstakil Ev	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1374	AYVANSARAY	Hacı İsa Bostanı Sokak	13	Mesken - Müstakil Ev	2-2	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1375	AYVANSARAY	Hacı İsa Bostanı Sokak	17	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1376	DERVİŞALİ	Draman Çeşmesi Sokak	35	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1377	DERVİŞALİ	Draman Çeşmesi Sokak	37	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1378	DERVİŞALİ	Miraç Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1379	DERVİŞALİ	Draman Çeşmesi Sokak	52	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024

1380	DERVİŞALİ	Ayan Caddesi	11	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1381	DERVİŞALİ	Ayan Caddesi	11	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1382	BALAT	Hızır Çavuş Mescidi Sokak	5	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1383	BALAT	Burçak Sokak	10	Mesken - Müstakil Ev	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	23.04.2024
1384	BALAT	Burçak Sokak	10	Mesken - Müstakil Ev	2-2	Maşallah	Orta Hasarlı	23.04.2024
1385	BALAT	Bekri Mustafa Sokak	19	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1386	BALAT	Çilingir Sokak	79	Mesken - Müstakil Ev	2-1	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1387	BALAT	Çilingir Sokak	79	Mesken - Müstakil Ev	2-2	Yâ Hâfız	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1388	BALAT	Çilingir Sokak	77	Mesken - Müstakil Ev	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	23.04.2024
1389	BALAT	Çilingir Sokak	46	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	23.04.2024
1390	BALAT	Vodina Caddesi	93	Mesken - Apartman	2-1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	23.04.2024
1391	BALAT	Vodina Caddesi	93	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	23.04.2024
1392	DERVİŞALİ	Neşter Sokak	43	Mesken - Müstakil Ev	1	Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah	Sağlam	27.04.2024
1393	DERVİŞALİ	Borazan Tevfik Sokak	6	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Az Hasarlı	27.04.2024
1394	DERVİŞALİ	Borazan Tevfik Sokak	6	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	27.04.2024
1395	DERVİŞALİ	Kariye Yağhanesi Sokak	28	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	27.04.2024
1396	DERVİŞALİ	Kariye Yağhane Aralığı	4	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024

1397	DERVİŞALİ	Kariye Yağhanesi Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Az Hasarlı	27.04.2024
1398	DERVİŞALİ	Yeşilce Direk Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1399	DERVİŞALİ	Yeşilce Direk Sokak	19	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1400	DERVİŞALİ	Salma Tomruk Caddesi	12	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1401	DERVİŞALİ	Canfeda Camii Sokak	34	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1402	DERVİŞALİ	Hasan Fehmi Paşa Caddesi	56	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	27.04.2024
1403	DERVİŞALİ	Nurettin Tekke Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.04.2024
1404	ATİKALİ	Nişanca Caddesi	46	Ticarethane - Kşeş	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Ağır Hasarlı	27.04.2024
1405	ATİKALİ	Müezzin Bilal Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1406	ATİKALİ	Ninni Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Az Hasarlı	27.04.2024
1407	ATİKALİ	Müezzin Bilal Sokak	6	Metruk Bina	1	Maşallah	Orta Hasarlı	27.04.2024
1408	ATİKALİ	Müezzin Bilal Sokak	10	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Sağlam	27.04.2024
1409	ATİKALİ	Meymenet Sokak	13	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1410	ATİKALİ	Nişanca Caddesi	42	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1411	ATİKALİ	Cemali Sokak	32	Mesken - Apartman	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1412	ATİKALİ	Cemali Sokak	32	Mesken - Apartman	2-2	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.04.2024
1413	DERVİŞALİ	Draman Çukuru Sokak	17	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Ağır Hasarlı	27.04.2024

1414	DERVİŞALİ	Oyuk Duvar Sokak	6	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1415	DERVİŞALİ	Kefevi Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	27.04.2024
1416	DERVİŞALİ	Kefevi Sokak	23	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1417	DERVİŞALİ	Müftü Sokak	43	Mesken - Apartman	1	Er-rızku al'Allah	Ağır Hasarlı	27.04.2024
1418	DERVİŞALİ	Sena Sokak	24	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1419	DERVİŞALİ	Şht. Ümit Uçan Sokak	24	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Az Hasarlı	27.04.2024
1420	DERVİŞALİ	Şht. Ümit Uçan Sokak	22	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Orta Hasarlı	27.04.2024
1421	DERVİŞALİ	Kasap Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1422	DERVİŞALİ	Kefevi Sokak	32	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1423	DERVİŞALİ	Alişah Sokak	39	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1424	DERVİŞALİ	Şht. Abdullah Demir Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1425	DERVİŞALİ	Bestekar Servet Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1426	ATİKALİ	Dilmaç Sokak	54	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1427	ATİKALİ	Kurtağa Çeşmesi Sokak	15	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1428	DERVİŞALİ	Nurettin Tekke Sokak	47	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1429	DERVİŞALİ	Nurettin Tekke Sokak	49	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.04.2024

1430	ATİKALİ	Beyceğiz Caddesi	60	Mesken - Apartman	1	Yâ Mâlikü'l-Mülk	Sağlam	27.04.2024
1431	ATİKALİ	Beyceğiz Caddesi	54	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1432	ATİKALİ	Bilgiçler Sokak	7	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1433	DERVİŞALİ	Dolmuş Kuyu Sokak	4	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1434	DERVİŞALİ	Müftü Sokak	14	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1435	DERVİŞALİ	Müftü Sokak	24	Mesken - Müstakil Ev	1	Okunamaz	Ağır Hasarlı	27.04.2024
1436	DERVİŞALİ	Müftü Sokak	19	Mesken - Müstakil Ev	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1437	DERVİŞALİ	Arı Sokak	24	Mesken - Apartman	3-1	Allah'ın Dediği Olur	Sağlam	27.04.2024
1438	DERVİŞALİ	Arı Sokak	24	Mesken - Apartman	3-2	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1439	DERVİŞALİ	Arı Sokak	24	Mesken - Apartman	3-3	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1440	DERVİŞALİ	Sena Sokak	18	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1441	DERVİŞALİ	Kasım Odaları Sokak	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1442	DERVİŞALİ	Arı Sokak	3	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	27.04.2024
1443	BALAT	Çorbacı Çeşmesi Sokak	46	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	27.04.2024
1444	BALAT	Çorbacı Çeşmesi Sokak	48	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	27.04.2024
1445	BALAT	Çorbacı Çeşmesi Sokak	50	Mesken - Müstakil Ev	2-1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Orta Hasarlı	27.04.2024
1446	BALAT	Çorbacı Çeşmesi Sokak	50	Mesken - Müstakil Ev	2-2	Maşallah	Orta Hasarlı	27.04.2024

1447	SİLİVRİKAPI	Abdullah Dede Sokak	34	Mesken - Apartman	2-1	Maşallah	Sağlam	21.07.2024
1448	SİLİVRİKAPI	Abdullah Dede Sokak	34	Mesken - Apartman	2-2	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.07.2024
1449	SÜMBÜL EFENDİ	Ağa Çayırı Caddesi	14	Mesken - Apartman	1	Muhammed Aleyhisselam	Sağlam	21.07.2024
1450	SÜMBÜL EFENDİ	Ali Fakih Caddesi	12	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Az Hasarlı	21.07.2024
1451	KOCA MUSTAFA PAŞA	Balta Çıkmazı	9	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.07.2024
1452	SÜMBÜL EFENDİ	Duhaniye Sokak	28	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.07.2024
1453	SÜMBÜL EFENDİ	Duhaniye Sokak	30	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.07.2024
1454	SÜMBÜL EFENDİ	Hacı Kadın Caddesi	33	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.07.2024
1455	SÜMBÜL EFENDİ	Hacı Kadın Caddesi	52	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.07.2024
1456	KOCA MUSTAFA PAŞA	Işkırlak Sokak	21	Mesken - Apartman	2-1	Yâ Hâfız	Sağlam	21.07.2024
1457	KOCA MUSTAFA PAŞA	Işkırlak Sokak	21	Mesken - Apartman	2-2	Maşallah	Sağlam	21.07.2024
1458	BALAT	Kazancı Selim Sokak	11	Mesken - Müstakil Ev	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.07.2024
1459	BALAT	Kiremit Caddesi	24	Mesken - Apartman	1	Maşallah	Sağlam	21.07.2024
1460	KOCA MUSTAFA PAŞA	Merhaba Caddesi	59	Mesken - Apartman	1	Yâ Hâfız	Orta Hasarlı	21.07.2024
1461	SİLİVRİKAPI	Vidin Caddesi	6	Mesken - Apartman	1	Bismillâhirrahmânirrahîm	Sağlam	21.07.2024